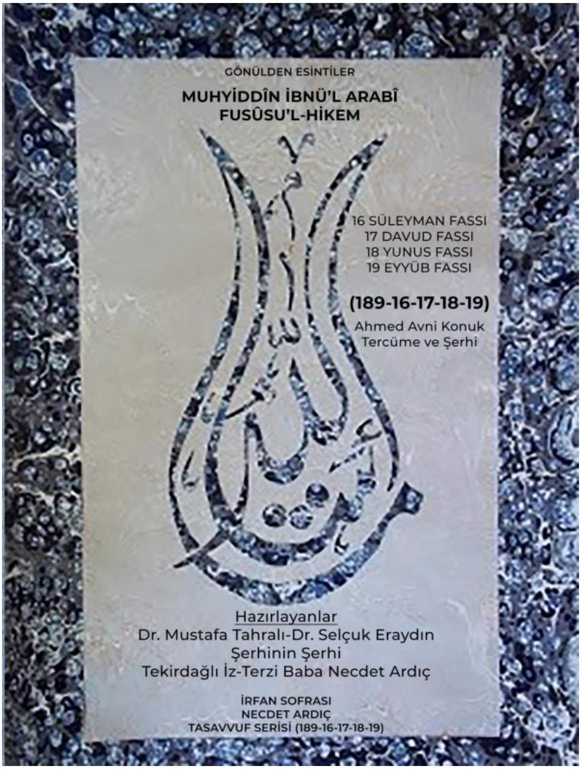

GÖNÜLDEN ESİNTİLER
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
16 SÜLEYMAN FASSI
17 DAVUD FASSI
18 YUNUS FASSI
19 EYYÜB FASSI
(189-16-17-18-19)
Ahmed Avni Konuk
Tercüme ve Şerhi
Hazırlayanlar
Dr. Mustafa Tahralı-Dr. Selçuk Eraydın
Şerhinin Şerhi
Tekirdağlı İz-Terzi Baba Necdet Ardıç
İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (189-16-17-18-19)

GÖNÜLDEN ESİNTİLER

MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM

16-SÜLEYMAN - 17-DAVÛD
18-YUNUS - 19-EYYÛB
FASSI

Ahmed Avni Konuk, Tercüme ve Şerhi.

(189-16-17-18-19)

Hazırlayanlar

Prof.Dr. Mustafa Tahralı-Dr. Selçuk Eraydın

Şerhinin Şerhi.

Tekirdağlı Terzi Baba Necdet Ardıç.

İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (189-16-17-18-19)

Necdet Ardıç

İz-Terzi Baba

Adres

Büro: Ertuğrul Mahallesi Hüseyin

Pehlivan Caddesi No: 29/5

Servet Apt. 59 100

Tekirdağ

Ev: 100 yıl Mahallesi Uğur Mumcu Caddesi

Ata Kent Sitesi A Blok Kat 3, D. 13.

Süleyman paşa Tekirdağ

Tel: (0282) 408 93 84

(0533) 7743937

www.terzibaba13.com

terzibaba13@gmail.com

2020

İÇİNDEKİLER

Önsöz (8)

Bu fass Kelime-i Süleymâniyye'de Mündemiç olan "Hikmet-i Rahmâniyye" Beyanındadır. **(12)**
1.Paragraf: İsm-i Süleyman'ın ismullah üzerine takdimi. (14)
2.paragraf: Allah'ın ismine hürmetsizlik edilmemesi için Süleyman (a.s.) kendi ismini başa yazmış değildir. (18)
Mesnevi (18)
Mesnevi (19)
3.Paragraf: Süleyman (a.s.) "rahmet-i imtinân" ile "rahmet-i vücûb" olan iki rahmet îrâd eyledi. (20)
4.Paragraf: Tahkîkan Hak Teâlâ, her bir uzvun "hüviyyet"i olduğunu ihbar eyledi**.** (22)
5.Paragraf: Süleyman (a.s.) bu ma'rifetten gâib değil idi. (26)
Mesnevi (28)
6.Paragraf: Süleyman (a.s.)a i'tâ olunan şey, muhakkak Muhammed (s.a.v.)e i'tâ olundu. (28)
7.Paragraf: Biz hadîs-i İfrît ile bildik ki, o ancak zuhura muhtass kılındı. (31)
8.Paragraf: Süleyman (a.s.)ın zikr eylediği iki ismin lisân-ı arab ile tefsiri "er-Rahmân", "er-Rahîm'dir. (33)
9.Paragraf: Biz esmâ-yı ilâhiyyeye ve niseb-i rabbâniyyeye olan rahmet-i imtinânın neticesiyiz. (37)
10.Paragraf: Hak Teâlâ, rahmetini bizim için, bizim zuhurumuz sebebiyle, kendi nefsi üzerine vâcib kıldı. (38)
11.Paragraf: Cemî'-i esmâ-i ilâhiyye ba'zısı ba'zısı üzerine tefâzulda derecât üzerinedir. (47)
12.Paragraf: Esmâ-i ilâhiyye mütefâzıl olduğu gibi, taayyün de mütefâzıl olur. (50)
13.Paragraf: Esmâ-i ilâhiyye Hak'tır ve onlar ile müsemmâ olan medlul, Allah'dan gayri değildir. (51)
14.Paragraf: Merhumun istinadı sahih olmak için "er-Rahmân er-Rahîm"in tekaddüm etmesi lâbüddür (56)
15.Paragraf: Mektubu ilkâ eden kimseyi zikr etmemesi, Belkıs'in hikmetinden ve onun ilminin ulüvvündendir. (58)
16.Paragraf: O siyâset, onun ehl-i memleketi ve havâss-ı müdebbirleri hakkında, ondan hazeri îrâs eyledi. (60)

17.Paragraf: Asaf bin Berhıyâ kavlinin aynı, zamân-ı vâhidde fiilin aynı oldu. (61)
18.Paragraf: Tahtın mekânından ademi, enfâs ile halkın tecdidi kabilinden olarak, onun vücûdunun aynı oldu. (66)
Mesnevi (70)
19.Paragraf: Enfâs ile tecdîd-i halk, ademin zamanı vücûdun zamanıdır. (72)
20.Paragraf: Taht bir mesafe kat' etmedi; ve arz onun için dürülmedi; ve arzı hark etmedi. (74)
Mesnevi (75)
21.Paragraf: Süleyman'ın Davud'a hibetullah olması (76)
22.Paragraf: Ve mes'elede Süleyman'ın ilmi, ilmullahdır. (77)
23.Paragraf: Ümmet-i muhammediyyeye, hükümde rütbe-i Süleyman ve rütbe-i Dâvûd verildi. (79)
24.Paragraf: Sen, zamân-ı tecdîdde, zamân-ı mâzîde olduğunun aynısın. (81)
25.Paragraf: Ba'dehû kasrın beyânında zikr eylediği tenbih, Süleyman'ın kemâl-i ilmindedir. (82)
26.Paragraf: Belkîs, Allah'a inkıyâdda, Fir'avn'dan efkah idi. (84)
27.Paragraf: Hak Teâlâ, sırât-ı müstakîminden bizim ile mâşî olduğu haysiyyetle, kendi nefsiyledir. (86)
28.Paragraf: Süleyman'dan himmetsiz ve cem'iyyetsiz olarak mücerred "emr" ile telaffuz vâki' oldu. (92)
29.Paragraf: Allah Teâlâ onun için "Bu bizim atâmızdır" (Sâd, 38/39) dedi. (98)
30.Paragraf: Taleb emr-i ilâhîden vâki' olduğu vakit, tâlib için talebi üzerine ecr-i tâm hâsıl olur. (99)
31.Paragraf: Nebî'si Muhammed (s.a.v.)e *"Ya Rabbî, bana ilmi ziyâde et, de!"* (Tâhâ, 20/114) dedi. (101)
32.Paragraf: Efendimiz "Nâs uykudadır, öldükleri vakit uyanırlar" buyurmakta. (103)
33.Paragraf: Muhakkak kevn hayâldir; o da hakikatte Hak'tır. (107)
34.Paragraf: Nebî'si (a.s.)a, "ilim"den ziyâdeyi taleble olan emri, onun ümmetine emrinin aynıdır**.** (109)
35.Paragraf: Süleyman'ın (a.s) hakikatlerinin tamamını size açsaydım size zorluk verirdi, korku verirdi. (110)

Bu Fass Kelime-i Dâvûdiyye’de Olan “Hikmet-i Vücûdiyye” Beyanındadır. (113)
1.Paragraf: "Biz Davud'a indimizden fazl i'tâ eyledik" (Sebe, 34/10) (118)
2.Paragraf: "Ey âl-i Dâvûd, şükren amel ediniz; ve benim şekûr olan îbâdım azdır" (120)
3.Paragraf: Davud ismindeki dâl ve elif ve vâv (126)
4.Paragraf: "Ey Dâvûd, muhakkak biz seni yeryüzünde halîfe ettik” (128)
5.Paragraf: Âdem'in hilâfeti Davud'a olan tansîs gibi tansîs olunmadı. (130)
6.Paragraf: Velâkin bugün hilâfet resullerdendir, Allah'dan değildir. (133)
7.Paragraf: "Halîfetullâh'' ve ''halîfe-i Resûlullah” (137)
8.Paragraf: Halbuki hilâfet için bugün bu mansıb yoktur. (140)
9.Paragraf: "İki halîfeye biat olunduğu vakit onlardan diğerini katl ediniz!" kavli (147)
10.Paragraf: İmdi meşiyyetin saltanatı büyüktür. (152)
11.Paragraf: Emr-i meşiyyet, hakikatte ancak fiilin "ayn"ının icadına teveccüh eder. (154)
12.Paragraf: "Rahmeti gazabını sebkat etti" sözünün ma'nâsı. (160)
13.Paragraf: Fehm sahibi olan kimse bizim dediğimiz şeyi müşahede eder. (165)
14.Paragraf: Ancak bizim zikrettiğimiz vâkı'dir. (166)
15.Paragraf: Tilâvet ettiğimiz şey, bize Hakkdandır. (167)
16.Paragraf: “Euzibike minke” ya'nî "Senden sana sığınırım" kavli. (168)
Bu Fass Kelime-i Yûnussiyye’de Mündemiç Olan “Hikmet-i Nefesiyye” Beyanındadır. (172)
1.Paragraf: Neş'et-i insâniyyeyi, kemâliyle ruhen ve cismen ve nefsen Allah Teâlâ kendi sureti üzere halk etti. (174)
2.Paragraf: Allah'ın kulları üzerine şefkat, fillâhi gayretten riâyete ehaktır. (176)
3.Paragraf: İsm-i Zahir ile ancak onun vücuduyla zahir oldu. (185)
4.Paragraf: Allah Teâlâ'nın bu neş'ete riâyeti ve onu ikâmesi. (192)
5.Paragraf: Neş'et-i insaniyyenin kadrini, ancak Allah

Teâlâ'yı zikreden kimse bilir. (197)
6.Paragraf: Bu neş'eti, Hakk'ın "mevt" ile müsemmâ olan şeyle hedmi tevliyeti, i'dâm değildir. (198)
Mesnevi Beyt (202)
Mesnevi (202)
7.Paragraf: Ve ehl-i nâra gelince, onların meali naîmedir; velâkin nâr içindedir**.** (203)
8.Paragraf: İmdi şey'-i vâhid, bakanların gözlerinde mütenevvi' olur. (205)
9.Paragraf: (Hûd, 11/123) "Emrin küllisi O'na râci'dir" (208)
10.Paragraf: İmdi O'ndan bir şey hurûc etmedi ki onun "ayn"ı olmasın. (213)
Bu Fass Kelime-i Eyyûbiyye'de Mündemiç Olan "Hikmet-i Gaybiyye" Beyanındadır. (215)
1.Paragraf: Ma'lûm olsun ki muhakkak hayâtın sırrı, suda sârî oldu. (217)
2.Paragraf: Arşı görmez misin ki, nasıl su üzerine vâki' oldu? (223)
Mesnevi (227)
3.Paragraf: Hak Sübhânehû maahâzâ, abdin ulüvvüne nazar ile onu tahtından hıfz eder. (227)
4.Paragraf: "Eğer bir ip sarkıtsanız, Allah'ın üzerine düşerdi" kavli. (228)
5.Paragraf: Hakk'ın kendi nefsine nisbet ettiği tahtiyyet cihetinden mut'im olan ancak Allah'dır. (231)
6.Paragraf: Arş, su üzerine vâki' olmasaydı, onun vücudu münhafız olmazdı. (235)
7.Paragraf: (Sâd, 38/42) "Ayağını yere vur bu muğtasildır ya'nî soğuk sudur" (236)
8.Paragraf: Hakk'ın rızâ ve gazab ile ve sıfât-ı mütekâbile ile ittisâfı vardır**.** (239)
9.Paragraf: Hakk gazab ile razı olduğu zaman rıza ile vasıflanmış olur. (242)
10.Paragraf: Hak âlemin hüviyyeti oldukda, ahkâmın hepsi ancak O'nda ve O'ndan zuhur eder. (243)
11.Paragraf: Eyyûb (a.s.) messde şeytanı kinaye etti. (249)
12.Paragraf: Kurb ile bu'd, iki emr-i izafîdir. (268)
13.Paragraf: Hak Eyyûb'deki sırrı, bize ibret ve kitâb-i mastûr-ı hâlî kıldı**.** (271)

Mesnevi (274)
14.Paragraf: Allah Teâlâ'ya duâ, sabra halel getirmez. (275)
15.Paragraf: Rıza kazayadır, makziye değil. (279)
Mesnevi (282)
16.Paragraf: Allah Teâlâ, muhakkak nefsini ezâ olunmakla vasf etti. (283)
17.Paragraf: Belanın refi hakkında, O'ndan suâl etmem için, beni durra mübtelâ eyledi. (287)
18.Paragraf: Sabır, nefsi Allah'ın gayrısına şekvadan habs etmektir. (287)
19.Paragraf: Bu sırra ümenâ olan ibâdullahdan, üdebâdan gayrı kimse, onun tarîkına mülâzım olmaz. (289)
20.Paragraf: Ve tahkikatı biz sana nasihat ettik. (291)
Beyt (291)
Mesnevi (291)

Terzi Baba Kitapları (293)

Önsöz

Muhterem okuyucularımız. Her ne vesile ile elinize ulaşan bu kitaplar, bünyelerinde gerçekten çok değerli ilim hazinelerini barındırmaktadırlar. Başta Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz olmak üzere, Ondan bu ilmi naklen alan Şeyh-i Ekber (r.a.) Muhyiddîn İbn'ül Arabî Pirimiz ve sonra onu çeviren ve şerheden A. Avni Konuk büyüğümüz ve bu kitapları günümüz şartlarına uyarlayıp hazırlamış olan Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Dr. Selçuk Eraydın kardeşlerimizden Cenâb-ı Hakk ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gerçekten çok razı olsun, kendilerine bütün kalbimizle şükranlarımızı sunarız. Bu arada okuyanlar tarafından anlaşılmasının biraz daha kolaylaştırılması için yapmaya çalıştığımız bu çalışmalarımızı da Cenâb-ı Hakk kabul buyursun.

Fusûsu'l-Hikem'deki Hikmetleri anlayabilmek için evvelâ bu hususun alt yapısının hazırlanması lâzım gelmektedir. Çünkü kurgusu, bâtın-i "tevhîd/teklik" üzeredir. Ancak genel anlayış zâhir-i "tenzîh" anlayışı üzere olduğundan içindeki mevzuların anlaşılması biraz zor olmaktadır. İşte bu yüzden bir ön idrak, alt yapısı oluşturmak gerekmektedir.

Epey seneler, bu alt yapı anlayışını hazırladıktan sonra nihayet bu sohbetlere başlanılmış oldu. Muhtelif yerlerde de devam edildi. Mukaddime ile sohbet başlangıcı **(11/09/1996)**dır. Muhammed Fassı ile bitişi **(19/06/2013)** olmuştur. Aslında bu mevzuların bitmesi söz konusu değildir ancak dünyadaki süremiz de kısıtlı olduğundan daha başka kitap ve mevzularla da ilgilenmemiz gerektiğinden bu kadarla yetinmek zorunda kaldık.

Bu ve benzeri kitaplar, Mevlânâ, Mesnevi-i şerif, Abdülkerim Cili, İnsân-ı Kâmil gibi sayabileceğimiz bu sahada olan ancak içeriği çok geniş az sayıda kitap, İslâm'ın ve Dünya tefekkür ve kültür sahasının zirve kitaplarıdırlar. Bunları idrakli ve gerçek ma'nâ da okuyup inceleyememiş olan kimseler gerçekten büyük kayıp içinde kalmış olurlar.

Hayatın gerçek ma'nâda anlaşılabilinmesi için ilk şart, kişinin hakikati itibari ile kendisini bilmesidir. Kendisini bilmeyen kişinin ilmi ne kadar çok olursa olsun hayal ve vehmine dayanmaktadır, bu hal de kişide nefsi bir benlik oluşturduğundan, bu sebeple kişi kendi hakikatine girmeye yol bulamaz ve bu âlemden isterse birkaç üniversite bitirmiş olsun, kendinin yabancısı/cahili olarak gider.

Bu ve benzeri kitaplar, kişiyi kişiye tanıtmakta ve oradan da kişi Rabb'ine yol bulabilmektedir. Aksi halde kişi gaflet ve atalet içinde bu çok değerli vakitlerini verip, hayal ve vehmi satın almış olur. Yapılacak iş; kişinin mutlaka kendine dönüş yolunu bulması ve kendinden geçen Hakk'a giden yolu bulması lâzım gelmektedir. Kişi evvelâ kendine ulaşamaz ise Rabb'ine hiç ulaşamaz. Çünkü "*nefsine ârif olan Rabb'ine ârif olur*" hükmü gerçektir.

Bütün bu hususların ses alma cihazlarından çıkarılıp, kayda geçirilmesi için gerçekten çok büyük bir gayret gösterip bıkmadan yorulmadan uzun bir çalışma yapan ve böylece bu kayıtları meydana getiren Hulusi Korucu Bey ve diğer hizmeti geçen kardeşlerimize de her istifade edebilen kimseler namına teşekkür ederiz. Cenâb-ı Hakk dünya, ahiret işlerinde kolaylıklar nasip etsin İnşeallah.

Bende kayda alınan bu sohbetleri, okuyucularımıza yaraşır bir şekilde sunabilmek için gereken yazı ve sayfa düzenlemelerini uzun bir süredir yapmaya çalışarak nihayete erdirmeye çalıştım.

Her bir fassı daha kolay okunur ümidi ile ayrı müstakil birer kitap olarak düzenlemeyi düşündüm ve öyle hazırladım. Eğer birkaç ciltte toplasa idim, ciltler oldukça kalın olur ve okunmalarında da zorluk olabilirdi, bu yüzden her bir fassı müstakil bir kitaa olarak daha kısa bölümlerini de birleştirerek hazırladım. Bununla birlikte başta bulunan Mukaddimenin de bazı bölümlerini ayrı bir kitap olarak hazırladım. Ayrıca ehemmiyeti yönünden, Ayniyyet Gayriyyet bölümlerini de bazı başka ilavelerle bir kitap olarak hazırladım. Cenâb-ı Hakk ilgilenen herkesi bunlardan faydalandırsın inşeallah.

Bilindiği gibi konuşma edebiyatı ile yazı edebiyatı arasında fark vardır. Buradaki konuşma sûretiyle olan sohbetleri fazla müdahale etmeden olabildiği kadar yazı şekline dönüştürerek ve gerektiğinde bazı ilaveler yaparak öylece kayda almış olduk.

Bu vesileyle; İlâh-i Ya Rabb-i bu dosyalardan meydana gelecek ma'nevi hasılayı evvelâ Efendimiz Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.), Validelerimizin ve Ehlibeyti'nin ruhlarına hediye eyledim. Daha sonra Şeyh-i Ekber (r.a.) Muhyiddîn İbn'ül Arabî Pirimiz ve sonra onu çeviren ve şerheden A.Avni Konuk büyüğümüz ve bu kitapları günümüz şartlarına uyarlayıp hazırlamış olan, Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Dr. Selçuk Eraydın kardeşlerimizin ve bu kayıtları meydana getiren "Hulusi Korucu" Bey kardeşimizin, emeği ve hizmeti geçen diğer kardeşlerimizin geçmişlerinin, Nusret Babamın ve Rahmiye Annemin ve kendi Anne ve Babamın da ruhlarına hediye eyledim kabul eyle haberdar eyle Ya Rabbi.

NOT= Bu arada şunu belirtelim ki, bir yanlışlık olmasın diye metnin geçtiği yerleri "kalın" yazı ile A. Avni Konuk Beyin şerhinin geçtiği yerleri "italik-eğik" yazı ile diğer Terzi Baba şerh ve izahları ise normal yazı ile belirtilecektir ki metin ve şerh izahlardan ayrılmış olsun, aksi halde metin şerh ve izahlar birbirine karışacağından yanlışlıklar olabilir. Bu yüzden metinde geçen kelime ve cümleler koyu kalın; şerh kısımları italik/eğik ve izahlar düz yazı ile yazılacaktır. Cenâb-ı Hakk hepimizin idraklerini açsın İnşeallah.

Son düzenlemeleri yapan oğlumuza da teşekkür ederiz, Cenâb-ı Hakk kendilerine ailece sağlık, sıhhat, güzellikler nasib eylesin.

Her halde, kasıtsız olarak, eksiklerimiz olacağından, bütün bunlardan şimdiden özür dileriz. Gelecek sayfalarda metin, şerh ve izahlar birbiri içine çok geçmiş olduğundan bunların hepsini ayırmak pek mümkün olamayacağından

bazen metin ve şerh ile izahlar birine tabii olarak karışabileceğinden onları kendimiz namına sahiplenmekten Hakk'a sığınırız, bu hususun göz önünde bulundurulmasını okuyucularımızdan bilhassa rica ederim, kelimesi kelimesine bunları birbirinden ayırabilmek için gerçekten çok uzun bir çalışmaya ihtiyaç vardır, bu zamanı da bulmak mümkün değildir. Bu ve benzeri eserler üzerinde çalışmak ve faaliyet göstermek oldukça mes'uliyyetli bir iştir, Rabbim mahcup etmesin. (Euzü bike minke) (senden sana/beşeriyetimizden ulûhiyyetine sığınırız.) (Huz bi yedi/elimden tut ya Rasûlüllah.)

Bu bölümde Süleymaniyyet, Davudiyyet, Yunusiyyet, Eyyubiyet hakikatlerden bahsedilecektir ki, aslında kendi Süleymaniyyet, Davudiyyet, Yunusiyyet, Eyyubiyet hakikatimizden bahsedilecektir, kendinden haberi olmayan bir birimin gerçek manadaki Hakk'tan haberi olması mümkün değildir.

Ey Hakk yolcusu salik kardeşim, bu mevzular sadece geçmiş, mazide kalmış kimselerin hayat hikayeleri değildir. Bugün için senin zatının ve nefsinin hayat hikayesidir, ona göre oku ve kendinde bunları bulmaya çalış ki senin de Âdemiyet/İnsanlık devren başlamış olsun. Oradan da yola çıkarak Muhammediyyet devrene ulaşmaya yol bulabilesin. İşte bu seyir senin sırat-ı müstakimin ve Hakk'a vuslatındır.

Muhterem okuyucularım; yine bu kitabı da okumaya başlarken, nefs'in hevasından, zan ve hayalden, gafletten soyunmaya çalışarak, saf bir gönül ve Besmele ile okumaya başlamanızı tavsiye edeceğim. Çünkü kafamız ve gönlümüz, vehim ve hayalin tesiri altında iken gerçek ma'nâda bu ve benzeri kitaplardan yararlanmamız mümkün olamayacaktır.

Gayret bizden muvaffakiyyet Hakk'tandır.

Tekirdağlı Terzi Baba Necdet Ardıç.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[BU FASS KELİME-i SÜLEYMÂNİYYE'DE MÜNDEMİÇ OLAN "HİKMET-İ RAHMÂNİYYE" BEYÂNINDADIR]

Ma'lûm olsun ki rahmet, biri zatî diğeri sıfâtî olmak üzere iki kısmıdır. Yani Allah'ın Rahmeti iki kısımdır; Zati ve Sıfati olarak. *Ve bu iki rahmetten her birisi dahi, husûsiyyet ve umûmiyyet i'tibâriyle iki kısma ayrılır ki, şu halde rahmet dört asıl üzerine bina edilmiş olur.* Yani Rahmet dört asıl üzere geliyormuş.

Asl-ı evvel yani birinci asıl*: Rahmet-i âmme-i zâtiyyedir.* Yani umumi olan Zat'i rahmettir, *Bu rahmet, zât-ı ahadiyyette mahfi olan yani ahadiyetin Zat'ında gizli olan nisbetler ve şe'nlerin, Hakk'ın kendi zâtında kendi zâtına tecellîsi suretiyle, ilim mertebesinde sübût bulmalarıdır.* Yani birinci rahmet Hakkın kendi Zat'ında kendi Zat'ına tecellisi suretiyle ilim mertebesinde sabit bulunmasıdır. *Diğer tabirle Hakk'ın Zat-ı ahadiyetinde sıkıntı içinde kalmış olan esmasını nefes-i rahmanisi ile nefh edip, onlara vücûd-i ilmî i'tâsı suretiyle bu sıkıntıdan âzâd etmesidir ki, bu rahmet cemî'-i esmaya umumidir.*

Bu rahmet-i evvel, asl-ı evvel, birinci rahmettir. Yani Zat-ı ahadiyette sıkıntı içinde kalmış olan esma-i ilahiye nefes-i rahmani ile nefes edilip, tenfis edilip, yani dışarıya çıkartılıp onlara vücud-u ilmi itasıyla -yalnız burada âlemlere yaygın hali değil, sadece ilk zuhuru ilmi bir vücut vermesi dolayısıyladır- bu sıkıntıdan azad etmesi, kurtarmasıdır ki bu rahmet cemi esmaya umumidir, yani bütün isimler bu rahmetin kapsamındadır. Birinci rahmet budur.

Asl-ı sânî yani ikinci asıl: Rahmet-i hâssa-i zâtiyyedir, hususen Zat'i rahmettir. *Bu rahmet, Hakk'ın ba'zı kullarına muhabbet eserlerinden olan ezeli lütfudur. Ve bu inayet için hiçbir sebeb ve vesilenin dahl ve te'sîri yoktur.* Yani ikinci rahmet; rahmet-i Zati hususi rahmettir ve bunun için hiçbir

sebep vesilenin dahi tesiri yoktur, yani şu, şu şekilde oldu da bundan oldu diye hiçbir tesiri yoktur. *Meselâ enbiyâ-i zî-şân (aleyhimü's-selâm) haklarında geçiş yapan onlara verilen ezeli inayet ezeli lütuf bu nevidir. Zîrâ onlardan hiçbir amel ve hizmet meydana çıkmadığı halde a'yân-ı sabiteleri ilm-i ilâhîde nübüvvetle sabit olmuştur.* Bu Hakk'ın hususi olarak Zat'i itasıdır.

Asl-ı sâlis yani üçüncüsü: Rahmet-i umumi sıfat tecellisidir. Bu rahmet, eşyanın tümüne rahmeti çok olan umumi Rahmetin hükmüdür. Yani Zat'i rahmetin umumi hükmüdür. *Zîrâ umumi zati rahmet îcâbiyle ilimde sabit olan a'yân-ı sabitenin suretleri, bu a'yân hükmünce a'yân-ı kevniyye sûretleriyle zahir oldular.* Yani bu hakikat gereğince ayan-ı kevniye yani bu madde alemindeki suretleriyle zahir oldular. Bu da üçüncüsüdür.

Asl-ı râbi' yani dördüncü asli rahmet: Sıfati hususi rahmettir. Bu rahmet dahi, rahmet-i zâtiyye-i hâssanın hükmü olup ezeli saidlere mahsûstur. Zîrâ Hakk'ın ba'zı kullarının a'yân-ı sabiteleri hakkında mesbûk (önce bulunmuş olma) olan inâyet-i ezeliyye hükmünün bu hazret-i şehâdette dahi zuhuru şüphesizdir. İşte böyle dört tane asıl Rahmet oldu. Rahmeti Zat'i, Sıfati olmak üzere ikiye ayırdı, onları da ikişerden dörde ayırdı, asl-ı evvel, rahmet-i amme-i Zatiye, Zati Rahmet. Bu bütün varlıkların ilm-i ilahide zuhura çıkmalarıdır, ilim olarak zuhura çıkmalarıdır. Zat-ı Ahadiyetten birinci asl-ı evvel budur, Rahmet-i evvel budur, ikincisi Hakkın bazı kullarına asarından evvel yani meydana gelmesinden evvel ettiği lütuflardır. Bunlar da peygamberlere verdiği Zat'i rahmet hususi rahmettir. Diğeri umumi bu ise hususi rahmettir.

Üçüncüye gelince umumi sıfat rahmetidir. Yani birinci Zat'i Rahmetti, buradaki ikinci umumi sıfat rahmetidir; birinci Zat'i Rahmetti burada ikinci umumi sıfat rahmeti. Sıfat rahmeti de bütün eşyanın yukarıda ilm-i ilahide verilen rahmetinin Zat'i rahmetinin ilim olarak, ilimden de kevniyete dönmesidir. Dördüncüsü de kullarının arasından bazı kullarına özel rahmetini tahsis etmesidir. İnayet-i ezeliye hükmünün bu hazret-i şehadette zuhura çıkmasıdır.

İşte Süleyman (a.s.)ın, rahmet-i âmme-i zâtiyye ve rahmet-i hâssa-i zâtiyyenin hükümleri olan rahmet-i âmme-i sıfâtiyye ve rahmet-i hâssa-i sıfatiyye ile ihtisası ve bu ihtisas hasebiyle âlemde hükmü ve tasarrufu umumi olması cihetinden Kelime-i Süleymâniyye "hikmet-i rahmâniyye"ye yakın kılındı, böyle bulundu. Binâenaleyh Hak Teâlâ Süleyman (a.s.)a âlem-i ulvî ve süflîyi müsahhar kıldığından, yani süfli alem ve ulvi aleme müsahhar kıldığından yani oralara teshir ettiğinden *ins ve cinde ve vahşi hayvanlar ve kuşlarda ve bilcümle kara ve deniz hayvanlarında su, hava, toprak ve ateşte hüküm ve tasarrufu zahir oldu.* İşte bu Rahmeti kendisine vermesinden dolayıdır. *Nitekim onun bu tasarrufâtı Kur'an ayetlerinde beyan buyrulmuştur. Süleyman (a.s.), bu nevi' tasarrufâtından almak üzere, Yemen Melike'si olan Belkıs'e hitaben yazdığı mektubu, Hüdhüd kuşuna vererek gönderdi.* İşte bu da O'nun tasarrufundandı. *Belkıs böyle âdet hilâfında olan bir yolla mektubun kendi eline geçmesini vezirlerine haber vererek* إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ *(Nemi, 27/29) Muhakkak ki bana ilka olundu verildi, bana mükerrem bir mektup geldi dedi. Cenâb-ı Şeyh (r.a.) bu âyet-i kerîmenin devamını tefsîren zikr ile bu yüce fassa başlayarak buyururlar ki:*

1.Paragraf:

Tahkîkan bu, ya'nî mektûb, Süleyman'dandır ve tahkikan o, ya'nî onun mazmunu , بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ **(Neml,27/30) dir. İmdi ba'zı nas, ism-i Süleyman'ın ismullah üzerine takdimini aldılar. Halbuki böyle değildir. Onlar bunda Süleyman (a.s.)ın Rabb'ine olan ma'rifetine lâyık olmayan şeyden sezâvâr olmayan şeyle tekellüm ettiler (1)**

Bazı tefsir alimleri ism-i Süleymanın ismullah üzerine takdimini aldılar.

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Diye geçiyor ayette, besmeleden evvel Süleyman'ın ismini aldılar diyerek onun yorumunu vermeye başlıyor şimdi. Süleyman'ın ismullah üzerine takdimini aldılar halbuki böyle değildir, onların düşündükleri gibi değildir, onlar bundan Süleyman'ın (a.s.) Rabbına olan irfaniyetine laik olmayan şeyden bahsederek ona laik olmayan şeyle tekellüm ettiler. Yani yanlış yorumda bulundu bazı tefsirciler bu ayet hakkında diyor.

Ya'nî Hüdhüd kuşu, Süleyman (a.s.)ın mektubunu getirdiği vakit Belkis vezirlerine hitaben: "Bana bir mektûb-i kerim, ya'nî vâcibü'l-ikrâm bir mektûb ilkâ olundu. O uyurken Hüdhüd pencereden girip yatağın üzerine koymuş, kalktığı zaman bakıyor ki o kadar çok korunduğu halde 13 kapıdan geçtikten sonra ancak onun odasına girilebiliyormuş, pencere tarafından girmek mümkün değil, bu mektup bana nasıl geldi diye şaşırıyor. Yoksa sarayın adresine vezirlerine, mabeyncilerinin üzerine gelir de ondan sonra Belkıs'a verilir, bu böyle değil hiç yardımcılarının haberi olmadan geliyor ve de gelen bir yabancı. Ayrıca o kuş Belkıs'ın odasını nasıl buluyor, yani o odada olduğunu nasıl biliyor.

Belkıs yakın çevresine hitaben "Bana bir mektup-u Kerim ama bakın hürmet ederek söylüyor, alelade değil ikram edilen, kerem sahibi bir mektup verildi diyor. Yani vacib-ul ikram olan bir mektup ilka olundu,

O mektup Süleyman'dandır. Ve onun mazmunu dahi yani içindeki manası dahi بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *"Bismilla hirrahmanirrahîm"dir, dedi. Ulemâdan bir taife (Neml, 27/30) İbaresini mektubun içeriğine haml edip dediler ki;*

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Neml (27) / 30- "Mektup Süleyman'dandır. Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla başlamaktadır."

113 surenin başında besmele vardır, 114. besmele bu besmeledir. Museviyetin 1/114 hissesi vardır besmelenin hakikatinden. Muhammediyetin o kadar ileri hali vardır. Ulemadan bazı taife 27/30 ayetine şöyle dediler, *"Süleyman (a.s.) mektubun ön sözünde evvelâ kendi ismini ve sonra ismillâhı zikr etti.* Diye bazı ulema yorum getiriyor. *Zîrâ zorba hükümdarlar böyle bir mektûb aldıklarında hiddet edip gurur ve azametlerinden nâşî getiren kişiye hakâreten, mektubun önsözünü yırtarlar idi.* Yani o padişahın ismini yırtarlar idi. Bu bazı ulemanın izahıdır.

Binâenaleyh şayet Belkis dahi mektubun ön sözünü yırtarsa, hakarete ma'rûz kalan isim, ismullah olmamak üzere, yani besmele ile başlamış olsa ondan sonra Süleyman (as)ın ismi gelse o zaman baştan besmele yırtılacak ve ona çok büyük hakaret olacak diye Süleyman (as) kendi ismini إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *Süleyman (a.s) ön sözünde ismullah üzerine kendi ismini takdim etti."* Yani besmele yırtılmasın diye besmeleden önce kendi ismini takdim etti, yorumunu getiriyorlar bazı ulema. Belkıs dahi mektubun sernamesini yani baş satırını yırtarsa hakarete maruz kalan isim ismullah olmamak üzere Süleyman (a.s.) sernamede ismullah üzerine kendi ismini takdim etti diye izah ediyorlar. Yani Süleyman (a.s.) besmelenin üzerine kendi ismini başa geçirdi bu sebepten. Bazı alimler böyle diyorlar ama işin aslı böyle midir acaba.

İşte onlar

قَالَتْ يَآ اَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنّ۪ٓي اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتَابٌ كَر۪يمٌ ﴿٢٩﴾

اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿٣٠﴾

(Neml,27/29-30) âyet-i kerîmesinin tefsirinde bu ma'nâyı aldılar. Yani 29. Ayetin tefsirini böylece aldılar. Halbuki hakikati hâl onların dedikleri gibi değildir diyor Muhiddin-i Arabi hazretleri.

Belki ya'nî يَآ اَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنّىٓ اُلْقِىَ اِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ "Ey nâs, bana ikram ve hürmet edilmesi gereken bir mektup ilkâ olundu, ki Süleyman'dandır" kavli, mektubu göstermek ile hazır olanlara hitaben Belkîs'in kavlidir, yani buradaki bölüm Belkıs'ın lisanından söylenmiştir. Kur'an'dır ama Belkıs lisanıyla çıkmıştır. Daha sonra Belkîs, mektubun manasını beyâna başlayıp: (Neml, 27/30-31)

اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ اَلا تَعْلُوا عَلَىَّ وَاْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

Ya'nî mektubun içinde "Bismillâhi'r - rahmâni'r - rahîm" den sonra benim üzerime kibirlenme ve ululanma etmeyin. Müslimîn olduğunuz halde bana gelin!" denilmiştir, dedi. Bakın burada Müslüman olarak gelin diyor. Bunlar yahudi güya musevidirler ama Müslüman diyor demek ki din sadece islamdır, müslimdir başka din yoktur. *Binâenaleyh mektubun başlangıcında Süleyman (a.s.)ın ismi değil, besmele-i şerîfe yazılmış idi.*

Ulemâdan ba'zıları yukarıdaki zikr olunan bu dedikodu ile Süleyman (a.s.)ın Rabb'ine olan ma'rifetine lâyık olmayan şeyi söylemiş oldular. Yani bu çok basit bir düşünce idi, bir yorumdu ama Süleyman'ın (a.s.) Allah bilgisine uygun olmayan bir tarzdı. *Zîrâ ma'rifet-i ilâhiyye edeb ve ta'zîmi iktizâ eder*. *Ve ta'zîm-i ilâhî ise, İsmullâhın takdimi ile olur.* Yani öne alınmasıyla olur. *Böyle olunca Süleyman (a.s.)ın, Belkîs önsözü yırtar, mülahazasıyla kendi ismini, ism-i İlâhi üzerine takdimi, edebe uymamazlık olur.* Yani edepsizlik olur, *Halbuki bir nebiyy-i zî-şân bu gibi noksânî-i ma'rifetten münezzehtir.*

2.Paragraf:

Ve dedikleri şey nasıl lâyık olur? Halbuki Belkîs: "Bana mektûb-i kerim ilkâ olundu", yanî ona ikram olunur, der. Ve ancak onların buna hamlleri, Kisrâ'nin Resûlullah (s.a.v.)in mektubunu parçalamasıdır. Halbuki Kisrâ, hepsini kıraat edip mazmununu arif olmayınca, onu parçalamadı. İmdi Belkîs dahi muvaffak olduğu şeye muvaffak olmasa idi, böyle yapardı. Binâenaleyh Süleyman (a.s.)ın isminin ismullah üzerine takdimi ve onun adem-i te'hîri, sahibinin hürmeti sebebiyle, mektubu ihrâktan himaye eder olmadı / (2).

Ya'nî ulemâ-i zahireden ba'zılarının tefsiri gibi bu âyet-i kerîmeyi tefsir etmek nasıl lâyık olur? Yani bunu böyle nasıl düşünebiliriz. *Zîra bir kimseye birinden mektup gelince, evvelâ meraka sevkeden ile onu tamamen okur ve içindekilere muttali' olur. Daha sonra karârını verip, yapacağı şeyi yapar. Ulemânın buna haml etmeleri, mektûb-i Resûllah (s.a.v.)in, Kisrâ (İran Kralı) tarafından parçalanması hâline kıyâs ise de, Kisrâ mektubun hepsini okuyup içindekilere vâkıf olduktan sonra, onu parçalamış idi.*

Halbuki Belkîs dahi mektubu tamamen kıraat etti; ve hidâyet-i ezeliyyesi sebebiyle içindekileri kalben kabul ederek vezirlerini toplayıp: "Ey erkân-ı devlet, bana vâcibü'l-ikrâm bir mektup verildi, ki Süleyman (a.s.) dandır; ve içeriği de şundan ibarettir" dedi. Belkıs, bir mu'cize-i nebî olmak üzere, mektûbun Hüdhüd kuşu ile gönderilmesi üzerine kalbinde kabullenme eseri zahir oldu hüdhüd kuşu ile geldiği zaman. Nitekim Mesnevî-i Şerifde buyrulur:

Mesnevi Tercüme: *"Mu'cizât-ı enbiyâ mûcib-i îmân olmaz; ancak cinsiyyet kokusu cezb-i sıfat eder.* Yani enbiyanın mucizeleri imana sebep olmaz, yani herkes tarafından imana sebep olmaz, peygamberin mucizelerini kafirlerde gördü ama iman etmediler. *Mu'cizât düşmanın kahrı içindir. Cinsiyyet kokusu ise, gönül cezbi içindir."*

Buradaki cinsiyet erkeklik dişilik hükmünde değildir. Hadi cinsinden olursa yani birbirine uygunluk olursa nasıl mıknatısın demir cinsi şeyleri çektiği gibi. Mıknatıs tahtayı çeker mi çekmez tahta ile ünsiyet edemez, işte cinsiyet kokusu sıfatı cezbeder sıfatı cazipleştirir. Mucizat düşmanın kahrı içindir, düşmanı kahr etmek içindir. Cinsiyet kokusu ise gönül cezb etmek içindir.

İşte Süleyman (a.s.) ile Belkîs arasında mazhariyyet-i esma cihetinden cinsiyet kokusu var idi. Binâenaleyh mektubun içeriğini kabul edip "mektûb-i kerîm" dedi. Kisrâ'ya gelince onda cinsiyet kokusu yok idi. Risalet sahibi peygamberin mektubu, eşkiyalığının zuhuruna sebep oldu. İçindeki düşmanlığı çıkardı neden çünkü içindeki ünsiyet muhabbeti yoktu. *Mektubu parçalamak gibi bir edepsizliği irtikâb etti.*

Mesnevi: Tercüme: *"Hak Teâlâ bir kimsenin perdesini yırtmak murâd edince onun meylini pâk olan enbiyâ ve evliyaya kötülük etmeye götürür." Eğer Belkîs, bu vücûd-i kevnîde muvaffak olduğu îmâna, yani bu kevn aleminde muvaffak olduğu imana ayn-ı sabitesinin sabitleştirildiği zamanda ezelen muvaffak olmasa idi, o Kisrâ'nın yaptığını yapardı. İşte bu tafsilâttan anlaşılır ki, ulemâ-i zahireden ba'zılarının zannettikleri veçhile, Süleyman (a.s.) kendi azamet ve saltanat-ı meşhûresi sebebiyle,* yani meşhur saltanatı sebebiyle, *Belkıs'ı hürmet etmeğe mecbur etmek için, mahzâ mektubu parçalanmaktan sıyâneten, kendi ismini te'-hîr etmeyip, ismullah üzerine takdim etmiş değildir.* Yani mektubun parçalanmasından Allah'ın ismine hürmetsizlik edilmemesi için kendi ismini başa yazmış değildir. *Zira bu suret Süleyman (as) ın Rabbına olan marifetine layık görülmez. Binâenaleyh bu mütâlâa, Süleyman (a.s.)ı medh suretinde zemm olur.* Böyle bir mütaala yaparsan Süleyman'ı (a.s.) meth edeyim derken zemm etmiş olursun. Çünkü marifet bilgisinin noksanlığına karar vermiş, zan etmiş olursun.

3.Paragraf:

İmdi Süleyman (a.s.) "rahmet-i imtinân" ile "rahmet-i vücûb" olan iki rahmet îrâd eyledi ki, onlar "er-Rahmân", "er-Rahîm"dir. Böyle olunca Hak, Rahman ile imtinân ve Rahim ile îcâb eyledi. Ve bu vücûb, imtinândandır. Binâenaleyh Rahim duhûl-i tazammun ile Rahmân'a dâhil oldu. Zîrâ Hak Süb-hânehû rahmeti kendi üzerine yazdı, tâ ki abd için, Hakk'ın kendi nefsi üzerine vâcib kıldığı bu rahmet, bu abdin ityân eylediği a'mâlden Hakk'ın zikr eylediği şey sebebiyle, Allah üzerine hak ola. Abd, bununla bu rahmet-i vücûbiyyeye müstehak olur (3).

Ya'nî Süleyman (a.s.) mektubun baş tarafına ism-i ilâhîyi yazdıktan sonra, rahmet-i imtinâna dâlalet olan "er-Rahmân" yani ihsan Rahmetine delil olan er-Rahman ve rahmet-i vücûba delil olan "er-Rahîm" isimlerini zikr ederek bu iki rahmeti îrâd eyledi.

Rahmet-i imtinân: yani ihsan rahmeti *Bu rahmet zât-ı ahadiyyede mündemiç olan bilcümle esmayı, Hakk'ın kendi zâtına olan tecellîsi ile ilminde peyda kılmasıdır.* Yani ihsan rahmeti Zat-ı ahadiyede mevcut bulunan bil cümle esmaya Hakkın kendi Zat'ına olan tecellisi ile ilminde peyda olmasıdır.

Ve eşyanın hakikati olan ilmi suretlerinin bu suretle sabit olması için, onların hiç bir amel ve hizmetleri önüne geçmiş değildir. Belki inâyet-i zâtiyyedir. Yani zati ihsan, Zati rahmettir, *Ve Rahman vücûd-i âmm'ın yani umumi vücudun aynı olduğu cihetle, yani Rahman tüm vücudun aynısı kendisi aynı olduğu cihetle bu rahmet-i rahmâniyye, vücûdun tümüne şâmildir.*

Ve hiç bir şey bu rahmetten hâlî yani dışında *değildir*; *ve hattâ Hakk'ın esması mertebe-i ahadiyyette, O'nun zâtının aynı olduğu cihetle, zât-ı Hakk'a da şâmildir.* Yani Hakkın Zat'ına da bu rahmet şamildir, kuşatır. *Zîrâ onun aynıdır. Ve*

işte bu rahmet, hiç bir amel mukabilinde vâki' olmadığı ve belki zâtın muktezâsı gereği bulunduğu için, buna "rahmet-i imtinân" denildi. Yani ihsan rahmeti denildi. *Ve "Rahman" ismi bu rahmete delâlet eyledi.* Hani Cenab-ı Hakkın ilk rahmeti odur ki bütün varlığı rahmaniyetinden vücut vermesidir. Rahmet eylemesidir.

Rahmet-i vücûb: *Bu rahmet, ba'de'l-vücûd, yani vücuttan sonra mukteza-yı isti'dâd hasebiyle sâdır olan yani istidadın gereği olarak meydana çıkan amel mukabilinde vaki olur. Yani bir kimse bu şehadet aleminde Allah'ın Rasulüne iman ve şeriatına tevessül edip salih amel işlerse Hakkın kendi nefsi üzerine vacip kıldığı bu rahmet-i hususiye ye nailiyete kesb-i istihkak eyler.* Yani istihkak sahibi olur. Amel mukabilinde vâki' olur.

Bu rahmeti, كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ *(En'âra, 6/12) Rahmeti kendi nefsi üzerine yazdı" âyet-i kelimesiyle, Hak kendi nefsine vâcib kıldığı İçin "rahmet-i vücûb" denildi; ve "Rahim" ismi bu rahmete delâlet eyledi.*

En'am (6/12) De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" "Allah'ındır." de. O, rahmet etmeyi kendi üzerine almıştır. Sizi elbette varlığında şüphe olmayan Kıyamet gününde toplayacaktır. Ama kendilerini ziyana uğratanlar var ya, işte onlar inanmazlar.

İmdi Hak Teâlâ, ilimde a'yân-ı sabitelerini ta'yin ve aynda onları îcad etmek suretiyle, cemî'-i mevcudat üzerine hükmü umûmî olan "Rahman" ismi ise ihsan ve ikram eyledi.

Nitekim وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ *(A'râf, 7/156) ya'-ni "Benim rahmetim her şeye vâsi'dir" buyurur. Zîrâ rahmet-i âmme kaffe-i eşya için umumi vücuddur.*

O dahi اَللّٰهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالاَرْضِ *(Nûr, 24/35) âyet-i kerîmesinde beyan buyurduğu nurdur ki, her şeyi o nûr ile*

zulmet-i ademden izhâr eyler. Yani ademden, gayrilikten yokluktan meydana çıkarır. *Ve isti'dâdlarının gereği olarak kullarından sâdır olan a'mâl-i takvaya mükâfâten vâki' olan rahmeti dahi kendi üzerine vâcib kılmakla, ba'zı mevcudat üzerine hükmü husûsî olan "Rahim" ismi ile îcâb eyledi. Ve bu "rahmet-i vücûb","rahmet-i imtinân" dandır. Binâenaleyh "Rahîm" ismi, duhûl-i tazammun* ile yani içinde bulunması ile *"Rahman" isminin içine dâhil olur.*

Zîrâ Hak zât-ı ahadiyyetinde saklı olan esmaya rahmet ile onları kerb-i müzayakadan tenfîs etti. Yani o sıkıntılı yerden nefes-i Rahmani ile çıkardı. *Cümlesinin hakikatleri ilm-i ilâhîde sabit oldu, tesbit edildi. Eşyanın tümüne müsâvi olarak vâsıl olan bu rahmet umûmîdir. Fakat bu sabit hakikatler içinde bulunan ba'zıları hakkında ezelî sevgisi, muhabbetinin eseri olmak üzere inâyet-i mahsûsa-i ilâhiyye sebk etti.* Yani hususi bir inayet onlara geçti.

Bunlar enbiyâ ve evliya ve bilcülme mü'minînin a'yân-ı sabiteleridir. Bunlara hususi verildi. *Binâenaleyh âlem-i vücûdda bu inâyet-i ezeliyye hasebiyle onlardan salih ameller zahir oldu. Ve bu amelleri mukabilinde de Hak onlara, kendi üzerine vâcib kıldığı rahmet ile mütecellî oldu. Şu halde "rahmet-i vücûb" "rahmet-i imtinân"a dâhil oldu. Çünkü bunların vücûdu rahmet-i âmme ile zahir olmasa idi, rahmet-i hâssanın mahall-i tecellîsi bulunmaz idi.* Yani umumi Rahmet olmasaydı Has Rahmeti verecek bir yer bulunmazdı, o umumi Rahmet içinde Rahmet-i Hassa verildi.

Başka bir tabir ile umûm hususu ve mutlak mukayyedi muhtevidir. Binâenaleyh hâssın umumi tahtına dâhil olması kabilinden olarak rahmet-i rahîmiyye, rahmet-i rahmâniyye tahtına dâhil oldu.

4.Paragraf:

Ve kullardan bu mesabede olan kimse, kendisinden âmil olan kim olduğunu bilir. Ve amel, insandan sekiz a'zâ üzerine taksim olunmuştur. Ve tahkîkan Hak Teâlâ, kendisi onlardan her bir uzvun "hüviyyet"i olduğunu ihbar eyledi. Böyle olunca onlarda âmil olan

Hakk'ın gayri olmadı. Halbuki suret, abd içindir. Ve hüviyyet onda, ya'nî onun isminde mündericdir, gayr değildir. Zîrâ Hak Teâlâ zahir olan ve halk denilen şeyin aynıdır. Ve bu sebeble ism-i Zahir ve ism-i Ahir abd için oldu, Ve onun olmayıp ba'dehû olması ve onun zuhuru O'na mütevakkıf bulunması ve ondan amelin sudûru da O'na mütevakkıf olması sebebiyle, ism-i Bâtın ve Evvel oldu. Binâenaleyh sen halkı gördüğün vakit Evveli, Ahir'i, Zâhir'i ve Bâtın'ı görürsün (4).

Ya'nî kullardan bu mesabede olan, yani yukarıda okunanları idrak eden kimse ya'nî sâlih amel işleyerek "rahmeti vücûb"a müstehak olan kimse, kendi vücûdundan amel edenin kim olduğunu, ya'nî Hak olduğunu bilir. Zîrâ onun vücûdu hüviyyet ve bâtın cihetiyle Hakk'ın aynıdır. Ve belki Hakk'ın sıfât-ı ârızası olmak i΄tibâriyle zahir cihetinden dahi Hakk'ın gayri değildir. Ve onun vücûdu, "rahmet-i imtinân"ın muktezâsıyla yani ihsan etme rahmetinin gerektirdiği şekilde zahir olduğundan, bu rahmet-i vücûb dahi yani vacib olan rahmet dahi rahmet-i imtinânın içinde bulunmuş olur. Yani ihsan rahmetinin içinde bulunmuş olur.

Ve kulun işlediği amelleri Hak îcâd eder. Ve amel, insanın sekiz a'zâsı üzerine taksim olunmuştur ki, onlar da: Göz, dil, kulak, el, karın, âlet-i tenasül, ayak ve kalbdir. *Ve bu a'zâdan her birisine, hâline münâsib, bir teklîf-i ilâhî vâki' olmuştur ki, kul onlara tertip edilmiş olan vazifeden herbîrini îfâ etmekle, Hakk'ın kendi nefsi üzerine vâcib kıldığı rahmete istihkak kazanç kesb eder. Ve Hak Teâlâ hadîs-i kudsîsi ile, bu sekiz a'zâdan herbirinin hüviyyeti olduğunu haber verdi. Halbuki bu sekiz a'zâyı şâmil olan suret, kulun suretidir.*

Ve Hakk'ın hüviyyeti abdde, ya'nî Hakk'ın isminde mündericdir, gayr değildir. Çünkü abdin a'zâsının sebeb-i hareketi onun bâtınıdır. Yani hareket sebebi yani o azaları harekete getiren işte O'nun batınıdır. *Ve kul kendi bâtınında bir fiilin icrasını önceden tasarlamadıkça, o fiilin icrasına*

münâsib olan uzvu hareket eden olmaz. Yani evvela abd tasarlayacak ondan sonra o harekete geçecektir. *Ve kulun bâtını, mazhar olduğu esmâ-yı ilâhiyyeden bir isimdir ki, onun idare edici ve ruhudur. Onu tahrik eden ancak o isimdir.*

Ve isim, müsemmânın aynıdır. Ve kulun zahiri, o zahir olan isimdir. Binâenaleyh Hakk'ın hüviyyeti, yine Hakk'ın bir zahir olan ismidir bulunan kulun zahiri vücudunda münderic olmuş olur ki, bu da gayr değildir. Yani Hakk'tan ayrı değildir. *Şu halde kulun mazharında özünde amel eden Hakk'ın gayri olmuş olmaz. İşte bundan dolayı, Hak Teâlâ, zahir olan ve halk diye isimlenmiş olunan şeyin aynıdır.*

Çünkü halkın hey'et-i mecmuası, yani küllisi bütün varlığı Hakk'ın esmâ-yı müteayyinesinden İbarettir. Hakkın isimlerinin taayyününden ibarettir. Yani şekil almasından ibarettir. *Ve keyfiyyet-i taayyün, yani taayyün hadisesi yani meydana geliş hadisesi letafet ve kesafet gibi, umûr-i nisebiyye-i ademiyyedir.* Yani nisbet olan şeylerdendir, işlerdendir. *İşte bu taayyün ve zuhur ve kesafet sebebiyle, Hakk'ın Zâhir ve Âhir isimleri, kul için vâki' oldu*. *Zahir kula verilince evvel Hakkın oldu, çünkü abdın evveliyatı yoktur. Zîrâ kul, evvelce bu sûret-i kesîfede mevcûd değil idi, sonradan mevcûd oldu.*

Binâenaleyh onun için "zahir" ve "âhir" mefhumları lâzım geldi. Evvelce batın idi batında iken ismi yoktu, zuhura gelince zahir oldu, sonradan olduğundan Zahir ve Ahır isimleri abde verildi. *Ve kulun zuhuru Hakk'ın vücudu ile ayakta durduğu ve keza abden amelin zuhuru dahi onun hüviyyeti ve bâtını dahi Hakkın varlığı ile durduğu ona vakıf olduğu onunla var olduğu cihetle, Hak için dahi Bâtın ve Evvel isimleri sabit oldu. Zîrâ kulun vücûdu, Hakk'ın vücûdundan başlamıştır. Ve kul zahir oldukda, Hak kulun vücûdunda bâtın olmuştur. Alemler dediğimiz zaman alemler zuhura geldi Zahir oldu Hak batın oldu, batında kaldı.* Genel alemler böyle olduğu gibi abd kulda dahi böyledir.

Misâl*: Bir şeftâlî çekirdeğini diktiğimiz vakit ondan bir ağaç zahir olur. Çekirdeğe nazaran bu ağaç zâhiriyyet ve âhiriyyet sıfatlarıyla vasıflanmış olur.* Çekirdek iken çekirdek evvel idi, vardı dikildi, ondan oradan zuhura geldi zahir oldu ve sonradan meydana gelmesinden dolayı da ahir oldu ağaç. Bu sıfatlarla vasıflanır. *Zîrâ evvelce vücûdu yok idi, sonradan çıktı. Binâenaleyh ağacı "zahir" ve "âhir" isimleriyle isimlendiririz. Ve keza ağacın vücûdu çekirdeğin vücûduna* mütevakkıftır yani çekirdeğin vücudu olmasa ağaç olmaz, yani ağaç çekirdeğin varlığı ile vardır, *ona dayanır ve ondan başlamıştır. Şu halde çekirdekte evveliyet olduğu için, onu "evvel" ismiyle isimlendiririz. Ve ağaç zahir olunca çekirdek gâib olup batına gider ve onun bâtını olur. Bu halde de çekirdeğe ağacın "bâtını" deriz.* Ağacın batını ve evveli deriz. *İşte sana Evvel'i, Ahir'i, Zâhir'i ve Bâtın'ı gösteren şey, ancak halkın vücûdudur. Halkın vücudu olmazsa "vel Evveli, Vel Ahiri, Vez Zahiri, vel Batın" isimleri faaliyete geçmez ve bilinmezdi.* İşte halkın varlığı ile vücuduyla sonra bunlar ortaya çıkmaktadır.

Eğer halkın vücudu olmasaydı nisebden ibaret olan bu isimler şuhut edilmezdi, müşahede edilmezdi. Ne olurdu çekirdeğin içindeki ağaç gibi batında kalır, çekirdeğin içerisinde koskoca ağaçlar, ağaçlar, sonsuz ağaçlar var bir çekirdeğin içinde.

Bir çekirdek ektik bir ağaç elde ettik, bu ağaç meyve vermeye başladı, binlerle çekirdek meydana geldi o bin bir yere ek bin tane ağaç oldu, iki sene sonra bu meydana gelen çekirdekler ekilse katlanarak binler, milyonlar, milyarlar yani o kadar çok çoğalır. İşte o bir çekirdeğin içerisinde o binler, milyonlarca ağaç mahpus, hapis halindedir. İşte onlar bizi zuhura çıkar diye yalvarmaktalardır. O muhabbetle o çekirdek patlıyor, göğsünü yarıyor, içindekileri nefes-i Rahmani gibi dışarıya salıyor. Eğer halkın vücûdu olmasa idi, eğer karpuzun mevcudiyeti vücudu olmasa idi karpuz bilinmezdi, o karpuz, karpuz çekirdeği içinde hapis kalırdı. Nisbetlerden ibaret olan bu isimler müşahede edilmez idi.

5.Paragraf:

Ve Süleyman (a.s.) bu ma'rifetten gâib değil idi. Belki bu ma'rifet ondan sonra bir kimse için âlem-i şehâdette, onunla zuhur lâyık olmayan mülktendir (5).

Cenab-ı Hak bu zahir mülkten ona çok şey verdi ve ondan sonra bunu başkasına vermedi. Efendimize verdi, ayrı konu da O’nun dışında kimseye vermedi. *Ya'nî bu îzâh olunan ma'rifete Süleyman (a.s.) vâkıf idî.* Yani şu konuştuğumuz mevzular peygamberlerin irfaniyet mevzularıdır. *Ve bu ma'rifet öyle bir mülktür ki, Süleyman (a.s.) dan sonra, dünyâda bu mülk ile zuhur, kimseye lâyık değildir.*

Zîrâ o hazret قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لاَيَنْبَغِى لأَحَدٍ مِنْ بَعْدِى *(Sâd, 38/35) yânî "Yâ Rabbi beni mağfiret et ve bana mülk ihsan eyle ki, benden sonra bir kimseye lâyık olmasın!" diye duâ etti. Ve bu taleb onun ayn-ı sabitesinin isti'dâdına muvafık idi.* Yani bu talebi ayan-ı sabitesinin gereği idi. *Binâenaleyh vücûd-i aynîde saltanat-ı batine ve zahire ile zuhur etti.* Yani ayni vücutta bu meydandaki vücutta zahir ve batın saltanat ile zuhur etti. *Ve ma'rifet-i ilâhiyyeden ibaret olan saltanat-ı bâtınesi olmasa idi, saltanat-ı zahiresi kâmil olmaz idi.* Yani batınında bu hakikat olmasa idi zahirine de çıkmazdı. *Şu halde Süleyman (a.s.)ın bu ma'rifeti mülk nev'indendir.*

Ve ona "mülk" ta'bîri sahihdir, doğrudur. Ve kendisinden sonra hiç bir kimsenin bu mülk ile zuhuru lâyık olmamasına gelince, yani bunun kimseye verilmemesine gelince sebebi budur ki: Hakk'ın tecellîsi esma bakımındandır; ve esma yek dîğerinden mümtaz ve muhteliftir. Yani isimler birbirlerinin üstünde bazıları bazılarının üstündedir bazı isimler ve değişiktirler. *Ve elbette onların isti'dâdlarında dahi bu*

ihtilâfât mevcûddur. Birbirlerine de zıttırlar, istidatlarında da bu ihtilafat vardır.

Ve Hak iki mazhara aynı tecelliyi ve bir mazhara da iki aynı tecellîyi etmez. Yani Hakk iki zuhur yerinde aynı tecelliyi yapmaz. Benzer olabilir ama aynısı olmaz ve de bir yere de iki defa aynı tecelliyi yapmaz. İşte bu tecelliyi Süleyman'a (a.s.) verdiğinden başka yere bu tecelliyi vermez. Ama başka yere de Süleyman'da (a.s.) olmayan bir tecelliyi bir esmanın zuhurunu verir. Ya'nî tecellîde tekrar yoktur. Külli yevme fi şen" hükmüyle de O her an yeni bir değişikliktedir, *Ve Süleyman (a.s.)ın ayn-ı sabitesinin isti'dâdı bu idi; tecellî de ona göre oldu. İşte her bir mazhar dahi cenâb-ı Süleyman (a.s.) gibi, lisân-ı isti'dâd ile kendisinden sonra kimseye lâyık olmayan bir mülkün ihsanı talebindedir.* Yani herkes böyle bir mülk talebindedir aslında, kendi istidadına göre.

Şu kadar ki bu taleb edilen mülk, darlıkta ve vüs'atte muhteliftir. Yani küçüklükte, büyüklükte, sıkıntıda, rahatlıkta, genişlikte, darlıkta farklıdır. Herkes bunu taleb eder ama Süleyman'ın (a.s.) mülkü diğerlerinin hepsinden geniş bir mülktür. Onun için başkasına verilmemiştir diyor. Yoksa herkes bu mülkten nasibini almaktadır. *Ve hakîkat-i Süleyman (a.s.)ın min-indillâh rahmet-i âmme ve hâssanın bütün envâ'ına ihtisası hasebiyle, Allah'ın indinde rahmeti umumi ve hususi olan bütün nevilerine ihtisası sebebiyle ona bâtın ve zahiri cami' olmak üzere, bir geniş bir mülk verildi.*

Ve saltanatla zahir olup, o mülk-i vesî'de tasarruf eyledi. Vesi; vası sarmış demektir, vesia kürsiyuhus'da olduğu gibi, *İmdi ma'rifet-i ilâhiyye-i külliyye ile mütehakkık olan mükemmel ve aktâp olan veliler, her ne kadar ilahi hilafete hâiz olup emr-i Hak ile, âlem-i ulvî ve süflîde tasarruf ederler ise de, sûrî olan padişahlık makamında zahir olmazlar.* Yani aktaplar, kutuplar, insan-ı kamiller, veliler her ne kadar batında bu güce sahip iseler de suri olan padişahlık makamında yani zahirde olan surette olan padişahlık makamında zahir olmazlar. *Maahâzâ ma'nâda her*

birisi Süleymân-ı zamandır. Yani mana aleminde her birisi zamanın Süleymanıdır.

Mesnevi: Tercüme: *"Ey gönül, o Süleymanlık mensûh değildir. Senin başında ve sırrında Süleymanlık etmek vardır."*

Yani ey gönül, iyi bil ki Süleyman ortadan kaldırılmış nesh edilmiş değildir, senin başında ve sırrında Süleymanlık etmek vardır. Bunu Yunus Emre hazretleri; "Süleyman var Süleymandan içeru" dediği bundan bahsetmektedir. Bir başka yönden meseleye baktığımızda (a.s.v.) Efendimizden gelen bir özellik de o mertebede batini manada Süleymanlık var iken ama (a.s.v.) efendimizden sonra gelen O'nun velilerinde Muhammedi Süleymanlık vardır. Bu mevzuları Muhammediul meşreb olarak biz anlamaya çalışıyoruz. Yani Muhammediyetten Süleymaniyete bakıyoruz.

O gün Süleymanlık süleymanlıktan bakabiliyordu ancak. Belki de bu kadar o halleri idrak etmiş değillerdi. Şimdi bunlar kolay gibi anlaşılıyor ama Muhammediyul meşreb olarak biz bunları anlamaya çalışıyoruz. Çünkü Süleymanlık Muhammedilikten çok gerilerde olan bir hadisedir. Süleymanlığı küçük görme babından değil tabi, o nereye ait oluyor, Museviyet mertebesi yani 9. Mertebeye ait olan bir bilgi oluşumudur bunlar. Yani o batın mertebenin oluşumlarıdır. Ama Hazret-i Peygamber 11, 12, 13, mertebelerden vaaz etmektedir.

6.Paragraf:

İmdi Süleyman (a.s.)a i'tâ olunan şey, muhakkak Muhammet (s.a.v.)e i'tâ olundu. Halbuki onunla zahir olmadı. Böyle olunca, geceleyin onu katl etmek için gelen İfrît'i, Allah Teâlâ temkîn-i kahr ile temkin eyledi. Binâenaleyh sabah olunca Medine'nin çocukları onunla oynasınlar diye, onu tutup mescidin direklerinden bir direğe bağlamağa kasd etti. İmdi Süleyman (a.s.)ın duasını yâd etti. Allah Teâlâ İfrît'i zelîlen redd eyledi. Böyle olunca Resul (a.s.), üzerinde

ikdâr olunduğu şeyle zahir olmadı. Ondan sonra Süleyman (a.s.)ın "mülken" kavli, âmm olmadı. Binâenaleyh biz onun bir mülk-i hâssı murâd ettiğini bildik. Ve biz gördük ki, Allah Teâlânın ona i'tâ eylediği mülkün her bir cüz'ünde, cenâb-ı Süleyman, muhakkak müşârik kılındı. Böyle olunca biz bildik ki, Hz. Süleyman ancak bunun mecmû'una muhtass kılındı (6).

Ya'nî Süleyman (a.s.)a verilen saltanat-ı batine ve zahire, muhakkak Muhammed (s.a.v.) Efendimiz'e de verildi. Böyle olduğu halde (S.a.v.) Efendimiz, bu saltanatla zahir olmadı; ve abdiyet yolunda yürüyüp, siyâset cihetine asla iltifat buyurmadı; Hadis-i Şerif: "Ben veled-i Adem'in seyyidiyim, halbuki iftihar etmem"; yani bununla gururlanmam, ben Adem oğullarının efendisiyim diyor ama bununla gururlanmam diyor. *Ya'nî "Ben kurutulmuş et yemeği yapan bir kadının oğluyum" dedi. Kendisinde bu saltanat bulunduğu halde onunla zahir olmamasının delîli budur ki: Gece vakti (S.a.v.) Efendimiz'e kötü bir niyetle bir İfrit gelmiş idi.*

"İfrit" cinn taifesinin habîs ve mütearrız olanlarına verilen isimdir. Taarruz eden cinlerin habislerine verilen addır. Yani insanlara zarar vermeye çalışan cinler ifrittir. *Hak Teâlâ risâlet-penâh Efendimiz'e o İfrît'i kahr etmeğe kudret verdi.* Yani ortadan kaldırmaya kudret verdi, *Ve bu kudrete binâen mefhar-i enbiyâ Efendimiz, sabah olunca Medîne-i tâhirenin çocukları o İfrit ile oynamaları için, onu tutup Mescid'in direklerinden bir direğe bağlamak istedi.* Yani o tecavüze kalkan ifriti Efendimiz tutmuş ve direğe bağlamak istemiş, *fakat bu zamanda risâlet-penâh Efendimiz, Süleyman (a.s.)ın* قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لاَيَنْبَغِى لاَحَدٍ مِنْ بَعْدِى *(Sâd, 38/35) duasını tahattur buyurdu.* Yani hatırına getirdi, *Ve o İfrit üzerinde tasarruf etmekten fariğ oldu.* O ifrit üzerinde tasarruf etseydi mülk sahibi olmuş olacaktı.

Yani o sahiplenmeyi kullanmadı yani mülk sahibi olmayı kullanmadı ki cinler de onun emrine verilmiş olduğu halde. Yani "sakaleyn" deniyor ya. Rasul sakaleyn, sakaleyn ağırlık demektir, iki ağırlık demek, biri sağında, biri solunda biri insanlar biri cinlerdir. Cinler O'nun hükmüne verilmiş olduğu halde onu kullanmadı.

Yani serbest bıraktı, tutup bağlayıp çocuklar oynasın eğlensinler diye direğe asacaktı ama bağlayıp direğe astığı zaman mülk sahibi olmuş olacaktı, yani bir güç kudret göstermiş olacaktı, Süleyman'ın (a.s.) bu duası hatırına gelince ifriti bırakıyor, tasarruf etmekten vaz geçiyor. *Bunun üzerine Allah Teâlâ, ifrît'i, hiç bir şey yapamadığı ve zelîl olduğu halde geri gönderdi. Binâenaleyh Resul (a.s.) kendisine verilen saltanat ve kudret ile zahir olmadı.*

Zîrâ Hak'tan bunu taleb etmedi. Ve Süleyman (a.s.) ise, bunu istediği için bu saltanatla zahir oldu. Bir de şöyle derler; bütün peygamberler kendilerine verilen bir dua özelliği varmış yani ne dua ederse o mutlaka kabul edilirmiş yani Hakk tarafından verilen. Hazreti peygambere de verilmiş böyle bir dua, diğer peygamberler bu dualarını dünyada etmişler ama Hazreti Peygamber bunu ahirete bıraktım ümmetimin affı için kullanacağım diye. Bakın orada da bu saltanatı zahireyi kullanmamış oluyor. Elinde var iken kullanmamış oldu.

Fakat Süleyman (a.s.)ın duâsındaki "mülken" kavli, ya'nî "Yâ Rabbi bana bir mülk ver ki, benden sonra hiç bir kimseye lâyık olmasın" (Sâd, 38/35) demesi, ne kadar mülk varsa hepsini bana ver, demek gibi umûmî bir ma'nâyı şâmil değildir. Biz bundan bildik ki, Süleyman (a.s.) emlâkın umûmunu murâd ve onu taleb etmemiş, belki bir mülk-ı husûsîyi istemiştir. Ve biz gördük ki, Allah Teâlâ'nın ona verdiği mülkün her bir cüz'ünde, tasarruf hususunda, cenâb-ı Süleyman ortak kılındı.

Zîrâ Süleyman (a.s.), meselâ bir şahısta tasarruf buyurmak murâd ettikde, elbette o şahsın dahi kendi nefsinde tasarrufu vardır. Ve tasarruf ve hüküm sahibi olan saltanatı zahire erbabı için dahi bu hal mevcuddur. Nitekim

bir kimse kölesine: "Ayağa kalk!" diye emretse, fiil-i kıyam kölenindir, efendinin değildir. *Eğer köle serkeş ise yani söz dinlemez ise kendi nefsindeki kudreti, adem-i kıyam canibine sarf eder,* yani kalkmamak yönünde kullanır

İşte cenâb-ı Süleyman tasarruf hususunda, bir şahsın kendi nefsindeki tasarrufuna iştirak etmiş olur. Binâenaleyh o, zamanında mülkte müstakıllen mutasarrıf değil idi. Belki iştiraken tasarrufta idi. Ve onun böyle kısmen iştirak ile tasarrufu, ancak mülkün mecmû'-i eczasında vâki' olmuştur. Ve ancak bunda ihtisası olmuştur; ve bu ihtisası ile zuhur eylemiştir.

----

7. Paragraf:

Ve biz hadîs-i İfrît ile bildik ki, o ancak zuhura muhtass kılındı. Ve muhakkak mecmu'a ve zuhura nıuhtass kılınır. Ve eğer Resûlullah Efendimiz, hadîs-i İfrît'te "Allah Teâlâ onun üzerine bana kudret verdi" demese idi, biz, "Onu tutmağa kasd ettiği vakit, Resul (a.s.), Allah Teâla ona İfrît'i tutmağa kudret vermediğini bilmek için, ona Süleyman (a.s)ın duasını tahattur ettirdi" der idik. İmdi Allah Teâlâ İfrît'i zelil olduğu halde redd eyledi. Vaktaki "Allah Teâlâ onun üzerine bana kudret verdi" dedi, bildik ki, muhakkak Allah Teâlâ ona onda tasarruf vehb etti. Ba'dehû muhakkak Allah Teâlâ onu hatırlattı. Binâenaleyh Süleyman (a.s.)ın duasını tezekkür eyledi. Şu halde onunla teeddüb etti. Böyle olunca biz bundan bildik ki, Süleyman (a.s.)dan sonra halktan bir kimse için lâyık olmayan şey, umûmda bununla zuhurdur (7).

Ebâ Hüreyre (r.a.)ın (S.a.v.) Efendimiz'den nakl eylediği hadîs-i şerifte buyrulur ki: "Dün gece bir ifrît, namazımı kesmek istedi, diyor Efendimiz Allah Teâlâ bana, onu tutmağa kudret verdi. İstedim ki onu tutayım ve Mescid'in direklerinden bir direğe bağlayım; tâ ki Medine'nin çocukları ve hepiniz ona nazar edesiniz. Fakat biraderim Süleyman

(a.s.)ın duasını hatırladım ki رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا *(Sâd, 38/35) demiş İdi. Ve o ifrît'i, muradına nâil-i zafer olmaktan ümitsiz ve hasretzede olduğu halde terk ettim."*

İşte bu ifrit hadisinden bildik ki, Süleyman (a.s.) ancak tasarruf ile zuhura ait (muhtasıs) kılındı. Yani ona has kılındı *Ve onun ihtisası muhakkak mülkün mecmû'unda tasarrufta ve tasarruf ile zuhurdadır. Ve eğer Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz bu hadîs-i İfrît'te "Allah Teâlâ onu tutmağa bana kudret verdi" kaydını beyan buyurmasa idi, biz der idik ki: Sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz İfrît'i tutmak istediği vakit, Allah Teâlâ kendilerine İfrît'i tutmak kudretini vermediğini bilmesi için, ona Süleyman (a.s.)ın duasını hatırlattı.*

Fakat şimdi bunu diyemeyiz. Zîrâ risâlet-penâh Efendimiz kendisinde İfrît'i tutabilecek kudret olduğunu beyan buyurmuşlardır. Yani bunu Haktan istemeye gerek yoktu kendisinde vardı zaten, eğer olmasaydı Süleyman'ın (a.s.) duasını edecekti, vardı istemedi. Yani bu gücü istemedi. İfrite karşı da kullanmak istemedi. Kendisinde bu güç olduğu için Cenab-ı Haktan bu gücü istemedi ve de kendisinde bu güç olduğu için ifritin üzerinde bunu kullanmak istemedi ki iblis değer kazanmasın zelil olarak gitsin. *Demek ki Allah Teâlâ Fahr-i âlem Efendimiz'e, İfrît'te tasarruf için kudret verdiği halde, Habîb-i edîb-i Kibriya Efendimiz, mahzâ Süleyman (a.s.)a ihsan edilmiş olan bu nevi' tasarrufta iştirakten edebli davranarak çekinme ve sakınmak buyurdular.*

Ve edebe riâyetten nâşî, cenâb-i Süleyman üzerine galebe edip tasarrufla zahir olmadılar. Yani Süleyman'dan daha üstün bir hale çıkmak istemediler. *Binâenaleyh biz bildik ki, Süleyman (a.s.)dan sonra halktan hiç bir kimseye lâyık olmayan şey, mülkün umûmu üzerinde tasarruf ile zahir olmak keyfiyyetidir.* Yani bu kimseye verilmedi. *Ya'nî Süleyman (a.s.)dan sonra hiç bir kimsenin umûm-i mülk üzerinde tasarruf etmesi lâyık olmaz. Fakat bir mülk-i husûsî üzerinde tasarrufu lâyık olur.*

Nitekim hudûd ile mahdûd olan memleketler üzerinde hükümrân olan padişahlar olduğu gibi, insan fertlerinden her bir ferdin dahi kendi nefsinde ve ailesi efradı üzerinde tasarrufâtı vardır. Ve bu tasarrufların cümlesi bir mülk-i husûsî üzerinde vâki' olan tasarrufattandır ki, Süleyman (a.s.)dan sonra zahir olmuş ve kıyamete kadar dahi yine öylece zahir olacaktır.

8.Paragraf:

Ve bizim bu mes'eleden garazımız, Süleyman (a.s.)ın zikr eylediği iki isimde olan iki rahmete kelâm ve tenbîhden gayri değildir ki, onların lisân-ı arab ile tefsiri "er-Rahmân", "er-Rahîm'dir. Böyle olunca Allah Teâlâ rahmet-i vücûbu takyîd eyledi; ve rahmet-i imtinâm dahî وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ **(A'râf, 7/156) kavlinde, hattâ esmâ-yı ilâhiyyeye, ya'nî hakâyık-ı nisebe ıtlak etti. Binâenaleyh onların üzerine bizim ile imtinân eyledi (8).**

Cenâb-ı Şeyh (r.a.)in bu kelâm-ı âlîleri bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Yani bu mevzulardan sonra mukadder bir sual gelebilir insanlardan bu böyle de neden böyle diye bir sual gelebilir, onun cevabıdır diyor. *Meselâ biri çıkıp diyebilir ki: Hz. Süleyman'ın tekellüm ettiği lisân-ı arabî değil, belki ibranî idi. Binâenaleyh Belkîs'e yazmış olduğu mektubun baş tarafına, lisân-ı arabî üzere nazil olan Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyet-i bulunan besmele-i şerîfeyi yazması nasıl olabilir?* Mektubun aslı İbranice idi Arapça konuşmuyorlardı ki.

Hz. Şeyh buna cevaben buyururlar ki: Belkıs'a gönderilen mektûbda lisân-ı arabla aynen "er-Rahmân" "er-Rahîm" isimleri muharrer değil idi. Yani o mektuptaki Rahman ve Rahim değil idi diyor. Arapça indiği için Er Rahman ve Er Rahim hükmü geçmektedir. Yani o mektupta bunlar böyle yazılı değildi. *Belki İbranî lisânında bu iki ism-i*

arabînin mukabili olan isimler yazılmış idi, Ve maksad, Süleyman (a.s.)ın o iki isimde Hakk'ın iki rahmetini zikr eylediğini beyandan ibarettir.

İmdi Hak Teâlâ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ *(En'âm, 6/12) âyet-i kerîmesiyle kendi nefsi üzerine vâcib kıldığı için "rahmet-i vücûb" denilen rahmet* فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ *(A'râf, 7/156) âyet-i kerîmesinde beyan buyurduğu veçhile, sâlih amel işleyen ehl-i takvaya mahsûs kılmak suretiyle takyîd eyledi; ve*

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ (*A'râf, 7/156) âyet-i kerîmesinde, onlardan hiç bir hizmet yapmadıkları halde, her şeye, hattâ esmâyı ilâhiyyeye, ya'nî niseb-i zâtiyyenin hakikatlerine şâmil kıldığı için, "rahmet-i imtinân" ihsan rahmeti dendi, ihsan etti.* Cenab-ı Hakk "Benim Rahmetim her şeyi kaplamıştır" diyor. İşte bu Rahmetin her şeyi kaplaması o insanların veya diğer varlıkların yaptığı fiiller yüzünden değildir, Cenab-ı Hakkın rahmetinin vasi olmasından bunu verdi diyor, bu yüzden rahmeti ihsan etti.

Ma'lûm olsun ki, Allah'ın isimleri, kendinde var olan şeylerin hakikatleridir. Ve "nisbetlendirme " dahi esmâ-yı ilâhiyyeyi yek dîğerinden ayıran şeydir. Nisbet yaptı derler ya halk arasında, işte ayırdı birbirinden demektir, işte esma-i ilahiyeyi bu nisbetler birbirinden ayırmakta *çünkü her bir ism-i ilahi iki şeye delalet eder, bu delaletlerden birisi doğrudan doğruya Zat'a diğeri Zat'ın hususiyetinedir.* Yani her bir ilahi isim iki şeye delalet ediyor, bu delaletlerden birisi doğrudan doğruya Zat'ına delil ediyor. Yani herhangi birimizin ismi evvela bizim Zat'ımızın delilidir. Diğeri de Zat'ın hususiyetinedir. Yani özel bir halidir, hususidir.

Ve ''İsim'' bu husûsiyyet-i zâtiyye ile diğer İsim'den ayrılır. Ve medlûl-i Zât oldukda, yani delili Zat'a dayandıkda onun ahadiyyeti i'tibâriyle o İsim, Zât'ın ve Zât dahi, o İsm'in aynıdır. Mehmet dediğimiz zaman o isim Mehmed'in

aynı Mehmet de o ismin aynıdır. Yani Zat'ının aynı Zat da o ismin aynıdır. Allah dediğimiz zaman o isim Allah'ı ifade etmekte Zat'ı ifade etmekte Zat dendiği zaman da Allah'ı ifade etmektedir.

Binâenaleyh ahadiyyet mertebesinde mahv ve müstehlek olmak i'tibâriyle zât-ı ahadiyyenin aynı olan esma hakkında, yani bütün bu isimler de ahadiyet mertebesinde helak olmaktalar, yok olmaktalar, ahadiyet mertebesi itibariyle daha onlara tecelli sırası gelmemiştir. *"rahmet-i imtinân ile merhumdur"* yani ihsan ile rahmet edilmiştir, demek caiz değildir. "Merhum" dendiği zaman ölmüş anlıyoruz, halbuki "merhum" rahmet olunmuş demektir. Rahime, yerhemu, merhum, Rahime; merhamet edildi geçmişte, merhum; hala hazırda merhamet edilen demektir. Yani merhum rahmet edilen kimse demektir, ölen kimse manasına değildir.

Biz iyi niyetimizden diyoruz, ya "zerhum" ise yani ya azaba müstehaksa, biz hepsine merhum diyoruz. "küllü nefsin zaikatül mevt" hükmüyle onu tattığında "merhum" olarak mı tadacak yoksa zulüm olarak mı tadacak yani acı olarak mı tadacak o tadışı. Yani burada "merhum" ölen kimse değil, Rahmet-i imtinan ile imtinan da "ihsan" manasınadır, Rahmet-i ihsan ile rahmet olunmaktır. Yani ihsan rahmetiyle rahmet edilmektir. Yani Zat-ı ahadiyenin aynı olan esma hakkında Rahmet-i imtinan ile merhumdur demek caiz değildir diyor. *çünkü o mertebede zuhur yoktur ki Rahmet mevzu bahis olabilsin.*

Biz ölenin arkasından "merhum" diyoruz ama Ahadiyet mertebesinde veya o kişi ölmediği zaman merhum denmiyor. İşte esma-i ilahiye de zuhura çıkmadan evvel rahmet-i imtinan ile merhumdur demek caiz değildir, *çünkü o mertebede zuhur yoktur ki Rahmet mevzubahis olabilsin. "Rahmet-i imtinân ile merhum olan"* yani ihsan rahmeti ile rahmet edilmiş olacak olmak *ancak esmanın niseb-i ademiyyesi ve iyi ve kötüyü ayırt etme hakikatleridir.*

Bu da ismin medlûl-i sânîsidir. Yani ikinci delilidir. *İşte bu yokluktaki nisbet ve açık hakikatleri, nefes-i rahmanı ile batındaki darlıktan yani yokluktaki sıkıntıdan kurtulup her*

birisinin sureti, yani her bir ismin sureti zati istidat ve kabiliyet gereğince, vücûdda zahir olur. Yani sıkıntı aleminde olan isimler zuhura çıktıklarında o sıkıntıdan kurtulup her birisi hangi zati istidat ve kabiliyeti gereğince ne ise böylece vücutta zahir olur. *Ve "niseb" iki vecih üzeredir. Birisi, hayat, ilim, sem', basar, kudret gibi Hakk'a mensûb olan niseb-i zâtiyyedir.* Yani Hakka mensub olan Zat'i nisbetlerdir.

Bunların taayyünât-ı i'tibâriyyeden ibaret olan yani itibari bir varlık olarak bu görünen ayan olan alemdeki tahakkuku, ancak zât-ı Hak iledir. Yani gördüğümüz eşya bunların taayyünü itibaridir, isimlendirmedir bütün bu alemde gördüklerimiz ne varsa ağaç, kuş, taş, toprak, yılan, domuz ne varsa görünen ne varsa itibariden ibaret olan yani böyle vardır diye kabullenmek suretiyle kabul ederek kendilerine ait bir varlıkları olmadığı halde itibari olarak dünyanın düzeni devam etsin diye birer isim vererek, birer isimler olarak itibariyeden ibaret olarak *Zîrâ bu taayyünât umûr-i ademiyyedir.*

Bunların taayyünât-ı i'tibâriyyeden ibaret olan a'yân-ı kevniyyede tahakkuku, yani bu alemlerdeki meydana gelişi ancak zât-ı Hak iledir. Yani bütün bu gördüğümüz varlıklar Hakkın Zat'ıyla meydana gelmektedir. *Zîrâ bu gördüğümüz bütün alemler yoklukta olan işlerdir*. *Kendilerinin müstakil vücudu yoktur ki hayat, ilim, sem', basar, kudret gibi Hakk'a mensûb addi mümkün olabilsin.* Onun müstakil vücudunun olması için ilah olması lazımdır. İşte bütün bu alemdeki varlıklar Allah'ın birer isimlerinin nisbetlerinin zuhur mahalli olduğundan kendilerine ait müstakil vücutları yoktur ki ilim, sem, basar gibi kendilerinde zahir olan nisbetlerin kendilerine mensub addi mümkün olsun. Yani kendilerine ait olduğu mümkün olabilsin.

Bir varlığın kendisi yoksa ona taalluk eden diğer özellikleri, sıfatları nasıl olsun. *Belki onlarda zahir olan bu niseb, neseb-i Zat'iyenin nisebidir.* Yani onlarda zahir olan bu nisbetler, misallendirmeler, oluşumlar Zat'i nisebidir. *Yani Zat'ın nisbetleridir, zira alem suretleri ayan-ı sabitenin*

alem suretlerinin gölgesidir. Ayan-ı sabite de şuunat-ı Zat'iye olan esmanın gölgesidir.

Binâenaleyh âlemin suretleri gölgenin gölgesidir. Bu şuna benziyor; bir taraftan iki ışık vuruyor ışığın birisi daha kuvvetli vuruyor, birisi daha az vuruyor, bakıyorsun iki gölge var birisi biraz daha koyu birisi de biraz daha açık oluyor gölgesi. *Böyle olunca "Benim rahmetim her şeye vâsi'adir"* وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ *(A'râf, 7/156) kavli muktezâsınca esmâ-yı ilâhiyye, ya'nî hakâyık-ı niseb dahi "rahmet-i imtinân" tahtına girer.* Yani ilahi rahmet altına girer. Yani nisbetlerin hakikatleri dahi ihsan rahmeti hükmü altına girer.

Şu halde Hak esmaya bizim ile ihsan eyledi. Zîrâ esmâ-yı ilâhiyye, zât-ı Hak'ta müstehlek idi, helaktı yani yoktu, hakkın varlığında gizli idi Onların suver-i ilmiyyesi, ilmi suretleri nefes-i rahmânî ile, a'yân-ı sabitemizin âyînelerinde müteayyin olup birbirinden ayrıldı. Yani ayan-ı sabitelerin özlerinde hakikatlerinde meydana gelip birbirlerinden ayrıldı. *Binâenaleyh Hak, bizim ademdeki hakâyık-ı gaybiyyemiz ile, esma üzerine ihsan etti.* Yani bizim gaybi hakikatlerimizin üzerine esma ile ihsan etti.

9.Paragraf:

İmdi biz esmâ-yı ilâhiyyeye ve niseb-i rabbâniyyeye olan rahmet-i imtinânın netîcesiyiz (9).

Hani Süleyman kelimesinin başında rahmaniyet vardı ya "Bismillahirrahmanirrahim" onun açılımını devam ediyor. *Zîrâ Hak, yokluktaki sıkıntıdan halâs etmek suretiyle, esmaya rahmet etti.* Yani esma-i ilahiye iç bünyede iken oradan onu çıkarmak suretiyle esmaya rahmet etti. Yani zuhura çıkmalarına izin verdi. *A'yân-i sabitemizin âyînelerinde onların ilmi suretleri bizim gönül aynalarımızda zahir oldu.*

Ve mutlak Hakkın vücudu tenezzül ile, bu suretlerin gerektirdiği özelliklere göre, meydana gelmekle bizim madde olan bu vücutlarımız meydana geldi. Bu vücutlarda o esmanın eserleri ve hükümleri zuhura geldi. En basit dediğimiz varlıkta bile eser ve ahkam vardır. *Böylece biz ilahi isimlerin ve Rabbani nisbetlere olan Rahmet ve ihsan neticesi olduk. Yani Allah'ın Rahmeti ve ihsanı neticesinde bizler olduk.*

10.Paragraf:

Ondan sonra Hak Teâlâ, rahmetini bizim için, bizim zuhurumuz sebebiyle, kendi nefsi üzerine vâcib kıldı. Ve bize de, tahkik, kendisi bizim hüviyyetimiz olduğunu bildirdi. Tâ ki biz, muhakkak rahmeti kendi nefsi üzerine ancak kendi nefsinden nâşî vâcib kıldığını bilelim. İmdi rahmet, Hak'tan hâriç olmadı. Binâenaleyh kimin üzerine imtinân etti? Halbuki vücudda ondan gayri bir şey yoktur. Ancak şu kadar vardır ki, halkın ulûmda tefâzulu zahir olduğu için, lisân-ı tafsil hükmünden lâbüddür. Hattâ ahadiyyet-i ayn ile beraber, bu bundan daha âlimdir, denilir. Ve onun ma'nâsı, taalluk-ı ilimden, taalluk-ı irâdenin naksı ma'nâsıdır. İmdi bu mufâzale sıfât-ı ilâhiyyede vâkı'dir; ve taalluk-ı irâdenin taalluk-ı kudret Üzerine, kemâli ve fazlı ve ziyâdeliği ma'nâsıdır (10).

Ya'nî Hak Teâlâ esmanın suretlerini bizim a'yân-ı sabitemizin âyînelerinde peyda etti yani bizi meydana getirmek için bizim aslımız olan ayan-ı sabitelerimizi bizim varlığımızda aynamızda bizlerin ayan-ı sabitelerimizde peyda etti. Yani batında olan ayan-ı sabitelerimiz, aynlarımız üzerinde meydana getirildi ve bu şekilde vücud-u zahirimiz, vücud-u haricimiz onların eser ve hükümlerini açığa vurmak suretiyle, o esmaya "ihsan Rahmeti" ile rahmet ettikten sonra, yani herhangi bir kimsenin küfrüne fiiline çalışmasına şununa bununa bakmadan ihsan rahmeti, diyelim ki bir insan küfür ehli bu kendini ilgilendiriyor, ama o bir varlıktır,

ona bir Rahmet edilmiştir. İşte ihsan rahmeti hiçbir şekilde ayırmadan "vesia külli şeyin" diyor ya Rahmeti hiçbir şeyden esirgenmemiştir.

O rahmet olmazsa, o varlık orada olmaz zaten. Varlık varsa ona mutlaka ihsan rahmet edilmiştir. Bir insan iyi fiil işledi diye ona rahmet gelmiyor. Veya herhangi bir kimse inkar ehli inkar ettiği için rahmeti eksilmiyor. Mücazat ve mükafat sonraki hadisedir. "Rahmetim gazabımı geçmiştir" dediğinde Rahmet herkese, gazap belirli kişileredir. Bir insan bir iyilik yapar o iyiliğin karşısında bir rahmet alır. Bu ihsan rahmeti değildir. Mükafat rahmetidir. Yahut bir zorlanma rahmetidir. Çalıştıktan sonra haftalığını aldığın gibi ama bir patron da var ki sen hiçbir şey yapmasan da senin harçlığını veriyor. Neden çünkü senin gezinmeni istiyor. Gezinmen için de yemen içmen gerekiyor, işte o ihsanı sana veriyor. Varlığının var olmasını devam ettirmen için veriyor ihsan ediyor, yoksa sen bir şey yaptığın için değildir. Seni görmek istediği için veriyor, senin için değildir.

Rahmet ettikten sonra bizim bize zuhurumuz sebebiyle kendi nefsi üzerine "rahmet-i rahîmiyye-i vücûbiyye"yi vâcib kıldı. Burada da rahim olan rahmetten bahsediyor. Yukarıdaki rahman olan rahmetten bahsediyordu, burada rahim olan yani özde tahsis edilmiş, özellikte olan rahmet. Rahman genel alemde bir rahmettir, işte her varlığa kendi varlığından vermesi rahmetidir. *Binâenaleyh her şey, minnet rahmeti ile rahmet edilmiş ise de, vacib olma rahmeti ile rahmet edilmiş değildir.*

Zîrâ herkesin kendi hakikati, kendisine zahir olmaz. Cenab-ı Hakk bütün bu rahmetini zahir olarak, kendi kendine kendiyle zuhura çıkarmıştır ama bu özelliğinden kendi farkında değildir. Rahmet olarak bu özelliği almıştır. Bilmediği için Rahimiyet tecellisi yoktur orada. Orada Rahim tecellisi olmazsa bu kendine dönmesi mümkün değildir. İşte Rahim tecellisi hangi varlığın üzerinde tesirde olmuşsa o kendine arif oluyor. İnsanlar üzerinde olan rahim tecellisi ile kişiler kendilerine arif dolayısıyla Hakk'a arif olmuş oluyor. Yani rahman tecellisi genel rahim tecellisi bu yönüyle de

özel bir tecellidir. İşte bu rahim tecellisinin rahminde batın ehli tevhid ehli vücut bulabiliyor.

Bundan başka bir rahimde de bunun vücut bulunması mümkün değildir. Onun için ne kadar ulema varsa ulema-ı zahire Rahimin rahminde yetişmedikleri için hep Rahmanın zahirinde dolaşmaktadırlar. "Bismillahirrahmanirrahim" de Rahman ve Rahim diye iki esma vardır, en çok söylediğimiz isimler de bunlardır. Allah esmasından sonra rahman ve rahmandan sonra Rahim, gerçi Rab da rahim esmasının içerisindedir bir bakıma.

Şimdi Cenab-ı Hakkın iki rahmeti vardır, diye daha evvelki sohbetlerden de geliyor. Bugünkü de zaten aynı, herhangi bir varlıkta herhangi bir Esma-i ilahiyenin zuhura çıkması Cenab-ı Hakkın tamamen zahiri rahmetindendir. Yani Rahman isminin zuhurundandır. "Merhum" olması yani o rahmet edilmiş olmasıdır. Ne ile Zat'i ihsan ile rahmet edilmiş olmasıdır. İşte bütün bu alemdeki varlıklar bu rahman isminin zuhuru ile merhum (rahmet edilmiş) olunmuşlardır. Neden, rahmet edilmişler ki müstakil vücut bulmuşlardır. Müstakil derken hakka bağlı ama birey olarak ve nisbetleri olan özellikleri olan varlıklar halinde vücut bulmuşlardır.

Buna makas denilmiştir müstakil bir vücut bir esmanın zuhurudur. Mesela bu makas hangi esmanın zuhuru, içinde bütün esma-i ilahiye var, ama özellikle yaptığı iş olarak diyelim "Kahhar" esmasının zuhuru var, çünkü parçalıyor. Ama bunun dışında rahman esmasının da zuhuru vardır, rahmet ediyor düzgün kesmesi olmasa biz onu yırtmak zorunda kalacağız ve düzgün bir iş elde edemeyeceğiz. Aslı itibariyle her varlığın kendi ana Rabbından gelen bir ismin mutlak özelliğini taşımakta ama diğer bütün esma-i ilahiye de her zerrede sadece bir makasta değil her zerrede bütün esma-ı ilahiye vardır.

İşte ayan-ı sabitelerimiz hangi ayan üzere kurgusu yapılmışsa bizim ayinelerimizde yansımakta, zuhura gelmekte ve kevni vücutlarımızda bu ayan-ı sabiteler üzerine varlıkta zuhura gelmektedir. Mevcut vücutlar olarak

kevn alemde zuhura gelmektedir. İşte bunda bizim hiçbir dahlimiz yoktur. Yani biz iyilik yaptık da şunun karşılığını bulduk, kötülük yaptık da şunun karşılığını bulduk, Cenab-ı Hakk hiçbir şey ayırmadan "vesia küllişeyin rahmeti" yani rahmetim her şeyi kaplamıştır, hükmüyle ayet-i kerimesinin ifadesiyle bütün alemde var olan bu ilahi imtinandır yani ihsandır.

Bu ihsanın ismi Rahmani ihsandır. Şimdi bunun ötesinde bir de Rahimi ihsandan bahsediyor. Bu rahimi ihsan batınlarda olan ihsan, kime ki Cenab-ı Hakk bu Rahmani ihsanın hakikatini açmış, rahmet etmişte açmamış kişi gafil bundan bu Rahmetin nereden geldiğinden gafil, mesela diyelim bankada biraz paramız var, 50 kuruş, veya cebimizde var, bir bakıyoruz ki 55 kuruş, bir yerden biraz daha para gelmiş, gelmişse gelmiş diyoruz, alıp kullanıyoruz ne olduğunun farkında olmadan.

İşte bu paranın nereden geldiğini araştırıp kökenine inip oluşumunu anlamak o rahim esmasının tecellisine giriyor. Kime ki Cenab-ı Hakk kendi sırrını açmış kendi hakikatini açmış işte o genelleme yapmadan hususide olan bir esma yani rahim olduğundan işte bu kimseleri Cenab-ı Hakk Rahmanın Rahimin rahminde yetiştirdiği varlıklar olmaktadır. Özel olarak eğittiği Rahim esmasının rahminde yetiştirdiği, kim ki bu Rahim esmasının rahminde yetişmez, o zahir ehli olur. Ne kadar alim olursa olsun ne kadar çok bilgi sahibi olursa olsun bildikleri kevniye aittir, yani maddeye ait olur.

İsterse dini isterse buna batini ilim desinler bu kelam olarak dinidir batınidir yoksa dinin zahiri ile hüküm olmaktadır çünkü neden, genelde rahmeti imtinane girmektedir. Yani umumi rahmete girmektedir. İşte kime ki Cenab-ı Hakk özel bir rahmet etmek istiyor, özel rahmet ettiği kimseler de Rahim esmasının tecellisine ve tesirine sokarak, umumi rahmet Rahmandan geliyor, özel rahmet de rahimden geliyor. Bunun sürekliliği o kişinin kullanımına bağlıdır. O kapı yalnız ona açılmış oluyor. İstidat ve kabiliyetini vermiş devamlılığı kullanmaya bağlıdır.

İşte yaşadığımız hadiseler bunlardır, görüyoruz Cenab-ı Hakk bazı kimselere böyle rahim tecellisini yapıyor, belirli bir müddet bu rahim tecellisinden istifade ettikten sonra bu kadarı bana yeter diyor, sonra o tecellinin dışına çıkıyor, zannediyor ki tamam biz artık olduk, her şey oldu bitti, halbuki tekrar rahman tecellisine yani umumi tecellisine umumi ihsana geçmiş oluyor, herkesin aldığı ihsanda hayatını sürdürmüş oluyor. Onların halleri Allah etmesin hiç Rahim tecellisine girmeyenlerden daha acayiptir. Çünkü böyle bir Cenab-ı Hakk Rahimi tecelliyi açtıktan sonra onu kapatmaya çalışıp tekrar Rahman tecellisine dönüşmek yani zahir tecelliye dönüşmek kişinin ne kadar vahim bir durum. "Ben artık oldum" demek Rahman tecellisine geçmek demektir.

İşte bu rahim tecellisinin tabi bu halleri biraz zordur. Çünkü nefsi ilgilendirmiyor, nefsi oyalamıyor, nefsi atıl hale getiriyor, ama nefis de istiyor ki kendine uygun sohbetler olsun, yaşantılar olsun işte o üzere havayattan biraz olsun onlar tabi bulunmayınca sıkıntı yapıyor. İşte bu rahmeti yani umumi rahmeti merhume değildir. Olması da gerekmiyor. İşte tasavvufta "veled-i kalp" dedikleri şey budur aslında, ikinci doğuş dedikleri şey budur aslında Rahimin Rahminden yetişerek doğmaktır. İşte İsa'nın (a.s.) doğması böyle bir rahimden olmuştur. İşte bu hale gelen zaten fenafillahtadır, yani bu hali idrak etmiş olan kimse kendinde hiçbir varlığın olmadığı ne olduğunu idrak etmiş olan zaten fenafillahtadır.

Fenafillah bakın şöyle bir izah yapmış bir yerde burada şöyle diyor "vücud-u mutlakın veçhinden kevniyeti kaldırmaktır" bunun karşılığı olan ayet 2/115 فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ Aynı ayetin çok güzel olarak tercümesi bu tanım. Besmelede Allah'ın Rahman ismiyle söyleniyor, bu da Rahman isminin en geniş kapsamlı olduğu içindir. Batınen Rahim, zahiren de Rahman zikredilmiştir. Hani tarikatta üçler, beşler, yediler… dedikleri var ya, işte üçler dediği bu hakikattir. Yoksa falan kişi aktab oldu, kutup oldu değildir,

hakikati itibariyle üçler, beşler, yediler dedikleri şeyler bunlardır. Üçler, besmele-i şeriftir, beşler hazarat-ı hamse mertebesidir, yediler, nefis mertebesidir, kim bunları yaşıyorsa işte o üçlerdendir.

Allah'ın Zat'ına ulaştığımız zaman "Bismillahi Allahü ekber" diyorsun zatına ulaştığından rahman ve rahime gerek kalmıyor.

Ve herkes kendi hakikatini arif değildir. Kim ki kendi hakikatine arif oluyorsa Rahmet-i Rahimiye orada tesirdedir. Bakın bu çok mühim bir meseledir. Kendi hakikatine arif olanlara "bismillahirrahmanirrahim" in tecellisi olmak suretiyle işte şu anda bu tecelli burada yaşanmaktadır. *Ve ma'rifet-i nefs ise, takvanın neticesi ve hakikatidir.*

Binâenaleyh "vacib olan rahmet" ile rahmet edilmiş (merhum) olan ehl-i takvadır. Yani rahmet-i vücubiye ile merhamet edilmiş olanlar takva ehlidirler. *Ve bu rahmet ancak onlara mahsûstur. Fakat zannetme ki Hak, bu rahmeti kendi nefsinin gayrisine tahsis etti*. *Zîrâ kendisi bizim "hüviyyet"imiz olduğunu yani "ben onun duyuşu ve görüşüyüm" hadîs-i kudsîsinde bize bildirdi. Ve Hakk'ın bize bunu bildirmesi, şunun içindir ki, Hak rahmetini ancak kendi nefsinden nâşî, kendi nefsi üzerine vâcib kıldığını biz bilelim.* Yani her ne kadar biz diye ortada bir şeyler varsa da aslında bizde onun zuhurundan başka bir şey olmadığıdır.

Çünkü onun nefsi, bizim "hüviyyet" imizdir. Ve onun vücûdu, vücûd-i hakîkî ve bizim vücûdumuz ise, onun vücûduna muzâf olan bir vücûd-i i'tibârîdir. Bazen de gölgedir diyorlar ya, şimdi O'nun vücudu dendiği zaman ne anlıyoruz. Bu bizim vücutlarımızı mı anlıyoruz, eşyanın vücutlarını mı anlıyoruz, yoksa bir başka daha vücut var da O'nun vücudu dendiği zaman Vahy ve Cebrail Kitabımızda mutlak vücuttan bahsediyordu, bu alemlerde Hakkın mutlak olan bir vücudu vardır. Yalnız bu vücut anladığımız manada şuhudi yahut maddi yahut mevcudi bir vücut olarak değil bütün alemlerin aslı olan latif bir vücuttur.

Mutlak vücuttur. İşte O'nun vücudu vücud-u hakiki yani vücud-u mutlak ve bizim vücudumuz ise onun vücuduna

muzaf yani işte O’na kılıf olmaktadır. O’na izafe edilmektedir. Eğer o vücut dediğimiz şey de kesif bir vücut olsa bizim vücudumuz da kesif bir vücut olmuş olsa hangisini nereye koyacağız, birini kaldırmak lazımdır. İkisi bir arada da olsa o zaman ikilik olacak, hem senin bir latif vücudun ayrı bir ilahi vücut olacak, bir de senin beşer vücudun ki bu da şirk olacağından böyle bir şey olmaz.

Yani bizim varlığımız O’nun hakiki vücudunun bir zuhurudur. Ve biz O’nun kesretini oluşturuyoruz. Yani yoğunlaşmış halini zuhurunu oluşturuyoruz, ancak bu da itibari bir vücut olmaktadır. Yani mutlak bir vücut olmakta değildir. Ne zaman ki irfan ehli kendini bildi, nefsine arif oldu varlığını idrak etti, ihsan ehli oldu, kendine ait bir varlığı kalmadı, o zaman işte orada hem latif hem de kesif Hakkın vücudu oldu. Ve o zaman emanet ehline teslim edilmiş oldu. İşte bu da en büyük imtinan, ihsan yani hem zahirden rahmani ihsan hem de batından rahimi ihsan ikisi de birlikte.

Binâenaleyh o, bizim bâtınımızdır. Ve onun nefsi, bizim bâtınımızın ve hüviyyetimizin de aynıdır. خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ 4/1 ayetinde buyurur “o tek nefisten halk etti” o da Vahidiyet nefsiydi. *Böyle olunca rahmet, Hakk'ın vücûdundan hâriç olmadı. Şu halde rahmet eden Hak olduğu gibi, rahmet olunan dahi Hak'tır. Ve mademki "rahim" ve "rahmet edilen (merhum)" olan Hak'tır; binâenaleyh Hakk'ın imtinânı ve ihsanı kimin üzerine olur?*

Halbuki vücûdda ondan gayri bir şey yoktur. Ve bu gördüğümüz bu çokluk alemi, O'nun vücûd-i mutlakının meydana gelişinden ve kayıtlanışından başka bir şey değildir. Vâkıâ bu, böyledir. Velâkin "halk" dediğimiz izafi vücutlara nazar ettiğimiz vakit, onların İlimlerde yek dîğerinden farklı olduğunu görüyoruz. Yani halkın arasında bazılarından, bazılarından değişik oluyor.

İşte bu fazilet zahir olduğu için, yani böylece bu insanlar arasında meydana geldiği için tafsilat *lisanının hükmü vardır.* Yani lisanı tafsilatla söylemekte hüküm vardır. *Ve bu lisân-ı tafsîlin hükmü gereğince, Hakkın birliği ve bilcümle nisbetlendirilmiş çokluğu o Ahadiyetin aynında yok olmuşluğu ile beraber, bu bundan daha âlimdir, denilir.* Yani biz ne kadar özlerinde bunların hepsinin Ahadiyeti itibariyle bir olduğunu da söylemiş olsak, bunu da böylece de bilmiş olsak Hakkın varlığında bu böyledir ama tafsile çıktığı zaman insanlar izafi vücutlarıyla meydana geldikleri zaman biri birbirlerinden tabi üstündür demek istiyor. Biri bundan daha alimdir, denilir.

Eğer lisân-ı tafsîlin hükmü olmasa böyle denilmez idi. Yani lisanda konuşma tafsilatlı olmasaydı, herkes belirli kelimeleri söylemiş olsaydı mesela 50 tane kelime ile bütün lisan kesilmiş olsaydı, herkes aynı lisanı konuşmuş olsaydı bu fazilet birbirinden üstünlük olmazdı. *Zîrâ ayn-ı ahadiyyetten başka vücûdda bir şey yoktur ki, bu ve şu diye gösterilebilsin.* Yani ahadiyet mertebesinden baktığın zaman ahadiyetten başka bir şey yoktur ki şunlar bunlar diye gösterilebilsin. *Ve eğer Zati nisbetlerin nisbeti olan "halk" dediğimiz şey olmasa, lisân-ı tafsîlin hükmü bir mahall-i cereyan bulmaz idi.* Yani tafsilatlı olarak bu lisan bir akış yeri bulamaz.

Ve bu üstünlük, ya'nî sıfatın tefâzulu vechi iledir. Yani bu Zat'ında olmuyor da sıfat mertebesine gelince oluyor. *Ve "tefâzul"un ma'nâsı, yani faziletin manası Hakk'ın irâdesinin bir şeye taalluku, ilminin taallukundan nakıs olması ma'nâsınadır.* Yani Allah'ın ilmi bütün varlıkta daha geniştir diyor. Taalluk; alakalanmış manasınadır. Yani Allah'ın ilmi iradesinden daha geniştir demek istiyor. İlmine karşı iradesi noksandır diyor.

Zîrâ eşyanın tümü her zaman Hakk'ın ma'lûmudur. Yani bütün eşyanın hakikati Allah'ın varlığında malumudur, O'nun bildiğidir. *Fakat eşyayanın tümü, her zaman Hakk'ın irâdesini taalluk etmez.* Yani bütün eşyayı her zaman zuhura çıkarmaz. Zuhura çıkarmadığı halde bu ilminde mevcuttur. O eşya da ilmi ile ilgilidir. O eşyanın vakti geldiği zaman

zuhura çıkarır, zuhura çıkarması da iradesine tabidir. İşte onun için ilmi iradesinden daha geniştir manasınadır. İlminde düşünüyorsun bin tane pantolon keseceğim diye, yüz tanesini çıkardın işte iraden 900 tane geride kaldı, irade ettiğin şey yüz tane ama kafanda bin tane var.

Ya'nî Hakk'ın bildiği şeye, irâdesi taalluk etmez. Binâenaleyh ilmin ma'lûmâta taalluku, ilmin bilinen şeylerle olan alakası irâdenin ma'lûmâta taallukundan daha umûmîdir. Senin kafanda bin tane pantolon var, pantolonla ilmin alakalı, ama bunu ortaya çıkardın beş yüz tanesini çıkardın zuhurda iradede kudrette beş yüz tanesi çıktı ama ilminde bin tanesi vardır.

Birisi kâmil, diğeri nakıstır. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: "Allah ilmi ile her şeyi ihata etti" وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا *(Talâk, 65/12) Şu halde ilim her zamanda her şeye müteallıktir. Fakat 16/40 ayetinde* اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَىْءٍ اِذَآ اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

16/40-Bir şeyi (olmasını) irade ettiğimizde kavlimiz ona yalnızca: "Ol" dememizdir... (Artık) o olur!

âyet-i kerîmesi mucibince Hakk'ın bir şeye olan irâdesinin taalluku vakit vakit meydana gelir.

Ve ilm ile irâde sıfât-ı ilâhiyyeden olup aralarında kemâl ve noksanlık yani kemalat ve noksanlık zahir olmakla tefâzul sabit olmuş olur. Ve sıfât-ı ilâhiyye arasında bu veçhile tefâzul sabit olunca, onların mezâhiri olan yani o sıfatların zuhur yeri olan halk edilmiş bu varlıklarda dahi bu tefâzulun eseri zahir olur. Ve keza tefazulun ma'nâsı yani üstünlüğün manası Hakk'ın irâdesinin taallukunun, kudretinin taalluku üzerine kemâli ve fazlı ve ziyâdeliği ma'nâsıdır. Yani iradesi de kudretinden üstündür.

İlmi iradesinden üstün, iradesi de kudretinden üstündür. İrade olmayınca kudretini nerede kullanacaktır. İrade programını yapacak, ayağımı kaldıracağım diyecek kudreti de o ayağını kaldıracaktır. *Zîrâ evvelâ bir şeye irâde taalluk etmeyince, ona kudret taalluk etmez. Binâenaleyh ilim, irâde ve irâde dahi kudret üzerine hâkimdir. İşte görülüyor ki, sıfat arasında tefâzul yani faziletler mevcûddur.*

11.Paragraf:

Ve kezâlik sem'-i ilâhî ve basar-i ilâhî ve cemî'-i esmâ-i ilâhiyye ba'zısı ba'zısı üzerine tefâzulda derecât üzerinedir. Ahadiyyet-i ayn ile beraber "Bu, bundan daha âlimdir" denilmekten, halkta zahir olan tefâzul dahi böyledir. Ve nitekim her bir ism-i ilâhîyi takdim ettiğin vakit, onu cemî'-i esma ile tesmiye edersin; ve onu onlar ile vasf eylersin. Halktan zahir olan şey dahi böyledir. Onda her şeyin ehliyyeti vardır kî, o şey, onunla mefdûl kılındı. İmdi âlemden her bir cüz' âlemin mecmûudur. Ya'nî o cüz' bütün âlemin hakâyık-ı müteferrikâtına kabildir (11).

Ya'nî sıfât-ı ilâhiyyede meziyetle belirlenmeler sabit olunca, onlardan meydana gelen esmâ-i ilâhiyye arasında dahi fark ve tefâzul sabit olur. Yani sıfatların birbiri üzerindeki faziletli fazlı nasılsa onlardan meydana gelen isimlerin de arasında fazilet vardır. *Ve esmâ-i ilâhiyye arasında tefâzul sabit olunca dahi, bu esmanın mahall-i zuhûr-i kolay olan halk arasında da tefâzul zahir olur.* Yani sıfatların aralarındaki faziletleri nasılsa onların zuhur yerleri olan isimlerde de bu faziletler vardır, isimlerin zuhur yeri olan bu madde alemindeki varlıklarda da fazilet üstünlüğü birbirlerine karşı tefazulları vardır.

Ve bu a'yân-ı halkıyye vücûd-i müstakil sahibi olmayıp, yani halk edilmiş olan bu ayan-ı Halk halkın ayanları, varlıkları bunların vücutları müstakil olmayıp yani kendilerine ait bir varlıkları olmayıp Hakk'ın ayn-ı ahadiyyeti ile kâim olmakla beraber, yani Hakkın ahadiyeti ile kaim

yerinde var olmakla beraber mahzâ bu tefâzul-i nisebiyyeden nâşî, "Bu bundan daha âlimdir" denilir. Yani bu nisbetten dolayı bu bundan daha alimdir denilir.

Ve böyle denilmekle halk arasındaki tefâzul zahir olur. Yani faziletler meydana gelir. *Bununla beraber bu muhtelif nisbetler, ahadiyetin hakikatinde bunlar birdirler. Nitekim sen bir ism-i ilâhîyi alıp takdîm etsen, ya'nî müsemmâ mevzi'ine vaz' etsen, isimler mevziine koysan o ismi cemî'-i esmâ-i ilâhiyye ile isimlendirme edersin; ve onu bütün esma ile vasf eylersin.*

Zîrâ ahadiyyet mertebesinde bilcümle sıfat ve esma zât-ı Hakk'ın aynıdır. Ahadiyet mertebesinde bütün sıfatlar ve isimler Zat'ın Hakkın aynıdır. *Bu i'tibâr ile her hangi bir ismi almış olsan cemî'-i esmayı almış olursun.* Yani ahadiyet mertebesinde hangi ismi ele alırsan al bunların hepsini birlikte ele almış olursun, çünkü tafsil olmadığı için orada hepsi birdir.

Misâl: *Bir şahsın bir çok sıfat ve esması vardır. Bunların cümlesi onun ayn-ı ahadiyyetinde toplucadır. Meselâ "ressam" ismini alsak, isimlerinin hepsini almış oluruz. Zîrâ ressam dediğimiz vakit, bu isim ile müsemmâ olan şahsın diri, bilici, işitici, görücü, dileyici, gücü yetici, söyleyici, îcâd edici, sâni', âkil, haklın, musavvir ilh... olduğunu da söylemiş oluruz. Ve bu sıfat ve esma, o şahsın zâtının aynıdır, gayri değildir.* Peki neden ressam diye tek isimle vasıflandı o zaman bütün bunlar olduğu halde.

Bütün bu vasıflar üzerinde var da neden ressam vasfı ile vasıflanmıştır. Herhangi bir meslek erbabında isim bellidir, öğretmen terzi, kunduracı gibi onda bütün esma-i ilahiye, sıfat-ı ilahiye de mevcuttur. Ama neden o mesleğin ismini almıştır. Onda en bariz olan esma-ı ilahiye olduğu için "Musavvir" isminin daha ağırlıklı orada ortaya çıktığı için. Ressamın işini yapması için ilim de lazımdır, alim ismi de lazımdır ama ona ilim demiyoruz da ressam diyoruz. Meleklerinin en çok faaliyet sahası olduğu ressamlık onun için ressam, doktor, öğretmen, diye vasıflamışız.

Doktorda da bütün sıfat-ı ilahiye, esma-i ilahiye vardır, İşte her bir isim nasıl ki cemî'-i esmayı cami' ise, o esmanın mezahiri bulunan halkta zahir olan şey dahi böyledir. Mesela toprak diyelim, toprakta da bütün esma-i ilahiye vardır, toprağa neden su denmiyor, suda da bütün esma-i ilahiye vardır, yahut neden ateş denmiyor, toprakta ateş de vardır, toprağın cüzlerinde ateş de vardır ama topraklık hassası en geniş çıktığı için özellikle o hassaya ait ismi almış oluyor.

Mesela toprakta en çok ne ismi var, en ağırlıklı isim Rezzak ismi vardır. Ne varsa oradan çıkıyor. Denizde de Rezzak ismi var ama oradan balık çıkıyor sadece. Ama topraktan her türlü şeyler çıkıyor.

Onda her şeyin ehliyyeti vardır ki o şey, o ehliyyetle fadıl kılındı, yani yükseltildi. Ya'nî mefdûl olan her şey indinde, onun üzerine fâzıl olan her şeyin ehliyyeti vardır. Yani faziletlenmiş olan, fadıl olan her şeyin indinde yanında onun üzerine fazladan bir şeyin ehliyeti vardır. Yani şu bir fazilettir, bir özelliği bir fazileti vardır, normal camdan daha geniş gözüküyor, bunun da bir fazileti vardır, bazılarının fazileti bazılarının üstünde tafdil edilmiştir, arttırılmıştır diyor. Faziletli oluşunda ehliyeti vardır, yani o şeyin ehlidir. Neden herkes yaptıracağı işin ehliyetini aramaktadır, neden çünkü diğerlerine göre fazileti vardır.

Binâenaleyh âlemden her bir cüz', âlemin mecmuudur, bütünüdür. İşte toprak alemde ne varsa hepsi vardır. *Ya'nî o cüz' bütün âlemin muhtelif hakikatlerine şâmildir. Ma'lûm olsun ki âlem, bunların tamamı âyna gibidir yani bütün alem kendi yapısı gereği bir ayna gibidir ki, Hak isimleri yönüyle tümüyle onda tafsîlen görünür. 2/115 ayetinde*

فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَم وَجْهُ اللّٰهِ Bir başka izahıdır. *Ve bu âlemden her bir zerre dahi bir âyinedir ki, Hak o esma yönüyle o zerrede akseden olmuştur. Zîrâ her bir zerre esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin suretidir ki, o ismin cemâli onda zahir olmuştur. Esmâ-i cüz'iyyeden her bir ismin bi'l-külliyye cemî'-i esma ile vasıflanmış olduğu yukarıda misâl*

ile îzâh olundu. Yani ilahi isimlerden her birisi her bir ismin bütün isimlerle vasıflanmış olduğu misal ile izah olundu.

İmdi bilcümle esma Zati birlikte ittihat edip yani birleşmiş olup yek dîğerinden husûsiyyât-ı sıfat ve niseb ile ayrılmışlardır. Yani hususi sıfat ve nisbet ile ayrılmışlardır. *Ve sıfat ile niseb mutlaka bi'l-kuvve zâtın lâzımıdır; yani herhangi bir sıfatla sıfatlanması da Zat'a lazımdır ve asla zâttan ayrı düşmezler. Binâenaleyh her şeyde, her şey vardır.*

Misal*: Bir hardal tanesinde, hakikatte cemî'-i mevcudat vardır. Velâkin onun taayyünü zuhura mâni'dir.* Yani o hardal tanesinin kendine ait olan varlığı bu bütün alemin zuhura çıkmasına manidir. Yani zuhur kabiliyeti yoktur. Esma-i ilahiye kabiliyeti vardır kendinde ama onları zuhura çıkarma kabiliyeti yoktur. Ve buna "tecelliler sırrı" derler ki, arif, her şeyde bütün eşyayı görür*. Nitekim Mahmûd-i Şebüsterî hazretleri buyurur:*

Tercüme: *"Cihanı baştan başa bir âyîne ve her bir zerrede yüz güneşi tâbân bil!"* yani her zerrede yüz tane ışıklı parlak güneş gör diyor. Her zerrede yüz tane parlak güneş demesi her zerrede bütün esma-i ilahiyenin suretleri ilmi zuhurdadır ama kevn olarak müsait değildir.

----

12. Paragraf:

Ve bizim "Zeyd ilimde Amr'dan aşağıdır" kavlimiz, Hakk'ın hüviyyeti, Zeyd ve Amr'ın aynı olmasına ve hüviyyetin Amr'da, Zeyd'de olandan ekmel ve a'lem olmasına kadh vermez. Ve esmâ-i ilâhiyye mütefâzıl olduğu gibi, taayyün de mütefâzıl olur. Ve halbuki Hakk'ın gayri değildir. İmdi Hak Teâlâ âlim olduğu haysiyyetle taallukta, Mürîd ve Kadir olduğu haysiyyetten e'ammdır. Halbuki o, O'dur; onun gayri değildir (12).

Ya'nî Zeyd ile Amr'ın "hüviyyet"leri Hak'tır. Ve onların hüviyyetleri olan Hak, Zeyd ve Amr'ın aynıdır. Halbuki biz

"Zeyd ilimde Amr'dan aşağıdır" demiş olsak, Amr'da zahir olan hüviyyeti Hakk'ın, Zeyd'de zahir olan hüviyyet-i Hak'tan, daha mükemmel olduğunu söylemiş oluruz. Bununla beraber bu kavi her ikisinin "hüviyyet"i de Hak olmasına engel olmaz. Mademki esmâ-i ilâhiyye arasında fâzıliyyet ve mefdûliyyet vardır, yani fazıl ve yükseklik vardır, onların mazharları olan taayyünât-ı halkıyye arasında dahi elbette bu fâzıliyyet ve mefdûliyyet mevcûd olmak lâzımdır.

Ve esma Hakk'ın gayri değildir. Nitekim Hakk'ın Âlim ve Mürîd ve Kadir isimleri arasında tefâzul vardır. Ve Hakk'ın bir şeye ilminin taalluku, irâde ve kudretinin taallukundan daha umûmîdir. Zîrâ Hakkın yanında her bilinen şeye, her zamanda Hakk'ın irâdesi ve kudretinin taalluku lâzım gelmez. Yani Hakk bir şeyi her zaman bilir, fakat onun her zaman da o şeye olan ilmi her vakit o şeyin vukuuna iradesinin ve kudretinin taalluku icab etmez. Yani bildiği şeyi her zaman dışarıya çıkarması gerekmez. *Binâenaleyh Alîm isminin, Mürîd ve Kadir isimlerine üstünlüğü tahakkuk etmiş olur. Halbuki Âlim ve Mürîd ve Kadir olan Hak'tır. Ve bu isimler müsemmâ olan Hakk'ın gayrı değildir.* Yani bu isimlerin hepsi Hakkın isimleridir, bu isimler müsemma olan Hakkın gayri değildir.

----

13. Paragraf:

İmdi ey dostum, Hakk'ı orada câhil olarak burada âlim olma; ve orada nefy ederek burada isbât etme! Meğer ki sen, Hakk'ın kendi hakkında nefy ve isbât için dediği hindeki âyet-i câmi'a gibi, O'nu, O'nun kendi nefsini isbât ettiği vechile isbât edesin. Ve O'nu, O'nun kendi nefsini nefy ettiği veçhile ondan nefy edesin لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ **nefy etti;** وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

(Şû-ra, 42/11) bir sıfat ile isbât etti ki, hayvandan her sâmi' ve basîre âmmdır. Ancak şu kadar vardır ki, dünyâda ba'zı nâsın idrâkinden bâtın oldu. Âhirette nâsın cümlesine zahir olur. Zira âhiret dâr-ı

hayevandır; ve dünyâ dahi böyledir. Ancak hakâyık-ı âlemden idrâk ettikleri şey sebebiyle, ibadullah beyninde ihtisas ve mufâzale zahir olmak için, onun hayâtı ba'zı ibâddan mesturdur. Binâenaleyh Hak Teâlâ, idrâki âmm olan kimsede, kendisi için bu umûm hâsıl olmayan kimseden hükümde azhar olur. İmdi sen, "Tahkîkan halk Hakk'ın hüviyetidir, diyen kimsenin kelâmı sahih değildir" diyerek tefâzul ile mahcûb olma! Ben sana esmâ-i ilâhiyyede tefâzulu gösterdikten sonra, ki sen şekk etmezsin ki, esmâ-i ilâhiyye Hak'tır ve onlar ile müsemmâ olan medlul, Allah'dan gayri değildir (13).

Ya'nî ey dostum, Hakk'ı bir mazharda âlim, bir mazharda câhil olma; ve Hak burada zahirdir ve burada değildir, deme! Belki tüm mazharlarda isbât et! Ve keza bir mazharda nefy edip, diğer bir mazharda isbât etme! Bil ki Hak her bir mazharın kâbiliyyeti hasebiyle onda zahir ve sabittir. Eğer diyecek olursan ki, Hakk'ı mezâhirde nefy ve isbât etmek caiz değil midir? Evet, caizdir; fakat bu nefy ve isbât, Hakk'ın kendi nefsini nefy ve isbât için buyurduğu لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *(Şûra, 42/11) âyet-i kerîmesindeki nefy ve isbât gibi olmalıdır.* Yani sen bir şeyde Hakkı nefh edersin bir şeyde ispat edersin ama kendi nefsine göre değildir Hakk nasıl bu nefh yapmışsa öylece yaparsın diyor. *Zîrâ bu âyet-i kerîme "tenzîh" ve "teşbih" arasını câmi'dir yani hem tenzih ve hem de teşbihin arasını yani ikisini birden toplamıştır ki, bu bahsin tafsili Fass-ı Nûhî'de murûr etmiştir.* لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ *kavliyle Hakk'ın misli nefy olunur.* وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *kavliyle de Hak, semî'ıyyet ve basîriyyet ile vasf olunur.* “Şeyiyet onun misli değildir” diyor yani gördüğümüz eşya diye ne varsa O’nun bir benzeri değildir, işte burası nefh etmek yani kaldırmak,

bir bakıma tenzih mertebesidir. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ dendiği zaman hangi mertebede bu tenzih Zat-ı mutlak mertebesindedir. Yoksa bu alemde teşbih aleminde olan bir tenzih değildir. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ dediği zaman bütün bu eşyayı kaldırdığında yani "eşya onun benzeri değildir" dediğinde o zaman Hakk'ı yukarıya attın yani Zat-ı mutlağa attın, Zat-ı mukayyet olan burada ki her şey O'nun vechinden başka bir şey değildir dediğin zaman neyi nefh edeceksin. İşte neyi nerede nefh edeceksin, neyi nerede ispat edeceksin bunu bil diyor. Tabi bu nefiyet ispat ve teşbih ve tenzih var ama Allah'ın yaptığı gibi tenzih ve teşbih et, senin kafana göre tenzih ve teşbih yapma diyor.

Ahadiyet mertebesinde Hakk'ı tenzih ediyorsun, قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ Dediğin zaman وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ O'na hiçbir şey denk olmadı لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ ayeti de onun başka bir ifadesidir. Yani ahadiyet mertebesi itibariyle oraya baktığımız zaman ki o zaman zaten bu mevcudat da ortadan kalkmış oluyor, kendine benzer ikinci bir Allah'da olmadığı için orada O'nu tenzih ediyorsun yani buna tenzih-i kadim deniyor, mutlak vücut dediği budur işte bunu tenzih ediyorsun eşyadan şeyiyetten, zaman ve mekandan tenzih ediyorsun çünkü orada zaman mekan şeyiyet diye bir şey yoktur, ama sonra ayetin devamında وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ama O aynı zamanda duyan ve görendir demek suretiyle de teşbihe indirmiş oluyor. Diğeri ile tevhid ediyor, tenzih ediyor, bu ayetin bu kısmında teşbih ediyor, işte bu ikisini birlikte yaşayan da tevhid etmiş oluyor. İşte bu da gerçek Muhammediliktir. Yoksa Allah yücedir, zamandan, mekandan biz onu tenzih ederiz, onda görür de şunda görmezse zaten o şirk ehli olmuş olur. Yani bir diyelim ki

birisi cami yaptırdı, hayır yaptı, güzel yaptırdı diye Hakkın orada Rahman esması zuhur ediyor dersek ama gittiğimizde bir diken de birinin ayağına battı, diken ayağıma battı diyerek onu Hakk'tan ayırdığımız zaman işte biz şirk ehli oluyoruz.

O dikende de O'nun bir sıfatının olduğunu onun da O'nun vechinden gayri bir şey olmadığını idrak ettiğimiz zaman şirkten kurtulmuş oluyoruz. Ama o dikenden de O'nu tenzih ederiz Hakk'ı ayrıca ev yapana Allah orada Rahmetiyle zuhur etti, rızık verene Rezzak'ıyla zuhur etti işte orada da Kahhar'iyetiyle zuhur etti bunların hepsinden de Hakk'ı tenzih ederiz. Neresi itibariyle, Ahad olması itibariyle tenzih ederiz. Ama aşağıya teşbihe indiğimiz zaman hepsi Hakkındır deriz. Bu Hakkındır, bu değildir dediğimiz zaman işte biz işi karıştırdık demektir.

Hak kendini duyuş ve görüş ile vasf eder, "Bu sıfat ise, işiten ve gören her hayvan hakkında umumidir, ve vücûdda hayevandan başka yoktur. Bu alemde ne varsa zaten hepsi hayevandır. Madenler de hayvan, bitkiler de hayvan, insanlar da hayvan, melekler de hayvan, su da hayvan, toprak da hayvan, ne varsa hepsi "HAY"dır. Aksi halde bu alem ölü dememiz gerekir. Bu aleme bir isim vermemiz gerekirse bu alem kocaman bir hayvandır.

Ama bizim anladığımız manada böğüren, meleyen hayvan değildir. An be an "Hay" olandır. Gören ve duyan her hayvan hakkında umumidir. Ve de vücutta hayvandan başka yoktur yani vücutta "Hay" den başka bir şey yoktur. Onun için sıfat-ı subutiyenin birincisi "Hay"dır. Hayat ilimden bile daha geniş olmaktadır. Evvela hayat lazım ki orada ilim zuhura çıksın.

Vücutta hayvandan başka bir şey yoktur. Çünkü bu gördüğümüz bütün bu çokluk, vücud-i mutlak-ı Hakk'ın, esmâ bakımından taayyününden başka bir şey değildir. Ve onların vücûdu, vücûd-i hakîkî-i Hakk'a kılıf olmuş birer vücûd-i i'tibârîdir. Binâenaleyh "halk" dediğimiz bu âlemin suretlerinin bâtını ve "hüvîyyet'i Hak'tır. Ve onların hüviyyeti Hak olunca, Hakk'ın hayât, ilim, sem", basar, irâde ve

kudret gibi sıfât-ı külliyye ve cüz'iyyesi onlarda mevcûd olur. Fakat mahlûkattan ba'zılarının taayyünü bu sıfatın zuhuruna mâni' olduğundan mahsus olmaz. Yani oraya tahsis edilmiş olmaz. Oluşumu gereği oradan çıkmaz,

İşte bu hakikatten gafil olan perdeliler eşyâ-yı mevcûdenin ba'zısında "hayat" vardır, ba'zısında da yoktur zannederler. Tabiatçılar gibi taş, toprak, su gibi varlıklara cansız derler, *Halbuki vücûdda "hayât" sahibi olmayan bir şey yoktur. Fakat onların hayâtı, bu dünyâda ba'zı nâsın idrâkinden bâtın oldu ve gizli kaldı. Yani bu işi anlayamadılar bazılarında gizli kaldı. Bu hakikat âhirette herkese istisnasız aşikâr olur.* Yani bugün burada batın oldu ama ahirette bu aşikar olarak ortaya çıkacaktır. 50/22 ayetinde;

لَقَدْ كُنْتَ فِى غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ

50/22- "Celâlim hakkı için (denir) sen bundan bir gaflette idin: şimdi senden perdeni açtık, artık bu gün gözün keskindir"

Çünkü

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَآ اِلا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الاَخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوَانُ لَوْكَانُوا يَعْلَمُونَ

(Ankebût, 29/64) âyet-i kerîmesinde beyan buyrulduğu üzere âhiret, hayat yurdudur. Fakat sen zannetme ki, dünyâ hayat yurdu değildir. Dünyâ da böyledir. Şu kadar var ki, âlemin hakikatlerine vakıf oldukları kadar, Allah'ın kulları arasında husûsiyyet ve efdaliyyet zahir olmuştur, her şeyin hayâtı bulunduğu ba'zı kullardan gizli kalmıştır.

Onun için bu hakikati Allah'ın kullarından ba'zıları bilir, ba'zıları bilmez, inkâr eder. Binâenaleyh idrak anlayışı daha çok olan kimsede Hak Teâlâ hükümde, idrâkinde bu

umûmiyyet hâsıl olmayan kimseden daha ziyâde zahir olur. Nitekim Ali (kerremallâhü veche) efendimiz buyururlar ki: "Biz Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz ile seferde idik.

Teveccüh ettiğimiz hiç bir taş ve ağaç yok idi ki, Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'e selâm vermesin." Şimdi, bunu işiten felâsife, böyle şey olmaz, diye inkâr ederler. Zîrâ onlar eşyanın hakikatlerinden gafildir. يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا *(Rûm, 30/7) ya'nî "Onlar hayât-ı dünyâdan zahir olanı bilirler";* zahir ve mahsûs olmayanı bilmezler. Yani hem zahir ve hem tahsis edilmiş hususi olanları bilmezler. Sadece zahiri bilirler şartlanmışlıkları ile zahir kafasıyla bilirler, zahir ama tahsis edilmiş olanı bilmezler.

Cenâb-ı Şeyh (r.a.) buyururlar ki: İşte ben sana üstünlüğü îzâh ettim; ve bu îzâhât üzerine esmâ-i ilâhiyenin Hak olduğuna ve esmâ-i ilâhiyye ile isimlenmiş olan zuhur yerlerinin Allah'ın gayrisi olmadığına artık senin şüphen kalmadı. Binâenaleyh Halk Hakk'ın hüviyyetidir, diyen kimse doğru söylemez" diyerek Zeyd ile Amr arasındaki tefâzulu görüp hicaba düşme; yani neden birisi üstün de diğeri daha yan tarafta diye sakın Allah'ın hüviyeti halktır, diyen kimse doğru söylemiyor deme. Yani halk Hakkın hüviyetidir de diyor. *ve bu görülen yüksekliğe, fazilete göre onların hüviyyetlerini başka başka zannetme!*

Zîrâ onların bâtınları ve Rabb-i hâssları esmâ-i ilâhiyyedir. Esmâ-i ilâhiyye ise Hak'tır; ve bu isimlerin zuhur mahali olan müsemmâ, isimlenme Allah'ın gayri değildir. Ve onların cümlesinin medlulü yani duhul yerleri vücûd-i vâhid olan Allah'dır.

14.Paragraf:

Ondan sonra Süleyman (a.s.), zu'm ettikleri gibi, nasıl kendi ismini ismullah üzerine takdim eder? Halbuki o, ya'nî Süleyman, rahmetin îcâd ettiği eşhas cümlesindendir. Binâenaleyh merhumun istinadı sahih

olmak için "er-Rahmân er-Rahîm"in tekaddüm etmesi lâbüddür. Te'hîre müstehak olanı takdim ve müstehak olduğu mevzi'de, takdime müstehak olanı te'hîr, işte bu aks-i hakâyıktır (14).

Ya'nî Süleyman (a.s.), hem rahmet-i rahmâniyye ve hem de rahmet-i rahîmiyye ile rahmetlenmiş olduğu halde, ulemâ-i zahireden ba'zılarının zannettikleri gibi, nasıl olur da kendi ismini ismullah üzerine takdim eder? Hiç îcâd olunan şey, îcâd edene tekaddüm eder mi? Elbette etmez. Binâenaleyh merhum olan Süleyman (a.s.)ın mûcid olan Râhim'e istinadı sahîh olmak için, Belkîs'e gönderdiği mektubda "er-Rahman er-Rahîm" isimlerinin, kendi ismine önüne geçmesi lazımdır. Geri bırakmağa lâyık olan şeyi öne geçirmek; ve müstehak olduğu mahalde, öne geçirmeğe lâyık olan şeyi de geriye bırakmak, hakikatleri tersine çevirmek demek olduğundan caiz değildir.

Onun için ulemâ-i zahirenin beyan ettikleri mütâlâa yerli yerinde değildir. Zîrâ ismullâhın müstehak olduğu mevzi mektubun baş tarafıdır. Yani Süleyman (a.s.) hem rahmet-i rahmaniye hem de rahmet-i rahimiye ile merhum olduğu halde yani Allah'ın Rahman ismiyle ve Rahim ismiyle de rahmetlenmiş olduğu halde her ikisinin de rahmetini üzerine almış olduğu halde ulema-i zahirden bazılarının, zahir alimlerinin bazılarının zannettikleri gibi nasıl olur da kendi ismini ismullah üzerine takdim eder, hani 27/30

اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ayetinde

kendi ismini başa aldı, ondan sonra Allah'ın ismini de sonra zikretti yani kendi ismini takdim, Allah ismini de tehir etti diye zahir uleması bunun üstünde epeyce durmuşlardır. Ve de izah babında demişler ki hani bir yere bir mektup gönderildiği zaman evvela Allah'ın ismi olur da o isim yırtılırsa işte Allah güya küçük düşürülmüş olacak, evvela kendi ismini takdim etti de yani reddedilirse kendisi reddedilmiş gibi olunsun diye böyle bir anlayış getirdiler diyor, bu böyle değil, o mektup böyle değil bu anlayış

yanlıştır diyor. Hiç icad edilen şey icad edene tekaddüm eder mi, yani senden zuhur etmiş bir fiil senin önüne geçebilir mi, mümkün değildir. Gerçi kayıtta, 27/30 ayetinde; اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ diyorsa da bu sisteme göre Süleyman'ın (a.s.) ismi öne geçmiştir demek istiyorlar. Halbuki orada Süleyman; bu mektubun gönderenin bu olduğunu ama başlarken Allah'ın ismiyle başlıyorum dediğinde esas mektubun başı "Bismillahirrahmanirrahim" dir çıkıyor. Yani onu anlatmak istiyor. Mektubu gönderen Süleymandır (a.s.) ama başlaması besmele iledir. Yani Süleyman''ın (a.s.) ismi takdim edilmiş değildir. O'nun ismiyle başlamış oluyor. İçindeki mananın Hakktan ama gönderenin de Süleyman'dan (a.s.) olduğunu belirtmiş oluyor. Çünkü sadece besmele ile başlasa mektup ne olduğu anlaşılmayacaktı ne şekilde nereden geldiği muhtevası anlaşılmayacaktı. İşte o اِنَّهُ Muhakkakki o مِنْ سُلَيْمَنَ Süleyman'dandır ama وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlamaktadır. Süleyman'ın (a.s.) burada eksik yaptığı bir şey yoktur, ulema-ı zahirin zannettikleri gibi Süleyman işte kendisi şimşekleri kendi üstüne çeksin diye ismini başa yazmış değildir. Ulema böyle zanneder ama bu ulemanın zannettikleri gibi değildir buradaki iş diyor. İsminin başa yazılması bir görevinin gereği olmaktadır.

15.Paragraf:

Ve mektubu kendisine ilkâ eden kimseyi zikr etmemesi, Belkıs'in hikmetinden ve onun ilminin ulüvvündendir. Ve bunu ancak ashabına ta'lîm için yaptı ki, muhakkak kendisi için, tarîkini bilmedikleri umura ittisal vardır. Bu da mülkte tedbîr-i ilâhîdendir. Zîrâ melike vâsıl olan ihbarın tarîki mechûl olduğu vakit ehl-i devlet, tasarrufâtlarında kendi nefisleri

üzere korkarlar. Binâenaleyh onlar ancak bir emirde tasarruf ederler ki o emr, sultanlarına onlardan vâsıl olduğu vakit, bu tasarrufun gâilesinden emin olurlar. İmdi meliklerine kimin vasıtasıyla ahbârın vâsıl olduğu eğer onlara müteayyin olursa, mülkte dilediklerini işlemeleri ve bu da meliklerine vâsıl olmaması için, ona bir iş işlerler ve azîm rüşvetler verirler idi (15).

Ya'nî Belkîs Hüdhüd vasıtasıyla mektubu aldığı vakit vezirlerine mektubun ne vâsıta ile vâsıl olduğunu haber vermeyip "Bana bir mektûb-i kerîm ilkâ olundu" demekle yeterli buldu ve vâsıtayı îzâh etmedi, meçhul bıraktı. Bu da Belkîs'in hikmet-i hükümete vukufundan ve ilim ve ma'-rifetteki mertebesinin yüksekliğindendir. Ve Belkîs bunu kendisinin bir takım işlere uygunluğu olup, fakat onların bu işin yolunu bilmediklerini, ashabına ve vezirlerine anlatmak için yaptı. Yani mektubun kendisine nasıl geldiğini biliyordu ama bilmiyormuş gibi göründü. Hüdhüd kuşu vasıtası ile geldiğini kendisi Belkıs biliyor ama yanındaki vezirlerine bildirmedi sadece bana bir mektup verildi dedi.

Ya'nî muradı: "Ey vezirlerim, bana bir takım haberler vâsıl olur ki, siz onun ne yoldan bana geldiğini bilemezsiniz" dedi. Ayrıca Belkıs ben sizin haberlerinizle yetinmiyorum benim başka haber kaynaklarım da var demek suretiyle onlara da bir göz dağı vermiş oldu ayrıca. Yani siz benim hakkımda gizli işler de yaparsanız ben bunların haberini alırım gibi. Ama kuş getirdi deseydi onlar anlayacaklardı bu korkulacak bir şey değildir diye. İşte düşmanın çok zayıf da olsa ama mahiyetini bilmiyorsan o düşman seni çok korkutur.

Düşmanın çok kuvvetli olsa mahiyetini biliyorsan o seni o kadar endişelendirmez. Çünkü gerekli tedbirini alırsın. İşte nefs-i emarenin de hali böyledir, küçük ama şerri büyük, reklamı çok, korkutuyor. Ama bir davul gibi balon gibi bir iğne batırdığın zaman hemen iniveriyor. *Ve Belkîs'in geliş yönünü gizlemesi mülkte tedbîr-i ilâhîdendir.* Yani mülkteki

bu tedbirdendir, *Zîrâ pâdişâha vâsıl olan ihbarın yolu meçhul olduğu vakit, ehl-i devlet: "Tasarrufâtımızda sekâmet ve zulüm vâki' olursa, yani kötülük vaki olursa bilmediğimiz bir vâsıta ile pâdişâh duyar ve bize ceza verir " diye nefislerinden korkarlar.*

Binâenaleyh onlar, o vech ile tasarruf ederler ki, o tarz tasarrufları pâdişâhlarına vâsıl olduğu vakit, bu tasarrufun gailesinden emin olurlar. Yani hangi yolla geldiği söylenilmiş olsa onlar yaptıkları işten haa.. bunda korkulacak bir şey yokmuş derler. *Ya'nî adalet ve istikâmet dâiresinde tasarruf edip mücâzâttan emîn olurlar.* Yani haberin nereden geldiği belli olmadığı için onlar doğru çalışırlar kendileri de ahiretten emin olurlar. *Fakat böyle olmayıp da ehl-i devlet, pâdişâhlarına kimin vasıtasıyla icrâât ve haberlerin nasıl geldiğini bilseler O ma'lûm olan vâsıtayı bin türlü hileler ve rüşvetler ile elde edip, me'mûr oldukları işlerde ahkâm-ı nefislerine tebean, keyiflerine uygun tasarruf ederler;* yani o yolu bilmiş olsalar, kimin getirdiğini bilmiş olsalar giderler rüşvet verirler şöyle böyle yaparlar kendi istikametlerinde çevirirler diyor, *ve bunun da pâdişâhlarına vâsıl olmayacağından emîn olurlar.*

16.Paragraf:

İmdi onun sözü أُلْقِيَ اِلَيَّ (Nemi, 27/29) oldu; ve siyâseten mektubu ilkâ edeni zikr etmedi ki, o siyâset, onun ehl-i memleketi ve havâss-ı müdebbirleri hakkında, ondan hazeri îrâs eyledi. Ve bu sebeble onların üzerine tekaddüme müstehak oldu (16).

Ya'nî Belkîs, vezirlerini topladığında kendisine bîr mektûb geldiğini onlara ihbar ettiği sırada, ilk sözü: اِنِّىٓ أُلْقِيَ اِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ *(Neml, 27/29) ya'nî "Bana bir mektûb-i kerîm*

ilkâ olundu"; yani bana bir mektup ulaştırıldı ve meçhul sığasını isti'mâl etti. Yani kimin tarafından getirildiği meçhul fiil çekimi ile söylendi. *Ve bir siyâsî tedbir olmak üzere Belkıs'a mektubu getirenin ismini zikr etmedi.* Yani burada Belkıs'ın mahareti vardır. Bakın sadece bana bir mektup getirildi diyor. Kimin tarafından getirildiği belli değil. Bu da Belkıs'ın maharetini gösteriyor vezirlerine karşı.

Ve onun bu tedbîr-i siyâsîsi memleketi ahâlîsinin ve memleketi idare eden havâss-ı me'mûrîninin yani üst kademedeki memurlarının kendisinden korkmalarını doğurdu. Yani deseydi ki falan kimse getirdi veya filan şekilde geldi o kişiler bunun ne olduğunu bileceklerdi ama meçhul olarak söyledi getirildi diye söylediği zaman vezirleri de olsun halk ahali de olsun tereddütte kaldılar. Getiren kimdi diye. İşte bu da bilgisinin kendinde olduğunu ne için olduğunu kendisinin bildiğini gösteriyor.

İşte Belkîs kadın olduğu halde, mahzâ bu ma'rifeti ve dirayeti sebebiyle, memleketinin erkekleri üzerine saltanatta hakim olduğunu bu kazancın hak olduğunu hak ettiğini beyan etmiş oldu. Yani erkeklerin üzerine hükümdar olma hakkına sahip olduğunu belirtti. Yani orada torpille değil de hakikaten iradesi olarak erkeklerin üzerinde hükümran oldu diye belirtiliyor.

17.Paragraf:

Ve amma sınıf-ı insanîden esrâr-ı tasarrufu ve havâss-ı eşyayı âlimin, Cin'den olan âlim üzerine fazlı, kadr-i zamanı ile ma'lûmdur. Zîrâ bakışın rücû'u, onunla nazır olan kimseye, kâimin meclisinden kıyamından daha çabuktur. Çünkü basarın idrâkte, idrâk ettiği şeye hareketi, cismin ondan müteharrik olduğu şeyde hareketinden daha serî'dir. Zîrâ basarın onda müteharrik olduğu zaman, nazır ile manzûr beyninde bu'd-i mesafe almakla beraber, basarın mübsara taalluk ettiği zamanın aynıdır. Zîrâ basarın açılması zamanı, onun kevâkib-i sabite feleğine taallukunun zamanıdır. Ve onun bakışının ona rücû'u

zamanı, onun adem-i idrâki zamanının aynıdır. Halbuki makâm-ı insandan kıyam böyle değildir. Ya'nî onun için bu sür'at yoktur. Binâenaleyh Asaf bin Berhıyâ amelde Cin'den etemm oldu. Böyle olunca Asaf bin Berhıyâ kavlinin aynı, zamân-ı vâhidde fiilin aynı oldu. İmdi o zamanda Süleyman (a.s.) Belkîs'ın tahtını, mingayr-i intikâl mekânında olduğu halde, idrâk ettiği tahayyül olunmamak için, ayniyle kendi indinde müstekır gördü (17).

Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Neml'de beyân olunduğu üzere Belkîs Süleyman (a.s.)ın mektubunu aldıktan sonra vezirlerini toplayıp: Mektubun Belkıs'a gelişi hüdhüd kuşu vasıtası ile oluyor, Belkıs'ın odasına 9 yada 13 kapıdan geçilerek ulaşılıyormuş, yani o kadar çok korunuyor o kadar nöbetçilerden geçmek gerekiyormuş. Ama hüdhüd pencere deki açık camdan giriyor ve mektubu Belkıs'ın göğsüne bırakıyor mektubu. Hüdhüd Belkıs'ın uyanmasını da cam kenarında beklemiş, Belkıs uyandığı zaman o mektubu görüyor, sonra vezirlerini toplayıp

"Bana vâcibü'l-ikrâm bir mektûb ilkâ olundu ki, yani bırakıldı, ulaştırıldı diyor, ki bu *mektup Süleyman'dandır; ve onun mazmunu da şudur.* اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ bazı zahir ulemaları "Süleyman" besmelenin önüne getiriliyor, neden bu şekilde diye bunun izahları yapılmıştı *Ey eşraf, bana bu işin fetvasını verin! Siz bilirsiniz ki, ben sizinle müşavere etmedikçe bir iş hakkında kat'î karar vermem" dedi.* Akıl danışması şudur; Süleyman (a.s.) onları İslam dinine davet ediyor, Belkıs bu davete icabet edelim mi etmeyelim mi diye yoksa savaş mı edelim diye istişare ediyor çevresiyle. *Eşraf dahi cevaben dediler ki: "Biz kuvvet ve şiddet sahibiyiz, emir senindir*. Biz senin emrine mutî'iz" (Nemi, 27/29-33). Burada karar merciinin ordunun üstünde olduğunu gösteriyor. Tamam biz kuvvet sahibiyiz ama biz karar yeri değiliz, kararı siz verirsiniz biz onu kullanırız.

Kuvvetimizi o karar istikametinde kullanırız. İşte Allah'ın şeriatı budur.

Belkîs: "Pâdişâhlar bir şehre harben girerlerse orasını harâb ederler; ve ahâlîsinin eşrafını zelîl ve esîr ederler. Onlar bunu mutlaka yaparlar. Ben şimdi onlara hediye gönderirim. Bakalım elçilerimi nasıl iade eder?" (Neml, 27/34-35) Ya'nî hediyelerimi kabul ederse, bilirim ki pâdişâhdır. O vakit harb ederim. Ve eğer kabul etmeyip da'vetinde ısrarlı olursa, anlarım ki peygamberdir. Bu karâr üzerine hareket olundu. Belkîs'in elçisi Süleyman (a.s.)a hediye ile vâsıl oldukda, cenâb-ı Süleyman buyurdu: "Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? Benim hediyeye ihtiyâcım yoktur. Allâhü Zü'l-Celâl hazretlerinin bana ihsan ettiği şey, sizin getirdiğiniz şeylerden hayırlıdır.

Bu gibi hediyeler ile ancak sizin gibi adamlar memnun olur. Sen şimdi hediyelerinle beraber kavmine git. Bu tarafa gelmelerini söyle! Eğer gelmezler ise, biz onların üzerine mukavemet edemeyecekleri bir asker ile gider ve onları oturdukları Sebâ şehrinden zelîl olarak çıkarırız." (Neml, 27/36-37) Bu haber Belkîs'e vâsıl olunca, Süleyman (a.s.)ın peygamber olduğunu anladı; ve tahtını metin bir yere koyup kilitleyerek askeriyle beraber, Süleyman (a.s.)a müteveccih oldu. Tahtını bir yere kilitlemiş çok değerli bir taht ve de bir oda büyüklüğünde imiş. Onu da salonun bir yerine sarayının bir odasına kilitlemiş kapatmış.

Onlar geledursunlar yani yola çıktılar bu tarafta Süleyman (as) Meclisinde hazır olanlara hitaben buyurdular ki: "Ey nâs, Belkîs ve kavmi gelip müslüman olmazdan önce, onun tahtını bana hanginiz getirirsiniz?" (Nemi, 27/38). Cin taifesinden bir İfrît dedi: -ifrit cinlerin ileri gelenlerinden, güçlü kuvvetli olanları demektir- *"Sen makamından kalkmadan evvel, o tahtı ben sana getiririm. Ben bunu icraya kadirim ve kudretime emniyetim vardır." dedi (Neml, 27/39).* Yani oturduğu yerden ayağa kalkıncaya kadar kısa bir sürede getiririm diyor. En fazla birkaç saniye sürer.

Süleyman (a.s.) ın vezîri olan cenâb-ı Asaf bin Berhıyâ' buyurdu: (Nemi, 27/40) *Ya'nî "Ben o tahtı, sen gözünü açıp*

kapayıncaya kadar onun tahtını sana getiririm". Dedi, bakın birisi tahtından kalkıncaya kadar yalnız fiili manada bir misal gösteriyor, Asaf bin Berhıya ise nazar ile bakın, fiil yok müşahedeli bir getiriş teklif ediyor. Birisi fiil diğeri ilimdir, yani müşahede. *Kur'an-ı Kerim'de "indimizden kendisine ilim verdiğimiz bir kulumuz da dedi ki;* اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ *27/40 Sen gözünü açıp kapayıncaya kadar ben getiririm dedi.* Kendisine indimizden ilim verdiğimiz kişi. "İndimiz" demek yanımızdan, katımızdan manasına demektir, ledün ilmi de Allah'ın katındaki ilimdir. Yani Sultan ilmidir. *Bunun üzerine Süleyman (a.s.) o tahtı derhal yanında durur gördü. İşte cenâb-ı Şeyh (r.a.) bu vak'anın hakikatini beyânen buyururlar ki:*

Sınıf-ı insanîden olup esrâr-ı tasarrufu ve eşyanın hakikatlerini bilen Asaf-ın, tâife-i Cin'den olup bu esrar ve havâssı bilen kimse üzerine fazlı sabittir. İnsan olan her zaman cin olandan üstündür. Ama insan insanlığını gerektiği gibi faaliyete geçirmezse küçücük bir cin bile ondan daha üstün olur, ona hakim olur. Melek, cin, hayvanat ne varsa hepsi insanın altındadır. Çünkü onlar insan için halk edildiler. Ama insan kendi hakikatini idrak edemeyince kendi nefis bağlantıları içerisinde prangalanmış olarak kaldığından diğer mahlukatın onun üzerindeki tesiratı çok kolay olmaktadır. Çünkü bağlı vaziyette zaten kendisi kendini bağlamıştır. Hareket kabiliyeti kalmamıştır. Ama ne zaman ki o nefs-i emarenin tutsaklığından kurtulur da nefs-i ilahi ile yaşamaya başlar o zaman onun üstüne bu alemde hiçbir varlık tasarruf edemez. Bu ayet-i Kerime de onu ispatlıyor.

Ve bu fazl dahi kadr-i zamânî ile ma'lûmdur. Ya'nî her ikisinin yaptığı iş arasındaki zamanın mikdârı bu fazlı gösterir. Yani zaman oluşumu bunu gösteriyor, o diyor ki yerinden kalkıncaya kadar, birkaç saniye diyelim ama Asaf bin Berhıya'da zaman yoktur. Gözünü açıp kapayıncaya kadar diyor. Hani daha evvel de söyledi ya gören ile görülen aynı andır, gözünü geri çektiği anda aynı andır diyor.

Çünkü bir kimse bir şeye nazar edip, nazarını geri alsa, onun bu nazarı, oturan kimsenin oturduğu mahalden ayağa kalkmasından daha çabuk bir zaman zarfında kendisine rücû' eder, döner. Halbuki tâife-i Cin'den olup esrâr-ı tasarrufu bilen İfrît: اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ *(Neml, 27/39) ya'nî "Ben o tahtı sana makamından kalkmazdan evvel getiririm" dedi. Bu sırrı bilen ve insan sınıfından bulunan cenâb-ı Asaf ise: "Ben göz açıp kapayıncaya kadar getiririm" dedi. Binâenaleyh İfrît ile Asaf arasında, tasarruf sırrını ve eşyanın hakikatini bilmek hususunda fark sabit oldu. Ve efdaliyyet Asaf'a râci' oldu***.** *Bu, da ikisinin fiili arasında geçecek olan zamanın mikdarı ile ma'lûm oldu.* Yani iki fiilin arasında fark olduğundan açık olarak belli oldu. *Zîrâ İfrît'in fiili daha çok ve Asaf'ın fiili ise daha az zamana muhtaçtır.*

Ve görüşün, görmenin idrâk ettiği şey tarafına hareketi, cismin bulunduğu mekândan hareketinden daha çabuktur. Yani cismi bir yerden bir yere kaldırmakla aynı yere bakış çok seridir. Hatta zamana ihtiyacı yoktur, anda oluşan hadisedir.

Çünkü görme hareketi için sarf olunan zaman, basarın görülen şeye taalluk ettiği zamanın aynıdır. Yani görme için harcanmış olan zaman görülen şeye taalluk ettiği zamanın aynıdır. Yani bakmaya ayırdığımız zaman gördüğümüz zamanla aynı şeydir. Yani görmek için bir şeye başımızı çevirdik başımızı çevirmemizle yani nazarımızı oraya ayırmamızla görmemiz aynı zamandadır. Uzun zaman geçmesine gerek yoktur. Baktığımız zaman görmekteyiz.

Bununla beraber gören ile görülen şey arasında uzak bir mesafe vardır. Gören ile görülecek şey arasında böyle uzak mesafe olduğu halde gözün açılmasıyla, taalluk ettiği şeyi görmesi aynı zaman içinde vâki' olur. Çünkü gözün açılması zamanı, basarın gökteki sabit yıldıza bakma zamanının aynıdır. Ya'nî gözün açılmasıyla kendi feleğinde sabit yıldızlara taalluku bir zamanda vâki' olur. Ve basarın geri dönmesi zamanı dahi, basarın adem-i idrâki zamanının ayın-

dır. Ya'nî göz açmak ile sabit yıldızları görmek bir zamanda vâki' olduğu gibi, gözü kapamak ile sabit yıldızları görmemek dahi aynı zamanda vâki' olur.

Binâenaleyh görüşün hareketi hâriçte bölünmeyi kabûl etmeyecek derecede anîdir. Fakat insanın yerinden kalkması böyle değildir; ya'nî onda bu kadar sür'at yoktur. Zîrâ cismin hareketi zamânîdir. Ve bu zaman hâriçte kesilme kabul eder. Yani hareket kare kare çekilmiş olsa o kareler arasında kesilme vardır. *Nitekim insanın her türlü her vaziyetteki duruşları "enstantane" dedikleri fotoğraf makinesi ile zabt olunup, bu evzâ'-ı mazbuta bir perde üzerine elektrik ziyası vasıtasıyla aks ettirilerek, sür'atle tedvir olunmak suretiyle "sinema" dedikleri hayâlâtı temâşâ ettirirler.* İşte bunların zamana ihtiyacı vardır, bir saniyede 16 resim geçiyorsa her kare resmin 1/16 saniyeye ihtiyacı vardır.

Bu, cismin hareketi zamanının kâbil-i inkısam olduğuna bir açık bir delildir. İmdi Âsaf bin Berhıyâ amelde Cin'den daha üstün oldu. Ve Âsaf bin Berhıyâ'nın: "Ben Belkîs'in tahtını göz açıp kapamadan evvel getiririm" demesi, tahtı getirmesi fiilinin aynı oldu. İşte bu Cenab-ı Hakkın kendisine vermiş olduğu indi ilimden, ilm-i ledün ile de o maddenin hakikatine nüfuz etmesinden yani görme kabiliyetinin bu kadar seri olmasındandır. *Ya'nî kavli ile fiili bir zaman içinde vukü'a geldi. Binâenaleyh Süleyman (a.s.) Belkîs'in tahtını, bu zaman içinde, kendi indinde istikrarlı gördü.* Yani kendi haliyle gördü, parça parça değil.

Süleyman (a.s.) Belkîs'in tahtını Sebâ şehrinde (yemende) mekânında bulunduğu halde min-gayr-i intikâl idrâk etmiştir, diye tahayyül olunmamak için, Hak Teâlâ Kur'ân-ı Ke-rîm'de فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ *(Neml, 27/40) ya'nî "Onu indinde müstekır olarak gördü" buyurdu.*

18.Paragraf:

Ve bizim indimizde ittihâd-ı zaman ile intikâl vâki' olmadı. Ancak i'dâm ve îcâd, onu bilenin gayrı hiç bir

kimsenin buna şuuru olmayacak bir haysiyetle oldu. O da Hak Teâlâ'nın بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ (Kâf, 50/15) kavlidir. Ve onlar üzerine bir vakit murûr etmez ki, gördükleri şeyi görsünler. Ve vaktaki bu, bizim zikr ettiğimiz gibi oldu, binâenaleyh onun zamân-ı ademi, ya'ni tahtının mekânından ademi, Süleyman'ın indinde, enfâs ile halkın tecdidi kabilinden olarak, onun vücûdunun aynı oldu. Halbuki bu mikdâra hiç bir kimsenin ilmi yoktur. Belki insanın, muhakkak bir nefeste ma'dûm olup sonra mevcûd olduğuna kendi nefsinden şuuru yoktur (18).

Ya'nî bizim indimizde Belkîs'in tahtı, göz kapağını açma anı içinde ve ittihâd-ı zaman ile Sebâ şehrinden Süleyman (a.s.)ın mekânına intikâl etmedi.

Zîrâ intikâl için, mutlaka araya az çok zaman girmek lâzımdır. Ve sür'atle göz açıp kapamak dahi bir zaman içinde vâki' olur. Ancak bunda zamanın birleşmesi vardır. Zîrâ basarın görülen şey tarafına hareketi için geçen zaman, basarın görülen şeye taalluk etmesi zamanının aynıdır. Yani başını çevirdin de bir şeye baktığın o anda görme ile bakma aynı zamandadır, yani görmeye başladığında gözünü aştığın şey aynı zamandadır.

Halbuki cenâb-ı Âsaf: "Ben tahtı göz açıp kapamadan evvel getiririm" dedi. Binâenaleyh tahtın bir mekândan bir mekâna ittihâd-ı zaman ile intikal ettiği mülâhazası vârid olamaz. Yani buna zaman içinde geldi denemez. *Zîrâ zaman geçmesi vâki' değildir. Bu hal ancak tahtın Sebâ şehrinde i'dâmı (yok olması, batına geçmesi) ve Süleyman (a.s.)ın mekânında îcâdı suretiyle vâki' oldu.*

Ve bu îcâd ve i'dâm keyfiyyeti, bir haysiyyetle oldu ki, buna hiç bir kimsenin vukufu ve şuuru olmadı. Yani o günlerden bu günlere kadar araştırılma hali ayrı ama hiç olmayacak değildir. Yalnız bu günlerde insanlık olarak buraya doğru gitmeye çalışıyor, bu hakikati yakalamaya

çalışıyor. İşte bugün insanlar diyelim gelecekte on sene yirmi sene sonra onu buldukları zaman Asaf bin Behriya’nın ilmine ulaşmış olacaklardır. Bu ilmi 3500 sene evvel yeryüzünde tatbik etmiştir.

Bu keyfiyyeti ancak tek bir vakitte i'dâm (ademe gönderme) ve îcâdı (zuhura çıkarma) bilen ve her ân içinde halk-ı cedidi müşahede eden kimse bilir. İşte ilim ehli bunu idrak edecekler, fizikçiler, kimyacılar, neyse, işte alemin her an i’dam (adem) ve icad edildiğini yani her an yok edildiğini var edildiğini icad eden kimse bu sırrı anlayacak diyor.

Bu i'dâm (ademe gönderme) ve icad (zuhura çıkarma)nın delili dahi Hak Teâlâ hazretlerinin: بَلْ هُمْ فِى لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ *(Kâf, 50/15) ya'nî "Belki onlar halk-ı cedîdden şübhe içindedirler" kavlidir.* Yani yenilenen her an bu alemin yenilenmesinden şüphededirler diyor. *Ve bu halk-ı cedîdden şübhede olanlar üzerine bir vakit geçmez ki gördükleri şeyi görmesinler.* Yani üzerlerinden bir vakit geçmez ki gördükleri şeyi görmesinler.

Ya'nî onlar eşyâyı âlemden herhangi birine devamlı bakmış olsalar, her ânı bölünmeyen onu sabit ve mevcûd görürler. Yani çok kısa zaman aralığında da baksalar şu an öldü, dirildi değil de onu sabit ve mevcut görürler. Biz de şu anda baktığımız zaman, şu eşyaya bunu sabit ve devamlı olarak görmekteyiz, zahir gözüyle baktığımız zaman.

Halbuki âlemin halkı, her bir nefeste tecellî-i ilâhî ile yenilenir. Yalnız burada her bir nefes dediği nefesten de daha her an çünkü nefes aldık verdik belirli bir tespit edilen süre geçmektedir, ama halk-ı cedid i'dam ve icat o kadar sık olmakta ki bunu basar gözüyle görmek müşahede etmek mümkün değildir. Nasıl elektrik ampulünde ışık, kesik kesik olduğu halde biz onu devamlıymış gibi görüyoruz, bizim de hayatımız her an kesiliyor, 55/29 كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ hükmüyle her an yeni bir oluşumda her anın bir benzerini

bize veriyor. Bakın şimdi bir şeyi tespit etmek mümkün olsa yaşadığımız anın hayatın bir durumunu tespit etmek mümkün olsa o an ile hemen sonraki an kesinlikle aynı değildir.

Onun yakın benzeridir. Benzeri olduğu için biz onu aynı zannediyoruz. Eğer her an aynı an olmuş olsa insanlar ne yaşlanırlar. Ne büyürler, ne küçülürler Cenab-ı Hakk dünyaya yetişmiş varlık olarak getirmiş olsa öylece kalır. İşte çocuğu görüyoruz her an değişmekte fark edemediğimiz için uzun sürede değişiyor zannediyoruz. Halbuki o değişiklik her an olmaktadır. Bizim anlayamadığımız şey şudur; ölü olduğumuz devrelerde o devreleri tespit edemediğimiz için onların farkında değiliz. Zaten o anda ölüyüz, şuurumuz yok, şuurumuz olmadığı için ölü devreden haberimiz olmuyor.

İ'dam (adem, yok olma) devresini hatırlayamıyoruz, sadece icat devresini hatırlıyoruz. İcatlar, yeni oluşlar arka arkaya kısa sürelerde devamlı olduğu için devamlı yaşıyormuşuz zannediyoruz. Şöyle bir örnek verelim; hayatımızı bir çizgi olarak alırsak çizgi çok sık noktaların yan yana gelmesinden meydana gelir. Biz nokta halini hatırlıyoruz bu icattır, noktalar arasındaki boşluğu i'damı hatırlayamıyoruz ama çizginin bütününe bakıldığında hiçbir kesiklik yokmuş, düz bir hatmış gibi görünür halbuki işin aslı öyle değildir.

Halbuki yaşadığımız ömrün yarısı ölümle geçmiş oluyor tıpkı düz, bütün sandığımız çizginin yarı uzunluğu kadarı boşluktur. Veya değiştirerek söyleyelim imkanımız olsa yani tespit edebilmiş olsak o i'dam, o ölü devreleri ömrümüz iki misli olurdu. Yarısını tespit ettiğimiz için sadece biz değil bütün alem bu hale sahiptir. Biz yüz sene yaşadığımız halde 50 sene yaşamış oluyoruz. 24 saat yaşadığımızı zannettiğimizde bir 24 saat daha var o i'dam dediğimiz batında kalandır, onu da tespit etmiş olsak bu süre 48 saat olacak, bu sadece bizim için değil bütün alemdeki varlıklar için böyledir, peki bunu saat neden tespit edemiyor dersek aynı anda saat da i'dam yani yok olmayı yaşıyor, bu nedenle

yok olmayı, i'dam olayını saat da yaşıyor, yanı buna saat da dahil olduğundan bu anı saat da tespit edemiyor.

Dünya da aynı 50 yıl yaşadığında aslında o i'dam sürelerini de işin içine katarsak yüz sene yaşamış oluyor, bu olaya kainattaki bütün varlıklar katıldığı için sistemde kayma, sapma olmuyor. *Zîrâ âlemin vücûd-i müstakılli olmadığından kendi nefsi ile yoktur ve Hakk'ın vücûdu ile mevcûddur. Ve Hak dâimen ve ebeden tecellî edegelir. Binâenaleyh birinci tecellî asla rücû' edince,* وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ *2/210" veilallahü turceul umur" bütün işler Allah'a dönünce âlem yok olur, i'dam olur, batın olur, yok hükmüne girer; ve ikinci tecellînin müteakiben zuhurunda dahi mevcûd olur. Velâkin ikinci tecellî o kadar sür'atle zuhur eder ki, onun nuru, tecellî-i evvelin nuruna bitişen olduğundan ikisinin arasını fark ve temyîz mümkin olamaz.* Birinci tecellideki nur ardından gelen nurun arasını kapattı histe bu algılanamadı.

Birinin hayâli zail olmadan, onda benzeri olan diğer tecellî gelir. Binâenaleyh zâhiri görenler nazarında âlemin evvelâ yok ve daha sonra mevcûd olması keyfiyyeti görülemez. Şöyle diyelim önümüzden bir nehir akıyor, biz baktığımızda o nehiri tek bütün nehir olarak görürüz, her saniye o su önümüzden gitmekte her an önümüzdeki su farklıdır aynı değildir. İşte hayat i'dam, adem ve icat ile mümkün olmaktadır. Nasıl bir pistonlu içten yanmalı motorda yanan gazın dışarı atılıp yeni yakıt gelmesi onun yanması ile dışarı atılıp sonra yine yenisinin gelmesi bu esnada pistonların bir inip çıkması ile kesik kesik volanın dönmesi ama biz onu devamlı dönüyor görmemizde olduğu gibi hayat da böyledir. Yeni gazın girmesi doğum ekzozdan çıkması ölüm, i'damdır.

Mesnevi: Tercüme: *"O gayb alemi, ancak Hakk'ın hâsslarına zahir olur. Baki halk-ı âlem, bu halktı cedîdden şübhededirler."*

Yani alem-i gaybdaki bu oluşum Hakkın has kullarına zahir olur. Ancak hakikat-i ilahiyeyi idrak etmiş olanlar veya o yolda olanlar o yolda müşahede ehli olanlar bunu anlarlar. Baki alem halkı halk-ı cedidden şüphededirler. Yani yeni halk edişlerden şüphededirler. Bunları neden izah ediyor, Belkıs'ın tahtı için izah ediyor. O tahtın getirilişi halini anlatıyor.

Vaktaki bu, ya'nî tahtın mekân-ı Süleyman (a.s.)da huzuru, bizim zikr ettiğimiz gibi oldu, ya'nî ittihâd-ı zaman ile intikâl suretiyle olmadı; yani zamanın birleşmesiyle olmadı. Bazı alimler bu hususta değişik fikirler sürmüşlerdir, onlara karşılık olarak bu hakikati açıyor. Bazıları dediler ki yerlerin katlanmasıyla taht geldi, yani o uzun mesafeyi katladı Belkıs ile Süleyman'ın (a.s.) sarayı arasında mesafe birleşti, hemen kısa sürede oraya atlayıverdi dedi. Bazıları diyorlar ki yerin altından giderek geldi halbuki bu zaman ve mekan ile olan iş değildir. Bunun aslı ise Süleyman (a.s.) yanında hazır olması bizim zikrettiğimiz gibi oldu. Yani zamanı birleştirmek suretiyle olmadı.

Binâenaleyh tahtın Sebâ şehrinde zamân-ı ademi, Süleyman (a.s.)ın mekânında, onun zamân-ı vücûdunun aynı oldu. Ya'nî tahtın Sebâ şehrinde yok olmasıyla Süleyman (a.s.) indinde var olması aynı zamanda vâki' oldu. Ve onun yokluğu ile varlığı yekdiğerinin aynı oldu. Ve tahtın ademi, vücûdunun aynı olması, nefisler ile halkın tecdidi kabîlindendir. Halbuki bu mikdâra hiç bir kimsenin ilmi yoktur. Nasıl olsun ki, insanın nefsi kendisine sâir eşyadan daha yakın olduğu halde, her nefeste kendi nefsinin yok ve daha sonra mevcûd olduğuna vakıflığı yoktur. Onun için diğer insanların bunu anlaması mümkün değildir.

Kendi nefsinde vâki' olan bir hâle vukufu olmayan kimse, diğer eşyalarda vâki' olan bu halk-ı cedide ve bu yeniden olma misallerine nasıl vâkıf olur? Diyor. Yani o tahtın Süleyman'ın (a.s.) yanına gelmesi Seba şehrinde yok (i'dam) olmasıyla Süleyman (a.s.) indinde var olması aynı zamanda vaki oldu diyor. Yani halk-ı cedidden misal veriyor, Belkıs'ın yanında i'dam (yok) oldu, Süleyman'ın (a.s.)

yanında cedid oldu yani yenilendi. Ve de buna vesile olan Asaf bin Berhiya’nın ilmi ile oldu.

Yani o zamanın insan-ı kamili Hazreti Süleyman onun indinde ona da ne verildi, büyük bir kudret ve saltanat verilmişti ya işte o kudret ve saltanatı Asaf bin Berhıya yönüyle Cenab-ı Hakk kullandırttı. Yani sultan güç verilmiş oldu o zaman O’na. İşte bunun sırrını zaman içerisinde inasanlar çözecekler mademki böyle bir cismin nakli var Kur’an-ı Kerim’de belirtiliyor ve her an ölüm ve dirim var işte bu sırrı ne zaman madde aleminde müşahede ederlerse, o zaman bütün eşya anında bir yerden bir yere gelip bütün bu nakliye sistemi kalkacak ortadan.

Bu ışınlamadan da ileri belki ruhani halle olacak ruh hayat veriyor ya her şeye ruh haliyle olacak bunlar Cennette tabi olaylar olacak aslında. Çünkü ne diyor; dilediği anda önünde kızarmış etleri, meyveleri hazır bulacaktır, işte bu aynı şeydir. Başka bir yerden kızartılarak gelmeyecek orada icat edilecek o istediği anda orada icat edilecektir. Yani irade ile ilim ile ve Cenab-ı Hakkın sultan gücüyle yani beşeriyet gücüyle değildir. 17/80 ayetinde

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا

Ya Rabbi’ bize sultan gücüyle yardım et. Bu ayet dua ederken sıkıldığımız zaman bize yardımcı olur sık sık dualarımızda bu ayeti okuyalım.

19.Paragraf:

Ve sen “sümme” kelimesi müddeti iktizâ eder, deme! Bu, sahih değildir. Ancak İnde'l-arab mevâzı'-i mahsûsada rütbe-i aliyyenin tekaddümünü iktizâ eder. Şâirin: “Kehezz“er rudeynî sümme ıztırâb” kavli gibi. Halbuki "hezz"in zamanı, bilâ-şek "mehzûz"ün iztırâbı zamanının aynıdır. Ve muhakkak

"sümme"yi getirdi. Halbuki mühlet yoktur. Bunun gibi, enfâs ile tecdîd-i halk, ademin zamanı vücûdun zamanıdır. Eşâ'ire'nin delilinden a'râzın tecdidi gibi (19).

Ya'nî sen, yukarıda geçen ya'nî "yok olur, sonra mevcûd olur" kavlinde "sümme = sonra" kelimesi terâhî içindir. Yani geri kalma içindir. *Zaman müddet iktizâ eder, deme! "Sümme" kelimesinin mutlaka müddet iktizâ etmesi sahîh değildir. "sümme" sonra demektir, sonra olunca "evvel" de olması gerekmektedir.* Bir şeyin sonrası varsa evveli de vardır, işte sonra aslında vakit olarak kullanılır ama burada geri kalma içindir yani bir meseleyi anlatmak içindir öncelik sonralık diyor. Zaman müddet iktiza eder deme, yani bir anda i'dam, daha sonra icat bunlar sonra oldu deme onu demek istiyor, "sümme" kelimesinin mutlaka müddet iktiza etmesi sahih değildir. Yani "sümme" dendiği zaman mutlaka bir zamanı gerektirmez diyor.

Bu "sümme" kelimesi akrabalara göre hususi yerlerde, rütbe-i aliyyenin birbirinden sır saklamasını iktizâ eder. Yani hususi bir mevzuda özel bir mevzuda ali rütbenin yani bir büyüğün diğer bir büyüğe üstünlüğünü anlatır diyor. Mesela padişah ve vezirleri 1., 2. ve 3. Vezirleri duruyor, aynı zamanda duruyorlar padişah, sonra vezir, sonra şu, sonra şu, sonra şu diye bunları ayırma diyor, bu sümmelerin hepsi aynı zamanda olmuştur diyor.

Ya'nî rütbe-i aliyyenin sır saklamasını göstermek için isti'mâl olunur. Nitekim şâir der: ya'nî "Rudeyn ismindeki haddâda mensûb olan mızrağın tahriki gibi. Ondan sonra o Rudeyni olan mızrak muztarib oldu." Halbuki hareket zamanı, şübhesiz hareket verilen şeyin ıztırâbı zamânının aynıdır. Zîrâ kımıldatma, kımıldatılan şeyin kımıldanmasına sebeb ve illettir. Ve illetin (sebebin) zamanı, illeti kabul edilenin zamânının aynıdır. Vâkıâ şâir, bu mısra'da terâhî için olan "sümme" kelimesini getirdi. Velâkin tahrîk ile tahrîk olunan şeyin kımıldanması arasında mühlet ve müddet yoktur.

İşte kavlindeki "sümme" dahi şâirin kavlindeki "sümme" gibidir. Binâenaleyh enfâs ile halkın tecdidi dahi böyledir. Halkın yokluk zamanı, onun zamân-ı vücûdunun aynıdır. Aralarında müddet ve mühlet yoktur. Nitekim Eşâ'ire'nin delilinde dahi, a'râzın tecdidi böyledir. Zîrâ Eşâ'ire'nin delîlinde araz, iki zamanda bakî değildir.

20.Paragraf:

İmdi tahkîkan taht-ı Belkîs'ın husulü mes'elesi mes'elelerin en müşkilindendir. Meğer ki bizim ânifen taht kıssasında zikr ettiğimiz şeyi arif olan kimse ola. Böyle olunca tecdidin Süleyman (a.s.)ın meclisinde husulünden gayri, Âsaf için fazl olmaz. İmdi bizim zikr ettiğimiz şeyi anlayan kimse için, taht bir mesafe kat' etmedi; ve arz onun için dürülmedi; ve arzı hark etmedi. Ve bu, Belkıs'den ve onun ashabından hâzırın olan nüfûsta, Süleyman (a.s.) için, daha azim olmak için, Süleyman'ın ba'zı ashabının yedeyni üzere vâki' oldu (20).

Ya'nî Belkıs'in tahtı Süleyman (a.s.)ın meclisinde husulü mes'elesi, akl-ı nazarî erbabı indinde en müşkil mesâildendir. O'nun mucizesidir derler geçerler. *Fakat yukarıda tahtın îcâdı kıssasında zikr olunan şeyi, ya'nî cemî'-i zerrât-ı âlemin her nefeste evvel tecellî ile yok ve ikinci tecellî ile mevcûd olduğunu bilen kimse, Belkîs'ın tahtını Süleyman (a.s.)ın meclisinde teceddüd-i emsal suretiyle mevcûd olduğunu bilir; ve bu mes'ele ona müşkil gelmez. Şu halde tahtın mislinin teceddüdü başka mahalde vâki' olmayıp ancak Süleyman (a.s.)ın meclisinde husulünden gayri, Âsaf bin Berhıyâ' için bir fazilet olmaz.*

Ya'nî cenâb-ı Âsaf'ın fazlı, ancak bu noktaya münhasır olmuş olur. Binâenaleyh bizim zikr ettiğimiz teceddüd-i emsal ve halk-ı cedîd kazıyyesini (hükmünü) anlayan kimseye göre, taht, Belkîs'in mekânıyla, Süleyman (a.s.)ın meclisi arasındaki mesafeyi kat' etmedi. Ve tahtın o meclise gelebilmesi için, arz dürülüp bükülmedi; ve taht mekânından

arzı delip o meclisten zuhur etmedi. Belki cemî'-i eşyanın her ân-i gayr-i münkasimde yok ve mevcûd olması kabilinden olarak, bir parçalanmayan bir anda Sebâ şehrinde yok ve o meclisde mevcûd oldu. Zira Süleyman (a.s.) gibi bir nebiyy-i zî-şânın terbiyesiyle hazret-i Süleyman'ın yanında yetişmesiyle cenâb-ı Âsaf makam-ı kemâle vâsıl olmuş idi.

Ve Hak, Âsaf gibi kemal ehli bir cevher ve kuvâsının aynıdır. Yani Hakk Asaf'ın aynısıdır. *Binâenaleyh cenâb-ı Âsâf'ın kavli ve fiili Hakk'ındır.* Hakk bir şeye "Ol" dediği zaman hemen oluverir. Tabi ki nasıl olduğunu kendisi bilir yani oradan buraya mı geldi zaten oradan buraya gelmedi diyor orada öldü, burada ikinci defa dirildi, gelmedi diyor, gelen aynısı değil yenisiydi.

Ama o kadar aslına uygundu ki onu biraz değiştirdiler, Belkıs geldiği zaman sordular bu senin tahtın mı diye, benim tahtıma benziyor ama dedi tam da odur diyemeyeceğim dedi. Neden çünkü oradan oraya gelmesine aklını erdiremiyor, eğer aynı bile olsaydı aklı ermezdi nasıl geldiğine sonra o olduğunu söylediler. Burada Belkıs insanın nefsi, nefsinin oturduğu da tahtı, yani nefsinin bilgileri, nefsinin saltanat sürdüğü yeri, bak diyor ben senin elinden saltanatını alıverdim diyor, yani taht saltanat ifadesi göstergesidir. Süleyman'da (a.s.) sultanlık gücü var.

Mesnevi Tercüme: *"Bu uzunluk ve kısalık muhakkak cisme mahsûstur. Huda'nın olduğu mahalde uzun ve kısa nedir? Vaktaki Huda bir cismi tebdil eyledi, onun seyrini fersahsız ve milsiz kıldı. Ya'nî o cismin bir yerden bir yere gitmesi için fersahlar ve miller ka't etmesine hacet yoktur."*

Ve bu tahtın îcâdı tasarrufu, ins ve cin, vahşi hayvanlar ve kuşlar ve cemâdât bütün bunlar tasarrufu altında bulunan Belkısın inciden altından tahtı var ama Süleyman (as)ın bütün vahşi hayvanlar uçan kuşlar yerdekiler, göktekiler insanlar cinler tasarruf tahtı altındadır. *Süleyman (a.s.)ın kendisinden vâki' olmayıp, onun ashabından bulunan cenâb-ı Âsafın iki eli üzerinde vukü'a geldi.*

Bu da, hâzırûn nazarında, Süleyman (a.s.)ın tasarruf işinde daha azîm kudrete mâlik olduğu zahir olmak içindir. Zîrâ bir hususta talebenin kudreti zahir olunca, üstadının ulüvv-i kadr ve mertebesi sabit olur. Eğer Süleyman (a.s.) onu getirseydi kendi kudreti o kadar olacaktı ama kendine bağlı vezirinin onu getirmesi onun bağlı olduğu yerin ondan çok daha üstün olduğunun ispatlanmasıdır diyor. Yani padişahın veziri bir hayli işler yaparsa padişah ondan daha üstününü yapar demektir. Ama padişah kendi yapacağını yaparsa o kadar yapar demek olur. *Diğer taraftan, Süleyman (a.s.) kemâl-i ma'rifetinden nâşî, ulûhiyyete aykırı olmak istemez. Zîrâ tasarrufta ikilik vardır. Tasavvuf yolunda tasarrufu olan himemetler erbabına mahsustur.*

21.Paragraf:

Ve bunun sebebi, Allah Teâlâ'nın وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَنَ (Sâd, 38/30) kavlinden müstebân olduğu üzere, Süleyman'ın Davud'a hibetullah olmasıdır. Ve hibe, vâhibin cezâ-i vifâk veya istihkak tarikiyle olmayan i'tâsıdır. İmdi o, ni'met-i sabıka ve hüccet-i bâliğa ve darbe-i müessiredir (21).

Ya'nî Süleyman (a.s.) ile onun musahibi olan cenâb-ı Âsaf'daki ihtisasın sebebi, Allah Teâlâ'nın "Biz Davud'a Süleyman'ı bağışladık وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَنَ " (Sâd, 38/30) kavlinden zahir olduğu vech ile, Süleyman'ın Davud'a hibetullah olmasıdır. Yani Cenab-ı hakk Davud'a (a.s.) Süleyman'ı (a.s.) Allah'ın hibesi olarak vermesidir. *Ve hibe ise, hibe edilenin lehine evvelce yapmış olduğu bir hizmetine mükâfâten veyahut bir sebeble kesb ettiği istihkak tankıyla vâki' olan bir bağış değildir.*

Belki inâyet-i ezeliyye ve rahmet-i rahmâniyye-i imtinâniyyedir. Yani Davud (a.s.) daha evvelce güzel bir iş yaptı da hibetullah Süleyman (a.s.) O'na bu şekilde verildi değildir, demek istiyor, nedir, Rahmet-i Rahmaniyenin ihsanıdır. *Binâenaleyh Süleyman'ın vücûdu, Dâvûd için geçmiş bir nimettir. Zîrâ hilâfet-i zâhire-i ilâhiyye Dâvûd hakkında kâmil ve onun ekmeliyyeti Süleyman'da zahir oldu. Ve gerek kendinin ve gerek ümmetinin a'yânı üzerine yevm-i kıyamette yüce bir delildir. Ve muhalifin ve küffârdan a'dâsı hakkında darbe-i müessiredir.*

Binâenaleyh Süleyman, Davud'a Allah'ın hibesi olduğu için gerek Süleyman'da ve gerek onun feyz-i hüccetiyle müstefîz olan cenâb-ı Âsaf da hâsıl olan ihtisâs-i tasarruf dahi Allah'ın hibesi oldu. Yani Süleyman'ın kendisi hibe iken kendinde meydana gelen tasarruflar dahi Allah'ın O'na hibesidir. "Vehhab" isminin zuhurudur.

22.Paragraf:

Ve Süleyman (a.s.)ın ilmine gelince, o da hükmün nakîzıyla beraber Hak Tealâ'nın فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَنَ **(Enbiyâ, 21/79) kavlidir. Ve hüküm ile ilmi cümleye Allah Teâlâ i'tâ etti. Binâenaleyh ilm-i Dâvûd, ilm-i mu'tâdır ki, onu Allah Teâlâ verdi. Ve mes'elede Süleyman'ın ilmi, ilmullahdır. Zîrâ bilâ-vâsıta o hâkim oldu. Böyle olunca Süleyman, mak'ad-i sıdkta Hakk'ın tercümanı oldu (22).**

Cenâb-ı Şeyh (r.a.) sûre-i Enbiyâ'da vâki 21/78 ayet-i Kerimesinde

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِى الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ

(21/79) âyet-i kerîmesin فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَنَ وَكُلا اَتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا *beyan buyrulan vak'a-i muhakemeye işaret ederler. Bu vak'anın hulasaten beyânı budur ki: Biri koyun sürüsü ve diğeri tarla sahibi olmak üzere iki köylü muhakeme olmak için Dâvûd (a.s.)ın huzuruna gelirler. Ve âtideki vech ile muhakeme cereyan eder:*

Tarla sahibi -Yâ halîfetullah! Bu adamın koyunları bir gece benim tarlama girip ekinimi yedi ve ifsâd etmişler, tarlamı bozmuşlar. Hakkımı da'vâ ederim.

Dâvûd (a.s.) -Ey koyunların sahibi olan kimse! Bu da'vâ hakkında sen ne diyorsun?

Koyun sahibi -Evet, böyle oldu.

Dâvûd (a.s.)-Mademki ikrar ediyorsun, o halde koyunlarını tarla sahibine ver! Tarafeyn bu hüküm üzerine dışarı çıktılar. Süleyman (a.s.) bu hükme vâkıf olunca hemen pederinin yanına girip dedi: (Bu hadise Süleyman'ın (a.s.) peygamberliğinden önce ve daha gençlik yıllarında cereyan ediyor.)

-Başka vecih ile hükm olunsa daha güzel olurdu.

Dâvûd (a.s.) -O daha güzel hüküm, nasıldır?

Süleyman (a.s.) -Koyunlar, tarla sahibine ve tarla dahi koyunların sahibine emaneten verilsin. Koyunların sahibi, tarlayı evvelki hâline getirinceye kadar zahmet çeksin; ve bozuk mahsûl ile intifa' etsin. Hâli aslîsine irca ettikde iade eylesin. Ve o vakte kadar dahi tarla sahibi koyunların sütü ve yağı ve yünü ile nefi'lensin. Bu suretle her ikisi dahi behredâr olsunlar.

İmdi Süleyman (a.s.)ın ilimdeki ihtisasına gelince, bu ihtisas Hak Teâlâ'nın فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَنَ *(Enbiyâ, 21/78-79) ya'nî "Biz o tarla ve koyun hükmünü Süleyman'a tefhim ve ta'lîm ettik" kavliyle zahirdir*.

Bununla birlikte bu hüküm yukarıda îzâh olunduğu üzere yekdiğerinin nakîzı idi. Fakat Hak Teâlâ "Koyun kıssasındaki mes'eleyi Süleyman'a biz tefhim ettik" buyurduğu cihetle, bu mes'elede Süleyman'ın ilmi Allah'ın ilmi olmuştur. Zîrâ Süleyman (a.s.)ın mazharında vasıtasız hâkim olan "Allah" idi. Ve Süleyman ise "mak'ad-i sıdk"ta mazhariye bakımından Hakk'ın tercümânı oldu. Ve tecellî-i zatî indinde cenâb-ı Süleymân'ın beşeriyyeti fânî idi. Binâenaleyh şecere-i Mûsâ suretinde vücûd-i Süleyman'dan kail ve hâkim olan Hak idi.

Süleyman (a.s.)ın hükmüne münâkız olan Dâvûd (a.s.)ın hükmüne gelince, bu hüküm dahi Allah Teâlâ hazretlerinin hazret-i Davud'a verdiği ilim ve hükm idi. Zîrâ Hak Teâlâ âyet-i kerîmede: وَكُلاً اَتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا *(Enbiyâ, 21/79) ya'nî "Cümleye hükmü ve ilmi biz verdik" buyurur. Fakat bu hüküm, Süleyman (a.s.)ın hükmü gibi vasıtasız sâdır olan hükm-i ilâhî değil, belki beşeriyyet vasıtasıyla sâdır olan ve içtihada müstenid bulunan hükm-i Hak idi. İşte iki hüküm arasındaki fark budur. Ya'nî vücûd-i mutlak-ı Hakk'ın muhtelif mertebelerinden sâdır olan hükümlerdir.*

23.Paragraf

Hükmullahda musîb olan müctehid gibi ki, Allah bir mes'elede o hüküm ile hükm eder. Eğer kendi nefsiyle veyahut Hakk'ın resulüne vahy olunan şeyle o mes'eleye mütevelli olursa, onun için iki ecir vardır. Ve ilim ve hüküm olmakla beraber bu hükm-i muayyende, muhti olan müctehid için bir ecir vardır. İmdi bu ümmet-i muhammediyyeye, hükümde rütbe-i Süleyman ve rütbe-i Dâvûd verildi. Binâenaleyh onu, sair ümmetten efdal kılan şey nedir? Ne şerif ümmettir! (23).

Ya'nî Süleyman (a.s.) koyun ve tarla mes'elesinde, hükmünde isabet eden müctehid gibidir. Ve Allah bir

mes'elede müctehid-i musîbin hükm ettiği hükümle hükm eder.

Eğer Allah Teâlâ hazretleri o mes'eleye Rûh-i a'zam (s.a.v.) suretiyle bi-nefsihî veyahut resulüne vahy olunan şeyle mütevellî olursa, mazhariye bakımından kendisinden hüküm sâdır olan müctehid, bu hükmünde musîb olduğu için iki ecir kazanır.

Bu iki ecirden birisi, hükümde doğruluğuna ve diğeri, çalışmasına karşıdır. Ve bu hükm-i muayyende hatâ eden müctehid için dahi bir ecir vardır ki, bu da onun sa'yine mukabildir.

Bununla beraber hatâ eden müctehidin bu hükmü, Hak وَكُلاًّ اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا *(Enbiyâ, 21/79) ya'nî "Cümleye hükmü ve ilmi biz verdik" âyet-i kerîmesinde beyan buyrulan hüküm ve ilimde dâhildir. Binâenaleyh müctehid-i muhtînin hatâsı zuhur edinceye kadar, şer'an o hüküm ile amel etmek vâcibdir. Ve şeriât-i muhammediyye, iki nev'i üzerinedir: Birisi "şeriat-i muhammediyye-i asliyye", diğeri "şerîat-i muhammediyye-i ictihâdiyye"dir. Şerîat-i muhammediyye-i asliyye, Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz'in zamân-ı sâadetlerinde hüküm buyurdukları şerîattır ki, bunda asla hatâ mutasavver değildir.*

Ve şerîat-i ictihâdiyye, zamân-ı saadetten sonra fukahâ-yı kiramın zann-ı gâlib üzerine hükm ettikleri şerîattir ki, bu zann-ı gâlibde hatâ vukü'u derkârdır. Ve âhir zamanda zuhur edecek olan Mehdî, şerîat-ı muhammediyye-i asliyye ile hükm edeceğinden, ictihâda müstenid olan mezâhib-i muhtelifenin hükmü kalmayacaktır. İşte bu ümmet-i muhammediyyeye, hükümde, Süleyman ve Dâvûd (aleyhime'sselâm)ın rütbeleri verilmiştir. Bir mes'ele hakkında verdiği hükümde isabet eden hâkim Süleyman ve hatâ eden dahi Dâvûd (aleyhime's selâm)a benzer. Binâenaleyh bak ki bu ümmete ne derece şerâfet ihsan olunmuştur!

24.Paragraf:

Vaktaki Belkîs tahtını gördü, bu'd-i mesafeye ilmi ve o müddette onun intikâli, indinde müstahîl olmakla كَاَنَّهُ "Ke-ennehu odur" (Nemi, 27/42) dedi. Ve halkın emsal ile tecdidinden bizim zikr ettiğimiz şey ile, doğru söyledi. Halbuki o, odur. Emr ise sâdıktır. Nitekim sen, zamân-ı tecdîdde, zamân-ı mâzîde olduğunun aynısın (24).

Ya'nî Belkîs Süleyman (a.s.)ın huzuruna gelip de tahtını o meclisle hazır gördüğü vakit, Sebâ şehriyle bulunduğu mahal arasındaki mesafenin uzaklığını bildiği ve müddet-i cüz'iyye zarfında tahtın bu mesafeyi kat' ederek intikâl etmesi, kendisince gayr-i mümkin bulunduğu cihetle, Süleyman (a.s.) tarafından اَهَكَذَا عَرْشُكِ *(Nemi, 27/42) ya'nî "Tahtın böyle midir?" tarzında vâki' olan suâle cevaben: "Gûyâ hemen hemen odur" dedi; ve "Ta kendisidir" demedi. Belkîs'in bu sözü, halkın emsal ile tecdidi hakkında bizim zikr ettiğimiz hakikatlere nazaran doğru oldu. Zîrâ oradaki suret, Belkîs'in mekanındaki tahtın suretidir, başka suret değildir. Fakat buradaki vücûd-i müşahhas Sebâ şehrindeki vücûd-i müşahhas değildir.*

Binâenaleyh Belkîs'ın sîğa-i teşbih ve kelime-i temsîl ile كَاَنَّهُ هُوَ *(Nemi, 27/42) demesi pek muvafık idi. Ve Süleyman (a.s.) bu hakikati bildiği için Belkîs'e: ya'nî "Tahtın bu mudur?" demedi; "Tahtın böyle midir?" dedi. Ve Belkîs'ın cevâbı da ona muvafık oldu. Ve tahtın buradaki vücûd-i müşahhası, Sebâ şehrindeki vücûd-i müşahhasına benzediği ve fakat sureti, ayn-ı sabitesinin sureti olduğu için emr sâdıktır. Nitekim insanın zerrât-ı vücûdu beş veya yedi senede bir kerre kamilen yenilenir. Binâenaleyh sen suret*

bakımından bugün, o eski suretinin aynısın. Fakat vücûd i'tibâriyle aynı değilsin.

Ma'lûm olsun ki, âlemin suver ve nuküşu, ilm-i ilâhîde sabit olan suver ve nukûşun gayri değildir. Ve bu mertebede o suver ve nukûş vücûd-i ilmî ve hayalî ile bürünmüştür. Vücûd-i mutlak-ı Hak, her mertebeye tenezzül ettikçe bu suretlere, o mertebenin icâbına göre bir kisve-i taayyün verir. Binâenaleyh her bir mertebede zahir olan nakş ve suret, o sûret-i ilmiyye ve hayâliyyenin aynıdır. Fakat vücudları biribirinin aynı değildir. Meselâ senin şimdiki suretin ilm-i ilâhîdeki suretinin aynıdır.

Fakat şimdiki vücûdun ne misâl alemindeki ve ne şehâdet alemindeki, bilfarz yirmi sene evvelki vücûdunun aynı değildir. Velâkin o vücûdunun sureti, yine o ilm-i ilâhîde sabit olan suretindir. Vücûdun değişmekle suretin değişmedi.

Sual: *Benim suretim doğduğum vakit böyle değil idi. Sonra saçım sakalım çıktı. İhtiyarladım yüzüm buruştu, eski taravetim gitti. Binâenaleyh vücûdumun tebeddüliyle suretim dahi tebeddül etmiş oldu?*

Cevap: *Evvelen, seni yedi sene evvel tanıyan kimse, yedi sene sonra gördüğü vakit yine tanır. Bu, senin esas suretinin tebeddül etmediğine delildir. Saniyen, senin bu şehâdet aleminde kaç sene ömürün olacağın ve her yaşında ne surette bulunacağın ilm-i ilâhîde sabittir. Binâenaleyh senin vücûdun her ân-ı gayr-i münkasimde yok ve müteakiben mevcûd olduğu halde, suretin sabittir.*

Misâl: *Bir ressam bir levha tasvir eder. O hâriçte tasvîr ettiği levha mahv olsa, o suret mademki ressamın hayâlinde sabittir, ona yine vücûd verir. Bu ikinci levha vücûd i'tibâriyle evvelkinin aynı değildir. Fakat suret i'tibâriyle aynıdır, gayrı değildir.*

25.Paragraf:

Ba'dehû kasrın beyânında zikr eylediği tenbih, Süleyman'ın kemâl-i ilmindedir. "İmdi ona köşke gir,

denildi." Ve köşk zücâcdan olup pek beyaz ve şeffaf idi. "Ve vaktaki onu gördü, lücce, ya'nî su zannetti; ve esvabına su isabet etmemek için, bacaklarını açtı" (Nemi, 27/44). Böyle olunca, gördüğü tahtının da bu kabilden olduğuna, bununla tenbîh eyledi. Ve işte bu insafın gayesidir. Zîrâ muhakkak bu tenbîh ile, onun كَاَنَّهُ هُوَ **(Nemi, 27/42) kavlindeki isabetini ona i'lam etti (25).**

Ya'nî taht mes'elesinden sonra, köşkün beyânında Süleyman (a.s.) tarafından Belkîs'e vâki' olan tenbîh, cenâb-ı Süleyman'ın kemâl-i ilmindendir. Ma'lûmdur ki Süleyman (a.s.) gayet beyaz ve şeffaf billurdan bir köşk i'mâl ettirmiş idi ki, altında su ve suyun içinde de balıklar var idi. Belkîs'e bu köşke gir, denildi. O da köşkün sathının kemâl-i şeffâfiyyetinden sudan geçilecek zannıyla, paçaları ıslanmamak için, sıvadı ve bacaklarını açtı. Yürümeğe başlayınca, su olmayıp, bastığı mahallin billur olduğunu anladı.

Süleyman (a.s.)ın Belkîs'i köşke idhâli, tahtının dahi bu kabilden olduğuna, ya'nî tahtın vücûdu, Sebâ şehrindeki tahtının vücûdunun aynı olmayıp onun müşabihi ve fakat suret i'tibâriyle, onun aynı olduğuna tenbîh eyledi. Nitekim Belkîs'in paçalarını sıvayıp bastığı mahal, suret i'tibâriyle suyun aynıdır. Çünkü billurun sureti, şeffâfiyyeti hasebiyle meşhûd değildir. Fakat vücûd i'tibâriyle mahsûstur; ve suyun aynı değildir. Binâenaleyh bu köşk mes'elesi, müşâbehet-i vücûda ve suretinin aynı olması tenbîhtir.

Ve bu tenbîh dahi, Süleyman (a.s.) tarafından Belkîs hakkında son derece insaftır. Zîrâ cenâb-ı Süleyman bu tenbîhi ile, Belkîs'in kendi tahtı hakkında "Sanki odur" demesindeki isabeti, ona anlatmak ve bildirmiş etmiş oldu. Çünkü tahtın vücûdu, mekân-ı Belkîs'teki tahtın müşabihi olduğundan, Belkîs'in "Ona benzer" demesi doğru olur.

----

26. Paragraf:

İmdi bunun indinde: "Yâ Rab tahkîkan ben nefsime zulm ettim ve Süleyman île, ya'nî islâm-ı Süleyman ile Rabbü'l-âlemin olan Allah'a teslim ve münkâd oldum" (Nemi, 27/44) dedi. Böyle olunca Süleyman'a münkâd olmadı, belki Rabbü'l-âlemîne münkâd oldu. Ve Süleyman ise âlemîndendir. Binâenaleyh Allah Teâlâ'nın hakkındaki i'tikadlarında resuller takayyüd etmedikleri gibi, Belkîs de inkıyadında takayyüd etmedi, Fir'avn'a muhalif olarak. Zira o "Mûsâ ve Harun'un Rabb'ine" (A'râf, 7/122) dedi. Vâkıâ bu inkıyâd ile bir vecihden Belkîs'in inkıyadına lâhık olur. Velâkin onun kuvveti kadar kavi olmaz. Böyle olunca Belkîs, Allah'a inkıyâdda, Fir'avn'dan efkah idi (26).

Ya'nî Belkîs Süleyman (a.s.)ın yukarıda îzâh olunan insâfinı gördüğü vakit, Kur'ân-ı Kerîm'de beyan buyrulduğu üzere :

رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(Nemi, 27/44) ya'nî "Ya Rab, muhakkak ben nefsime zulm ettim ve Müslüman oldum Alemlerin Rabbi olan Allah'a Süleyman ile birlikte teslim oldum diye söylüyor. Ve bunun böyle olduğunu şimdi anladığım için, Süleyman nasıl Rabbü'l-Alemîne boyun eğmiş ise, ben dahi öylece teslîm ve boyun eğenlerden oldum" dedi.

Belkîs, Süleyman'a boyun eğdim, demedi; Süleyman nasıl yöneldi ise ben de öyle yöneldim diyor. Belki âlemlerin Rabb'ine inkıyâd ettim, dedi*. Ve cenâb-ı Süleyman ise, âlemler mefhûmu içinde dâhildir.* Yani Süleyman (a.s.) dahi bu alemlerin içindedir. Eğer Süleyman'a (a.s.) uydum O'na boyun eğdim demiş olsaydı bu alemlerden bir cüze boyun eğmiş olacaktı. Alemlerin Rabbına boyun eğdim demesiyle

değişik bir ifadesi oluyor. Süleyman (a.s.) ise alemler mefumu içindedir O’na dahildir.

Binâenaleyh Belkîs mutlak surette boyun eğmiş etmiş oldu ve inkıyadını bir kayıda bağlamadı. Nitekim resullerin dahi Allah Teâlâ hakkındaki i'tikadları mukayyed olmayıp, mutlaktır. Yani peygamberler dahi kayıtla şartla Hakka bağlanmazlar kayıtsız şartsız boyun eğerler. *Ve Belkîs'in böyle boyun eğmesi, Fir'avn'ın boyun eğmesine muhalif oldu. Zîrâ Fir'avn "Ben Mûsâ ve Harun'un Rabb'ine îmân ettim" dedi.* Bakın Belkıs “Alemlerin Rabbına teslim oldum” dedi. *Ve firavun ise "Mûsâ ve Hârûn" kavliyle îmânını takyîd etti,* yani imanını sınırladı, yani kayıt altına aldı.

Vâkıâ Fir'avn'ın bu kayıtlı olan boyun eğmesi, Belkîs'in mutlak olan boyun eğmesine bir yönüyle benzerliği vardır. Zira enbiyanın imanları sadece mutlaktır. Yani Belkıs’ın da her ne kadar mutlak ise de firavunun imanına bir yönden benzer diyor*. Zîrâ enbiyânın îmanları mutlaktır; ve onlara tâbi' olanların îmânları dahi bu ıtlâka dâhil olur. Fakat boyun eğmekle kayıtlandığından, Belkîs'in boyun eğmesi kadar kuvvetli değildir*.

Suâl: *Kur'an-ı Kerîm'de Fir'avn'ın kayıtlanması* اَمَنْتُ

اَنَّهُ لآ اِلَهَ اِلا الَّذِى اَمَنَتْ بِهِ بَنُوٓا اِسْرَآئِيلَ *(Yûnus, 10/90)* *ya'nî "Beni İsrail'in imân ettiğine îmân ettim" tarzında vâki' olmuştur. Ve Fir'avn ...* رَبِّ مُوسَى وَهَرُونَ **..** *dememiştir.* (7/122)

Cevap: *Sihirbazlar îmân ettikleri vakit* رَبِّ مُوسَى وَهَرُونَ *(A'râf 7/122) demişler idi. Ve bu sihirbazlar Benî İsrail'den idi. Ve diğer taraftan "Mûsâ ve Hârûn" (aleyhime's-selâm) dahi Benî İsrail'den idiler. Binâenaleyh Fir'avn bu kavliyle "Benî İsrail'in îmân ettikleri Mûsâ ve*

Harun'un, veyahut Benî İsrail'den olan Mûsâ ve Harun'un Rabb'ine îmân ettim" demiş oldu. Yani yukarıda demişti ya, اَمَنَتْ بِهِ بَنُوٓا اِسْرَآئِيلَ Yani firavunun lisanından ben Rabb-ı Musa ve Harun'un Rabbına dememiştir, böyle söz çıkmamıştır ancak Beni İsrailin Rabbına iman ettim demesi suretiyle aslında söz Musa'nın (a.s.) ve Harun'un (a.s.) Rabbına iman ettim demektir. Diye birkaç ayetten alıntılar yaparak söylüyor. رَبِّ مُوسَى وَهَرُونَ diye söyleyen sihirbazlardır. Sihirbazlar da Beni İsrail'den olduklarından Firavun da Beni İsrail'in اَمَنَتْ بِهِ بَنُوٓا اِسْرَآئِيلَ Beni İsrail'in Rabbına iman ettim dediği zaman o da Musa ve Harun'un Rabbı olduğundan aynı zamanda Musa'ya ve Harun'un Rabbına iman etmiş oldu diyor.

Ve cenâb-ı Şeyh (r.a.) dahi, takyîdde bu esâsı beyan buyurdu. Yani bu şarta bağlı olarak imanını söyledi. *Şu halde Belkîs âlemlerin Rabb'ine boyun eğdiği ve âlemlerin Rabb'i ise, Rabb-i mutlak ve Rabbü'l-erbâb olduğu için, boyun eğme hususunda Fir'avn'dan daha bilinçli ve daha âlim oldu. Zîrâ Fir'avn'ın boyun eğmesi Mûsâ ve Harun'un Rabb-i hâslarına oldu. Binâenaleyh Fir'avn'ın îmânı daha zaîf idi.* Firavun zorunlu iman etti Belkıs ise taleb edildiğinde iman etti. Firavuna kaç defa talep ettilerse de kabul etmemişti, en sonunda zorlandığı için iman etti.

----

27. Paragraf:

Ve Fir'avn, "Benî İsrail'in îmân ettikleri şeye îmân ettim" (Yûnus, 10/90) dediği haysiyyetle, vaktin hükmü tahtında idi. Binâenaleyh tahsis etti. Ve ancak sehare Allah'a îmanlarında "Rabb-i Mûsâ ve Hârûn" dediklerini gördüğü için tahsîs etti. İmdi Belkîs'in islâmı, "ma'a Süleyman" dediği için, islâm-ı Süleyman oldu. Böyle olunca ona tâbi' oldu. Binâenaleyh Belkîs, ancak akâidden Süleyman'ın yanından geçtiği şeyin

yanından geçti. Nitekim biz, Rab Teâlâ'nın üzerinde bulunduğu sırât-ı müstakim üzerindeyiz. Zîrâ bizim nâsıyelerimiz onun yedindedir. Ve bizim ondan müfârakatımız müstahîldir. Böyle olunca biz O'nunla tazmin ile ve O bizimle tasrîh iledir. Zîrâ muhakkak O وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ **(Hadîd, 57/4) dedi. Ve Hak bizim nâsiyelerimizi âhiz olmakla, biz Hak ile beraberiz. İmdi Hak Teâlâ, sırât-ı müstakîminden bizim ile mâşî olduğu haysiyyetle, kendi nefsiyledir. Böyle olunca âlemden hiç bir kimse yoktur, illâ ki sırât-ı müstakim üzeredir. O da Rab Teâlâ'nın sıratıdır. Ve Belkîs Süleyman'dan dahi böyle bildi,** لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **(Neml, 27/44) dedi; ve âlemden bir âlemi tahsîs etmedi (27).**

Ya'nî Fir'avn, Benî İsrail'in boğulmaktan kurtuluşu ve kendi üzerine galebeleri vaktinde "Benî İsrail'in îmân ettikleri şeye îmân ettim" اَمَنْتُ اَنَّهُ لآ اِلَهَ اِلا الَّذِى اَمَنَتْ بِهِ بَنُوَا اِسْرَآئِيلَ *(Yûnus, 10/90) dedi. Ve onun îmânı vaktin hükmüne tabi olarak vâki' oldu.* Yani oradaki hadiseye göre oldu.

Binâenaleyh Beni İsrail'den olan sihirbazların Allah Teâlâ'ya îmanlarında رَبِّ مُوسَى وَهَرُونَ *"Rabb-i Mûsâ ve Hârûn" (A'râf, 7/122) deyip îmanlarını tahsîs ettiklerini ve bu tahsîs ettikleri îmân sebebiyle garktan kurtulduklarını gördüğü için, yani sihirbazların ölümden kurtulduklarını böylece gördüğü için firavun dahi onlardan gördüğü duyduğu bir şeylere göre hareket etti. Fir'avn dahi, onların bu îmân ile nail oldukları kurtuluşa nail olacağını ümîd ederek, îmânını Beni İsrail'in îmânıyla tahsîs etti. Halbuki bu*

kıyâsında iki vecihle hatâ etti. Zîrâ sihirbazlar اَمَنَّا بِرَبِّ

الْعَالَمِينَ *(A'râf, 7/121) demek suretiyle îmanlarını evvelen*

mutlak oluş ve umumileştirme ve daha sonra رَبِّ مُوسَى

وَهَرُونَ (A'râf, 7 /122) *diyerek nebilerinin îmâniyle tahsis*

etmiş idiler. Sihirbazlar önce alemlerin Rabbine iman ettik demişler, sonra da Musa ve Harun'un Rabbine iman ettik demişlerdir. Yani baştan umumileştirmişler mutlak olarak umumileştirmişler sonradan böylece diyerek nebilerinin imanıyla tahsis etmiş idiler. Firavun bunu anlayamadı diyor.

Firavn bunun farkına varamadı, birinci hatası budur, firavunun imanını sihirbazların imanı gibi nebilerin imanıyla da kayıtlamayıp Beni İsrailin imanıyla tahsis etti. Yani sihirbazlar evvela alemlerin Rabbı sonra Musa ve Harun'un Rabbı diye tahsis ettiler diyor. Fakat Firavn ise imanını sihirbazların imanı gibi nebilerin imanıyla da kayıtlayamayıp yani peygamberlerin isimlerini de anmadan Beni İsrail'in imanı ile tahsis etti. Yani Beni İsrail'in Rabbına iman ettim dedi. O zaman Beni İsrail'in içinde iman edenler de vardı, orta iman edenler de vardı, hiç iman etmeyenler de vardı bakın iş orada karıştı kargaşa bir iman çıktı ortaya neden çünkü çoğunluğun olduğu yerde değişik düşünceler de

olacaktır. Ama sihirbazların رَبِّ مُوسَى وَهَرُونَ diye tahsis

etmeleri Musa ve Harun'un düzeyinde bir iman, ikincide tahsis de olsa ama büyük bir tahsistir. İşte Firavnun iki yerde hatası oldu, onlara benzemekle diye belirtiyor. Fakat Belkıs Süleyman'ın teslimiyle Rabb-ul alemin olan Allah'a teslim ve münkad oldum dedi. Bakın arada büyük farklar vardır. Süleyman'ın teslimiyeti ile yani Süleyman'ın imanıyle etmişse alemlerin Rabbına Süleyman gibi teslim oldum veya ona benzemek şekliyle diyor. Tabi ki Süleyman'ın imanının aynısı olamaz ama niyeti odur. Fir'avn bunun farkına

varmadı. İkincisi Fir'avn, îmânını seharenin îmânı gibi, nebîlerinin îmâniyle de kayıtlamayıp, benî İsrail'in îmâniyle tahsis etti.

Fakat Belkîs "İslâm-ı Süleyman ile Rabbü'l-âlemîn olan Allah'a teslim ve boyun eğen oldum" لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *(Neml, 27/44) dediği için, onun islâmı, Süleyman (a.s.)ın islâmı oldu. Binâenaleyh Belkîs emr-i teslim ve inkıyâdda tamâmiyle Süleyman (a.s.) tâbi' olmuş oldu. Ve bu tebaiyyeti sebebiyle, Süleyman (a.s.) i'tikâddan nasıl bir i'tikâdın yanından geçti ise, Belkîs dahi o i'tikâdın yanından geçti.*

Zîrâ yol bilmeyen bir kimse, yol bilen bir rehbere tâbi' olup onunla beraber gittiği vakit, tamâmiyle rehberin geçtiği yollardan geçer ve asla ondan ayrılmaz. Ve tâbí olan Belkîs'ın, tabi olunmuş Süleyman (a.s.)a tebaiyyeti şuna benzer ki, bizim ruhumuz ve müdebbirimiz olan Rabb-i hâsslarımız, her birerlerimizin nâsıyelerinden tutup, bizi kendi sırât-ı müstakimi üzerinde çeker, götürür. Bizim ondan ayrılmamız mümkün değildir; zîrâ biz ona tâbi'iz, o bizim tabi olduğumuzdur. Ve bizim nâsıyelerimiz o ism-i hâssın elindedir.

Şu halde Rabb-i hâss bizim bâtınımız olduğu için biz açıktan olmayarak O'nunla beraberiz. Ve biz O'nun zahiri olduğumuz için, O açık olarak bizimle beraberdir. Ve bu, açıktan olmayarak bizim O'nunla ve açık olarak O'nun bizimle beraber olduğumuzun delili, Hak Teâlâ hazretlerinin وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ *(Hadîd, 57/4) ya'nî "Siz nerede olsanız o sizinle beraberdir" kavl-i şerifidir.* Bakın açık olarak "O sizinle beraberdir" diyor, "siz neredesiniz" yani niye bunu anlamadınız gibi zımni bir beraberliği belirtmektedir. *Zîrâ nerede olur isek olalım, O'nun bizimle beraber olması, O bizim bâtınımız, biz O'nun zahiri olmamıza dayanmaktadır, yani bunu gerektirmektedir, O'nun bizimle beraber olması O bizim batınımız biz O'nun zahiri olmamıza mütevakkıftır.*

Binâenaleyh Hak, esması eliyle bizim nasiyemizi alnımızı tuttuğu için biz Hak ile beraberiz. O'nun tutup çekmesi aynı zamanda içeriden itişidir. Burada tutup çekmede ikilik düşünmemelidir. Dışarıdaki her varlık zaten kendi varlığı olduğu için dışarıdan çekiyormuş gibi ama içeriden iterek çekmiş oluyor. O duygu ve hissiyatı veriyor oraya doğru gidiyorsun. Nereye doğru gidiyorsan da Rabb-ı hasının merkezi oradadır, nereye yöneliyorsan yani muhabbetin var da nereye gidiyorsan işte o senin Rabb-ı hasındır o çekiyor seni bir bakıma. Dışarıdan O çekiyor, içeriden de muharrik seni harekete geçiriyor, çünkü içeriden hareket olmasa dışarıda olmaz.

Ama dışarıda da çekecek bir şey olmasa içeride de ki hareket kendi kendine de boşta kalır bir yere gidemez. وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ O sizinledir siz neredesiniz? *Ve bizim zahir olan vücudumuz, vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın bu esması hasebiyle zahiri ve kayıtlı bulunduğundan ibaret olup, O'nun vücûdunun gayri olmadığından, her bir ismin doğru yolunda bizimle beraber yürüyen Hak'tır.*

Binâenaleyh Hak, kendi nefsiyle beraberdir. Ve mademki suver-i âlemden her birisi bir ismin mazharıdır; ve o isim kendi mazharını alnından tutup kendi doğru yolu üzerinde götürür, şu halde alemin fertlerinden, doğru yol üzerinde olmayan hiçbir ferd yoktur. Yalnız "ihdina sıratel mustekıym"1/6 اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ bu değildir. Buradaki değildir. Burada tahsis edilen mutlak bir sıratı mustakıym vardır. Fatiha Suresinde çok özel tahsis edilen bir sıratı mustakıym vardır. Buradaki sıratı mustakıym ise genel bütün varlıkların kendi rabb-ı haslarıyla sözleştiği muamele ettiği bir sıratı mustakıymdir. Ve bu sıratı mustekıymin hepsi ayrıdır. Yani her varlığın kendi cibilliyeti kendi özelliği kendi fıtratı itibariyle olan sırat-ı mustekıymidir. Ama Fatiha'da bahsedilen sırat-ı mustakıym, diğer varlıkların sıratı mustakıymi sıratullah'a götürmez.

Aradaki fark budur. Fatiha’da bahsedilen sıratı mustakıym ise sıratullaha ulaştıran sıratı mustakıymdir. Miraca götüren sıratı mustakıymdir.

Ve bu sırat dahi Rabb-i mutlakın esmasına mahsûs olan sırattır. İsimlerine tahsis ettiği yollardır. *Ve Belkîs, cenâb-ı Süleyman'ın açıktan olmayarak ve uyarak Allah ile olduğunu bildi; yani bu ayet-i kerimede zahiren onunla, batınen de onun batında olduğunu bildi. Böyle olduğunu bildi.* لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *alemlerin rabbi için dedi. (Nemi, 27/44)* Hani bizde اِنَّا لِلَّهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ا 2/156 ayetinde işte bu hadisenin islami mertebedeki olan halini anlatan o ayet-i kerime’dir. “muhakkak ki biz Allah içiniz, biz mutlaka O’na dönücüleriz.” Bu ayeti kerimede bir başka şekilde birbirini tamamlayan ayeti kerimedir. *Ve Allah cemî'-i âlemlerin mürebbîsi olduğu için, âlemden birini tahsis etmedi.*

Zîrâ cenâb-ı Süleyman insân-ı kâmildir. Ve insân-ı kâmil ism-i câmi'in mazharıdır. Binâenaleyh Süleyman (a.s.)a tebaiyyet, çeşitli işler gören rableri cami' olan Rabb-i mutlakın doğru yolu üzerinde yürütmeyi iktizâ eder. Sırat-ı müstakıym Rabb-ul erbabın yolu üzerinde yürümeyi gerektirir diyor. Yani Süleyman’a (a.s.) tabiyet erbab-ı müteferrikayı farklı Rablara cami olan Rabb-ı Mutlak’ın yani mutlak Rabbın sırat-ı müstakıymi üzerinde işte o sıratel mustekıym, Fatiha’da bahsedilen اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ sıratı mustakıymdir. O insan-ı kamilin”Cami” isminin zuhur mahalidir sıratı mustakıym.

Nitekim Hak Teâlâ buyurur: ءَ اَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ *(Yûsuf, 12/39) ya'nî "çeşitli işler gören rabler mı hayırlıdır, yoksa Vâhid Kahhâr olan Allah mı*

hayırlıdır?" Binâenaleyh Belkîs, îmânında genelledi, hususileştirmedi.

----

28. paragraf:

Ve Süleyman (a.s.)ın muhtas kılındığı ve onun sebebiyle kendinin gayrisine fâzıl olduğu ve Allah Teâlâ'nın onun için, ondan sonra bir kimseye lâyık olmayan mülkten kıldığı teshire gelince; o, onun "emrinde olmadır. Binâenaleyh Hak Teâlâ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِى بِاَمْرِهِ **(Sâd, 38/36) ya'nî "Biz ona rüzgârı teshir ettik; onun emriyle cereyan eder" dedi. Zîrâ Allah Teâlâ bizim hepimizin hakkında mingayri-tahsîs** وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِالسَّمَوَاتِ وَمَا فِى الاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ **(Câsiye, 45/13) ya'nî "Allah Teâlâ göklerde ve yerde olan şeylerin kâffesini size müsahhar kıldı" der. Ve rüzgârın ve yıldızların ve bunun gayrisinin teshirini zikr etti. Velâkin bizim emrimizden değil, belki Allah'ın emrindendir. İmdi eğer anladın ise, cenâb-ı Süleyman ancak cem'iyyetsiz ve himmetsiz emre, belki mücerred emre muhtass kılındı. İşte biz ancak bunu dedik. Zîrâ biz biliriz ki, nüfûs, makam-ı cem'iyyette ikâme olundukta, muhakkak ecrâm-i âlem, onların himmetleriyle münfa'il olur. Ve muhakkak biz bunu, bu tarîkta muayene ettik. İmdi teshirini murâd ettiği kimse için, Süleyman'dan himmetsiz ve cem'iyyetsiz olarak mücerred "emr" ile telaffuz vâki' oldu (28).**

Ya'nî şu teshir ki, teshir emrine amede olması demektir, yani hükmü altına alabilmesidir. Tesir edebilmesidir. Yani bir motor ustasının motor üzerindeki hakimiyetidir. Onu eline aldığı zaman o vidayı oraya takacak vida beni oraya takma

diyemiyor. Ustanın hükmü altındadır. Benzini motora gönderdiği zaman benzin beni oraya gönderme diyemiyor. Çünkü o ustanın tesiri hükmü altındadır.

İşte Cenab-ı Hakk Hazret-i Süleyman'a öyle bir teshir gücü verdi ki muhtas kıldı. Yani bu özelliği ona tahsis etti. Sadece O'nun şahsında bu özelliği ortaya getirdi. *Ve Cenabı Süleyman (a.s.) o teshir sebebiyle* yani kendisindeki o tesir tarafa olan tesir sebebiyle ait kılındı; *ve cenâb-ı Süleyman o teshir sebebiyle, efrâd-ı âlemden kendisinin gayri üzerine fâzıl oldu;* yani Cenab-ı Hakkın Hazreti Süleyman'a vermiş olduğu teshirle faziletle diğer insanlardan farklı bir hale geldi.

Ve Hak Teâlâ bu farklılığı, Süleyman (a.s.)a mahsûs bir mülkten kıldı ki, ondan sonra hiç bir kimse için bu mülk ile zuhur lâyık olmaz. Yani Hazreti Süleyman'dan sonra böyle bir teshir ile yani böyle bir güçle hiçbir kul gelmez. Ancak Rasul (s.a.v.) Efendimiz müstesnadır. Çünkü Süleyman (a.s.) dahi Rasul (s.a.v.) Efendimizin özelliklerinden bir özelliktir. Hazreti Süleyman'a verilen mülk Hazret-i Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) mülkünden verilen mülktür. Çünkü "levlake levlak vema haktul eflak" sen olamsaydın bu alemleri halk etmezdim hükmüyle bütün mülk-ü azim evvela Efendimiz'e (s.a.v.) tahsis kılındı. Ayrıca O'nun mülkünden de diğer insanlara verilmeyen bir özellik bir teshir verilmiştir.

İşte bu teshirin cenâb-ı Süleyman'a has olması, onun bir şeyde "himmet' ve "cem'iyyet-i kalb" ve "taslît-i vehm" ile tasarruf etmesi değildir, bu verilen mülk Süleyman'ın (a.s.) kendisinden, kendi düşüncesinden, kendi emrinden, kendinden kaynaklanan bir oluşum değildir diyor. Yani o buna sahip değildir, verilmiştir ama kendisi kaynaklı değildir diyor, bakın çok ince bir oluşum var burada.

Belki bu teshirin mücerred onun "emr"i ile olmasıdır. Böyle olunca Hak Teâlâ "Biz ona rüzgârı itaat ettik, onun emri ile cereyan eder" (Sâd, 38/36) dedi. Ve rüzgârın cereyanını cenâb-ı Süleyman'ın emrine tâbi' kıldığını beyan buyurdu. Şu halde onun ihtisası, itaatinde değil, belki bu

teshirin onun "emr"iyle olmasındadır. Sözünün O'ndan çıkmasıyladır diyor. Ama esas tesir Hakk'tan verilmiştir diyor.

Eğer teshirde ihtisas sahibi idi denilir ise, bu doğru olmaz. Yani tesir hükmü kendinde idi denilirse bu doğru olmaz, onun tesiri sadece emir ile sözünde idi sadece. Yani mekanizmayı çalıştırmak, düğmeye basmak gibi idi diyor. Yoksa o cereyanı kendisi yapıyordu değildir diyor. Yani tesirde o güç kendinden kaynaklanıyordu denirse bu doğru olmaz diyor. *Çünkü Hak Teâlâ bizim hepimiz hakkında bilâtahsîs "Allah Teâlâ göklerde ve yerde olan şeylerin tümünü size müsahhar kıldı" (Câsiye, 45/13)* وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِىالسَّمَوَاتِ وَمَا فِى الاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ اِنَّ فِى ذَلِكَ لاَيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ *yani hazret-i Süleymana belirli bir tahsis yaptıktan sonra ama Ümmet-i Muhammed'e bütün alemleri sizin emrinize tahsis ettik diyor.*

Size tahsis ettik boyun büktürdük, inkıyad ettirdik bütün alemleri diyor. Göklerde ve yerdekilerin hepsini sizin emrinize tahsis ettik buyurmuş ve rüzgârın ve yıldızların ve bunlardan gayrisinin itaatini zikr etmiştir. Süleyman'a (a.s.) sadece rüzgarı veriyor yani belirli bazı şeyleri ama ümmet-i Muhammed'e bütün bunların teshirini veriyor.

Velâkin Cenâb-ı Süleyman hakkında beyan buyurduğu gibi, bunların bizim "emr"imizle müsahhar olduğunu beyân etmemiştir. İşte aradaki fark budur şimdi Cenab-ı Hakk bu kitabı, şunları bunları gördüğümüz eşyaların hepsine bize teshir ediyor yani bizim emrimize veriyor. Biz bunu yırtmak istesek yırtıyoruz, yakmak istesek yakıyoruz, bize neden yaktın, yırttın diye bunlar bir cevap veremiyorlar. Veya kendilerini müdafaa edemiyorlar. O hakları yoktur. Ancak biz onlara "kalk, zıpla, yürü" dediğimiz zaman buna sözümüz geçmiyor.

Teshir bizden değildir, Hak’tan bize gelen teshir ile bunlar boyun büküyorlardır. Süleyman’a (a.s.) ise emriyle teshir veriyor. Süleyman (a.s.) buluta yürü diyor yürüyor, rüzgara “es” diyor esiyor, aradaki fark budur. Yani Cenab-ı Hakk bizlere bütün alemi teshir ediyor, emrimize veriyor, bakın güneş bizim için doğuyor, yağmur bizim için yağıyor, ama biz yağmura dur dediğimiz zaman durduramıyoruz. Süleyman (a.s.) yağmura dur dediği zaman yağmur duruyordu.

Belki onların bize müsahhariyyeti Hakk’ın emriyledir. Eğer Cenab-ı Hak bunu bize vermiş olsaydı bu alem karma karışık olurdu. Hepimiz bir şeye tesir etmeye çalışırdık en çok kimin tesiri olursa işte o en güçlü olur, bana göre yağmur çok yağdı durdurduk, çiftçiye su lazım çiftçi de yağdırmak ister bu durumda karma karışıklık olacak, işte emir hükmünü kendi veriyor teshir bize oluyor. Güneşi doğuruyor, güneş bizim emrimize doğuyor.

Şu halde eğer sen bu bahsi anladın ise bildin ki, cenâb-ı Süleyman'ın ihtisası, ancak kuvâsını cem' etmeksizin ve himmetini (onun üzerindeki faaliyetler) sarf eylemeksizin, "emr"e ve belki yalnız (mücerred) "emr"edir. Bazen insan kendi gücünü toplar, içinden ah bu böyle olsa ah bu şöyle olsa diye mesela zikir yaparken falan şunu yapsam bunu yapsam ah edemedim falan bütün gücünü toplayarak emri yerine getirmeye çalışır. İşte Süleyman’ın (a.s.) emri böyle değildir. Kuvvasını toplamasına gerek yok sadece onun lafını yapması yeterlidir.

Zîrâ himmetle taasarruf, işte yağmur duası himmetle tasarruftur, vasıtalı olanların şânıdır; işte yağmur duası bu cemiyettendir, yani himmetini ve tasarrufunu kullanarak emr etmek, Süleyman’ın (a.s.) emrine benzemiyor bu yüzden. Kişilerden çıkması yönüyle benzemiyor ama Süleyman (a.s.) olsun diyor oluyor. *İşte oradaki kişiler himmetini ve tasarrufunu zorlayarak o emri yerine getirmeye çalışıyorlar, ve tasarrufta ikilik vardır.*

Ve kamiller ise ulûhiyyete aykırı bir şey yapmak istemez; yani tevhid ehli yağmur duasına çıkmaz. Çünkü istemek

ikilik gerektirmektedir. Tabi ki bu hiç istenmeyecek değildir, kulluk mertebesi var, kulluk mertebesi de isteyniyete dayandığı için bal gibi de isteriz. Çünkü biz kuluz. *Meğer ki emr-i Hak vârid ola. O vakit cem'iyyet-i kalb ve himmet ile tasarrufa tasaddî eder,* yani o zaman tasarrufa girişir diyor. Yani Hakkın emriyle tasarrufa girişir diyor. O zaman ikilik olmaz Hakkın kendi kendindeki fiili olur. *Fakat Süleyman (a.s.) teshirdeki ihtisası hasebiyle böyle tasarruf etmedi. Ya'nî onda cem'iyyet-i kalb ve himmet hâsıl olmadı. Yalnız "emr" etti; işte o kadar!*

Cenâb-ı Şeyh (r.a.), biz ancak bunu dedik; ya'nî cenâb-ı Süleyman teshire, cem'iyyet-i kalb ve himmet ile ve feleklerin yardımıyla, yani gök cisimlerinin yardımıyla ve havâss-ı umûr-î tabîiyye ile ve esmâ-i ilâhiyye ve sâir emsali ile değil, yani bunların hiç birisiyle bunu yapmadı, mücerred emr ile muhtass kılındı dedik, buyurur. Zîrâ teshirde iki suret vâkı'dir: Birisi böyle mücerred "emr" ile, diğeri de "himmetin musallat olmasıyla"dır. Yani bir şeye tesir etmek üzerinde hükmetmek iki türlüdür, birisi sadece mücerret emir ile Hakktan gelen "Ol" demesiyle onun olması, diğer şekliyle de üzerinde çalışarak kendi kuvvetlerini, kişi manevi kuvvetlerini, fiziki kuvvetlerini ne ise kullanarak teshir etmesidir. Mesela bir marangoz bir ağacı işleyerek bir masa yapması kendi kuvvetleri iledir. *Çünkü alemin cürümleri, malzemeleri varlıkları nüfûs-i kâmilenin himmetlerinden müteessir olur.* Yani maddeler kamillerin nefislerinden himmetlerin den müteessir olur, tesir alır.

Velâkin ecrâm-ı âlemin bu teessür ve infiali nüfûs-i kâmile makâm-ı cem'iyyette ikâmet olunduğu vakitte olur. Yani bir kamil kimse her halinde tesir etmez, yani yaşadığı vakitlerin her hangi bir vaktinde tesir etmez ancak bu tesiri makam-ı cemiyette oturduğu zaman olur. Yani bütün alemi varlığında cem ettiği vakit bu olur.

Zîrâ makâm-ı cem'iyyette itibari olan gayrılık kalkar, teklik olur o zaman ondan söyleyen Hakk olur, "Kün" ol der o da olur. Yani görünen kuldur ama kuldan konuşan Hakk'tır. Neden, cemiyet makamında olduğu için. *Binâenaleyh bu makamda, fiili işleyen kul işleyen Hakk olur.*

Fiil-i bende, yani bendenin fiili (bende dediği kuldur) Hakkın fiili olur. Yani kul işler gibi gözükür ama işleyen Hakk'tır.

Ve Hak Teâlâ ise her şeye kadirdir. İşte ancak kırk kişinin yerine koyabileceği Hayber Kalesi kapısının İmâm-ı Alî (kerremallâhü vecheh ve r.a.) efendimiz tarafından münferiden koparılması bu kabildendir. Nitekim cenâb-ı İmâm kapının yerine vaz'ında o kırk kişinin içinde idi. Kendisine dediler ki: "Bu kapıyı yalnız başına koparan sen değil miydin? Şimdi neden müşkilât çekiyorsun?" Cevaben buyurdular ki: "Vallahi Hayber kapısını koparan ben değilim." diyor işte bu emri söylüyor. Bu Hazret-i Ali'nin çalışmasıyla tasarrufu ile olmadı diyor. Süleyman'ın (a.s.) emri de buydu, musahhar kılınması böyle idi. Yani Süleyman'ın (a.s.) ve Hazret-i Ali Efendimizin yaptığı şey "ol" demesi yani sadece o emrin faaliyete geçirilmesi idi yoksa o gücü yapan Hakk idi.

Ve cenâb-ı Şeyh (r.a.) bu hâli te'yîden "Muhakkak biz bu Hakk yolunda alemin cürümlerinin, varlıklarını kamil bir nefsin yani mükemmel bir evliyanın veya bir insanın yani kamil bir nefsin himmetleriyle münfail ve müteessir olduğunu gördük" buyururlar. İşte sadece ihtisas hasebiyle, cenâb-ı Süleyman'dan yalnız "emr" ile telaffuz vâki' oldu. Yani O'na tahsis edilen bir yol ile Süleyman (a.s.)dan sadece bir emir çıktı, yani bir söz çıktı "git, gel, götür " gibi vaki oldu, yani teshirini murad ettiği kimse için kalbinde cemiyet ve himmet mevcut olmaksızın yalnız bu böyle olsun diye emir ile teleffuz vaki oldu.

Ya'nî teshirini murâd ettiği kimse için, kalbinde cem'iyyet ve himmet mevcûd olmaksızın, yalnız "Bu böyle olsun!" diye "emr" ile telaffuz vâki' oldu. *Şu halde cenâb-ı Süleyman ile nüfûs-i kâmilenin teshirleri arasındaki fark birinin himmetsiz "emr" lafzı ile ve diğerinin himmet ve cem'iyyet-i kalb ile vâki' olmasından ibarettir. Binâenaleyh cenâb-ı Süleyman'ın nefs-i teshirde, nüfûs-i kâmileden fazla bir meziyyeti yoktur. Onun ihtisası ancak mücerred "emr" iledir.*

----

29. Paragraf:

Ma'lûmun olsun ki, Allah Teâlâ, kendi tarafından ruh ve tevfîk ile bizi ve seni te'yîd eylesin! Tahkîkan böyle bir atâ, hangi abd olursa olsun, bir abd için hâsıl olduğu vakit, o atâ, o abdin mülk-i âhiretinden eksiltmez ve onun üzerine hesâb olunmaz. Maahâzâ cenâb-ı Süleyman onu Rabb'inden taleb etti. İmdi zevk-i tarîk iktizâ eder ki, onun gayri için iddihâr olunan atâ, cenâb-ı Süleyman için ta'cîl olundu. Onu murâd ettiği vakit, âhirette onunla muhasebe oluna. Böyle olunca Allah Teâlâ onun için "Bu bizim atâmızdır" (Sâd, 38/39) dedi. Halbuki "senin için ve senin gayrin için" demedi, imdi ihsan et, ya'nî onu ver! Yahut bi-gayri-hisâb imsak et! (29).

Ya'nî Süleyman (a.s.)a lütfedilerek verilmiş olan mülk ve tasarruf gibi bir atâ, her hangi bir abde verilirse, o atâ o abde âhirette verilecek olan mülkten hiç bir şey eksiltmez. Ya'nî o abde, işte sana dünyâda şu ni'met verildiği için, burada verilen ni'metlerin noksan olmuştur. Ve dünyâda verilen bu ni'metin mahsubu, âhiret ni'metinden icra olunmaz. Maahâzâ Süleyman (a.s.) رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا (*Sâd, 38/35) diye bu mülk ve tasarrufu Rabb'inden taleb etmiş idi. Onun bu talebine nazaran tarîk-i Hakk'ın zevki bunu iktizâ eder ki, Süleyman (a.s.)ın gayri için âhirette verilecek olunan atâ, onun için öne alındığı, acele edildiği yani dünyada verildiği cihetle, cenâb-ı Süleyman onu istediği vakit âhirette bu atâ ile muhasebe olunsun.*

Zîrâ zevk-ı tarîk, taleb abdin kendi nefsinden vâki' olduğu vakit, bu talebi üzerine kendisine vâsıl olan atadan dolayı âhirette muhasebe olunması iktizâ eder. Fakat cenâb-ı Süleyman'ın talebi üzerine vâki' olan ta'cîl bu kabilden değildir. Çünkü Allah Teâlâ Süleyman (a.s.)a "Bu, bizim

atâmızdır" (Sâd, 38/39) dedi. "Senin için ve senin gayrin için" demedi. Binâenaleyh sen ister ihsan et, ya'nî ver; ve ister elinde tut ! Bundan dolayı âhirette senin üzerine hesâb yoktur, buyurdu.

----

30. Paragraf:

İmdi biz tarîkin zevkinden bildik ki, onun bunu istemesi, Rabb' inin emrinden vâki' oldu. Ve taleb emr-i ilâhîden vâki' olduğu vakit, tâlib için talebi üzerine ecr-i tâm hâsıl olur. Ve Bârî Teâlâ, dilerse, kendisinden taleb ettiği şeyde, onun hacetini kaza eder; ve dilerse imsak eyler. Zîrâ abd, Allah Teâlâ'nın, hakkında Rabb'inden suâl ettiği şeyde emre imtisâlinden, onun üzerine vâcib kıldığı emri ifâ etti. İmdi eğer bunu, Rabb'i emr etmeden, kendi nefsinden suâl ederse, Rabb'i onu bunun sebebiyle elbette muhasebe eder (30).

Ya'nî biz, sırât-ı müstakim olan tarîk-ı Hakk'ın zevkinden bildik ki, Süleyman (a.s.)ın kendisinden sonra hiç bîr kimseye lâyık olmayan bir mülkü taleb etmesi, Rabb'inin emriyle vâki' oldu. Ve bu talebini Rabb'inin emriyle icra etti. Burada bahsedilen zevk nefsi manada değil o mertebede Hakk'a ulaşmanın zevkidir. İşte bunu da beşer lisanı ile anlatacak bir şey yoktur.

Ve taleb emr-i ilâhî ile vâki' oldukda, talibin talebi üzerine ecr-i tâm hâsıl olur. Yani talip Süleyman (a.s.) talep eden yani bunun talebi üzerine tam bir ecir tam bir karşılık, talebin gerektirdiği şey meydana geldi. *Çünkü Hak Teâlâ* ادْعُونِىٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ *(Mü'min, 40/60) buyurdu.* Yani "beni çağırın bana dua edin size icabet edeyim" diye buyurdu. *Ve makâm-ı seyyidiyyet,* yani efendilik makamı *kümmeleyn makamı atâ ve ihsanı ve makâm-ı abdiyyet ise züll-i suâli iktizâ eder.* Yani seyyidlik makamı efendilik makamı vermeyi

ihsan etmeyi gerektirir, abdiyet makamı ise illeti suali yani istemeyi gerektirir.

Binâenaleyh abd, seyyidine karşı yani efendisine karşı vazifesini îfâ etmekle ecre müstehak olur. Görevini yerine getirmekle mükafata müstehak olur. *Ve Bârî Teâlâ hazretleri dilerse, abdin kendisinden taleb ettiği şeyi ihsan ederek, onun hacetini hükmeder, yerine getirir.*

Ve dilerse, lebbeyk ile icabet edip, atasını te'hîr ve imsak eyler. Yani tehir eder ve elinde tutar yani vermez. Kul bir talepte bulununca Cenab-ı Hakk da "Lebbeyk" kulum der ona. Tabi "lebbeyk" i sadece kul demez. *Atayanın envâ'ı ile abd tarafından vâki' olan söyle kulum ne diyorsun der ve bununla cevaplandırır, duasını tehir eder,* vermez diyor.

Emr-i ilâhî ile vâki' olan suâlde, Hak İster abdin murâdını versin, ister te'hîr ve imsak etsin, abd ecirlenmiştir. Yani Hakkın kulda meydana getirdiği istekle kul Rabbından bir şey isterse, Hakkani olarak istediğinden Rab onu ister versin ister vermesin, mutlaka ecirlendirilmiştir. *Çünkü o talebde Rabb'inin emrine imtisal etmiştir. Ve onun üzerine vâcib kıldığı emri edâ ve îfâ eylemiştir.* Yani Rab onun üzerine görev verdiği emri o da yerine getirmiştir.

Fakat abd, bu atayı, Rabb'i emr etmeksizin, hod-be-hod taleb eder yani bunu nefsi olarak isterse ve onun bu talebi üzerine Rabb'i dahi istediği atayı verirse, elbette bu atâ sebebiyle onu muhasebe eder. Yani ahirette suale çeker. Yani sen istedin de ben sana verdim, bunu sen ne yaptın diye sual eder. *Bu hâlin beyne'l-halk dahi böyle olduğu atîdeki misâl ile tavazzuh eder:* genel halk için bu tür geçerlidir diyor.

Misâl: *Adil bir padisah, hükümet erkanından birinin isti'dâdını, bir vilâyette rızâsına muvafık bir surette, vâlîlik edebilecek bir halde görür. Bu me'mûriyeti, usûl-i dâiresinde resmen taleb etmesini emr eder. Der ki sen bir dilekçe yaz, bunu talep et, O da padişahın emrini kabul ederek o me'mûriyyeti taleb eder. Pâdişâh o kimseye, ister bu me'mûriyeti ihsan etsin ve ister bir hayali mania ile onun bu*

talebini yerine getirmesin, pâdişâhın nazarında o kimse marzîdir. Yani razı olunmuş kimsedir.

Zîrâ emre imtisal etti ve bu atayı hod-be-hod taleb etmedi. Fakat bir kimse pâdişâha, onun böyle bir emri olmaksızın, hod-be-hod bir arîza takdim ederek: "Bana şu me'mûriyeti ihsan edin; rızâ-yı şahanenize muvafık hizmetler ederim, şöyle yaparım, böyle yaparım" diye talebde bulunsa ve pâdişâh dahi onun bu talebini: "Bakalım bu adam dediklerini yapabilecek mi?" diyerek is'âf etse, elbette onu murakabe altında tutar. Ve bilâhere onun o me'mûriyyetteki ef'âlini muhasebe eder. Ve va'dini incâz etmemiş ise itâb eyler.

----

31. Paragraf:

/Ve bu, Allah Teâlâ'nın suâl olunduğu cemi'-i şeyde sâridir, Nitekim Nebî'si Muhammed (s.a.v.)e وَقُلْ رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا (Tâhâ, 20/114) **dedi. Binâenaleyh Rabb'inin emrine imtisal edip ilimden ziyâdeyi taleb eder oldu. Hattâ vâki' oldu ki, ona süt verildiği vakit, rü'yâsını te'vîl ettiği gibi, onu "ilim" ile te'vil ederdi. Vaktaki nevmde ona bir kadeh süt verildiğini gördü, onu içti; ve onun artanım Ömer ibn el-Hattâb (r.a.)e verdi. "Onu ne ile te'vîl ettin?" dediler. "İlim ile" dedi. Ve kezâlik isrâ olunduğu vakit, melek ona bir kap getirdi ki, içinde süt var idi; ve bir kap getirdi ki, içinde şarap var idi. Sütü içti. İmdi melek ona; "Fıtratı isabet ettin; Allah Teâlâ ümmetini sana isabet etsin" dedi. Binâenaleyh "süt", ne vakit rü'yâda zahir olsa, o "ilm"in suretidir. O, "süt" suretinde temsil olunan "ilim"dir. Cebrail'in Meryem'e beşer-i seviyy suretinde temsil olunduğu gibi (31).**

Ya'nî yukarıda zikr olunan hüküm, Hak Teâlâ'dan taleb olunan her şeyde sâridir. Nitekim Nebiyy-i edîbi, Muhammed (s.a.v.)e وَقُلْ رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا *(Tâhâ, 20/114) ya'nî "Ya Rabbî, bana ilmi ziyâde et, de!" buyurdu. Bana binâen (s.a.v.) Efendimiz Rabb'inin emrine imtisal edip izdiyâd-ı ilmi taleb eder oldu. Hattâ kendilerine âlem-i histe "süt" verilse, âlem-i hissi, hayâle ilhak buyurduğu için, rü'yâsını te'vîl ettiği gibi, o "süt"ü "ilim" ile te'vîl ederdi. Ve rü'yâsında te'vîli budur ki: Vaktaki uykusunda, ona bir kadeh süt verildiğini gördü; o sütü içip artanını Hz. Ömer (r.a.)e verdi.*

Bu rü'yâlarını ashâb-ı kiram muvacehesinde beyan buyurduklarında onlar: "Yâ Resûlullâh sütü ne ile te'vîl ettin?" dediler. Cevaben: "İlim ile te'vîl ettim" buyurdular. "Süt" ile "ilim" arasındaki münâsebet budur ki, süt, noksan çocukların bedenlerini terbiye edip kemâle getirir. İlim dahi noksan ruhları terbiye edip kemâl mertebesine îsâl eder. Ve keza Mi'râc' gecesinde da (s.a.v.) Efendimiz isrâ olundukları vakit, bir melek onlara iki kap takdîm etti ki, birinin içinde süt, diğerinin içinde şarap var idi.

Fahr-i âlem Efendimiz sütü ihtiyar edip içti. Melek ona: "Yâ resûlallah fıtrat-ı islâmı isabet ettin. Allah Teâlâ ümmetini sana eriştirsin" dedi. Yani İslam'ın fıtratı varlığı ilimdir. Şarap içseydi batılılar gibi hayale ve vehme dönük olacaktı. Çünkü şarap içenleri hayale götürüyor. Şarabı nerede muhabbetullah olarak düşünürsün, tevhid ehli yolunda olanlar için düşünürsün ama genelde düşündüğün zaman batılıların halini zahir olarak düşündüğün zaman bozguncudur.

Zîrâ bîr nebinin ümmeti kendisine vâsıl olmakla dinde onun geçtiği şeyin yanında murûr eder. Bir kavim veya ümmet önce peygamberine vasıl oluyor ki oradan da Hakka vasıl olsun. *Binâenaleyh "süt", her ne vakit rü'yâda görülse, o suret "ilm"in suretidir. Ve görünen şey, süt suretinde temsîl olunan ilimdir. Cebrail (a.s.), Meryem (aleyhe's-selâm)a nasıl ki düzenlenmiş beşer suretinde temsîl olundu*

ise, "ilim" dahi uykuda görülen öylece "süt" suretinde temsîl olundu.

----

32. Paragraf:

Aleyhi's-selâm "En-nâsü niyâmün ve izâ mâtû intebehû" buyurdukda, insanın dünyâsı hayâtında gördüğü her şey, uyuyan kimsenin rü'yâsı menzilesindedir, hayâldir. Böyle olunca onun te'vîli lâzımdır (32).

Biz bu alemde yaşadığımız sürece hayal aleminde yaşamaktayız, yani rüya aleminde yaşamaktayız. Nasıl rüyanın tevili varsa bu alemin içindeyken daha bu tevili yapmamız gerekiyor. Gerçi rüyada gördüklerimizin tevilini uyandıktan sonra yapıyoruz ama bu uzunca bir rüya olduğu için uyanmamız ahirette olacağından ahiretteki tevilin de bugüne faydası olmayacağından o zaman biz rüya içinde uyanık olarak bu rüyanın tevilini yapmamız gerekiyor.

Bu rüyadan uyanan tek grupta tevhid ehli ehlullah grubudur, yani ancak bu rüyadan uyananlar tevhid ehilleridir. Onlar da ne şekilde uyanıyorlar Rasul (s.a.v.) Efendimizin ashariyetinden yani ondan aldıkları bu bilgilerle ancak uyanabiliyorlar. İşte gerçek tevhid ehliyle şeriat tarikat ve diğer din ehilleri arasındaki en büyük fark budur ve üstünlük de budur. Tevhid ehlinin bu alemde bunun rüya olduğunu bilmesi, işte bize verdiği en büyük ilimlerden ve bu yukarıdaki ilmi taleb etmesiyle O da bu hale ulaşmış oldu. İlmin ziyadeliğini taleb etmesiyle.

Ya'nî (S.a.v.) Efendimiz, hadîs-i şeriflerinde "Nâs uykudadır, öldükleri vakit uyanırlar" buyurmakla, bu âlem-i his ve şehâdette gördüğümüz suretlerin, rü'yalarımızda gördüğümüz suretler gibi, "hayal"den ibaret olduğunu bize açık olarak bize îkâz eylediler. Binâenaleyh rü'yâda gördüğümüz hayal suretlerinin münasip manalarını etraflıca düşünüp onları nasıl te'vîl edersek, dünyâda gördüğümüz

kendine mahsus suretleri dahi öylece te'vîl etmemiz lâzım gelir.

İşte, (S.a.v.) Efendimiz, âlem-i hissi, hayal alemine ilhak buyurduğu için yani oraya birleştirdiği için kendilerine her ne vakit "süt" verilse, rü'yâlarını te'vîl buyurdukları gibi, o sütü "ilim" ile te'vîl ederler idi. Yani gündüz dahi süt içse ilim olarak tevil ederdi. Zîrâ her bir suret, ma'nâya şahsiyyet verir. Ma'nâ latîf olup görünmez iken, bir sûret-i kesîfeye taalluk edince meşhûd ve tahsis edilmiş olur.

Ve Hakk'ın şuunatı ve ahval-ı Zat'iyesi latîf manalardan ibaret olduğundan mahsûs ve görülen olmak için suver-i kesîf suretler ister. Yani Allah'ın özellikleri latif olduğundan bunların meydana gelmesi için de tahsis bir yerde kesafet kazanması gerekmektedir. Yani kesif olarak gördüğümüz şeylerin özünde bir mana vardır, bu manalar da bu suretler şeklinde ortaya çıkmıştır.

Yalnız bizim burada o suretlere verdiğimiz isimler veya yaptığımız teviller, beşerce yapılan tevillerdir, beşer idrakıyla yapılan şeylerdir. Masa, tahta, kitap şu bu falan dediğimiz gibi. Acaba bunların latif alemde gerçek isimleri nedir. İşte onlar gerçek isimlerinin suretlerine bürünerek böyle geliyorlar. Biz hayali isimlerin suretleri olarak bunları görüyoruz o zaman hayal olmuş oluyor, bunun gerçeğe erişmesi için Hakk'ın indindeki bunun gerçek ismi ne ise manası ne ise ona ulaşmamız gerekiyor. Hakkın indinde sütün gerçek ismi ilim idi. İşte bu tahta dediğimiz şeyin gerçek ismi nedir, işte bu tahta dediğimiz şeyin gerçek manası ateştir. Mesela misal olarak söylüyorum. Neden çünkü yandığı zaman ateş oluyor. Aslına dönmüş oluyor, aslı ateştir. Bir bakıma güneştir, çünkü tahtanın asıl kaynağı güneştir.

İşte insan dediğimiz varlık, Allah (c.c.) dediğimiz, Hakk dediğimiz, Hay dediğimiz Rab dediğimiz, Halik dediğimiz bu isimlerin hayal aleminde biz onlara birer suret veriyoruz beşeri suretlere ve yanlış yöne sevk ediyoruz. İşte kim ki uykuda olduğumuz için yanlış değerlendiriyoruz. Ama kim ki bu uykudan uyanıyor, uyanmasının sebebi de bunların

hakikatini düşünerek uyanabiliyor ancak. Hakikatine ulaşarak bunlardan uyanmış oluyor. İşte uyanan ne diyor, "hep kitab-ı Hakktır eşya saydığın, ol okur seyr-i eftan eylemiş" bakın rüyadan uyanan bunu söylüyor.

Bu alem rüyasını tabir eder, Muhammet İkbal'in bir sözü var; Hazreti Peygamber için alem rüyasının tabiri lafzını kullanmıştır. Bundan daha güzel kelime olmaz. Bu alemi tabir eden o, tek alemin tabircisi odur. Bütün bu alem hayal bizler de bir hayaliz, ama ne zaman ki sütü içtiğimizde o ilmi aldığımızda o zaman hayal değil gerçek olmuş oluyor. Daha bu alemde iken gerçekleşmiş, yani kimliğimizi Âdemliğimizi, Muhammedliğimizi bu alemde gerçekleştirmiş oluyoruz ki onun gerçekleştirme yeri de burasıdır. Tevhid ehli ancak bu alemin hakikatini idrak ediyor, o zaman da ölmeden evvel ölmüş oluyor, nasıl ki gece gördüğümüz kısa rüyaları gündüz tabir ediyoruz, ölmeden evvel ölmüş kişiler de bu beşer anlayışı dünyanın dışına çıktıklarından dışarıdan bakarak bu alemin hakikatini görüp tabir edebiliyorlar.

Yani ahiretteki ölümü beklemeden "külli nefsin zaikatül mevt" hükmünün içerisinde kendi varlıklarında ölümü tatmış oluyorlar, ölümü tatmak demek nefisler ölümü tadıyor, nefsin ölümü emmarede tadıyor, levvamede tadıyor, mülhimede tadıyor, her bir mertebede ölümü tadıyor hep o mertebenin istikametinde o mertebenin özelliği içerisinde tatmış oluyor. İşte bu tadış yukarıda dediğimiz zevk işte bu tadıştır. Tadış mutmainliği tadış huzuru diyelim ona. Ve de bu gülmeden gülenlerdi, yani yüzlerinde gülme ifadesi olmayan ruhen gülenler demektir.

Ve Hakkın şuunatı, ve ahval-i zatiyesi yani Zat'i halleri latif manalardan ibaret olduğundan tahsis edilmiş ve şuhut edilmek için kesif ve yoğun bir görüntü ister. Binâenaleyh kesif cisimler ve anasırdan olan bu dünyânın suretlerinden ve eşkâlinden her birisi, bir şe'n-i ilâhîyi temsîl ve teşhîs eder. Yani gördüğümüz ne varsa ilahi bir şe'ni ortaya getirir, teşhis eder, ve temsil eder. İşte arif olan insan bu âlemde bir suret gördükde onu te'vîl edip ma'nâsına intikal eder. Yani herhangi bir şey görse onu tevil eder, manasına intikal eder.

İnsân-ı câhil ise her bir sureti, hayvanın ot ve saman görmesi gibi görür; yani nefsine pay çıkararak görür. Ya'nî te'vîl edip ma'nâsına intikâl etmez. İşte aradaki fark bu oluyor, kimi rüyadan bir parça uyandırmaya kalksan ottan, samandan ağzını ayağını çekemediği için hep otu ot, samanı saman görmektedir. Senin gördüğün tevil ettiğin şeyi rüyasının tevilini kabul etmemekte neden çünkü nefsinin işine gelmemektedir. *Belki hayvâniyyetine uygun gelen ve nefsinin hazlarına uygun gelen suretler ile tat ve zevk almak ister ve gelmeyen ile tasalanır*. *Eğer arif gibi ma'nâsına intikal ede idi, zevklerle dolu olurdu. Bu bahsin tafsîli çoktur, belki müstakil bir kitap olur. Arife bu kadar işaret kâfidir*.

Beyt Tercüme: *"Bizim o sahrâ-yı vücûda vaz' ettiğimiz o her bir nakış ve sureti, sen yakışıklı gör ki, biz onu yakışıklı olarak vaz' ettik."* Yani eksik yanlış bir şey görme, hepsini güzel yakışmış olarak gör. *İmdi arif olan nebi (s.a.v.) Efendimiz, mademki bu his ve şehâdet âlemini, rü'yâ menzilesine vaz' edip hayâl alemi ile birleştirdi, görülen her bir sureti te'vîl etmek lâzımdır. Ve onun te'vîl-i icmâlî ve te'vîl-i tafsîlîsi vardır. Yani özet olarak tevili bir de tafsilatlı olarak tevili vardır. Toplu olarak tevil budur ki: Bu âlemin suretleri her biri bir Hakk'ın şe'n'inin suretidir*; *ve tek vücut olan Hak, bu şe'nler hasebiyle, yekdiğerine zıd olan muhtelif suretlerde zahir olmuştur*. *Ve Hakk'ın şe'nleri sıfat ve esmâsıdır; ve sıfat sıfatlananın, ve esma isimlenenin aynıdır. Ve suret zahir olunca, ma'nâ, ya'nî şe'n-i Hak bâtın olur.* Yani suretini gördüğümüz zaman suret zahir, Hakkın manası batında kalır. Binâenaleyh bu gördüğümüz suretlerin zahiri ve bâtını Hak'tır*. Nitekim buyurur:* هُوَ الاَوَّلُ وَالاَ خِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ *(Hadîd, 57/3). / tafsilatlı izaha gelince: Alemdeki suretlerde her birisi bir ism-i ilâhînin mazharı olup, o ismin sırât-ı müstakimi üzerinde yürür. Ve her bir mazharda bir andan diğer bir ana Rabb-i hâssın hazînesinde mahzun olan hükümler zahir olur. Binâenaleyh arif, bu âlemde her anda kendisinden zahir olan hükümlere bakan olup, o zahiri hükümleri ve ona mahsus olan mavnalarına*

intikal eder. Ve bundan kendi isti'dâdını arif olduğu gibi bu usûl üzere diğerlerinin isti'dâdına dahi vâkıf olur.

----

33. Paragraf:

Şiir: Muhakkak kevn hayâldir; o da hakikatte Hak'tır. Ve bunu anlayan kimse esrâr-ı tarîkati hâizdir (33).

Ya'nî bu âlemin, basit taş toprak gibi unsurları geometrik şekilleri dâiresinde toplamından hâsıl olan cismânî nakışları ve hissiye suretleri ancak hayâlden ibarettir. Zîrâ her ne kadar onların vücûdları, gölgelerin vücûdları gibi, his aleminde mevcûd ise de, o şekiller bozulup gâib olur. Ve gölgenin vücûdu gibi zail olur.

Beyt-i Câmî (k.s.) Tercüme:

Evet âlem, bütün hayâldir. Fakat onda dâima bir hakikat tecelli edendir.

Ve o tecelli eden hakikat dahi, vücûd-ı vâhid-i Hak'tır. Hava dendiği zaman sen Hay esmasını aklına getirmen gerekir, çünkü hayat da hava ile olmaktadır. Su da başka bir hayattır, anasır-ı erbanın hayatının ta kendisi olduğunu anlamış olursun. Toprak, su, ateş, hava diye isimlendirdiğin şey senin hayatının aynısı, ta kendisi olduğundan onlar da Hakkın Hay isimlerinin zuhurları olduğunu anlıyorsun böylece su içtiğin zaman da Hay esmasını anlıyorsun.

Nitekim bir kimse bir âyine mukabilinde kâim olsa, onun sureti âyînede zahir olur. O kişi aynaya bakarken eğer gaflet ehli ise beni kendimi gördüm der. Ama irfan ehli ise beni kendimi gördüm der. Gene aynı şeyi söyledi arada ne fark oldu, gaflet ehli ile irfan ehlinin. Birisi gaflet ehli nefsi olarak kendini oraya sıkıştırarak sadece etini kemiğini gördüğünü kendini gördüğünü zanneder, halbuki irfan ehli baktığı zaman Hakkı indindeki Hakkı orada görmüş olur dolayısıyla gene kendimi gördüm der ama Hakkani kendimi gördüm der. Diğeri hod be hod nefsani kendini gördüğünü söyler.

İkisi de aynı sözü söyler, ama arada biri rüyadadır, biri de uyanıklıktadır.

Ayînedeki suret hakikatte yok ise de his aleminde mevcûddur; zîrâ görme duyusu onu görür. Ancak o bir hayâlden ibarettir. Aynayı kırdığın zaman orada bir şey kalmaz. *Onun hakikati aynanın karşısında duran kişinin suretidir. Duran şahsın aynanın karşısından gidince o hayal gölgesi dahi zail olur.* Yani aynadaki suret kişiye bağlıdır. *Binâenaleyh o vücûd-ı hayalînin tutucusu var edicisi, aynanın karşısında duran kişidir.*

İşte bunun gibi âlem suretlerinden her bir suret Hakk'ın esmasından bir ismin âynası olup, onda o ismin hükümlerin suretleri tecelli edendir. Şimdi ayna dediğimiz zaman parlak bir şeye bakıyoruz o parlak şey karşısında aldığı aynaya aksedince aynada gördük diyoruz, eşyadaki aynalık ise öyle değildir. Eşyanın kendisi ayna ve aynada gözüken de kendisidir. Cisim ayna olarak hem manasını hem de kendisini gösteriyor. Aynanın karşısına bir şey geldiği zaman ayna göstermekte, ayna dediğimiz zaman biz parlak bir satıh düşünüyoruz, halbuki parlak olmayan şeylerde aynadır. Rüyada yaşadığımız zaman aynayı sadece ayna olarak görüyoruz. Ama rüyadan uyandığımız zaman bütün alemin kesif aynalar olduğunu görüyoruz.

Ve Hakk'ın latif mutlak vücudu, her bir ismin gerektirdiği şeye göre, o sûret-i kesîfede zahir ve o şey ile kayıda girmiştir. Latif buharının yoğunlaşıp, bilfarz küp şeklinde ve sâir şekillerde donması gibi. Buzun vücûdu histe mevcûd ve meşhûd ise de, latif buharın o şekilde takayyüd ve zahir etmesinden hasıl olan bir izafî vücuttur. O kayıtlanma ve şekillenme ortadan kalkınca, mutlakıyyete rücû' eder. 2/156;

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّٓا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ hepsi için geçerlidir. *Binâenaleyh buzun vücûdu bir hayâl olup, onda faaliyette olan hakikat latif buharın mutlak vücududur.*

İşte bu misâller ile de zahir olduğu vech ile, bu âlem-i kevnin hayâl olduğunu ve hakikat cihetinden Hak olduğunu zevkan anlayan kimse, esrâr-ı tarîkati hâiz ve hakîkat-i hâle vâkıf olur. Ve Allah'a sülûke muvaffak bulunur.

----

34. Paragraf:

imdi Sallallâhü aleyhi ve sellem'in hâli bu idi ki, ona "süt" takdim olundukda: "İlâhi, bizim için onda bereket kıl ve ondan ziyâde eyle!" der idi. Zîrâ muhakkak onu "ilim" suretinde görür oldu. Ve halbuki "ilim"den ziyâdenin talebi ile emr olundu. Ve ona sütten başkası takdim olundukda "İlâhî, bizim için onda bereket kıl ve bizi ondan hayırlısıyla itâm eyle!" der idi. İmdi Allah Teâlâ, bir kimseye verdiği şeyi, emr-i ilâhi ile suâl sebebiyle verse, muhakkak Allah Teâlâ onu âhiret evinde muhasebe etmez. Ve Allah Teâlâ, bir kimseye verdiği şeyi, emr-i ilâhî olmaksızın suâl sebebiyle verse, onun hakkında emr, Allah Teâlâ'ya râci'dir. Dilerse onu muhasebe eder ve dilerse onu muhasebe etme'z. Ve ben Allah'dan hassaten ilim recâ ederim ki, onu onunla hesâb etmez. Zîrâ Nebî'si (a.s.)a, "ilim"den ziyâdeyi taleble olan emri, onun ümmetine emrinin aynıdır. Zîrâ Allah Teâlâ "Elbette sizin için Resûlullah'da üsve-i hasene vardır" (Ahzâb, 33/21) der. Ve fehmi Allah'dan olan kimse için, bu teessîden a'zam hangi üsve vardır? (34).

Cenâb-ı Şeyh (r.a.), Sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz'in âlem-i hissi âlem-i hayâle ilhak edip suver-i hissiyyeyi te'vîl buyurduklarını diğer bir delîl ile te'yîd ederek derler ki: Fahr-i âlem Efendimiz'e "süt" takdim olunduğu vakit derler idi. "Ey Allah'ım bizim için bereketli kıl onun içinde olanı ve menfaati ziyadeleştir" diye süt takdim olunduğu zaman böyle dua ederdi*. Çünkü sütün suretini "ilim" ile te'vîl ettikleri için, ziyadeliğini taleb eylerler idi. Zî-râ ziyade ilim talebine me'mûr olmuş idi. Fakat sütten başka*

birşey takdim olundukda ondan hayırlısını taleb ederlerdi. Ve ondan hayırlısı, ma'nâ-yı ilme dâll olan "süt" idi.

İmdi yukarıda îzâh olunduğu üzere, Allah Teâlâ bir kimseye bir şeyi emr-i ilâhîsiyle vâki' olan talebi üzere verse, o ihsanının hesabını sormaz. Fakat emr-i ilâhîsi olmaksızın kulun kendi kendine vâki' olan talebi üzerine verdiği şeyin hesabını dilerse sorar, dilemezse sormaz. Bunun için Şeyh (r.a.) buyurur ki: "Ben Allah'dan bilhassa ilim recâ ederim ki, onu o ilim ile muhasebe etmez". Yani neden çok ilim istedin diye hesaba çekmez çünkü ilimin artırılmasını istemek ayetle sabittir. (20/114) وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

Çünkü Allah Teâlâ Peygamberine ilimden ziyâdeyi taleble emr etmiştir. Onun bu emri, Peygamber'in ümmetine olan emrinin aynıdır. Zîrâ Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde "Elbette sizin için Resûlullah'da güzel ve makbul tarîk ve izinden gitme vardır" (Ahzâb, 33/21) buyurur. Biz Peygamberimiz'in hısâline iktidâ ve onun izinden gittiğimizde, elbette emr-i ilâhîye tâbi' olmuş oluruz. Şu halde Peygamber ilmi ziyadeleştirme Hakk'ın emri ile taleb etmiş idi. İlimden ziyâdeyi taleb ettiğimiz vakit, biz de Hakk'ın emriyle taleb etmiş bulunuruz. Binâenaleyh bu talebimiz üzerine Hak Teâlâ bize ilim ihsan etse onunla muhasebe olunmayız. İmdi ilmin artması talebinde Hz. Peygamber'e olan emrin bize olan emr olduğunu, Allah Teâlâ'nın fehim ettirdiği buyurduğu kimse için, bu iktidâ ve peyrevlikten daha güzel ve daha azîm hangi üsve ve tarîk vardır?

----

35. Paragraf:

Ve eğer biz makâm-ı Süleymânî'ye tamâmı üzere tenbîh ede idik, sen bir emri görürdün ki, onun üzerine ıttıla', sana hevl verirdi. Zîrâ bu tarîkin ekser-i ulemâsı, Süleyman (a.s.)ın haletini ve mekânetini

câhil oldular. Halbuki emr, onların zu'm ettikleri gibi değildir (35).

Süleyman'ın (a.s) hakikatlerinin tamamını size açsaydım size zorluk verirdi, korku verirdi diyor, ancak bu kadarını açıyorum diyor.

Ya'nî biz bu fass-ı münîfde Süleyman (a.s.)ın halet ve mekânetinden bir nebze bahs ettik. Eğer o hazretin makamını tamâmiyle îzâh ede idik, muttali' olduğun emr, sana dehşet verir idî. Zîrâ ulemâ-i zahir şöyle dursun, bu tarîk-ı sûfiyye ulemâsının pek çoğu Süleyman (a.s.)ın haletini ve mekânetini bilemediler de, onun Rabb'i hakkındaki ma'rifetine muvafık olmayan sözleri söylediler.

Ya'nî cenâb-ı Süleyman'ın Belkîs'e gönderdiği mektubun başında evvelâ kendi ismini ve daha sonra ismullâhı zikr ettiğini ve "Yâ Rabbi bana bir mülk ver ki benden sonra kimseye lâyık olmasın!" (Sâd, 38/35) diye duâ etmesiyle de, mülk-i dünyâ mülkünü âhiret mülküne üzerine takdîm eylediğini zannettiler. Halbuki cenâb-ı Süleyman, ism-i cami' olan ism-i Rahmân'ın mazharı bulunan arzın halifesi idi.

Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz ya'nî "Allah indinde dünyâ, sivri sineğin bir kanadıyla vezn olunmağa lâyık değildir" buyurduğu halde, cenâb-ı Süleyman'ın bu kadar azîm bir mertebeye nâiliyyetiyle beraber, hiçbir şey olmayan dünyâyı taleb etmesi, nasıl tecvîz olunur? Cüz'î bir mülâhaza bunun böyle olmadığını idrâk için kifayet eder. (Kâf, 50/37).

اِنَّ فِى ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ

50/37- Şüphesiz ki bu hatırlatıcı, şuur sahibi yahut uyanık olarak dinleyen kimse içindir!

Beyt: Tercüme: *"Ey Câmî, sus ki sırr-ı vahdet kuş dilidir. Bu esrarı anlamak Süleyman'dan gayrisine lâyık değildir."*

S O N

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BU FASS KELIME-İ DÂVÛDİYYE'DE OLAN "HİKMET-İ VÜCÛDİYYE" BEYÂNINDADIR

Ma'lûm olsun ki mutlak vücudun tenezzül etmesi, yaygın hale gelmesi açılması, kemâlât-ı esmâiyyesinin zuhuru içindir. Yani mutlak vücudun tenezzül etmesi esma-i ilahiyenin kemalatının meydana çıkması içindir, *Ve isimlerin kemalatı ise ancak bütün esmanın fiilen zuhuruna müsait olan insân-ı kâmil mertebesine tenezzülü ve onun taayyunu ile müteayyin olmağa mütevakkıftır.* Yani O'nun varlığı ile ortaya çıkmaya dayanmaktadır. insan-ı kamilin vücudu olmasa esma-i ilahiyenin kemalatı zuhura gelmez. Her ne kadar bu alemlerde de esma-i ilahiyenin kemalatının zuhuru var ise de onlar da efali ve esmai isimlerin zuhurları vardır, sıfat ve Zat'i isimlerle tamamlanır ki ancak esma-i kemaliye o da insan-ı kamilde mevcuttur. İnsan-ı kamilin varlığı ile esma-i ilahiyeler zuhura gelir.

Zîrâ taayyünattan insan gibi ahsen-i takvîm üzere mahlûk olan hiç bir taayyün mevcûd değildir. Bütün bu varlıkta insan gibi ahsen-i takvim en güzel kıvamda, en güzel oluşumda meydana getirilmiş hiçbir taayyün, hiçbir suret, hiçbir şekil mevcut değildir. *Suret olan bir insan cemî'-i esma hükümlerinin fiilen zuhuruna müsâid olduğundan dolayı vücûd, bu sûret-i insâniyyede hilâfet-i ilâhiyye ile tamâm olur.* Yani bu insan vücudu ilahi hilafet ile tamam olur. Yani herhangi bir vücut Cenab-ı Hakkın bütün esmasını kendinde mevcut ise de nerede batınında mevcut, işte bunun kevn olarak zuhura çıkması ancak İnsan-ı Kamilde ve hilafet ile kemale ermektedir. Hilafet-i ilahiye ile tamam olmaktadır.

Ve bu nev'-i insanîde evvelen kendisinde hilâfet zahir olan Âdem (a.s.) idi. Yani ilk defa bu hilafet Âdem (a.s.) ile zahir oldu. *Fakat tahtı hükmüne dâhil olan kimseler* yani hilafetin hükmüne dahil olan kimseler *kendi zürriyyetinden ibaret olmak üzere kalîlü'l-efrâd olduğu için* yani Âdem'in

(a.s.) kendi zürriyetinden ama az bir kısım fertlerdedir bu hilafet. Gerçi her birerlerimiz zahiren birer halifeleriz ama ne yönünden kendi kabiliyetlerimiz kadarıyla halifeyiz, ne kadar esma-ı ilahiye çıkarıyorsak o kadar esma-i ilahiyenin hilafeti var her birerlerimizde. Ancak mutlak manada hilafet esma-i ilahiyeleri yani sıfat-ı Zati sıfat-ı subuti gibi ilahi esmaları cami ismi ile birlikte ortaya çıkarmakla mümkündür deniyor. *Âdem (a.s.)ın hilâfeti, risâleti mutazammın olmadı.*

Bu sebeble ondaki hilâfetin ba'zı hükümleri kuvvede kalıp fiilen zuhura gelmedi. Burada da çok mühim bir meseleyi belirtiyor, biz baktığımız zaman ayet-i kerimeyi okuduğumuz zaman 2/30 ayetinde وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةً "Ben yer yüzünde halife halk edeceğim, ama Âdem'i halife halk ettim demiyor. Halife halk edeceğim diye muğlak bırakıyor. Halifenin kim olduğu belli değildir. Ama ilk anda "Âdem" ismi verildiğinden O da halife hükmünde ama mutlak halife değildir. Bundan kasıt; insan-ı kamil meratibiyle yani hakikat-ı Muhammediye ile halife değildir. Gerçi bütün bunlar varlığında mevcut ama kendinde zuhura çıkmadığından kemalat tamamlanmış olamıyor. Bu sebeple ondaki hilafetin bazı ahkamı, bazı hükümleri kuvvede kaldı yani iç bünyesinde kendi varlığında kaldı, fiilen zuhura gelmedi. Nitekim tetkik edildiğinde de diğer peygamberlerde olan bazı özellikler Âdem'de (a.s.) gözükmemektedir. Yok mu, var var ama batınında kaldığı için zuhura çıkmadı.

Zîrâ zuhur, bir anda olmayıp tedricîdir. Nitekim "et-Teennî mine'r-Rahmân" buyrulmuştur.

İşte tekâmül kaidesine binâen cenâb-ı Âdem'in zürriyyâtı peyderpey çoğalarak en evvel risalet hükümleri Nûh (a.s.) ile zahir oldu. Yani Rasullük Nuh (a.s.) ile zahir oldu. Neden, çünkü Ulul-azim peygamber ya, Nuh (a.s.) ile zahir oldu. *Ondan sonra hilâfet hükümleri zuhur ve genişlemede tedrîcen artarak Dâvûd (a.s.) ın zuhûr-i vücûdu ile tamam oldu. İşte bu tamâmiyyet sebebiyle (Sâd, 38/18-19) âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere,*

﴿۱۸﴾ اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالاِشْرَاقِ

﴿۱۹﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ اَوَّابٌ

kendisinde teshir ile hilâfet zahir olan Dâvûd (a.s.) oldu; yani Âdem'in (a.s.) varlığındaki hilafet ki Âdem'de (a.s.) varlığı bildirildi ancak bir kısmı zuhura çıktı. İşte bu hilafet Davud'da (a.s.) kemaliyle çıktı diye Davud'un (a.s.) mazhar olduğu hakikati anlatıyor. Davud'un (a.s.) hikmeti; "Hikmet-i Vücudiye" her peygamberin bir hikmeti var ya kelime ile belirtilmesi O'nun da "Vücudiye"dir.

Sad(38) / 18- Gerçekten biz, dağları onun emrine vermiştik. Akşamleyin ve kuşluk vakti onunla beraber tesbih ederlerdi.

19- Kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Her biri Allah'a yöneliyordu.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ

20- Biz onun saltanatını kuvvetlendirmiştik. Ona hikmet ve kesin hüküm verme selahiyeti vermiştik

26- Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık, insanlar arasında adaletle hükmet, hevaya uyma ki, seni Allah yolundan saptırmasın. Çünkü Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unuttuklarından dolayı, çok şiddetli bir azab vardır.

(Sâd, 38/20) âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu vechile, Dâvûd (a.s.)da mülk ve hikmet ve nübüvvet toplanmış oldu.

يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

38/26-Ey Davud! Gerçekten biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. Artık insanlar arasında hak ile hüküm ver. Keyfe, arzuya uyma ki, seni Allah yolundan saptırmasın. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için kendilerine çok şiddetli bir azab vardır.

Ve Hak Teâlâ (Sâd, 38/26) âyet-i kerîmesinde dahi onu halife eylediğini açık olarak beyân eyledi. Ama Âdem (a.s.) hakkında ben yeryüzünde bir halife halk edeceğim 2/30, diyor Âdem isminde demiyor ama 38/26 ayetinde Davud'un (a.s.) halife olduğunu açık olarak beyan ediyor. Tabi ilk halk edilen Âdem (a.s.) olduğu için hilafeti var ama bir kısmı batınında kuvvede kalmış oluyor, zahire çıkmamış oluyor. Ama bu ayet-i Kerime ile جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الاَرْضِ yeryüzünde seni halife olarak kıldık, فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ İnsanlar arasında hükmet, ne ile بِالْحَقِّ Hak ile insanlar arasında hükmet diye seni halife kıldık diyor. Ne oluyor, MÜLK; HİKMET ve NÜBÜVVET böylece kendisine verilmiş kendisinde toplanmış oluyor. 38/26 ayet-i kerimesinde halife eylediğini açık olarak beyan eyledi, Ve bu hilâfet hükümleri onun oğlu olan Süleyman (a.s.) da, bu cem'iyyette iştirakleri hasebiyle kemâl buldu. *Nitekim Hak Teâlâ buyurur:*

(Neml, 27/15) ve (Neml, 27/16) ve (Enbiyâ, 21/79), Ahkâm-ı hilâfet hükümlerinde vâki' olan iştiraklerinden dolayı her ikisi de bu nimete şükren (Neml, 27/15) dediler.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَنَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُوءْمِنِينَ

27/15- Andolsun ki Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik... (O ikisi): "Bizi iman eden kullarından pek çoğuna üstün kılan Allah'a aittir Hamd" dediler.

Suâl: *Hak Teâlâ hazretlerinin (Bakara, 2/30) (beyânı) Âdem (a.s.) hakkında değil midir?*

Cevap: *Bu kelâm gerek Adem'e ve gerek onun evlâdından zuhur edecek olan kâmillere şâmil olur. Fakat yukarıda beyân olunduğu üzere cenabı Âdem hilâfetin tüm hükümleri ile zahir olmadı. Binâenaleyh buradaki hilâfetin Dâvûd (a.s.)ın hilâfetine işaret olması düşünülebilir.* Yani فِى الاَرْضِ خَلِيفَةً hükmnün Davud 'a (a.s.) bağlantısı vardır, diye düşünülebilir. Çünkü O'nun ismi açık olarak belirtiliyor. *Çünkü melâike bu hitâb-ı ilâhîye cevaben* اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ *(Bakara, 2/30) ya'nî "İlâhî sen yeryüzünde fesâd eden ve kan döken kimseleri halîfe kılar mısın?" dediler.*

Halbuki Hz. Âdem cem'iyyet-i küffârı perişan ve kanlarını döküp vücûdlarıni izâle etmek suretiyle yeryüzünde fesâd etmedi. Dâvûd (a.s.) ise bir çok küffârın kanını döktü; ve Câlut'u katl edip mülkünü ifsâd etti (bozdu). Şüphe yok ki bu hal, surete nisbetle ifsâd (bozma) idi; fakat hakikatte ıslâh idi.

Suâl: *Emr-i hilâfet Dâvûd (a.s.) da tamâm ve Süleyman (a.s.) da da iştirâk hükmü ile kâmil olunca (S.a.v.) Efendimiz'e emr-i hilâfette ne kalır?*

Cevap: *Fusûs'un hitâmı olan "hikmet-i ferdiyye"de görüleceği ve Fass-ı Şîsî'de îzâh olunduğu üzere Fahr-i âlem (s.a.v.) Efendimiz zahir olmanın tümünün başlangıcıdır.*

Ve hakîkat-i Muhammediyyesi ile zahir olmanı tümü ve kemalâtı muhîttir. Yani Efendimiz (s.a.v.) bütün alemin kaynağı doğuş yeri Hakikat-ı Muhammediyesi ile bütün taayyünatın kemaline muhittir. Bütün bu kemalat ne varsa alemde onların hepsine muhittir. Hepsini kuşatmıştır. Yani hazret-i Rasulullah diğerleri ile karşılaştırma yapılamaz. Nasıl ki Allah'ın bir benzeri herhangi bir şeyle olmadığından herhangi bir şeyle ona benzer buna benzer gibilerden kıyas yapılamayacağı gibi diğer peygamberler diğer insanlarla da Rasul (s.a.v.) in kıyası yapılamaz. Çünkü hepsinin kaynağıdır, kaynak ile kaynaktan zuhur eden tabi ki karşılaştıramaz. *Âlemde bu kemâlâtın tümüyle zuhuru bu yol üzerinde Hz. Rasulullahın hatmidir.*

Binâenaleyh bilcümle enbiyânın kemalâtı, hakîkat-i Muhammediyye mertebesinden nazil olur. Yani bütün enbiyanın evliyanın ne varsa bu alemde hepsinin kemalatı hakikat-ı Muhammediye mertebesinden zuhur eder. *Şu halde fahr-i rusül Efendimiz, gerek Dâvûd (a.s.)in ve gerek sâir enbiyânın hâiz olduğu ve olmadığı bilcümle kemalâtı câmi'dir. İşte Dâvûd (a.s.)ın kemali vücudu da en mükemmel olarak zahir olduğu için Hz. Şeyh (r.a.) "hikmet-i vücûdiyye"yi Kelime-i Dâvûdiyye'ye ona has kıldı.* Yani vücudunda bu kemalat meydana geldiği için "Hikmet-i Vücudiyye" Davut (a.s.) için vücudundaki hikmeti anlatmak için o isim verildi.

1.Paragraf:

Ma'lûm olsun ki, vaktâki nübüvvet ve risâlet ihtisâs-i ilâhî oldu, onlarda ya'nî nübüvvet-i teşrî'de iktisâbdan bir şey yoktur. Allah Teâlâ'nın onlara olan atâyâsı, bu kabilden mevâhîb oldu ki ceza değildir. Ve onun üzerine onlardan ceza taleb etmez. Binâenaleyh onun onlara i'tâsı in'âm ve ifdâl tarîki üzeredir. Böyle olunca "Biz ona İshak ve Ya'küb'u vehb ettik" (En'âm,

6/84) dedi, ya'nî İbrahim Halîl (a.s.)a. Ve Eyyûb hakkında "Biz ona ehlini ve onlarla beraber onların mislini vehb ettik" (Sâd, 38/42) dedi. Ve Mûsâ hakkında dahi "Biz ona rahmetimizden biraderi Harun'u nebî olarak bahş ettik) (Meryem, 19/53) dedi; emsaline varıncaya kadar. İmdi onları evvelen tevellî eden isim, ahvâllerinin umûmunda veyahut ekserinde, onları ahiren dahi tevellî eder. Halbuki o isim, onun Vehhâb isminden gayri değildir. Ve Dâvûd hakkında "Biz Davud'a indimizden fazl i'tâ eyledik" (Sebe, 34/10) dedi; ve ona cezayı mukârin kılmadı ki, onu ondan taleb ede. Ve bu zikr ettiği şeyi muhakkak ona ceza olarak verdiğini ihbar etmedi (1).

Ya'nî nübüvvet ve risâlet, hiç bir amel mukabilinde kazanılmamış olan Hakkın ezeldeki takdirinden ibarettir. Ve nübüvvet-i teşrî'de asla kazanma ve çalışmanın tesiri yoktur. Yani bir peygamberin şeriatında herhangi birinin çalışması kazanması düşünerek oraya bir şeyler koyması söz konusu değildir. *Hak Teâlâ hazretlerinin enbiyâ (aleyhimü's-selâm)a olan ihsanları, lütufları, onlara geçmiş olan amellerine mükâfâten onlar hakkında bezl olunan bağışlar kabilinden değildir*. *Ve Hak Teâlâ onlara bahşettiği nübüvvet üzerine enbiyâ (aleyhimü's-selâm)dan amel taleb etmez.* Yani şunları vereyim de bunları yap da şunları vereyim demez.

O mertebe onlara karşılıksız verilmiştir. Şu halde nübüvvet ve risâletin enbiyâ ve rusül (aleyhimüs-selâm)a verilmesi mahzâ nimetlendirme ve yüceltmek suretiyledir. Bu ancak has Zat'i rahmettir, ki bu bâbdaki îzâhât Fass-ı Süleymanî'de geçti. *Vâkıâ onlar çok şükr ederler; ve çok amel işlerler. Fakat bu in'âm ve ifdâl mukabilinde onlardan karşılık taleb olunmaz. Onlar bunu mahzâ abdiyyetlerinin zuhuru için yaparlar.* Onlar amel yaparlar ama kendine verilen peygamberlik şeriat için değildir, bu amellerin kulu oldukları için bu emirleri almış oldukları için yaparlar yoksa menfaat için yapmazlar. *Bunlar hakkındaki ihsanların bağış*

kabîlinden olduğu bâlâda zikr olunan âyât-ı kerîme ile âyât-ı mümâsileden anlaşılır.

Binâenaleyh Hak Teâlâ enbiyâ (aleyhimü's-selâm)a verdiği atâyâyı onlardan sebk eden bir hizmet mukabilinde vermediği gibi, verdikten sonra dahi onlardan bir hizmet ve karşılık bir bedel taleb etmez. İmdi zât-ı ahadiyyenin kendi zâtına tecellîsi indinde, evvelen enbiyânın a'yân-ı sabitelerinde mutasarrıf olan isim, bu a'yân-ı sabitelerinin gerekliliği üzere, sonra da a'yân-ı hâriciyyelerini îcâd etmekle onlarda mutasarrıf oldu.

Halbuki onları tecellî eden ve onlarda mutasarrıf olan isim "Vehhâb" İsminden gayri değildir. Vehhab; hibe, karşılıksız vermek demektir, Vehhab isminin zuhuru nelerdir, işte Güneş ismi Vehhab isminin zuhurudur, yağmur, bulut, toprak, bunlar yaptıklarına karşılık bir şey istiyorlar mı bizden hepsi Vehhab isminin zuhurudur. *A'yân-ı sabite ve Hakk'ın işbu a'yân-ı sabitenin talebleri üzerine hüküm ve kazası bahsi Fass-ı Uzeyrî evâilinde murûr etti.*

Beyit Tercüme: *"Haddinden fazla olan senin feyzinin fazlı ne hoştur!* Yani Cenab-ı Hakk sana öyle bir feyizler vermiş ki bu ne hoş bir şeydir, yani senin istediğinden çok daha fazlasını vermiş zaten ve de vermekte de devam etmektedir. *Senin faziletin sayılara ve neden niçinlere sığmaz. Atâ-yı ilâhin acaba şöylemiydi, böylemiydi gibi düşüncelerden münezzeh ve ihsân-ı rabbâni ivaza nâiliyyetten yücedir."*

2.Paragraf:

Ve buna amel ile şükrü taleb ettikde, onu âl-i Dâvûd'dan taleb etti; ve Davud'un zikrine taarruz etmedi. Tâ ki âl, Dâvûd'a in'ânı olunan şeye şükr ede. İmdi o, hakk-ı Dâvûd'da ni'meten ve ifdâlen atadır. Ve onun âli hakkında, taleb-i muâvazadan nâşî, bunun gayri üzerinedir. Binâenaleyh Hak Teâlâ اِعْمَلُوٓا اٰلَ دَاوُدَ

شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِىَ الشَّكُورُ **(Sebe, 34/13) ya'nî "Ey âl-i Dâvûd, şükren amel ediniz; ve benim şekûr olan îbâdım azdır" buyurdu. Vâkıâ enbiyâ (aleyhimü's-selâm), Hakk'ın onlara in'âm ettiği ve vehb eylediği şeye şükr ettiler. Bu Allah tarafından talebden nâşî vâki' olmadı. Belki bununla kendi nefislerinden teberru' ettiler. Nitekim Resûlullah (s.a.v.), Allah Teâlâ onun geçmiş ve gelecek olan günâhının gafrine şükren, iki ayakları şişinceye kadar kâim oldu. Ona bunun hakkında denildiği vakit ya'ni "Ben abd-i şekûr olmayayım mı?" buyurdu. Ve Nûh hakkında da** اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا **(İsrâ, 17/3) dedi. Halbuki Allanın kullarından şekûr olan azdır (2).**

Ya'nî Hak Teâlâ Dâvûd (a.s.)a olan inâyet-i ezeliyyesine mukabil ameli ve şükrü taleb ettiği vakit, bu ameli ve şükrü Hz. Dâvûd'dan taleb etmedi, âl-i Dâvûd'dan taleb etti. Zîrâ enbiyâ (afeyhimü's-selâm) âl ve ashabı ve kavmi arasında, karanlıkta îkâd olunan bir ışık veren kandil gibidir. Işık veren kandil ise karanlıkta kalanlar için bir ni'mettir. Binâenaleyh şükür ondan münevver olanların uhdesine terettüb eder; yani Davud (a.s.)dan aydınlanan, fayda görenlere yönelik oldu. Ve o sirâcı îkâd edene yani aydınlığı getirene teşekkür etmek lâzım gelir, Şu halde Dâvûd (a.s.) hakkındaki ata, ona ni'meten ve kendi fazileti yönünden yüceliği yönünden ona vâki' olmuştur.

Ve onun âlinden amel ve şükür bedel taleb olunduğundan, onlar hakkında ata, in'âm ve ifdâl tarikiyle değildir. Onun için Hak Teâlâ "Ey âl-i Dâvûd, şükr ederek amel ediniz!

Ve benim mübalağa ile şâkir olan kullarım azdır" اِعْمَلُوٓا

اٰلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِىَ الشَّكُورُ *(Sebe\ 34/13)*

buyurdu. Vâkıâ enbiyâ (a.s.) Hakk'ın kendilerine in'âm ve vehb eylediği atâyâya şükr ettiler; yani peygamberler verilen nimetlere şükrettiler, ve çok da şükrettiler. *Fakat onların bu şükür ve amelleri, Hak tarafından taleb olunduğu için değil idi. Belki kendileri tarafından teberru' idi.*

Nitekim (S.a.v.) Efendimiz لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ

ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ *(Feth, 48/2) ya'nî "Allah Teâlâ senin geçmiş ve gelecek günahlarını gafr ve setr eyledi" âyet-i kerîmesi nazil olduğu vakit, mübarek ayakları şişinceye kadar gece vakti kâim oldu*. Yani bu ayet-i Kerime geldiği halde gene de gece vakti o kadar çok namaz kılarmış ki bir ayağını kaldırır diğer ayağının üzerine basarmış ve öyle dinlendirirmiş.

Ona dediler ki: "Yâ Resûlallah, Hak Teâlâ geçmiş ve gelecek günahlarını avf ettiğini haber verdi. Niçin bu kadar nefs-i nefisinize cefâ ediyorsunuz?" Kemâl-i saadetle buyurdular kî: "Ben çokça şükr eden bir kul olmayayım mı?"

Suâl: *Bir peygamberin günahtan temiz olması şart değil midir? Husûsiyle Sallallâhü aleyhi ve sellemden hiç bir günah sâdır olmadığı zahirdir. Böyle iken onun evvelen ve ahiren ne gibi günahları var idi ki, Allah Teâlâ onları gafr ve setr buyuracağını va'd eyledi?* Yani sen ve diğer peygamberler günahlarınız yoktur, nasıl oldu da günahların avf oldu diye hüküm çıktı diyor. Hıristiyanlar ile en büyük fikir ayrılığı buradadır, onlar derler ki bütün insanlar günahlıdır, günahlı doğarlar, Adem (a.s.) günah işledi veraset olarak ondan Adem'in (a.s.) hakikati, halini bilseler böyle zaten yapamazlar.

Onun hakikati halinin zahirine göre bakıp böyle günah işledi zannına varıyorlar ve bunu genişleterek ve de

kendilerine mesnet olsun diye bütün insanlar günahlıdır sadece İsa günahsızdır derler. Kim ki İsa'ya iman ederse İsa onun günahlarına kefil olur, iman ettiği zaman günahları avf olunur, günahının bedelini Allah'ın biricik oğlu çeker! diyorlar. Böylece kendilerine göre bir anlayış sergiliyorlar. Ama Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hakk "kimse kimsenin günah yükünü çekemez" diyor. Zaten işin adaleti de budur. Allahüteala onları avf ve örteceğini vaad eyledi. Yani ne günah işlemişti ki, diyor.

Cevap: *Bu hususta çok sözler vardır. Ne hususunda, hazreti peygamber günah mı işlemiştir günahlarını örtecek gibi. Hz. Mevlânâ (r.a) Fîhi Mâ fîh nâmındaki kitâb-ı münîflerinde bu âyet-i kerîmenin tefsirinde böyle buyururlar: "Ibn-i Atâ der ki: Mustafâ (s.a.v.) mi'râcda Sidretü'l-müntehâ'ya vâsıl olduğu vakit ki, orası Arş'ın yeridir, ve hazret-i Cibril'in bildiği yerdir, bu makamdan dahi mürur etmek istedi. Refiki olan Hz. Cibril adımını geri aldı. Hz. Fahr-i âlem Efendimiz buyurdular ki; Ey karındaşım Cebrâîl, bu heybetli mevzi'de beni yalnız mı bırakıyorsun?* Hani daha ileri gidersem yanarım demişti, *Nida geldi ve Hak Teâlâ itâben buyurdu ki yani biraz sert gibi hitap ederek buyurdu ki: Bu iki üç adım da onunla mı ülfet ettin?* Yani Cebrail'e (a.s.) mı muhabbet bağladın da ayrılmak istemiyorsun gibilerden, birkaç adım dediği dünyadan beri yaptığı yolculuk, *İşte bu* لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ *"Li yağfıra lek' Allâhu" ilh... (Feth, I 48/2) âyet-i kerîmesinde işaret buyrulan günahdan murâd bu günahdır.* Yani Cebrail'e (a.s.) iltifat etmesi ülfet etmesi gibi.

Ya'nî seni ülfetten ve gayrin ünsiyyetinden pâk ettik yani bu sevgileri aldık gönlünden ve gayriden müstağnî kıldık, demektir. Yani insanın neye muhabbeti varsa o onun günahı olmaktadır. Neden çünkü ona perde olduğundan. İşte gelmiş, geçmiş ve gelecek günahlarının hepsi avf edildi deki hikmeti herhangi varlığa muhabbetin kalkması *Ve derler ki, Peygamber aleyhi's-sâlâtü ve'sselâm Efendimiz'in istiğfarı ayıklık hâlinde hâlet-i mestîden idi.* Bu da olabilir diyor, hani

dediler ya bu konuda birçok şeyler dediler işte bir tanesi de budur.

Efendimizin istiğfarı ayıklık halinde halet-i mestiden idi. Yani baygınlık halinden kendinin kendinde olmadığı halden mahv halinden yani kendinde ayıklık halinde iken mahviyet halindeki mest halinden idi. Niye ben o şekilde kaldım ayık olmadım diye. *Ve ba'zıları derler ki, belki mestlik hâlinde ayıklık hâlinden istiğfar eyledi, Ve ba'zıları her iki halden müstağfır idi. Zîrâ onun nazarı Hakk'a idi. Ve uyanıklık ve yokluk hali ise renkten renge girme kabiliyeti olan bendegâna mahsustur,* yani diğer insanlara mahsustur. *O hazrete nisbetle ne sekir ne de sahv vardır. Yani ne sarhoşluk ne de uyanıklık vardır.*

İmdi mademki Hakk'a bakıyor idi, her iki halden dahi istiğfar eden idi. Zîrâ bu sarhoşluk ve ayıklık iki mertebedir, iki değişik haldir. O ise rengin eserinde mahv olduğu vakit, yani rengin rengine boyandığı vakit her ikisinden de müstağfır olup kabza-i ilâhîde bulunur idi, derler." Velhâsıl enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın istiğfarları, ehl-i nefs olan kimselerden sâdır olan günahlara karşı vâki´ olan istiğfar gibi değildir. Yani nefis ehline göre olan günahlardan istiğfar gibi değildir.

Belki "Hasenâtü'l-ebrâr seyyiâtü'l-mukarrabîn" ya'nî "Ebrârın hasenatı mukarrabînin seyyiâtıdır" mucibince kendi makâmât-ı aliyyeleri iktizâsınca zünûb addolunan ba'zı ahvâldendir. Yani herhangi bir insan için onlar günah değil, ama kendisine günah olabilir, o kabildendir deniliyor. Ebrarın yaptığı iyilikler; yani iki kimse iki mertebe düşünelim birisi bir iyilik yapıyor o mertebe çok iyi ebrarın yaptığı iyilikler ama diğer mertebede de birileri var ki bunlara "Mukarreb" diyorlar, yani kurb'iyet ehli, aynı fiili onlar yaptığı zaman onlar için günah hükmüne giriyor. Birisi bir yerde güzel bir iş yapıyor o sevap oluyor, aynı işi bir başka yerde bir başkası yapıyor o günah hükmüne giriyor.

Nasıl oluyor diyelim; birçok şey söylenebilir bu konuda, biz fakirlikten bahsedelim, birisi elini açmış "şe'enlillah" diyor, Allah rızası için diyor, birisi geçerken onun eline

parayı koyuyor, “hasenatul ebrar” çok güzel bir iş yapmış oluyor, gene bir başka kişi geçerken para vermiyor, hasenat-il mukarrebun yapmış oluyor. Yani mukerrebin vermediği için iyi iş yapmış oluyor. Öteki verdiği için iyi iş yaptı, diğeri de vermediği için iyi iş yapmış oluyor.

Peki bu nedendir? Şimdi birisi tevhid ilminden agah olmadığı için sadece ikilik üzere bir hayat yaşadığından veriyor ve orada vermek zorundadır. Onun güzelliği odur. Yani yardımda bulunmak, ama ikilik üzeredir, yani kul ve Allah ikiliği üzerine kullara yardım etme hükmündedir. Mukarrebin ise yani gerçek tevhid ehli ise eğer oraya verdiği zaman, gerçi mukarrebinin de kendi içinde mertebeleri vardır, bazen verir bazen vermez, o ayrı konudur, yani halin gereği veya fakirin haline göre harekettir, tabi bunlar çok kesin hükümler değil ama bilmemiz lazımdır.

Vermediğinin birçok sebepleri olur, birisi Allah onu orada o şekilde tutuyor ise orada ona müdahele etmek Allah’ın işine müdahele etmek olur mukarrebin için, ama ebrar için değildir, veya sıradan insanlar için değildir, sıradan insanlar için lazım gelen yardımda bulunmaktır her ne şekilde olursa olsun, ama tevhid ehli için ona orada para vermesi günah olur suç işlemiş olur. Neden, Hakkın işine karışmış olur da ondan. Sen Allah’tan zengin misin, “Ben kulumu öyle bırakmayı diledim, öyle olmasını dilediğim için o öyle, sen benim işime neden karışıyorsun dediği zaman.

“Ebrarın hasenatı mukerrebunun seyyiatıdır” mucibince kendi makamat-ı aliyeleri iktizasınca zünüp adolunan bazı hallerdendir. Yani hazret-i Rasulullah’ın mertebesine göre zunub addolunan aslında şeren zunub olmayan şeylerdir bunlar.

İşte Fahr-i âlem Efendimiz'in bu ahvâl-i mahsûsanın yani kendine mahsus bu hallerin setr ve avf olunması va'd olunduğuna şükren nefs-i nefislerine meşakkat verdiler. Yani kendilerini yordular. *Bu ise şükr-i teklifi değil, belki teberru'îdir. Fakat enbiyâya tâbi' olanların şükrü ilâhiyyeye ihsanları karşı şükr-i teklifidir ki farzdır.* Yani diğer insanların şükrü, şükri teklifidir. Çünkü yapılması gereken bir

şükürdür, Cenab-ı Hakkın kendilerine verdiği italar için*. Bu şükrü terk ederlerse farzı terk etmiş olurlar. Ve Hak Teâlâ Nûh (a.s.) hakkında dahi* إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورً *(İsrâ, 17/3) ya'nî "Muhakkak Nûh (a.s.) pek çok şükr eden bir abddir" buyurdu. Ve şükr-i teberru'î, şükr-i teklîfîden a'lâdır. Ve bu şükür diğerinden ekmektir.*

3.Paragraf:

İmdi evvelki ni'met ki Allah Teâlâ onunla Davud'a in'âm eyledi, ona bir isim verdi ki, onda hurûf-i ittisalden bir harf yoktur. Binâenaleyh onu âlemden kat' etti; bununla, mücerred bu isim ile ondan bize ihbâren. O hurûf dahi dâl ve elif ve vâv'dır. Muhammed (s.a.v.)j hurûf-i ittisal ve infisâl ile tesmiye eyledi. Binâenaleyh onu kendine vasi etti ve onu âlemden fasl eyledi. Böyle olunca, Dâvûd için ma'nâ tarikinden iki hâl beynini cem' ettiği gibi, onun isminde iki hâl beynini cem' eyledi; ve Davud'un isminde bunu yapmadı. Şu halde bu, Dâvûd üzerine Muhammed (a.s.) için ihtisas, ya'nî onun üzerine ismiyle tenbîh oldu. İmdi onun için emr, cemî'-i cihâtından tamâm oldu; ve onun "Ahmed" isminde dahi böyledir. Binâenaleyh bu, Allah'ın hikmetindendir (3).

Ya'nî Hak Teâlâ'nın Dâvûd (a.s.)a ihsan eylediği ilk ni'met, ona âlemden kat' eylediğini alemden ayırdığını haber olmak üzere Hz. Davud'a bir isim vermesidir ki, bu isimde birbirine bitişen harf yoktur. Ya'nî دَاوُدَ *Davud ismini teşkil eden "dâl" ve "elif ve "vâv" harfleri kendilerinden sonra gelen harflere bitişmez. İşte Hak Teâlâ Dâvûd (a.s.)a mücerred bu ismi vermekle âlemden ayırdığını, bir özellik*

verdiğini bize ihbar eyledi. *Ve* مُحَمَّدٌ *Muhammed (s.a.v.)i ise*

hem kendinden sonra gelen harflere bitişen ve hem de kendinden sonra gelen harflere bitişmeyen harflerle ile isimlendirdi.

Zîrâ "mîm" ve "hâ" harfleri kendinden evvelkilere bitişir iseler de "dâl" harfi kendinden öncekine bitişmez. İşte Hak Teâlâ onu kendi zâtına bitiştirdi ve âlemden ayırdı. Ve bu ayrılma ve bitişmeden ibaret olan iki hâl arasını (S.a.v.) Efendimiz'in ism-i şerifinde cem' etti. Binâenaleyh (S.a.v.)in kelimedeki ayrılma ve birleşme lafzen ve ma'nen vâki' oldu. Fakat Dâvûd (a.s.)da bu iki hâl arasını ma'nâ tarîkıyla cem' etti. Ya'nî Dâvûd (a.s.)ın lafz-i isminde kelimede âlemden inkıtâ'ı zahir olur ise de, Hakk'a ittisali zahir değildir. Yani Hakka birleşmesi zahir değildir.

O ayrılma ancak Dâvûd isminin delâlet eylediği ma'nâda mevcûddur. Yani Davud isminde zahirde bitişme yoktur ancak manada bitişme vardır. *İşte Hak Teâlâ, (S.a.v.)in ism-i şerifi hilâfına olarak, yani onun değişik yönü olarak Dâvûd (a.s.)ın isminde bu ayrılma ve birleşme zahiren cem' etmedi.* Yani zahiren birleşme ve ayrılan harfleri birleştirmedi.

Ve ayrılma ile birleşme ism-i şerîf-i muhammedîde cem'i, (S.a.v.) için Dâvûd (a.s.) üzerine ihtisastır. Yani Rasul (s.a.v.) Efendimizin ismi Davud'un üzerine mütehassıs olarak çıkar Ya'nî ism-i şerîfi ile bu ihtisasa tenbîh olundu. Yani bu özelliğe dokunuldu.

Binâenaleyh Muhammed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) için emr-i cem' her cihetten, ya'nî lafız ve ma'nâ cihetlerinden tam oldu. Ve onun "Ahmed" ism-i şerîfi dahi böyledir. Yani Ahmed ismi dahi hem birleşme hem de ayrılık vardır*. Zîrâ "elif ve "dâl" hurûf-i infisâliyle "hâ" ve "mîm" hurûf-i ittisalinden mürekkebtir.* Yani "Elif" ve "Dal" huruf-u infisaliye, ayrılığa fasla, "Ha" ve "Mim" harfi de ittisal yani bitişerek yazılır. *İşte Muhammed ve Dâvûd (aleyhime's-selâm)ın ism-i şeriflerinde vâki' olan bu tenbîh hikmet-i ilâhiyyedendir.*

Zîrâ vücûdda lafzen ve kitâbeten ve aklen ve hissen vâki' olan şeylerin tümü hikmet-i ilâhiyyeden ayrı değildir. Bu manalar zahir akıllılar ile hareket edenlerden örtülüdür. Bunu ancak nûr-i ilâhî ile nazar eden erbâb-ı basiret müşahede eder. Yani bu oluşumları ancak ilahi nur ile bakan basiret ehli müşahede eder.

4.Paragraf:

Ba'dehû Dâvûd (a.s.) hakkında, alâ-tarîkı'l-in'âm dağların onunla beraber tesbîh ve tercî'ini, ona i'tâsı hakkında dedi. İmdi amelleri ona mahsûs olmak için, onun tesbîhinden nâşî tesbîh ederler. Ve kuşlar dahi bunun gibidir. Ve ona kuvvet verdi ve onu onunla vasf etti; ve ona hikmeti ve fasl-ı hitabı verdi. Bâ'dehû Allah Teâlâ'nın onunla onu tahsis eylediği minnet-i kübrâ ve mertebe-i kurbettir ki, onun hilâfetine tansîstir. Her ne kadar içlerinde hulefâ vâki' oldu ise de, ebnâ-i cinsi olan enbiyâdan birisine bunu yapmadı. İmdi يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ **(Sâd, 38/26) ya'nî "Ey Dâvûd, muhakkak biz seni yeryüzünde halîfe ettik, Binâenaleyh sen hak ve adl ile hükm et; ve hevâya tâbi' olma ki, seni Allah'ın yolundan, ya'nî resullere vahy ettiğim tarîktan idlâl eder" dedi (4).**

Hz. Şeyh (r.a.) Dâvûd (a.s.) hakkındaki in'âm ve ifdâl-i ilâhiyyeyi ta'dâden beyân buyurur ki: yani anlatarak, açarak beyan buyurur ki; *Yukarıda zikr olunan ilk ni'metten sonra Hak Teâlâ hazretleri cenâb-ı Dâvûd hakkında (Sâd, 38/18-19) ya'nî "Biz dağları ona teshir (hakim olma) ettik ki, akşam sabah onunla beraber tesbîh ederler idî. Ve kuşları dahi teshîr (hakim olma) ettik ki, yani onun tesirine verdik ki toplanıp cümlesi onun tesbihini tekrar ederler idi"* ve

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلا يَا جِبَالُ اَوِّبِى مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ *(Sebe', 34/10) ya'nî "Biz Davud'a indimizden fazl verdik. Ey dağlar ve kuşlar onunla beraber tesbihi tekrar edin, dedik" buyurdu. Ve Hak Teâlâ Dâvûd (a.s.)a* وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الاَيْدِ *(Sâd, 38/17) ya'nî "Kuvvet sahibi olan abdimiz Davud'u zikr eyle!" ve* وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ *(Sebe', 34/10) ya'nî "Biz ona demiri yumuşattık" âyet-i kerîmelerinde beyan buyurduğu üzere, kuvvet i'ta etti; ve onu kuvvet ile vasf eyledi.* وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ *Ve (Sâd, 38/20) ya'nî "Biz ona hikmeti ve fasl-ı hitabı verdik" nasıl hazreti Rasulullah'a "Cevamiul kelim" verildi O'na da "fasl-ı hitab" âyet-i kerimesinde beyan buyurduğu veçhile Hak Teâlâ cenâb-ı Davud'a hikmeti, ya'nî zahirde siyâset-i halk ve tedbîr-i memleket ilimlerini ve bâtında daha ilâhi hakikatleri ve esmâiyye mertebelerini ve kevniyye ilmini i'tâ etti.* Yani bu madde aleminin ilmini de verdi, *Ve fasl-ı hitabı, (çok güzel konuşma) ya'nî hak ve bâtılı tefrik için Hak ile halk arasında vâsıta olmak mertebesini verdi ki, Dâvûd (a.s.) huzûr-ı nebevilerine arz olunan bir da'vâyı şüphesiz ve hakkıyla ayırırlar idi*. *Bu zikr olunan ni'metten sonra Hak Teâlâ cenâb-ı Davud'a en büyük ihsanı ve yakınlık mertebesini verip* يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الاَرْضِ *(Sâd, 38/26) âyet-i kerîmesinde bu ihsanı ve bu mertebeyi kesin ayet-i kerime ile beyan buyurdu. Ve bu ihsan ve mertebenin kendisine mahsûs bulunduğunu bu veçhile beyan etmiş oldu. Vâkıâ sâir enbiyâ arasında dahi halîfeler mevcûd idi. Fakat Hak Teâlâ hazretleri Dâvûd (a.s.) hakkında yaptığı gibi onun beden cinsi olan enbiyâdan hiç birisinin hilâfetini böyle nass-ı sârîh ile beyan buyurmadı.* Bundan başkasına

isim vererek Kur'an'da bahsedilmedi, genel olarak bahsedildi diyor.

Ve Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîmede Hz. Davud'un hevâya, ya'nî vahy-i ilâhîden gayrı olarak hatırına gelen şeye tâbi' olmamasını, zîrâ o şey Allah'ın yolundan, ya'nî vahy yolundan aşırtacağını bildirdi. Yani kendi aklına gelen şeyle hükmetme bunları aklından çıkar gibi. *Zîrâ bir mes'eleye akl-ı nazarî ile de hükm etmek vardır.* Bu hüküm ise elbette vahy-i İlâhî vahyye benzemez. *İşte hakkında gerek ayet-i Kerime ile gerek hadis-i şeriflerle ölçü olmayan yani benzeri bulunmayan bir mes'elede müctehidlerin hatâları akl-ı nazarî sebebiyledir. Müctehid bir meselede iştihat ettiğinde hataları beşeri akıllarının sebebiyle olmaktadır.* Ne diyorlar; müştehid hata da etse gene de bir sevap alır, isabet etse iki sevap alır diyor neden, çünkü iyi niyeti ile çalışması vardır.

5.Paragraf:

Ondan sonra Hak Sübhânehû onunla teeddüb eyledi. Binâenaleyh "Allah'ın yolundan dönüp şaşıran kimseler için, yevm-i hisabı unuttuklarından dolayı, azâb-ı şedîd vardır" (Sâd, 38/26) buyurdu. Ve ona "Eğer sen benim yolumdan dönüp şaşıracak olursan, senin için azâb-ı şedîd vardır" demedi. Ve eğer sen, halbuki Âdem'in hilâfetine tansîs olundu, dersen, biz deriz ki: Davud'a olan tansîs gibi tansîs olunmadı; ve ancak melâikeye "Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe kılarım" (Bakara, 2/30) dedi. Ve "yeryüzünde Âdem'i halîfe kılarım" demedi. Ve eğer diye idi Dâvûd hakkında olan "Biz seni halîfe kıldık" (Sâd, 38/26) kavli gibi olmazdı. Binâenaleyh bu muhakkaktır. Halbuki o bunun gibi değildir. Ve kıssada bundan sonra Adem'in zikri, o Allah Teâlâ'nın nass eylediği halîfenin aynı olduğuna delâlet etmez. Böyle olunca ibâdından haber verdiği vakit, sen kalbini ihbârât-ı Hakk'a çevir! Ve keza İbrahim Halîl hakkında "Ben seni nâsa imâm kılarım" (Bakara, 2/124) dedi ve "Seni nâsa halîfe

kılarım" demedi. Vâkıâ biz biliriz ki, muhakkak burada imamet, hilâfettir. Velâkin o, onun gibi değildir. Zîrâ onu esmasının ehassı ile zikr etmedi. Ve o hilâfettir (5).

Ya'nî Hak Teâlâ hazretlerinin Dâvûd (a.s.)a olan inamından birisi dahi ona karşı edeb muamelesini icra buyurmasıdır. Zîrâ Hak Teâlâ: "Yâ Dâvûd, biz seni yeryüzünde halîfe kıldık. Nâs arasında hak ve adl ile hükm et, hevâya tâbi' olma!" (Sâd, 38/26) buyurduktan sonra, "Eğer sen Hak' yolundan ayrılacak olur isen senin için şiddetli azâb vardır" demedi de, bu ma'nâyı "Allah'ın yolundan dönüp şaşıran kimseler için, hesab gününü unuttuklarından dolayı şiddetli azâb vardır" (Sâd, 38/26) tarzında sûret-i umûmiyyede beyân eyledi. Bu ise Dâvûd (a.s.)a karşı Cenâb-ı izzet tarafından edeb muâmelesidir. Yani Davud (a.s.) nezaketle muameledir. Bu Hakkın edebidir, diyor*. Zîrâ bir kimseye "Sözümü tutmaz isen seni şöyle yaparım, böyle yaparım" demek başka; ve "Sözümü tutmayanları şöyle, böyle yaparım" demek yine başkadır.*

Ve eğer sen, Dâvûd (a.s.)ın hilâfeti hakkında nass vârid olduğu gibi Âdem (a.s.) hakkında da nass vârid olmuştur, diye bizim sözümüze i'tirâz edecek olursan, senin bu i'tirâzın vârid değildir. Yani Adem (a.s.) hakkında Adem de halifedir dersen, açık olarak bu geçerli olmaz diyor. *Zîrâ Hak Teâlâ melâikeye hitaben* اِنِّي جَاعِلٌ فِي الاَرْضِ *(Bakara, 2/30) buyurdu. "inni cailun Ademu fil ardı" buyurmadı, diyor.* ya'nî "Ben yeryüzünde halîfe kılıcıyım" dedi.

"Ben yeryüzünde Âdem'i halîfe kılıcıyım" demedi. Ve "câ'il" ism-i faildir. Hem hâle hem de istikbâle delâlet eder. "ca'il" müessirin eser üzerindeki tesiridir. İşte Âdem ismiyle icat ettiği üzerindeki mutlak tesiri "ca'il" olmaktadır. Hem meydana getirmesi "ca'il" hemde meydana getirdikten sonra üzerindeki tesiridir. Onda isimleri ile zuhura gelmesi "ca'il"

bir bakıma budur. *Binâenaleyh* اِنّ۪ى جَاعِلٌ فِى الاَرْضِ *(Bakara, 2/30) kavli işitildiği vakit, halîfe acaba halde olan Âdem midir, yoksa istikbâlde gelecek olan hulefâ mıdır, diye zihinde tereddüd vâki' olur. Şu halde bu nass ile buyrulan halîfe muayyen değildir. Fakat (Sâd, 38/26)* يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الاَرْضِ *nassındaki hilâfetin Dâvûd (a.s.)a mahsûs olduğu sarihtir. Binâenaleyh "İnnî câ'ilün" nassı Dâvûd (a.s.) hakkındaki nass gibi değildir. Diğer taraftan Hak Teâlâ "yeryüzünde ben Âdem'i halîfe kılıcıyım" demiş olsa idi bile, bu kavl* يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الاَرْضِ *(Sâd, 38/26) kavli gibi olmaz idi. Zîrâ "ce'alnâ" fiil-i mâzî sîgasıdır; bir emr-i vâkı'ı gösterir*. "*Câ'il" kelimesi ise, bir fiil-i muhakkakı ifâde etmez. Binâenaleyh "Biz seni halîfe kıldık" hitabı tahakkuk eden bir fiili ifâde eder. Eğer denecek olursa ki* اِنّ۪ى جَاعِلٌ فِى الاَرْضِ *(Bakara, 2/30) âyet-i kerîmesinden sonra (Bakara, 2/31,33) âyetleriyle diğer ard arda gelen ayetlerde Âdem (alehisselâm)ın zikr olunması, hilâfetin ona râci' olduğuna karine değil midir?*

Biz deriz ki bu zikir, Âdem (a.s.)ın bu nass-ı şerifte beyân olunan halîfenin aynı olduğuna delâle etmez. *Zîrâ Hak Teâlâ ona "Yâ Âdem, ben seni yeryüzünde halife ettim" buyurmadı. Binâenaleyh Dâvûd (a.s.) hakkındaki nass sarihtir. Şu halde Hak Teâlâ kullarının ahvâlini ihbar buyurduğu vakit, sen ihbârât-ı Hakk'a nazar-ı basiret ve cem'iyyet-i kalb ile nazar eyle*. *Eğer aklî nazarı ile muhakeme edersen ihbârât-ı ilâhiyyeden maksûd olan ma'nâyı doğru anlayamazsın. Bu hilâfet mes'elesi ibrahim Halîl (a.s.) hakkında dahi böyledir. Zîrâ Hak Teâlâ onun hakkında* اِنّ۪ى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا *(Bakara, 2/124) ya'nî "Biz seni nâsa imam kılıcıyız" buyurdu; nâsa halîfe kılıcıyız"*

demedi. Vâkıâ biz burada "imâmet"in "hilâfet" ma'nâsına geldiğini biliriz. Fakat "imamet" hilâfet gibi değildir. Çünkü Hak Teâlâ İbrâhîm (a.s.)ı, "hilâfef'ten İbaret olan daha hususi esmâsiyle zikr etmedi; "imamet'ten ibaret olan daha umumi esmâsiyle zikr etti. Binâenaleyh onun hilâfeti hakkında dahi Dâvûd (a.s.)ın hilâfeti gibi nass-ı sarîh yoktur.

6.Paragraf:

Ondan sonra Dâvûd hakkında hilâfet, onun ihtisâsındandır ki Hak, onu halîfe-i hükm kıldı. Bu ise, ancak Allah'dan oldu. Böyle olunca ona فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ **(sad. 38/26) dedi. Ve Âdem'in hilâfeti bu mertebeden vâki' olmaz. Binâenaleyh onun hilâfeti, Allah'dan nâib olup O'nun halkında hükm-i ilâhî ile onlar hakkında hükm etmekle değil, bundan evvel mertebe-i hilâfette vâki' olan kimseyi hâlif olmakla vâki' olur. Her ne kadar emr böyle vâki' oldu ise de. Fakat bizim kelâmımız, onun üzerine tansîs / ve onunla tasrîh hakkındadır. Halbuki Allah'ın yeryüzünde, Allah'dan halîfeleri vardır; ve onlar da resullerdir. Velâkin bu gün hilâfet resullerdendir, Allah'dan değildir. Zîrâ onlar, ancak resulün onlara şer' ettiği şeyle hükm ederler; bundan dışarıya çıkmazlar. Şu kadar var ki, burada bir incelik vardır. Onu ancak bizim emsalimiz bilir. Bu da Resul (a.s.) için şer' olunan şeyden, onunla hükm ettikleri şeyin ahzindedir. Binâenaleyh resulden halîfe olan kimse, hükmü, Resûlullah (s.a.v.)den nakl ile ahz eder. Yâhud aslı, kezâlik Resul (s.a.v.)den menkûl olan ictihâd ile alır. Ve bizim içimizde onu Allah'dan ahz eden kimse vardır. Böyle olunca bu hükmün aynı ile Allah'dan halîfe olur. İmdi onun Resul (s.a.v.) için madde olması haysiyyetinden, onun için madde olur. Binaenaleyh o, nüzul edip hükmettiği vakit Îsâ (a.s.) gibi, zahirde hükümde ona adem-i muhalefetinden**

dolayı müttebi'dir. Ve Allah Teâlâ'nın "O enbiyâ Allah Teâlâ'nın hidâyet ettikleridir. Binâenaleyh sen onların hidâyetlerine iktidâ et!" ma'nâsına olan أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَيهُمُ اقْتَدِهْ **(En'âm, 6/90) kavlinde nebi Muhammed (s.a.v.) gibidir. Ve o halîfe sûret-i ahzinden arif olduğu şey hakkında muhtass-ı muvafıktır. Ve o, onda, Nebi (s.a.v.) in rusülden tekaddüm eden kimsenin şer'inden takrir ettiği şey menzilesindedir. Onu takrir etmekle, biz ona, ondan evvel onun gayrine şer' olduğu haysiyyetinden değil, onun takriri haysiyyetinden tâbi' olduk** (6).

Ya'nî Hz. Âdem'in hilâfeti hakkında nass-ı sarîh olmadığı gibi İbrâhîm (s.a.)ın hilâfeti hakkında da sarahat yoktur. Yalnız onun imameti açık açık ifade edilmiştir. Ve "imamet" ile "hilâfet" arasında mantıkan niseb-i erba'adan umûm ve husûs-i mutlak nisbeti vardır.

Zîrâ her bir halîfe imamdır; ve her imam ise halîfe değil, belki ba'zı imam halîfe olur. Şu halde Hak Teâlâ cenâb-ı İbrâhîm'i, "hilâfet"ten ibaret olan ehass-i esmâsiyle zikr etmedi. Belki "imâmet"ten ibaret olan daha umumi esmasıyla zikr eyledi. Halbuki Hak Teâlâ cenâb-ı Davud'u bilhassa "hükümde halîfe" kıldı. O hem imameti ve hem de hilâfeti câmi'dir. Ve hilâfeti hakkında nass-ı sarîh dahi vârid olduğundan asla tereddüde mahal yoktur. Ve "hükümde hilâfet" ise, ancak esmanın tamamı muhît ve cami' olan "Allah" ismine mazhariyetle olur. Ya'nî Allah'dan halef bırakmak yoluyladır.

Zîrâ bu ism-i câmi'in gayri bulunan esmâ-i ilâhiyyeden birinin mazharı olan kâmilde tasarruf-i tâm zahir olmaz. Onun tasarrufu o ismin husûsiyyetine münhasır kalır. İşte cenâb-ı Davud'un hilâfeti Allah'dan olduğu için, Allah Teâlâ ona فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ *(Sâd, 38/26) ya'nî "Beynen-*

nâs cemî'-i esmanın hükümlerini Hak ile tatbik eyle!" buyurdu. Ve Hz. Âdem'in hilâfeti ise, hakkında nass-ı sarîh vârid olmuş olan bir mertebeden vâki' değildir. Zîrâ Hak Teâlâ'nın melâikeye hitaben: "Ben yeryüzünde halîfe kılıcıyım" (Bakara, 2/30) buyurmasıyla ezhânda tereddüd vâki' olup: "Acaba Hz. Âdem, kendinden evvel Hak tarafından halîfe kılınan biri tarafından mı, yoksa doğrudan doğruya Allah tarafından mı istihlâf olunmuştur?" der.

Bununla beraber Hz. Âdem yeryüzünde Allah'ın halîfesidir; ve onun naibidir; ve emr böyle vâkı'dir. Fakat bizim kelâmımız, Dâvûd (a.s.) hakkında nass-ı sarîh ile hilâfetin sûret-i kat'iyyede beyan buyrulduğunu zikr etmekten ibarettir. Yoksa Dâvûd (a.s.)dan başka Allah'ın yeryüzünde doğrudan doğruya Allah tarafından istihlâf olunan halîfeleri vardır ki, onlar peygamberân-ı izam aleyhimü's-selâmdır.

Fakat hâtem-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'den sonra risâlet kesilmiş olduğundan bugün hilâfet Allah'dan değil resullerdendir. Zîrâ bugün ümmet-i Muhammed içinde zahiren müctehid imamların ve bâtınen kamil velilerin ve aktâb gibi mevcûd olan halifeler, ancak Resul (a.s.)ın onlara şer' ettiği şeyle hükm eder.

Onlar şerîat hükümlerinden dışarı çıkmazlar. Ancak burada bir incelik vardır ki, o inceliği zevkan ve hâlen ilim ve mertebede bizim emsalimiz olan muhakkikin bilir. Bu incelik dahi budur ki: Eimme-i müctehidîn ve kamil veliler bir mes'elede hükm ederler; ve bu hükmü Resûlullah (s.a.v.)in şerîatinden alırlar. Bu surette onlardan Resûl'den halîfe olurlar. Zira bu hükmü Resûlullah hazretlerinden naklen aldılar. Fakat bu hükmü edebilmek için tahsîl-i ilim lâzımdır. Halbuki ilm-i zâhir-i şerîati bilcümle anlaşılması güç herkesin tahsili müşkildir.

Kamil veliler arasında ilm-i zâhir-i şerîatte derin olmayan ve yalnız zarûrât-ı dîniyyesiyle iktifa eden zevât-ı kiram pek çoktur. Bununla beraber bir mes'ele-i şer'iyyenin halli hususunda kendilerine vâki' olan müracaat üzerine, bu zevât-ı kiram muvâfık-ı şer'-i Ahmedî olmak üzere cevaplar

verip ulemâyı hayrete düşürürler. Ezcümle ümmî olan evliyâ-yı kiramdan Şeybân-ı Râ'î hazretlerine sorarlar ki: Bir kimse beş vakit namazdan birini kaçırsa; fakat kaçırdığı namazın hangi vakte ait olduğunu hatırlayamasa, o kimse ne yapsın?

Cevaben buyururlar ki: O kimse beş vaktini gaflet içinde geçirmiştir; beş vaktini dahi kaza etmek lâzım gelir. Ve Hz. Mevlânâ (r.a.) Fîhi Mâ-fîh nâmındaki eser-i âlîlerinde buyururlar ki: "Şeyh Nessâc-ı Buhârî (kuddise sırruhû) sâhib-dil bir merd-i azîm îdi. Mollalar ve eâzım, ziyaret kasdiyle onun nezdinde gelirler; ve iki diz üstü otururlar idi. Şeyh ümmî idi. Onun lisânından Kur'ân'ın ve ahâdîsin tefsirini dinlemek isterler idi. O der idi ki: "Ben arapça bilmem. Siz Kur'ân'ın ve hadîsin tercümesini söyleyiniz, ben de onun ma'nâsını söyleyeyim".

Onlar âyetin tercümesini söylerler; o da onun tefsir ve tahkikine başlayıp: ''Mustafâ (s.a.v.) filan makamda iken bu âyet geldi; ve o makamın ahvâli böyledir" diyerek o makamın derecesini ve onun yollarını ve urûcunu tafsîlen beyân eder idi". İşte görülüyor ki, bu hükmü Allah'dan ahz ediyorlar. Fakat ahz ettikleri hükümler Resul (a.s.)ın şerîatinden başka bir şey değildir. "Kur'ân kıyamete kadar münzeldir" dediklerinin ma'nâsı bu dakikaya müsteniddir.

Binâenaleyh ümmet-i Muhammed içinde olan kamil veliler bu hükmün aynı ile Allah'dan halîfe olur. Şu halde Allah'dan ahz hususu, Resûlullah (s.a.v.) için madde vâki' olduğu gibi, kamil veliler için de madde olur. İmdi âhir zamanda İsâ (a.s.) nüzul edip, nasıl tamâmiyle şerîat-i muhammediyye üzere hükm edecek ise, o hulefâ dahi öylece zahiren hükümde şerîat-i muhammediyyeye muvafık olarak hükm ederler. Ve onlar Resul (a,s.)a tâbi' olurlar. Ve bu hulefânın hâli tıpkı Allah Teâlâ'nın أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَيهُمُ اقْتَدِهْ *(En'âm, 6/90) kavline muhâtab olan hâtemü'l-enbiyâ Muhammed Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in hâline benzer.*

Zîrâ (S.a.v.) hidâyet-i ilâhiyye ile mühtedî olan enbiyâyı sabıkanın bu hidâyetlerine iktidâ ile me'mûr oldu. Halbuki hidâyetin me'hazi birdir. Enbiyâ-i sabıka o hidâyeti nereden ahz etti ise, (S.a.v.) dahi oradan alır. Binâenaleyh enbiyâ-yı sabıka için madde vâki' olan ahz-i husus, Sallallâhü aleyhi ve sellem için de madde vâki' olur.

İşte kamil velilerin şerîat-i muhammediyyeye muvafık olarak doğruca Allah'dan ahz etmesi hâli budur. Ve o halîfe Allah'dan aldığı şeyi bilmek hususunda resule tâbi' değildir. Zîrâ bilişi kendi nefsine âit olan ihtisâs-ı ilâhîdir. Fakat almak hususunda resule muvafıktır. Zîrâ resule muhalefeti yoktur. Ve Hak'tan aldığı şeyi ihtisâs-ı ilâhî İle bilip zahirde resulün hükmüne muvafık olan bir hükmü, o hulefânın takrîr etmesi, Nebî (a.s.)ın kendinden evvel gelen peygamberlerin şerîatini, kendi şerîatinde bize takrîr etmesi menzilesindedir.

Biz enbiyâ-yı sâlifenin şerîatine, ancak Nebimiz (s.a.v.)in bize kendi şerîati sırasında takrîr ettiği için tâbi' olduk. Yoksa biz o şerîate Nebî'mizin gayri olan bir nebinin şerîati olduğu için tâbi' olmadık.

7.Paragraf:

Ve Resûlün Allah'dan ahz ettiği şeyin aynını, halîfenin Allah'dan ahz etmesi dahi böyledir. Binâenaleyh biz onun hakkında, lisân-ı keşf ile "halîfetullâh'' ve lisân-ı zahir ile ''halîfe-i Resûlullah" deriz. Ve bundan dolayı Resul (a.s.), muhakkak kendi ümmetinde hilâfeti Rabb'inden ahz eden kimse olduğunu bildiği için, hilâfetle kendisinden hiç bîr kimseye nass etmediği ve bir kimseyi ta'yîn eylemediği halde vefat eyledi. Böyle olunca hükm-i meşrû'da muvâfakatla beraber Allah Teâlâ'dan halîfe olur. İmdi vaktaki Sallallâhü aleyhi ve sellem bunu bildi, emri hacr etmedi. Böyle olunca, Allah Teâlâ için onun halkında hulefâ vardır ki, rusül (aleyhimi’s-selâm) in ahz ettiği şeyi, Resûl'ün ve rusüllerin ma'deninden alırlar. Ve burada mütekaddem olanın fazlını arif olurlar. Zîrâ Resul ziyâdeye kabildir; ve bu

halîfe, ziyâdeye kabil değildir. Öyle ki eğer Resul ola idi, onu kabul ederdi. İmdi ona teşri' olunan şeyde, ilim ve hükümden, ancak hassaten resule teşri' olunan şey i'tâ olunur. Sen Îsâ (a.s.)ı görmez misin? Vaktaki Yahudiler, tahayyül ettiler ki, / bugün resul ile hilâfet hakkında bizim dediğimiz gibi, muhakkak o, Mûsâ üzerine ziyâde etmez. Ona îmân ettiler ve ona ikrar eylediler. îsâ (a.s.) resul olduğu için, vaktaki bir hükmü ziyâde etti veyahut bir hükmü nesh eyledi, ki Mûsâ (a.s.) onu takrir etmiş idi, buna tahammül etmediler. Zîrâ onun hakkında i'tikadlarına muhalefet eyledi. Ve Yahudiler, emri hakikati üzere câhil oldular. Binâenaleyh katlini taleb eylediler (7).

Ya'nî Resul (a.s.)ın Allah'dan aldığı hükmün aynını, halîfenin Allah'dan alması, Resul (a.s.)ın enbiyâyı sâlifenin hükümlerini Allah'dan almasına benzer. Resûl'ün o aldığı hüküm, ahzde nasıl müstakil ve zahirde o şerâyi'-ı sâlifeye muvafık ise, halîfe de ahzde müstakil ve zahirde öylece şerîat-i muhammediyyeye muvafıktır. Şu halde biz o halîfe hakkında lisân-ı keşf ile "halîfetullah" ve lisân-ı zahir ile "halîfe-i Resûlullah"dır deriz. İşte bunun için Resul (a.s.), kendinden sonra kimin halîfe olacağını ta'yîn etmeksizin vefat etti.

Zîrâ Resul (a.s.), kendi ümmeti içinde hilâfeti Rabb'inden elde eden kimse olduğunu bilir. Böyle olunca o halîfe zahirde Resûl'ün şerîatine muvafakatle beraber doğrudan doğruya Allah'dan elde eylediği hükm-i meşrû'da Allah'dan halîfe olur. İşte Resul (a.s.), bu dakikayı bildiği cihetle, emr-i hilâfeti hacr ve men' etmedi. Ve hilâfeti kendi hilâfetine hasr etmedi. Belki hilâfet kapısını açık bırakmakla hilâfet-i ilâhiyyeye işaret etti.

Binâenaleyh Allah Teâlâ'nın kendi halkında bir takım hulefâsı vardır ki, rusül alehimü'sselâmın aldığı hükümleri onların aldığı ma'denden ve menba'dan alırlar. Ve bu ahz makamında, kendilerinden evvel kâim olmuş olan resulün fazlını arif olurlar. Çünkü Resul hükümlerde ziyâdeyi kabul

eder, ya'nî kendisine gelen şerîatin hükümleri, kendinden evvel gelen resulün şer'i hükümlerinde ziyâde olur. Fakat halîfe hakkında bu vârid değildir. Halîfeye ancak tâbi' olduğu resulün şer'i hükümleri vârid olur. O hükümlerden ziyâdeyi kabul etmez.

Halbuki o halîfe, eğer resul olaydı, hükümlerde ziyâdeyi kabul eder idi. Binâenaleyh halîfeye ilim ve hükümden bir şey verildiği vakit, ancak hassaten resule teşri' olunan şey verilir; ondan fazla bir şey verilmez. Sen Îsa (a.s.)ı görmüyor musun? Halîfe resule tâbi'dir, ona muhalif bir hüküm ile zahir olmaz, dediğimiz gibi, Yahudiler Hz. îsâ'yı, şer'-i Mûsâ (a.s.)ı ikâmeye me'mûr bir halîfe zannettiler ve Mûsâ (a.s.)ın getirdiği şeriat üzerine bir hüküm ziyâde etmez tahayyül eylediler.

Evvelen îmân ettiler; ve onun nübüvvetine ikrar eylediler. Çünkü şerîat-İ Musa'da bunun gibi enbiyâ çok idi. İsâ (a.s.)ı da onlardan biri zannettiler. Halbuki İsâ (a.s.) resul olduğu ve resul ise ziyâdeyi kabul ettiği için, vaktaki şerîat-i Mûsâ üzerine bir hüküm ziyâde etti ve Hz. Musa'nın şerîatinde mukarrer kılmış olduğu bir hükmü nesh etti, Yahudiler bu hâle tahammül edemediler.

Zîrâ İsâ (a.s.) Yahudilerin kendi hakkındaki i'tikâdlarına muhalif olarak zahir oldu. Yahudiler ise hakîkat-i hâli bilmediklerinden İsâ (a.s.)ın katline kıyam ettiler. Bilmediler ki İsâ (a.s.)in şerîat-i Mûsâ'dan ibkâ ettiği hükümler kendi şerîati olduğu içindir, yoksa Mûsâ {a.s.)ın şerîati olduğu için değildir.

Misâl: *Bilfarz hükümet bir ticâret kanun nâmesi neşr eder. Bir müddet o kânunun hükümleriyle amel olunur. Ba'dehû efradın muâmele-i ticâriyyesi tevessü' eder. Ve halkın inkişâf eden isti'dâdât-ı ticâriyyesi o kanun nâme ahkâmından ba'zılarının neshini ve ba'zılarının ibkâsını ve yeniden bir takım ahkâm daha vaz'ını îcâb ettirir. Binâenaleyh hükümet yeniden bir ticâret kanunnâmesi yapmak lüzumunu hisseder; ve bu kânunun sonuna bir madde ilâve edip der ki: Filan tarihli ticâret kanunnâmesinin hükmü bu kânun ile mefsûhdur.*

Her ne kadar yeni kânunda eski kânunun bir takım hükümleri mevcûd bulunur ise de, artık mahkemeler o kânundan bahisle hükmetmezler. Zîrâ efradın isti'dâdına göre yeni kânun yapılmıştır; ve o kânun müstakildir. Evvelki kânun ile asla münâsebeti kalmamıştır. İşte bunun gibi nesh-i şerâyi' ve irsâl-i rusül, ancak halkın isti'dâdâtıyla alâkadar bir keyfiyettir. Ve ümmet-i Muhammed'in isti'dâdâtı derece-i kusvâya vâsıl olduğundan (S.a.v.) Efendimiz'in getirdiği şerîat dahi ekmel-i şerâyi'dir; ve kıyamete kadar bâkâdir. Nitekim ondan sonra hiç bir resul zuhur etmemiştir ve etmeyecektir.

Ve ümmet-i Muhammed'in isti'dâdâtının derecesine fî-zamâninâ sekene-i arzda görülen efkâr ve ihtirâât şâhiddir. Zîrâ arzda sakin olan akvamın kâffesi ümmet-i Muhammed'dir. Şu kadar ki bir kısmı "ümmet-i da'vet", diğer bir kısmı "ümmet-i icabet"tir. Ya'nî bir kısmı Kur'ân'ın hükümlerini kabul etmiş, diğeri henüz etmemiştir; el'an da'vet olunmaktadırlar. Ve Avrupalıların "Biz ümmet-i İsa'yız" demeleri makbul değildir. Zîrâ şerîat-i İseviyye, şerîat-i muhammediyye ile hükmü kaldırılmıştır. Nasıl ki hükümet yeni bir kânun neşrettikten sonra, ba'zı mahâkim: "Hayır biz eski kanun üzerine hükmederiz, yeni kânunu tanımayız" diyemezler: derlerse onların bu da'vâları nefsü'l-emirde bâtıl olur.

8.Paragraf:

İmdi Kitâb-ı Azîz'inde Allah Teâlâ'nın ondan ve onlardan bize ihbar eylediği şey, onun kıssasından vâki' oldu. Böyle olunca vaktaki resûl oldu, ya mukarrer olan hükmü naks etmekle veyahut bir hükmü ziyâde etmekle, ziyâdeyi kabul etti. Zîrâ naks, bilâşek bir hükmün ziyâdeliğidir. Halbuki hilâfet için bugün bu mansıb yoktur. Ve Muhammed (s.a.v.)in müşâfehe olunduğu şer' üzerine değil, ancak ictihâd ile takarrür eden şer' üzerine naks ve ziyâde eyler, imdi ba'zan halîfeden, hükümde bir hadîse muhalif olan şey zahir olur. Binâenaleyh onun ictihâddan

olduğu tahayyül olunur. Halbuki böyle değildir. Ve ancak bu imâm indinde, o haber keşf cihetinden nebiden sabit olmadı. Ve eğer sabit ola idi onunla hükm ederdi. Ve her ne kadar onun hakkında olan tarîk, adlden adl oldu ise de, o adl vehimden ve ma'nâya nakilden ma'sûm değildir. İmdi bugün halîfeden bunun misli vâki' olur. Ve kezâlik îsâ (a.s.)dan vâki' olur. Zîrâ o nüzul ettiği vakit mukarrer olan şer'-i ictihâddan çoğunu kaldırır. Şu halde o, ref'i ile Resûl (a.s.)in, onun üzerine olduğu, hakk-ı meşru' suretini tebyîn eyler. Husûsiyle nâzile-i vâhidede eimmenin ahkâmı taâruz ettikde, kat'â ma'lûm olur ki, eğer vahy nazil ola id, elbette vücûhun biri ile nazil olur idî. Binâenaleyh o vech hükm-i ilâhîdir. Ve onun mâadası, her ne kadar Hak onu takrir etti ise de, o, bu ümmetten haracın ref'i ve hükmün ittisâ'ı için şer'-i takrîrdir(8).

Ya'nî Allah Teâlâ'nın İsâ (a.s.)dan ve Yahudilerden Kur'ân-ı Ke-rîm'de ihbar eylediği emr, İsâ (a.s.)ın kıssasından vâki oldu. Cenâb-ı Şeyh (r.a.) İsâ (a.s) ile Yahudiler arasındaki macerayı tasrîh etmeyip, yalnız Allah Teâlâ hazretlerinin Kitâb-ı Azîz'inde bu kıssayı bize ihbar ettiğini beyân ile iktifa buyurdu. Zîrâ bu bâbdaki ihbârât-ı kur'âniyyenin tefsîrinde akvâl-i muhtelife vardır. Ve Hz. İbn Abbâs ve Talha ibn Alî (radıyâlâhü anhümâ) وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ *(Enbiyâ, 21/34) âyet-i kerîmesi hasebince* اِنِّى مُتَوَفِّيكَ *(Âl-i İmrân, 3/55) ve* فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى *(Mâide, 5/117) âyet-i kerîmelerini vefat ile tefsîr eylemişlerdir. Ve i'tikâd-ı Nasârâ dahi bunun üzerinedir. Vallâhü a'lem bi'ssavâb. Ve bu babdaki tafsilât Fass-ı İsevî'de mürur etti.*

Vaktaki İsâ (a.s.) resûl oldu, ya Mûsâ (a.s.)ın şerîatinde mukarrer olan bir hükmü eksiltmekle veyahut o şeriat

üzerine bir hükmü ziyâde etmek suretiyle hükümde ziyâdeyi kabul etti.

Zîrâ mukarrer olan bir hükmü eksiltmek dahi bilâşek ziyâdeyi kabul etmektir. Çünkü bu hüküm dahi yeni bir hükümdür. Fakat halîfe böyle yapamaz. O (S.a.v.)in şer'i üzerine ne bir hüküm ziyâde edebilir ve ne de o şerîatten bir hüküm eksiltebilir. Zîrâ o şeriat (S.a.v.) Efendimiz'e yüzyüze olma suretiyle vârid olmuştur. Ve nass-ı kâtı'dır. Halîfe, resul değildir ki, bu şeriat üzerine bir şey ziyâde etsin veya ondan bir hüküm eksiltsin. Halîfe, imamların içtihadı ile takarrür eden, şer'-i Resûl üzerine bir hükmü ziyâde veya ondan bir hükmü naks edebilir.

Meselâ "kadınlara dokunma" hâlinde imâm-i Şafiî hazretlerine göre abdest bozulur. İmâm-ı A'zam hazretlerine göre bozulmaz. Halbuki âyet-i kerîmede ; اَوْلَمَسْتُمُ النِّسَآءَ *(Nisa, 4/43) nassı vârid olmuştur. Bu şer'-i Resûl'dür. Fakat bundaki hüküm ictihâd ile takarrür etmiştir. Abdestin mess-i nisa ile bozulması ve bozulmaması yekdiğerini münâkız olan iki hükümdür. Ve iştihad eden imamlar her iki kavi hakkında da delîl ikâme buyururlar. Fakat (S.a.v.) Efendimiz'in bu husustaki amel-i kat'îleri ne idi? İşte bu cihet halîfeye keşf yoluyla ma'lûm oldukda, ictihâd ile takarrür eden bu şer' üzerine bir hükmü ziyâde eder veya ondan bir hükmü tenkis eyler.*

Halîfe, ba'zan bir mes'elede hükm eder ki, o hüküm bir hadîse muhalif olur; ve bu hükmü gören ehl-i hicâb: "Nassın varid olduğu yerde içtihada izin yoktur, halbuki bu zat hadîs mevcûd iken bu mes'elede ictihâd etti; binâenaleyh bu hüküm bâtıldır" diye iddiaya kıyam ederler. Ve onlar halîfeyi nass muvacehesinde ictihâd etti tahayyül ederler. Bu ise, onların tahayyül ettikleri gibi değildir. Belki bu hadîsin Sallallâhü aleyhi ve sellemden sudûru bu imâm indinde keşf cihetinden sabit olmamıştır da, onun için böyle hükmetmiştir.

Ve eğer keşf cihetinden o hadîsin Nebi (a.s.)a nisbeti onun indinde sabit ola idi, elbette bu hadîsi şerîf mucibince

hüküm eder ve nass mevcûd iken bi't-tabi' o mes'elede ictihâd etmezdi. Eğer i'tirâzan denecek olur ise ki: "İmâm indinde sabit olmayan hadîs, Sallalâhü aleyhi ve selleme varıncaya kadar racül-i adlden racül-i adle intikal etmek suretiyle bize vâsıl olmuştur.

Buna adem-i i'timâd nasıl caiz olur?" Hz. Şeyh (r.a.) bu i'tirâza cevaben buyururlar ki: O racül-i adl vehimden ve ma'nâya intikâlden ma'sûm değildir. Ya'nî racül-i adl bir hadîsi nakl ederken o kelâmda tevehhüm ettiği bir ma'nâyı ifâdeye sa'y eder. Bundan kendisinin bile haberi olmaz; hadîs-i sâf nakl ettiğini zanneder.

Bu hâl umûr-i âdiyede dâima bizim başımızdadır. Meselâ birisi bir söz söyler. Aradan hayli vakit geçer. Biz o sözü diğer bir kimseye nakl ederken tevehhüm ettiğimiz ma'nâ veçhile ifâde ederiz. Halbuki kailin muradı bizim ifâde ettiğimiz ma'nâ değildir. İşte halîfeden herkesin nass zannettiği şeye bu sebeble muhalif hüküm vâki' olur.

Ve bu hal İsa (a.s.)dan dahi vâki' olur. Zîrâ Isâ (a.s.) âhir zamanda nüzul ettiği vakit, müctehid imamların ictihadı ile takarrür eden şeriattan bir çoklarını kaldırır. Çünkü imamların getirmiş olduğu şeriat o günlere kadar geçerli idi neden çünkü içtihat etmişlerdi, içtihat etmişlerdi ama ilhami, vahyi olarak değildi. Yani iç bünyelerinden müşahedelerinden değildi. Mantık kıyası yaparak içtihad etmişlerdi işte İsa (a.s.) vahyin ilhamı ile vahyi açtığından ve de Rasul (s.a.v.) zamanındaki hakikati aslı ne ise onu getirdiğinden bakın bu çok mühim ahir zamanda oluşacak şeylerdir bunlar, imamların içtihadatı ile takarrür eden şerden birçoklarını kaldırır. Yani şeriattan birçoklarını kaldırır.

Böylece mezhepler de kalkmaktadır. Şimdi bakın şurada bir incelik vardır, nasıl ki fıkhi meseleler fıkıh hükmünü ifade eden eğiten medreseler kaldırıldı, daha sonra da tarikatlar kaldırıldı, neden çünkü bunlar hep teferruatla ilgili şeylerdir. İşte zaman geldiğinde mezhepler de kaldırılacaktır. Ama bunu kim kaldıracak semavi olanlar kaldıracaktır. Gökten gelenler kaldıracaktır. Çünkü bu fıkhi meseleler bilindiği gibi

sadece bedenle ilgilidir. Mesela radyolarda söylüyorlar işte dişinin şurası şöyle olursa burası böyle olur, efendim dolgu olduğu zaman dişinin aslının bazı yerlerini kapatıyor mu kapatıyor, kapatıyorsa oraya su işlemiyor, su işlemiyorsa abdesin geçerli olmuyor! diyor.

İşte bu tür çok fazla teferruatla ilgilenilen teferruatı meydana getiren ve miraç etmemize mani olan yani çok aşağıda çok yerde tutmak suretiyle yerde kök salmak suretiyle genişleterek miraç ehli olmamıza bu tür şeyler mani olduğundan bunları kaldıracaktır. Yani İslam dininin gerçek manada ifade etmek istediği tevhit hakikatlerini miraç hakikatlerini getirecektir. Batılılar bunlarla uğraşmıyorlar, Ruh-ul Kuds, ruh ile ilgileniyorlar. Latif mana alemi ile ilgileniyorlar. Ama batıl ama atıl ama uğraştıkları şey artık bedeni aşmışlar, işte fenafillah mertebesinde yani iseviyet mertebesinde kişi fani olmuş olduğu halde hayatını sürdürüyorken, ona ne diş lazım, ne ayak tırnağı lazımdır, mezhep ne lazımdır.

Çünkü fenafillahta fani olmuş cesedin dışına çıkmış, ölmüş bir adam cesedinin saçı ile sakalı ile tırnağı ile uğraşabilir mi? İslam'ın gerçek yönü olan tevhid hakikatleri ortaya çıkacaktır. İşte bu doğu ve batı birleşimi ile olacaktır. Doğudan mehdi (a.s.) batıdan da İsa (a.s.) gelmek suretiyle İslamiyet'in fiziki manada fiziki uğraşmalarla geride kalmışlığını ortadan kaldıracaklar. Yani bu teferruatları kaldıracaklar, Hak ile ilgili, tevhid ile ilgili meseleleri ortaya getirecekler.

Binâenaleyh İsâ (a.s.), bu gibi kesrette olan hükümleri yani çok fazla üstünde durulan gereksiz olan *hükümleri kaldırmakla*. *Resul (a.s.) kendi zamân-ı saadetlerinde, nasıl bir şeriatla Rasul (s.a.v.) zamanında nasıl kullanılıyor ise o hakk-ı meşru' suretini beyan eder açıklar. Ve ondan evvel zuhur edecek olan Hz. Mehdî dahi böyledir. Dört mezhebi hükümsüz bırakıp hâlis din üzerine hükm edecektir.* Bakın Allah'ın ve peygamberin dinini uygulatacak, mezhep imamlarının dinini değildir. Bu tabi konuşma zahir ulema tarafından çok yanlış algılanır ve şiddetle de karşı çıkılır.

Ama ne garptir ki işin hakikati budur. İslamiyet'in neden böyle geri kaldığı da anlaşılmış oluyor, gerçi bunların aleyhine söz söylenmiyor, yanlış anlaşılmasın, bugün bunlar gerekli ama ne zaman mehdi (a.s.) ile İsa (a.s.) gelecek o salahiyete onlar sahiptir ancak. O zaman mezhep imamlarını sözleri geçersiz kalacak, onların üstünü gelecek, zaten onlar da bu hususa rıza gösterirler, çünkü görevleri gereği göstermeleri de gerekmektedir. Eğer onlar derler ki biz geleni tanımayız bizim hükümlerimiz geçerlidir, o zaman onlar onu inkar etmiş olurlar, makul bir imam da fıkıh ehli de bu türlü yanlışlığa da düşmez. Peki bu arada da ne olacaktır, Mehdi (a.s.) zahiren gelene kadar hep bu böyle devam edecek değildir.

İşte halife ve kısmen imam olan Hazret-i Peygamberin varisleri batında kendi çevreleri hükmü sürdüreceklerdir. Bakın bu çok mühimdir. Mehdi (a.s.) bu işi genele yayacaktır. Şimdi bakın biz her ne kadar o fıkhın hükmüyle İmam-ı Azam (r.a.) surette O'na bağlı isek de ama gönülden Hüda mezhebine bağlıyız. Suretimiz oraya bağlıdır. Onu inkar etmek değildir. Namaz kılıyoruz bir sistem vardır, İslamiyet'in beş şartını uyguluyoruz, uygulamaya çalışıyoruz. Suret olarak mezhep içindeyiz. Ama şeklimiz ve suretimiz oraya bağlıdır.

Ama gönlümüz Hüda mezhebine bağlıdır. Bu da vahye dayanan Hüda mezhebine bağlıdır. İşte bu hakikati Mehdi (a.s.) ve İsa (a.s.) geldiği zaman genele yayılacaktır. Bu anlayış genele yayılacaktır işte o yüzdendir ki İslamiyet yücelmiş olacaktır ve de gerçeği anlaşılmış olacaktır. Fıkıh ilmiyle ilgilenen kimseler tek kitap sadece fıkıh kitaplarına bakıp o imamların sözlerini söyleyin diyor ve onlara uygun olmayan hiçbir hukuku hükmü kabul etmiyorlar.

Halbuki onların üstünde o kadar içtihat var ki onlar içtihat yolu kapandı müçtehit yok artık diyorlar, tabi genelde yok olabilir onlar öyle düşünebilirler, onların aldıkları eğitim de o yönde oldukları için bir şey denmez. Ama tevhid ehli onların bütün hallerini kabul ederek, oradan da yola çıkarak, daha da ileri gitmektedirler. Yani bir kimse uçağa binmiş uçuyor, bulutların üstünde onun yağmurla ilgisi yok ki,

şemsiye açsın. Ama yerde olsa açmak zorunda. İşte biz hep yerde isek hep şemsiye açacağız. Yani fıkıh hükmüne tabi olacağız. Ama çıkmışsak uçağın üstüne binmişsek hatta füzeye binmiş de dünya kutrundan kurtulmuşsak, çekiminden kurtulmuşsak ruh haline gelmişsek oranın hükmü o dur.

Onun için Hz. Mehdî'ye muhalif olanların pek çoğu zahir alimleridir. Bazı hukuk kaldırılınca Mehdi'ye (a.s.) karşı gelinecek. *Ehl-i keşf olan evliya ise o hazrete tâbi' olacaklardır. Husûsiyle nazil olan bir hükümde yani yeni gelen bir hükümde imamların hükmü taâruz ederse, yani onları geçerse, bu taarruz edenlerin kaldırmak daha iyi bir yoldur.* Yani yeni gelen hüküm onların üstünde bir hükümse eskilerini kaldırmak daha güzel bir yoldur. *Zîrâ bu ihtilâfa bakılınca sûret-i kat'iyyede malûm olur ki, eğer esâsında ihtilâf olunan mes'ele hakkında vahy nazil olsa idi, vücûh-i muhtelifeden biri ile nazil olur idi; ve o vech-i vâhid dahi hükm-i ilâhî olurdu.* Yani onların ikisinden biri ile nazil olurdu.

Ve hükm-i ilâhîden gayri olan vecihleri, her ne kadar imamların ictihâdâtı hasebiyle, Hak takrir etmiş ise de, o şer'i karar bu ümmetten haracın kaldırılması ve hükmün genişlemesi içindir. Zîrâ imamların muhtelif hükümleri olmasa, hakimler ba'zı mesâilde hükm için güçlük çekerler idi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ *(Bakara, 2/185) Ya'nî "Allah Teâlâ size kolaylık murâd eder ve size güçlük murâd etmez."*

İşte bu sebebten dolayı müctehid içtihadında hatâ ederse de, yine kendisine bir sevap yazılır. Yani bazı mezheplerde aynı hüküm üzerinde değişik hükümler vardır, değişik tatbikatlar vardır. Bu rahmet olması içindir. Kişi birinde şüpheye düşerse yani birinde çıkar yol bulamazsa diğer bir mezhepde yol bulur. O amelini öylece yapar diye bugünkü hali belirtmiştir.

----

9. Paragraf:

Ve Aleyhi's-salâtü ve's-selâm ve bir rivayette ya'nî "İki halîfeye biat olunduğu vakit onlardan diğerini katl ediniz!" kavline gelince; bu, kendisi için kılıç olan hilâfet-i zahire hakkındadır. Ve her ne kadar ittifak etseler bile, hilâfet-i ma'neviyye hilâfına olarak, elbette ikisinden birisinin katli lâzımdır. Zîrâ hilâfet-i ma'neviyyede katl yoktur; ve katl ancak hilâfet-i zahire hakkında geldi. Ve her ne kadar bu halîfede, bu makam yok ise de, eğer adalet ederse, o halîfe-i Resûlullah'dır. İmdi aslın hükmündendir ki, onunla iki ilâhın vücûdu tahayyül olunur. Halbuki لَوْ كَانَ فِيهِمَآ اَلِهَةٌ اِلا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا **(Enbiyâ, 21/22) ya'nî: Her ne kadar ittifak etseler dahi, "Eğer yerde ve gökte, Allah'dan başka ilâhlar olsa idi zemin ve âsumân fesada varırdı." Böyle olunca biz biliriz ki, eğer ikisi takdîren ihtilâfa düşerlerse, elbette onlardan birinin hükmü nafiz olur idi. Binâenaleyh hükmü nafiz olan hakikatte ilâhdır; ve hükmü nafiz olmayan ise ilâh değildir. Ve biz buradan biliriz ki, bugün âlemde nafiz olan her bir hüküm muhakkak Allah'ın hükmüdür; her ne kadar şer' denilen zahirde mukarrer hükme muhalif olursa da. Zîrâ nefs-i emirde ancak Allah'ın hükmü nafizdir. Çünkü âlemde vâki' olan emr, meşiyyet-i ilâhiyye hükmü üzeredir. Her ne kadar şer'in takriri meşıyyetten vâki' oldu ise de, şer'-i mukarrer hükmü üzere değildir. Ve bunun için hassaten şer'in takriri nafiz oldu. Zîrâ meşiyyet için, şer' hakkında ancak takrir vardır; şer'in getirdiği şeyle amel yoktur (9).**

Bu bakın çok mühim meseleye geldi burada oluşum. Şimdi burasını çok iyi dinleyelim gerçekten çok mühim meseleler var. Yani birçok sorunun açık cevapları var

içerisinde*. Ya'nî birisi i'tirâz edip dese ki: "Bir asırda ehl-î keşf evliyanın taaddüdü yani birden fazlası görülüyor*. *Bunlar hükmü Allah'dan ahz ettiklerine göre,* yani kendi müşahedelerini Allah'tan aldıklarına göre *her birisi bir halifedir. Ya'nî zahirde "halîfe-i Resulullah", bâtında "halîfetullah"dır. Halbuki (S.a.v.) Efendimiz: "İki halîfeye bîat olunduğu vakit onlardan birini katl ediniz!" buyuruyor. Bu zevatın bir zaman içinde çoğalarak icrâ-yı hilâfetleri nasıl olur?"*

Hz. Şeyh (r.a.) bu mukadder bir itiraz yani sorulması mantıklı olan bir soruya *cevaben buyururlar ki: Bu hadîs-i şerîf kılıç sahibi olan halife hakkındadır.* Yani hükümdar hakkındadır diyor. Yani İslamiyette de görüldü ya dört halifeden sonra halifeler geldi ya onlar hakkındadır diyor. Fitne çıkarmasınlar zahirde diye. *Zîrâ kılıç sahibi yani hükümdar olan iki halîfe zuhur ettiği vakit, aralarında ihtilâf zuhurundan dolayı, insanlar arasında kan dökme vâki' olur; ve ibadullahın rahatı yani insanların rahatı kargaşa olup memleket umuru fesada varır.*

Beyt: Tercüme: *"Şehir içindeki bir mahallede ya sen olursun, ya ben. Zîrâ iki hükümdar ile vilâyetin işi karışık olur."* Yani bir vilayette iki vali olursa işler karışır. Ya mahalleyi bölmek lazım biri bir tarafta biri diğer tarafta, *Binâenaleyh zuhur eden ikinci halîfenin katli lâzım gelir. Eğer onlar aralarında ittifak etseler bile, bu ittifakları makbul değildir. Çünkü her ikisi de bir memlekette tasarrufa kıyam edeceklerinden, dâima ihtilâf zuhuru tabiîdir. Halbuki ma'nevi hilafet böyle değildir. Onlar kılıç ile ortaya çıkmadıklarından taaddüdleri hâlinde, fesâd-ı ümmet ihtimâli yoktur. Bu sebeble emr-i katl ancak hilâfet-i zahire erbabı hakkında vârid olmuştur.*

Eğer birisi i'tirâzan der ise ki: kılıç ile hükümdar olmaya kalkan kimse de hükmünü Allah'dan ahz edecek kudret-i ma'neviyye ve binâenaleyh makâm-ı keşf yoktur ki ona halîfe diyelim?" yani halife lafzı batında olan müşahede ehli içindir. O zaman müşahede ehlinin de katli gerekmez mi diye bir sual gelir akla diyor. *Hz. Şeyh (r.a.) bu muhtemel olan suale dahi cevaben buyururlar ki: Vâkıâ bu halîfede, bu*

makâm-ı keşf yoktur. Kılıç halifesinde keşf makamı yoktur. Fakat hükm-i şer'înin infazına sa'y edip icrâ-yı adalet ederse, o kılıç sahibi olan kimse dahi emr-i adalette, "halîfe-i Resûlullah"dır. Yani Rasul'un (s.a.v.) emrini yerine getiriyor ise kılıcı ile o hükmü ortaya getiriyor ise işte o halife-i Rasulullah'tır.

İmdi seyf ile zahir olan iki halîfeden ikincisinin katli hakkındaki hüküm, Öyle bir asıldan doğar ki, o asıl dahi iki ilâhın tahayyül olunmasıdır. Yani iki halife mutlak manada olması için de iki ilah olması lazımdır.

Ve o aslın hükmü dahi, Hak Teâlâ hazretlerinin لَوْ كَانَ فِيهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا (*Enbiyâ,* 21/22) ya'nî "*Yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar ola idi, onlar fesada varır idi" kelâm-ı şerîfinde beyan buyrulmuştur.*

Eğer bu hayali olan ilâhlar ittifak etmiş olsalar bile, onların bu ittifakıyla husule gelecek olan geçici bir sakinlik olur idi. Zîrâ mademki onlarda tasarruf hükmü vardır, elbette ihtilâf zuhur eder. Yani ne olursa olsun ikisinde de bu hüküm varsa yani tasarruf etme hükmü varsa mutlaka bir gün birbirlerinin hükümlerini yanlış bularak ihtilaf ederler. *Ve biz biliriz ki, eğer bu hayali olan ilahlar takdîren ihtilâfa düşseler, elbette ikisinden birisinin hükmü geçerli olur. Zîrâ ihtilâf zuhuru takdirinde her ikisi yekdiğerine karşı kendi kuvvetlerini isti'mâle başlarlar. Ve kuvvetlerinin hududu dahi yekdîğerınden ayrılmış olacağından, bu mahdûd kuvvetler ile devam eden mücâdelât neticesinde biri galip diğeri mağlûb olmak lâzım gelir.*

Ve neticede galip gelen ilâhın hükmü tesirli olur. Şu halde iki ilâhdan hükmü tesirli olan hangisi ise, hakikatte ilâh olan o olur. Ve mağlûb olup hükmü tesirli olmayan ise, artık ilâh değildir. Ve biz bugün bu aslın hükmünden bilip anlıyoruz ki, şu anda âlemde, her ne kadar bu alemde şeriatın dışında herhangi bir hükümler geçerli olmakta iseler de yani bütün insanlar Efendimizin getirmiş olduğu şeriata

göre hükümet edilmemektedirler. Yani hem onlar var, hem de diğerleri de vardır. Yani uymayanlar da vardır. Tabi olanlar var tabi olmayanlar da vardır.

Zîrâ ulûhiyyet tek bir mertebedir; ve ilâh, tek ilahtır. Yani diyelim ki Allah'ın hükmü olan şeriatı kullananlar Allah'ın hükmüne tabidir, kullanmayanlar da bir başka Allah'a tabidir. O zaman iki halife olması gerekiyor, yani bir inanların halifesi, bir de inanmayanların halifesi o zaman iki Allah olması lazım gelir, iki Allah olunca da bu alemin sistemi bozulur. Yani ne gök yüzü ne de yer yüzü o zaman o iki ilah savaşa kalkar hangisi galip gelirse onun hükmü nafiz olur. Böyle bir şey olmadığına göre ve Allah tek olduğuna göre bütün alemde de Allah'ın hükmü nüfuz ettiğine göre Allah dilerse; dilediği şeyi dilediği yerde mahvetmez veya hayat veremez mi? *Binâenaleyh nefs-i emirde ancak Allah'ın hükmü geçerlidir.*

Başka türlü eğer Allah'ın hükmü eğer orada yok dersek o hüküm orada bir şey oluyor ama yok desen de orada bir fiil oluyor, küçük veya büyük o zaman o fiili ne yapman lazım, ilah kabul etmen lazım. O zaman binlerle milyonlarla ilah çıkar ortaya. Bütün bu alemde Allah'ın hükmü geçerlidir çünkü alemde vaki olan emr, ayan-ı kevniyyeden her birinin hakikati olan ayan-ı sabitenin lisan-ı istidadı ile Hakk'tan talebttiği hal ne ise onun üzerine taalluk eden meşiyet-i ilahi hükmüncedir. Yani o ayan-ı sabitenin kurgusu ne ise meşiyet-i ilahiye hükmüncedir, Allah'ın dilemesi hükmüncedir. Yani ayan-ı sabitede programlanmış olan o sistem ne ise o da Allah'ın meşiyetidir, Allah'ın dilemesidir o da.

Şimdi diyelim ki, çamaşır makinesi; yani onlar mutlak manada kul hükmündedir ve itirazsız her şeylerini yapıyorlar, insanların bazı itirazları oluyor, tabi insanlar ile onları karıştırmayalım ama misal olarak bir makineyi ele aldık. Mühendis o makinenin nasıl olmasını istiyor idiyse daha baştan onun meşiyeti, mühendisin hükmü ile o çalışmaktadır. Ekmeği yaparken fırıncı kaç dakika belirli olarak belirli sıcaklıkta fırında duracaksa işte ustanın meşiyeti yahut işin gereği meşiyeti ne ise onu o kadar orada

tutmaktadır. İşte bütün alemdeki zuhura gelen varlıklar da bu kendi istidatlarını o istidat-ı lisan ile bunları Hakktan talep etmektedir.

Şimdi ekmek diyor ki ben 20 dakikada pişerim, fırıncı da diyor ki ben bunu 20 dakikada çıkardım, halbuki ekmek öyle çıkmayı istiyor da fırıncı onu onun için çıkartıyor. Yani ekmeğin istediğine göre çıkartıyor ama ekmeğin o derecede oluşumunu da kendi beyninde bir programı var, ilahi program var o ilahi program ne istiyorsa onlarla hizmette olan birlikte olan da işte o istidat ve kabiliyetlerine göre hüküm vermekteler, faaliyetlerini öyle sürdürmekteler. Bütün alemdeki işler de böyle, meslekler de böyledir. İstidadı ile Hakktan talep ettiği hal ne ise onun üzerine taalluk eden meşiyeti ilahiye hükmüncedir. Yani ilahi isteğin hükmüne göredir.

Çünkü âlemde vâki' olan emr, a'yân-ı kevniyyeden her birinin hakikati olan ayn-ı sabitesinin isti'dâd lisanı ile Hak'tan taleb ettiği hal ne ise, onun üzerine taalluk eden meşiyyet-i ilâhiyye hükmüncedir. A'yân-ı sabitenin ülm-i ilâhiyyede sûret-i sübûtu ve isti'dâd bahisleri Fass-ı Uzeyrî'de tafsil olunmuştur. Vâkıâ şeriatın tekrarı dahi meşiyyet-i ilâhiyyeden vâki' olmuştur. Yani değişik hükümlerin çıkması da ilahi istekten meydana gelmiştir. Neden; zamanın ihtiyaçlarına göre. *Fakat âlemde vaki' olan bütün işlerin hepsi, tekrarlanmış hüküm üzerine değildir.* Yani mutlak manada kararlı hüküm üzerine değildir. *Zîrâ âlemde şeriat ile amel etmeyenler, amel edenlerden daha çoktur. Binâenaleyh meşiyyet-i ilâhiyye şeriatı nasıl tekrar tekrar yazmış ise, şeriata muhalif olan işleri dahi öylece tekrar etmiştir.*

Zîrâ âlemde cereyan eden hükümler, ancak Hakk'ın hükmüdür. Onun dilediği şey elbette vâki' olur; dilemediği şeyin vukü'u mümkin değildir. Eğer Allah dilememiş olsaydı bu alemdeki bu tür şeyler mümkün olmazdı. *İşte bunun için hususi olarak şeriatın takriri nüfuz etti oldu*, ya'nî şeriat âlemde mevzu edilmiştir, böyle bir hüküm konulmuştur, yani alemdeki şeriat hususi bir hüküm olarak nüfuz etti. Yani bütün aleme yaygın değildir. *Yoksa, "Mevzu' olan şer'*

ile, ona muhalefet edenlerin amel etmesi kat'iyyen murâd olunmuştur" hükm-i umûmîsi nafiz olmadı.

Eğer böyle bir hükm-i umûmî olsa idi, hükm-i şer'a kimse muhalefet edemez idi. Zîrâ şer' hakkında ancak takrir vardır; şer'in getirdiği şeyle amel etmek behemehal mukarrer değildir.

Onun için resuller, ancak teblîğa me'mûrdur. وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلا الْبَلاغُ *(Nûr, 24/54) Ve şer' "emr-i teklîfî"dir, "emr-i iradî" değildir. Ve emr-i teklîfî ile emr-i iradî bahisleri Fass-ı Ya'kübî'de murûr etti.*

10.Paragraf:

İmdi meşiyyetin saltanatı büyüktür. Ve bunun için Ebû Tâlib Mekki onu "ars-ı zât" kıldı. Zîrâ o, li-zâtiha hükmü muktezîdir. Binâenaleyh vücûdda "meşiyyet"ten hâriç olarak bir şey vâki' olmaz ve ondan bir şey mürtefi' olmaz. Şu halde burada ma'siyetle müsemmâ olan şeyle emr-i ilâhîye muhalefet olundukda, ancak vâsıta ile olan emirdir, "emr-i tekvin!" değildir. Binâenaleyh bir kimse, emr-i meşiyyet haysiyyetinden vâki' olan onun cemi'-i fiilinde, asla Allah Teâlâ'ya muhalefet etmedi. Böyle olunca muhalefet, emr-i vâsıta haysiyyetinden vâki' oldu. İyi anla! (10).

Ma'lûm olsun ki "meşiyyet" lügatte bâhiş, istek ve irâde ma'nâsınadır. Fakat "meşiyyet" ile "irâde" arasında, muhakkikin ıstılâhınca fark vardır. Şöyle ki "meşiyyet"-i Hak, ezelî ve ebedîdir ve onun menşei zâttır. Ve o, bir ma'dûmun îcâdına veya bir mevcudun in'idâmına taalluk eden hahiştir. "İrâde" ise, yine zâtın isteğidir. Fakat bir ma'dûmun îcâdına taalluk eden istektir. Şu halde "meşiyyet", "irâde"den daha umumidir. Ya'nî her irâde meşiyyettir, fakat her meşiyyet

irâde değildir. Ve Hakkın zatına mensûb olan isteğin ma'nâsı, zât-ı Hakk'ın kendi zâtına tecellîsine, zâtın isteğidir.

Binâenaleyh bu talebin menşei zâttır; esma ve sıfat değildir. Zîrâ zât-ı sırf mertebesinde esma ve sıfat yoktur ki, menşe-i taleb ve hâhiş olabilsinler. Onlar ancak bu tecellî-i zatî ile ilm-i Hak'ta peyda olurlar. Ve ondan sonra, o esmanın îcâdına irâde-i ilâhiyye taalluk eder. Nitekim Hak Teâlâ buyurur :

اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَىْءٍ اِذَآ اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

(Nahl, 16/40) Bu âyet-i kerîme ile beyan buyrulan hakâyık ve bahs-i tekvin Fass-i Sâlihî'de tafsil olunmuştur. Bu bahis gayet dakiktir; iyi teemmül edilmek lâzımdır.

Bu izahattan anlaşıldığı üzere "meşiyyet"in saltanatı, kuvveti ve kudreti büyüktür. İşte bunun için Ebû Tâlib Mekkî (k.A.s.) hazretleri meşiyyeti "arş-ı zât" kıldı. Ebû Tâlib Mekkî hazretleri eâzam-ı muhakkikinden bir zât-ı şeriftir. Tercüme-i hâli Mevlânâ Câmî hazretlerinin Nefehâtül-Üns ile Ferîdüddîn Attâr hazretlerinin Tezkiretü'l-Evliyâ'sında mündericdir. Ve Kütü'l-Kulûb nâmındaki eser-i münîfin sahibidir. Ve "meşiyyet"in "arş-ı zât" olmasının sebebi budur ki, meşiyyet, zâtndan dolayı bir hüküm iktizâ eder.

Binâenaleyh "meşiyyet"ten hâriç olarak hiçbir şey mevcûd ve hiçbir şey ma'dûm olmaz. Ya'nî îcâd ve i'dâm meşiyyetin saltanatı ve kuvveti tahtındadır. Şu halde şer'in vücûdu meşiyyetin hükmüyle olduğu gibi, şerîate muhalefetin vücûdu dahi yine meşiyyetin hükmüyledir. Ve şeriat, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) vasıtalarıyla olan emirdir; "Kün!" kavliyle vâki' olan emir ya'nî "emr-i tekvînî" değildir.

Binâenaleyh namaz kılmak ve oruç tutmak gibi enbiyâ vasıtasıyla gelen emir "meşiyyet" cihetinden vâki' olan emir olmadığı için, bu emre muhalefet olunabilir; ve muhalefet vukü'unda da ona "ma'sıyet" tesmiye olunur. Eğer şerîatle amel, meşiyyet cihetinden ola idi, hiç bir kimsenin muhalefete mecali olmaz idi. Zîrâ Allah Teâlâ'nın "meşiyyet" cihetinden vâki' olan bilcümle fiilinde, hiçbir kimse Allah

Teâlâ'ya muhalefet edemez. Binâenaleyh Allah Teâlâ'ya olan muhalefet, ancak enbiyâ vasıtasıyla gelen emirde vâki' oldu. Bu bahis, hem mühim ve hem de incedir, iyi anla!

11.Paragraf:

Böyle olunca emr-i meşiyyet, hakikatte ancak fiilin "ayn"ının icadına teveccüh eder, fiil yedeyni üzerinde zahir olan kimsenin üzerine değil. Şu halde vâki' olmaması müstahîl olur, velâkin bu mahall-i hâssda. İmdi bir vakitte ona, emr-i ilâhîye muhalefet tesmiye olunur; ve bir vakitte dahi, emr-i ilâhîye mu-vâfakat ve tâat tesmiye olunur. Binâenaleyh lisân-ı hamd ve zemm, vâki' olan şey hasebiyle, fiile tâbi' olur (11).

Ya'nî emr-i meşiyyet hakikatte kendisinden fiil sâdır olan kimsenin üzerine değil, o kimseden sâdır olan fiilin "ayn"ının îcâdına teveccüh eder. Zîrâ bir şeyin vücûdu ve ademi "meşiyyef'in kuvvet ve saltanatı tahtındadır. Onun kudretinin hâricinde hiç bir şeyin vukü'u mümkin değildir. Ma'lûm olsun ki "meşiyyet" mertebe-i ahadiyyette zâtın zuhura olan hâhişinden ibarettir. İşte bu meşiyyet hasebiyle zât, kendine tecellî ettikde, zâtında bi'l-kuvve mündemiç olan nisbetlerin suretleri, onun ilminde peyda olur. Ve bu nisebetlerin suretleri "a'yân-ı sabite" isimlendirilir. Ve a'yân-ı sabite hîn-i sübûtlarında Hakk'ın ne suretle ma'lûmu oldularsa, irâde-i ilâhiyye dahi, vücûd-i haricîde, onların o suretlerle zahir olmalarına taalluk eder.

Şu halde, "ilim", ma'lûm olan a'yân-ı sabiteye ve "irâde" dahi ilme ve bunların cümlesi de "iradeye (meşiyyet)"e tâbi' olurlar. Ve mademki îcâd ve i'dâm ancak iradenin (meşiyyetin) hükmüyle vâki' olmaktadır, bu takdirde meşiyyet elbette kuldan sâdır olan fiilin "ayn"ının îcâdına teveccüh eder. Yoksa kendisinden fiil sâdır olan kul üzerine teveccüh etmez. Zîrâ cebir yoktur. Belki kulun iki eli üzerinde zahir olan fiil kendi isti'dâd-ı ezelîsi hasebiyledir.

Eğer kul fiilinde mecbur ise, bu cebir Hak tarafından değil belki kulun kendi tarafindandır. Kulun isti'dâd-ı ezelîsine gelince, bu isti'dâd mec'ûl ve mahlûk değildir ki, "Bu isti'dâdı ona kim vermiştir?" suâli vârid olabilsin. A'yân-ı sabitenin sübûtu ve "isti'dâd-ı gayr-i mec'ûl" Fass-ı Uzeyrî'-de emsile ile îzâh olunmuştur; oraya müracaat buyrulsun.

İmdi bu tafsilât ma'lûm olduktan sonra anlaşılır ki, kulda fiilin "ayn"ının vâki' olmaması müstahîl olur. Velâkin emr-i meşiyyet ayn-ı kabile olan kulun kabiliyetindeki fiilin "ayn"ını bu mahall-i hâs olan kulda îcâd eder. Böyle olunca kuldan sâdır olan fiile, bir i'tibâra göre, emr-i ilâhîye "muhalefet" tesmiye olunur; ve bir i'tibâra göre de emr-i ilâhîye "muvafakat" ve "tâat" tesmiye olunur.

Ma'lûm olsun ki, emr-i ilâhî iki kısımdır: yani ilahi emirler, Allah'ın emri iki oluşumdadır, Biri enbiyâ ve evliya ve bir de ictihad eden imamlar vasıtasıyla olan "emr-i teklîfî"dir. Bu mevzu bir bakıma kaderin hakikatini belirtiyor. Emr-i teklifiyi, emr-i ilahiyi faaliyete geçiriyorken o da kader hükmüne girmiş oluyor. Yani miktar miktar mukadder olan zuhura çıkmış oluyor. Şimdi birisi emr-i teklifi, *Diğeri dahi meşiyyet-i ilâhiyye ile bir şeyin vukü'una olan "emr-i tekvînî"dir.* Yani ilahi dileğin oluşması için yani Allah'ın dilemesinin oluşması için bir şeyin vukuuna olan emr-i tekvinidir. Yani "Ol" manasınadır. Cenab-ı Hakk meşiyet-i ilahiyesinde yani İlahi dilediğinde ilahi olarak bir şeyi dilediğinde o şeyin olmasını murad ettiğinde, "kün" dediğinde hemen olur diye emr-i tekvini, yani tekvin "kün" emrinin zuhura gelmesidir.

Kulun ezelî üzerine ait olan emr-i tekvînî, eğer emr-i teklîfîye muhalefeti iktizâ ediyorsa, bu emr-i teklifi dedi. Bir de emr-i iradi yani ayan-ı sabiteler üzerine konan emr-i iradi bu aynı zamanda yalnız emr-i teklifinin insanların üzerinde olan mühim bir oluşumu vardır, yani insanlar üzerinden faaliyete geçen insanın hür iradesi ile faaliyete geçen de diğer yönü vardır. Bu emr-i tekvini genel olarak bütün alemlerdeki oluşumdur. Yani nerede bir kuş kanadını kaldırmışsa o emr-i tekvini ile olmaktadır. Yani Hakkın o varlıktaki dilemesi ile kevn onu dilemesi zuhura çıkarmasıyla

tekvin, yani kevn, bu alemler oluşmaktadır*. Abdin istidad-ı ezelisi üzerine ait olmak, terettüb eden emr-i tekvini eğer emr-i teklifiye muhalefeti iktiza ediyorsa şimdi emr-i iradi diyelim yani emr-i tekvini emr-i iradi istidad-ı ezeli üzerine ona ait olarak emr-i tekvini eğer emr-i teklifiye muhalefeti gerektiriyorsa vücûd-i haricîde muhakkak ondan muhalefet zuhura gelir.*

Yani abdin vücudu haricinde yani dışındaki o vücudunda o emr-i teklifiye muhalefet meydana gelir. Eğer emr-i iradisinde kişinin yani ayan-ı sabitesinde olan emr-i iradisinde, istidadına göre eğer onun dışında bir oluşum varsa emr-i teklifiye uymayan bir oluşum varsa ona muhalefet zuhura gelir. *Binâenaleyh ondan küfür, cehl ve isyan sâdır olur.* Şimdi dışarıdaki hukuku bir tarafa bırakalım çünkü burada ilahi bir hukuk söz konusudur, fıkıh hukuku değil, burada ilahi fıkhın hükmü vardır. Beşeri fıkhın hükmü değildir. Ve de anlaşılması oldukça zor bir yerdir burası.

Zîrâ "emr-i tekvînî" icâbı budur. Yani emr-i iradinin zuhura çıktığı emr-i tekvini budur. Yani bunu gerektirir diyor. Yani diyelim ki bir insan "Mudil" esması onda %10-15 ise, "Hadi" %5 ise ne yapacaktır o "Mudil" isminin zuhurunu ortaya getirecektir, böylece de emr-i teklifiye de uymayacaktır. İşte bu emr-i iradi ilahi olarak emr-i tekvini olarak o kişiden zuhura gelmektedir. *Ve o kişinin ayn-ı sabitesi lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan bu suretle zuhuru taleb etmiştir;* yani sonradan dışarıdan olma bir şey değildir, özünde olan emr-i teklifi isyan ve zulüm olarak tekvin olmuştur.

Tekvine gelmiştir, neden çünkü özünden onu taleb etmektedir. *ve Hak dahi onun o suretle vukû'unu murâd eylemiştir.* Dilemesi yani meşiyet-i ilahiye ayan-ı sabitesinde onu dilediğinden ve ayan-ı sabite de mecul olmadığından dolayısıyla emr-i iradi olduğu halde neticede gene o kula bağlanmaktadır. Yani o fiil gene kula bağlanmaktadır. Yani cebir gibi herhangi bir şey olmamaktadır.

Böyle olunca kul kendi isti'dâdının iktizâsına muhalefet edemez. Yani kendi istidadına karşı gelemez. *Şu halde*

vücûd-i haricîde, ya'nî bu âlemde, Kuldan küfür ve isyan sudûrunda "emr-i teklîfî"ye nazaran, Allah'a muhalefet etti, deriz; ve "emr-i tekvînî"ye nazaran emr-i ilâhîye muvafakat ve itaat eyledi, deriz. İşte şu mevzuyu çok iyi bilmemiz lazımdır. Kaza ve kaderin ana kaynağı işte budur. Bunun dışında söylenenlerin hepsi hayali tasavvurlar ve hayali çözüme çalışılmakta iş olarak kalmakta, onun için de bir türlü çözülememekte bir kısım mutezile, bir kısım cebriye bir takım kaderiye ve de değişik değişik mezhepler ortaya çıkmaktadır.

Ve bu surette lisân-ı hamd ve zemm, âlem-i şehâdette fiilin vukü'una göre, ancak bu fiile tâbi' olur. Yani hamd etmek ve zem etmek, yermek yani övme ve kötüleme ile şehadette fiilin vukuuna göre ancak bu fiile tabi olur. *Ya'nî kuldan zahir olan fiil, "emr-i teklîfî"ye ve bi'l-vâsıta olan emr-i ilâhîye muvafık ise, şer'an mahmûd olur yani övülmüş olur.* Yani emr-i iradi emr-i teklifiye uygunsa bu ahlak övülmüş olur, mahmud olur.

Ve eğer muhalif ise o fiil şer'an kötülenir. Emr-i meşiyyete göre abd her iki halde dahi Hakk'a itaat etmiş bulunur. Zîrâ abd, kendi Rabb-i hâssı olan ism-i ilâhinin sırât-ı müstakimi üzerinde yürür. Hani Rabları onları nasiyelerinden kaza hükmüyle tutmuştur ve senin Rabbın da doğru yol üzeredir diyor ayette. O halde kim hangi Rabbın tesiri altında ise bir bakıma o Rabbın istikametinde kendi doğru yolunda olmaktadır. Tabi diğerinin yolu daha başka olduğu için ona göre ters olmaktadır.

Ve hiç bir kimsenin kendi Rabb-ı hâssı olan ismin ahkâmına muhalefete kudreti yoktur. Yani kendi Rabbı hasının dışında bir şey yapması mümkün değildir. *Binâenaleyh her bir isim, kendi abdinden razıdır; ve abd dahi cemî'-i ahvâlinde ona mutî'dir.* Bütün hallerinde Rabb-ı hasına itaat etmektedir. İtaat ettiğinden dolayı da Rabb-ı hassı ondan razıdır. Yalnız bu bu kadar kolay bir hadise değildir, tamamen böyle düşünürsek Rabb-ul Erbab'a nasıl ulaşacağız, gibi bir sürü şeyler çıkar, burada hazretin şu iki noktayı çok iyi belirtmek istediği anlaşılıyor. Emr-ı teklifi, emr-i tekvini ve emr-i iradi. Şimdi emr-i teklifi emr-i iradi ve

emr-i tekvini emr-i teklifi yoluyla kulda zuhura çıkıyor, yani Allah'ın meşiyet-i ilahiyesi itibariyle yani Allah'ın arzusu isteği itibariyle kulda tabi olarak bunlar ortaya çıkıyor.

Şimdi eğer bunlar kulun üstünde mutlak olarak böyle hakim ve çıkıyorsa o zaman kulun kulluğu nerede kaldı. Şimdi bu mevzu burada yok, ama başka yerlerde var, tabi sonuna kadar bütün mevzularla bir paragrafı açmış olsa diğer mevzular diğer peygamberlerin özelliklerinde anlatılan şeylerin hepsi bir araya alınmış olacaktır, burada vurguladıkları hakikat-ı ilahiyenin meşiyet-i ilahiyenin iki kanaldan çıkmasıdır. Ama bir de kişinin mesuliyeti vardır. Şimdi bunu böylece dediğimiz zaman kulun kulluğu kalkmış oluyor ortadan. Kulun vücudu kalkmış oluyor. Emr-i teklifiye muhalefet olan şeyin kaynağının onun istidat ve kabiliyetinin olduğunu başka bir şey yapamaz halde olduğunu söylüyor. Peki o zaman şöyle diyelim; emr-i iradi mutlak olarak üzerimizde hakim bir vaziyette ise o zaman emr-i teklifi neden yapılıyor? Gerek var mı ki emr-i teklifiyi yapmaya.

Mademki ayan-ı sabitemizde belirlenmiş mademki bir şey yapılamıyor, neden namaz kılın oruç tutun, diye belirtiliyor. İşte bunun bir sebebi ibadet ehli ile ibadet ehli olmayanların ayrılması, çünkü teklif ediliyor. Eğer o teklif yapılmazsa Ebu Cehil ile Muhammed'in (s.a.v.) arasındaki fark meydana gelmez. Nitekim Kur'an-ı Kerim gelmezden evvel yani emr-i teklifinin yapılmasından evvel bunların hepsi arkadaşlardır. Aralarında bir ihtilaf yoktu. Ne zaman ki emr-i teklifi geldi, yani Kur'an hükümleri geldi, teklif aldılar, Hazret-i Peygamber de onlara beyan etti bu teklifi hatırlattı ona ne deniyor, yani emr-i teklifiyi teklif etti, o zaman uyanlar ile uymayanlar işte ortaya çıktılar. Emr-i teklifinin bu özelliği vardır.

Ve onlar da emr-i teklifiyi vücuda getirdiklerinden yani kevn ettiklerinden içlerindeki özellik ortaya çıkmış oldu. Bu yaptıkları fiillerde kendilerine şahit oldu. Hem kendi kendilerine hem de karşı taraflarına şahit oldu. Eğer emr-i teklifi gelmeseydi onların cennetlik veya cehennemlik olmaları bilinemez ayrılamazdı. O zaman ahirette kim cennette kim cehenneme gidecekti. Yani yapılan fiiller

neticede onların bir şuhutları oldu, şahitleri oldu, hangi tarafa gideceklerse.

Peki o zaman emr-i teklifi neye yarıyor, şimdi bir buna yarıyor, yani bu hale yarıyor, ki onlar o zaman bir şey diyemeyeceklerdir. "Ya rabbi biz ne suç işledik de cehenneme gittik" diyemeyeceklerdir, yaptıklarının neticesine katlanacaklardır. Şimdi burada insanın en mühim tarafı kader-i muallak olan tarafıdır. Kader-i mutlak olan tarafımıza dokunamıyoruz. Ayan-ı sabitelerimizin gereği bizim bir Rabb-ı hasımız var ama bu Rabb-ı hasımıza yakın başka Rabb-ı haslarımız da vardır. Çünkü bütün esma-i ilahiye insanda mevcut olduğundan Rabb-ı hası ağırlıklı olarak bir Rabb-ı hası var, ama ona yakın Rabları da vardır.

Diyelim ki bir terkibimizden bir ismin zuhuru %50 var, %45 de bir ismin zuhurundan var, ona yakın olarak yani Rabb-ı has namzeti üzerinde faaliyeti var, nasıl diyelim bir yerde vali seçilecek yahut belediye başkanı seçilecek üç dört tane aday olur. İşte onlar Rabb-ı haslardır. En çok oyu kim alıyorsa o alıyor ama diyelim ki birisi on bin oy aldı diğeri de dokuz bin dokuz yüz oy aldı, az bir farkla eğer önceki seçilen ölürse diğeri onun yerine taliptir. Veya ikinci seçimde daha çok çalışmalar yaparak onun önüne geçme imkanı vardır.

İşte ism-i haslarımızda bizde böyledir. Yani esma-i ilahiyenin de bu şekilde sıralanması vardır. Bizde esma-i ilahiyenin tümü de vardır, eğer onların bir tanesi eksik olursa o ismin istikametinde çalışma, hiç faaliyet gösteremeyiz, oramız eksik olur. Mesela semi ismi olmasa o Rabdan bizde olmazsa duyamayız. İşte duymayanlarda nitekim onun eksikliğinden duymuyorlar. Veya kendi fiziksel sisteminden duymuyorlar. İşte bizim yapacağımız şey aklımızı emr-i teklifiden yapılan tekliflere göre ayarlayıp mücadele edip emr-i teklifiye uymaya çalışmaktır.

İşte bizim sorunlu olduğumuz yer burasıdır. Bu uymaya çalıştığımız süre içerisinde biraz zorlanarak bizden çıkan fiiller emr-i teklifi, bize ait olan emr-i teklifi, emr-i kevn olan fiillerdir, emr-i tekvini olandır. Bir üzerimizde ilahi emr-i tekvini var, bir de bizim ürettiğimiz bireysel tekvin var. Yani

çalışmak ile meydana getirdiğimiz fiiller bizim emr-i tekvinimiz olmaktadır. Yani üzerimizde iki türlü kevn, oluşum vardır, biri tabii olarak oluşumlar kevnler, bir de kendimizin gayretleri ile ortaya koyduğumuz kevnler, işte bizi biz yapan esas bu kevnler olmaktadır.

----

12. Paragraf:

Ve vaktaki emir, hadd-i zâtında bizim takrir ettiğimiz üzere oldu, bunun için halkın meâli, saadet envâ'ının ihtilâfı üzere, saadetedir. İmdi Hak Teâlâ bu makamdan "rahmeti"; her bir şeye vâs'i olmasıyla ta'bîr eyledi; ve muhakkak rahmet, gazab-ı ilâhîyi sabıktır. Halbuki sabık mütekaddemdir. İmdi onun üzerine hükm eden müteahhir, abde lâhık oldukda, onun üzerine mütekaddem olan hükm eder. Böyle olunca abde rahmet neyl eder. Zîrâ rahmetten gayri sabık olmadı. İşte bu, "Rahmeti gazabını sebkat etti" sözünün ma'nâsıdir. Tâ ki ona vâsıl olan kimse üzerine hükm ede. Zîrâ o, gayette vâkıftır. Halbuki küllisi gayeye sâlîktir. Binâenaleyh gayeye vusul lâ-büddür. Rahmete vusul ve gazaba müfârakat lâ-büddür. Şu halde rahmete vâsıl olanın hâlinin i'tâ ettiği şey hasebiyle, ona vâsıl olan her bir kimse hakkında, hüküm rahmet içindir (12).

Ya'nî emir, hadd-i zâtında bizim dediğimiz gibi olup, yani bu kader işi bu alemin kuruluş işi yani yaşam işi bizim dediğimiz gibi olup emr-i meşiyyet Allah'ın dileme işi i'tibâriyle hiç bir kimsenin Hakk'a muhalefete mecali olmayınca, elbette bilcümle halkın akıbeti saadete dönüşmüş olur. Zîrâ gerek "emr-i teklîfî" olan şerîate riâyetle amel etsin, gerek etmesin, herkes "emr-i tekvini" olan emr-i meşiyyete mutî' ve münkâddır, yani boyun eğmiştir*. Ve mutî' ve münkâd olanların sonu da elbette saadete çıkar.* Yani itaat edenlerin ve boyun eğenlerin sonu da saadet olur *Velâkin saadetin çeşitleri vardır. Çünkü saadet, emr-i*

nisbîdir. Yani saadet herkese göre değişik bir haldir. *Nitekim bu âlemde dahi böyledir.*

Bir hal birisine göre saadettir; ve diğerine göre değildir. Meselâ adam vardır ki, aile sıkıntısıyle iştigâli kendisi için saadet addeder. Yani aileye bağlı bir kimse ailenin zorluklarını gideriyorken harcadığı para ve zamana saadetle bakar*. Zîrâ onun isti'dâdı, meşrebi ve zevki bunu iktizâ eder. Fakat yine adam vardır ki, tek başına ve sıkıntıdan masun olarak ferâğ-i bâl ile yaşamağı saadet bilir.* Yani bu aile sorunlarından uzakta yaşamayı saadet bilir, *Bu da onun isti'dâdına göre olan bir meşreb ve zevktir. Sâir ahvâl-i kesîre de buna kıyasla.*

Binâenaleyh Hak Teâlâ'nın وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ *(A'râf, 7/156) ya'nî "Benim rahmetim her şeyi kaplamıştır" âyet-i kerîmesi bu makamı beyan buyurmuştur. Ve "Rahmetim gadabımı geçmiştir" hadîs-i kudsîsi mucibince, muhakkak rahmet-i ilâhiyye gazab-ı ilâhîyi geçmiştir; yani ilahi rahmet ilahi gadabı geçmiştir, örtmüştür. ya'nî rahmet gazabdan evveldir,* yani rahmet öndedir.

Zîrâ rahmet aslî, ve gazab arızîdir. Çünkü bu alemler Rahman sureti üzere halk edildi Rahmet üzeredir. Rasul'de (s.a.v) "rahmetellil alemiyn" dir. *Asl olan şey elbette evveldir, yani öndedir. Ve ârîzî olan şey dahi muahhardır; yani arkadadır ve sabık olan rahmet, yani önde olan geçmiş olan rahmet gazab-ı arızî üzerine mütekaddemdir,* onun üzerine takdim edilir. Yani ezeli olan rahmet sonradan meydana gelen gazabın üzerinde takdir edilmiş çünkü gazab emr-i şeriata muhalif olan amele karşı arız olur. Şeriat emrine muhalif olan amellere karşı arıza olur. Eğer yanlış ameller olmasa yani şeriata aykırı ameller olmasa gazab da olmayacaktır. Ama rahmet geneldedir. İşte onun için rahmet asli gazap arizi yani sonradan oluşmaktadır. *Çünkü gazab emr-i şerîate muhalif olan a'mâle karşı arız olur. Halbuki* قُلْ

كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ *"de ki ey habibim her amel eden kendi şakulesi üzerine amel eder" (İsrâ, 17/84) âyet-i kerîmesinde beyan buyrulduğu veçhile, ehl-i âlemin tümü emr-i meşiyyete itaat üzeredir.* Şakül yukarıdan düz bırakılan ölçü yani yukarıdaki ayan-ı sabite ne ise onun üzerine amel eder. Yani yukarıdaki ayan-ı sabite ne ise onun üzerine o şekilde o fiil üzeredir, onun üzerine amel eder. *İlâhi isteme hükmü ile vücûd-i Hak âyînesinde, a'yân-ı sabite peyda oldu. O a'yân ne suretle sübût buldular ise, yani ne suretle sabit oldular ise yani programları ne şekilde çizildi ise o suretle Hakk'ın ma'lûmu oldular.* O suretle Hak bilmiş oldu, yani zuhura geldiler,

Binâenaleyh vücûd-i kevnîde o vech ile zahir olmaları için irâde-i ilâhiyye taalluk etti. İlahi irade onlar üzerinde hüküm oldu. Onlar da bu âlemde öylece zuhur ettiler. Şimdi emr-i meşiyyete muhalefete kimin mecali olur? Yani Allah'ın dilemesi dışında herhangi bir şey yapmaya kimin gücü yeter.

İşte, sû'-i hatimeden ziyâde sû'-i fatihadan havf etmek lâzımdır, dediklerinin ma'nâsı budur. Su'-i hatime demek; kötü sondan ziyade, su'-i fatihadan, kötü başlangıçtan korkarım demektir. Yani birileri demiş ki yani kötü gitmekten mi korkarsın, yok demiş kötü gitmekten değil kötü gelmekten korkarım demiştir. Fatihadan kasıt açmaktan yani ayan-ı sabiteden demek. Hani deriz ya hüsn-ü hatime bize nasıb eyle yani sonumuzun iyi olmasını nasib eyle deme hüsn-ü fatihayı dile diyor. Yani başındaki güzelliği dile diyor, çünkü baş ne ise sonu öyle çıkacaktır.

Misâl: *Tiyatro yazarları, tiyatro sahnelerinde oynanacak oyunları tertîb ederler. Bunda gösterilen şahısların her birisine bir vazîfe tevdî' olunur. Oyunun sahnelenmesinden evvel bu oyunun provası yapılır, şöyle düşünelim Zeyd'e adaletle hükmetmek ve Amr'e zulm ile hükmetmek ve Ali'ye polis bekçi gibi görevler verilmiş, ve Hakkı'ya birisini katletmek ve Hind ismindeki hanıma da fuhuş vesaire gibi*

görevler verilmiş o oynanacak sahnede. Oyunculara bu görevleri ifa etmek ister.

Ve bu vazifeler herkesin isti'dadına nazaran taksim olunur. Yani oyunu yöneten o kişilerin kabiliyetine göre o rolleri dağıtır. Mesela çok yumuşak görünümlü kimseye kötü adam rolünü vermez, çünkü inandırıcı olmaz. *Zîra adalet vazifesini istidat bakımından mükemmelen îfâ edebilecek olan bir kimseye zulum vazifesi verilse, isti'dâdı müsâid olmadığı için hakikatıyla îfâ edemez; oyun zevksiz olur. Bu ise yazarın eserinde riâyet etmiş olduğu hikmet kaidesinin dışında olur*. *Zîrâ "hikmet" her şeyi yerli yerine vaz' etmektir. Hikmet demek işi hak edene vermek demektir. İmdi oyun sahnelendiği vakit her bir şahıs istidat bakımından kendisine tevdî' olunan vazifeyi icra eder. Onun hâricine çıkmak ihtimâli yoktur.*

Rubâî: Tercüme: *"Ey her gizlemiş olduğum şey sana zahir olan zât-ı kerîm! Ben bütün isyanı gufran ümidiyle icra ettim.* Yani ettiğim isyanları sen affedeceksin diye icra ettim, *Farz edeyim ki hilâf-ı emr-i şerîat bir çok amel ettim.* Yani şeriatın emrine birçok amel yaptım *Nihayet sen her ne murâd etmiş isen ben onu yapmadın mı?*" yani dış görünüşte belki şeriatına ayrıydı ama sen ne murad ettinse ben onu yapmadım mı?

Mademki rahmet, sabık ve mütekaddemdir, yani geçici ve öndedir, şu halde kul üzerine, "emr-i tekîfî"ye muhalif amelinden dolayı, hükmeden gazab-ı müteahhir, kulda bitişen olduğu vakit, yani kulun üzerinde faaliyette olduğu vakit, bu kul üzerine mütekaddem olan rahmet hükmeder. Yani gazab varsa da rahmet hükmeder, yani o gazabın üzerine rahmet hükmeder.

Şimdi "x" şahıs şeriata aykırı bir fiil çıkardı kendisinden, ama bu fiil kendi nefsinden mi yoksa ayan-ı sabitesinden mi işte orası mühim meseledir. Eğer nefsimizden çıkan fiillerin hepsini hakka isnad edersek orada da yanılırız. İşte burada iradesini kullandıktan sonra eğer kişi burada muvaffak olamazsa işte o gazabı rahmet geçer. Yani gazabını o

rahmet gazabı geçmiş olur. Yoksa durduğun yerde sen nefsinin istediği gibi hareket et de ondan sonra da olsun.

Şimdi bazıları ders yapmak istiyorum kendimi zorluyorum, zorluyorum o gün ders yapamıyorum diyor. Veyahut bir şey okuyamıyorum diyor. Ama kendimi çok zorluyorum gücüm yetmiyor diyor. İşte orada meşiyet-i ilahiye orada ona o kadar izin veriyor. Orada yapamadığından sorumlu değildir. Ama ertesi gün gene yapamadım diye yapacak bir şeyi varsa alışkanlık haline getirip de yapmadığı zaman işte o zaman sorumlu olmuş oluyor.

Çünkü bunları mutlak olarak böyle kabul ettiğimiz zaman kula varlık vermiyoruz kulun varlığı hilafeti nerede kalıyor. *Böyle olunca rahmet, kulda şâmil olur. Çünkü rahmetten başka sabık olan bir şey yoktur.* Yani rahmetten başka önde olan bir şey yoktur. *Binâenaleyh herkesin akıbeti "rahmete müncer olduğu sabit oldu. Yani herkesin akıbetinin rahmet gerektiği açıklanmış oldu. Zîrâ hiç bir kimsenin emr-i meşiyyete muhalefete kudreti yoktur. İşte bu zikr olunan kelâm "Rahmetim gadabımı geçmiştir" hadîs-i kudsîsinin ma'nâsıdır.*

"Rahmete vâsıl olan kimse üzerine, o rahmetin hükmetmesi için, Hakk'ın asl olan rahmeti, arızî olan gazabını geçti. Yani gazap sonradan meydana gelmektedir. Neden, yanlış bir fiil yapıldığı zaman gazap meydana gelmekte, aslında gazap diye bir şey yoktur, ne var rahmet var, o gazap da eğer gücümüzün yetmediği yerde gazaba düçar olacak bir fiil çıkıyorsa işte rahmet onu kapsamına almış oluyor, yani o gazabı Cenab-ı Hakk orada sürdürmüyor. *Ve halkın tümü dahi gayeye vusul için sâ'îdir.* Yani hakikat-ı ilahisi gayeye vasıl olmak için saidir. *Ve halk mademki yürümektedir, elbette yolun nihayeti olan rahmete vâsıl olacaktır; ve rahmete vusul ile gazabdan ayrılacaktır.* Hayat her gün bizim üzerimizde yürümektedir, dolayısıyla biz de yürümekteyiz. Nihayet sonunda rahmete ulaşacaktır.

Binâenaleyh rahmete vâsıl olan her bir kimsenin hâli, onun ne veçhile rahmete vusulünü iktizâ etmiş ise, rahmete

vâsıl olan her bir kimse hakkında, hüküm rahmetindir. Zîrâ rahmete vâsıl olan kimselerin halleri muhteliftir. Binâenaleyh onlar üzerine hâkim olan rahmet dahi muhtelif olur. Meselâ ba'zı kimselerin isti'dâdı gazabın gerektirdiği lezzeti îcâb eder. Yani gazabdan meydana gelen lezzeti icap ettirir. *Şu halde cehennem denilen mahal, onun hakkında aynı cennet olur.* Ama bir müddet bunun acısını çeker ondan sonra.

Eğer cennet konulmuş olsa, orada rahatsız olur. Ve ba'zı kimselerin isti'dâdı, rızâ yönünden zevklenmeyi gerektirir. Yani bir kimsenin hali cennetten hoşlanıyorsa cehennem ona gazap olur. Ama bir kimse azabdan zevk duyuyorsa yani cehennemden zevk duyuyorsa orası ona cennet olur, cennet ona azab eder. *Onun hakkında dâr-ı naîm olan cennet mahall-i rahat ve dâr-ı intikam ve gazab olan cehennem mahall-i azâb olur. Ve ba'zısının hâli ibtidâen gazab ve intihâen rızâ ile telezzüzü iktizâ eder. Ve ba'zısının hâli derecâ-t-ı âliyyeye vusulü iktizâ eder.* Yani yüksek dereceler ulaşmayı gerektirir. *Velhâsıl "rahmet" nisbîdir. Bir kimseye göre olan rahmet, diğerine göre azâbdır. Bu ahvâlin benzeri bu âlem-i şehâdette dahi çoktur.*

Meselâ necaset içinde bulunmak insan için azabdır. Fakat onunla gıdalanan necaset böceği ve hınzır gibi hayvanât için ni'met ve rahattır. Ve gül koklandıkça insana rahat verir. Halbuki necaset böceği gül kokusundan rahatsız olup bayılır. Onun için gül kokusu ve gülistan ayn-ı cehennemdir. İşte böyle binlerce misâl vardır. Sâirleri dahî buna kıyaslıdır. Bu esâs üzerine herkes isti'dâdının iktizâ eylediği rahmete vâsıl olur.

----

13. Paragraf:

Şiir: İmdi fehm sahibi olan kimse bizim dediğimiz şeyi müşahede eder. Ve eğer fehmi yok ise onu bizden alsın! (13).

Yani bu hakikatleri fehim sahibi olan kimseler bizim dediğimizi müşahede eder, yani bu ilmi idrak eder, akıl fikir fehim sahibi ise. Ama eğer fehmi yok ise bu ilmi bizden alsın böyle olduğunu idrak etsin, anlasın diyor. *Ya'nî birinci mertebe olan şuhûd mertebesinde bulunup da, Cenâb-ı Hak'tan kendisine fehm ve basiret ihsan olunmuş kimse, "Herkesin akıbeti rahmete çıkar" dediğimizi, bu mertebe-i şuhûdda müşahede eder.* Yani bu alemde bunu yaşamış olur.

Ve eğer ikinci mertebe olan îmân ve taklîd mertebesinde bulunduğundan dolayı bir kimsede mintarafi'llah verilmiş bir fehm ve basiret yok ise, o ilm-i şuhûdîyi bizden alsın. Zîrâ biz hakikati kemâl-i vuzuh ile beyân ettik. Demek ki iki anlayış var, bu alemde, birisi şeriat ve tarikat mertebesi itibariyle ikili hayata bakmak, taklidi iman ve taklidi fiiller mertebesinden yani taklit olarak; birilerinin söylemesiyle yapılan fiiller, biri de şehadetle, müşahede ile kendisi anlayarak yaptığı fiillerdir. Bu alemin idrak ettiği yaşam sistemidir. İşte bu da hakikat ve marifet mertebesinin yaşantısı ve ilmidir. Yani bir kimse şeriat ve tarikat mertebesinde ise hayata bakışı ikilidir, iman oluşumu yalnız buradaki iman taklidi imandır, tahkiki, şuhudi iman değildir, şuhudi imanı geldiği zaman da o ikana dönüşür zaten. İşte hakikat ve marifet mertebesinde olan kimselerde bu işleri müşahede ile şuhudi olarak anlarlar hayatın bu işlerle döndüğünü.

----

14. Paragraf:

Binâenaleyh ancak bizim zikrettiğimiz vâkı'dir. Sen ona i'timâd et; ve onun hakkında hâl ile bizim olduğumuz gibi ol !(**14).**

Yani sen de bu hal ile hayatını sürdür, böyle ol deniyor. *Ya'nî vücûdda vâki' olan şey, yani bu alem vücudunda mevcut olan her şey ancak bizim zikr ettiğimiz gibi, herkesin akıbeti "rahmet"e müncer olmaktan ibarettir.* Eğer bir

varlığın sonu rahmete gitmemiş olsa yani sonu azap içerisinde, mutlak manada bir azab içerisinde olmuş olsa, o zaman cenb-ı Hakk neden azap etmek için bu varlıkları halk etmiştir sorusu ortaya çıkar. O varlığa düşmanlığı mı vardı, neden azap ediyor, demek ki bu aleme gelen her şeyin aslında rahmetlik olması gerekiyor. Rahmet alması, bir şey alması gerekiyor ki gelmesinin bir sebebi olsun, neden gelsin varlıklar bu aleme.

Azap çekecekse neden getirilsin, şimdi çocuk dünyaya getirelim dedik, o çocukları her gün hep dövsek hiç para vermesek, sefil olarak büyüt o zaman neden doğurdun o çocuğu. Azap etmek için mi getirdin, çocuk azab etmek için değil, sevmek için rahmet edilmek için getirir anne baba onu dünyaya. *Bizim bu kavlimiz istidlal üzerine değil, belki müşahedeye mübtenîdir*. Yani bu söylediğimiz sözler şu delil şuna göre bu delil buna göre de bu da böyledir, diye deliller üzerine değil müşahede üzerinedir diyor. Şahitlik üzerinedir ki İslam'ın da ilk şartı, "eşhedü" zaten müşahede üzerinedir.

Binâenaleyh bizim bu kavlimize i'timâd et! "Hz. Şeyh-i Ekber, bunu böyle dedi amma, hakîkat-i hâlin böyle olduğu neden ma'lûm? Hakikat-ı ilahiye böyle neden malum. *Belki muhakemesinde hatâ etmiştir" deme! Zîrâ müşahedede hatâ olmaz. Eğer bizim sözümüze i'timâd edersen, bizim bunu müşahede ile mütehakkık olduğumuz gibi, bir gün gelir ki, bu hakikat hakkında sen dahi müşahede ile mütehakkık olursun.* Yani müşahede ile tahakkuk edersin. Yani bu sende de tahakkuk eder. Sende de bir hukuk hükmüne geçer diye belirtiyor.

----

15. Paragraf:

Size tilâvet ettiğimiz şey, bize O'ndandır. Ve bizden size vehb ettiğimiz şey, bizden sizedir (15).

Yani bu söylediğimiz şeyler Hakk'tandır bize ve de bizden size hibedir diyor, bizden bir para istiyor mu? Bunu Muhyiddin-i Arabi hazretlerinden alıyoruz bunu neden

yazmış bir şey istiyor mu, hibe diyor çünkü. Ya'nî size beyân ettiğimiz hakikatler bize Hak'tan verilen şeydir. *Ve bizim size vehb ettiğimiz bu maârif ve hakikat, bizim vâsıtamızla size gelen vârid-i Hak'tır*. *Zîrâ biz "halîfetullâh"ız. Bu gibi maârif, halka istidad bakımından bizim vâsıtamızla tevzî' olunur.*

----

16. Paragraf:

Ve telyîn-i hadîde gelince, kendilerini zecr ve va'îd telyîn eden kulûb-i kâsiyedir. Ateş demiri yumuşatır ve demiri yumuşatmak güç değildir. Ve ancak kasvette taştan daha şedîd olan kalbler güçtür. Zîrâ ateş, taşı kırar ve onu kireç hâline koyar; ve o kalbleri yumuşatmaz. Ve Hz. Davud'a Hak Teâlâ, bir şeyin kendi nefsi, ancak kendi nefsiyle vikaye olunduğunu, Allah tarafından tenbîh olarak, demiri ancak dürû'-i vâkıye amelinden dolayı yumuşak kıldı. Zîrâ zırhlar sebebiyle, mızrak ve kılınç ve bıçak ve demirden olan ok ucu ittikâ olunur. Binâenaleyh sen demiri, demire siper yaparsın. Böyle olunca şer'-i muhammedî "Euzibike minke" ya'nî "Senden sana sığınırım" ile geldi. İyi anla! işte, bu telyîn-i hadîdin ruhudur. Binâenaleyh Hak, Müntakım'dir ve Rahîm'dir. Ve Allah Teâlâ muvaffıktır (16).

Ya'nî, Dâvûd (a.s.)ın mu'cize olarak mübârek eli ile demiri yumuşatmasına gelince: Bu demiri yumuşatma keyfiyeti zorlama ve korkutma ile yumuşayabilen idraksiz, katı kalblerin suretidir. Demirin yumuşaması katı kalplerin de böylece yumuşayabileceğinin ifadesidir. Hani daha önce mevzumuz vardı ya bireylerin nefsi manada hayatlarını sürdürmeleri veya nefsleri ile mücadele ederek emr-i teklifiye uygun hale gelmeleri işte bunu anlatıyor şimdi. Biraz önce anlatılan kesin ifade ile burada da anlatılan kesin bir ifade vardır, deminki ifadede kul diye bir şey yoktu ama burada katı kalpler ve yumuşayan kalplerden bahsediyor. Demek ki kul burada sorumludur hükmündedir.

O zaman bu katı kalplerin ifadesi budur, vaid ile yumuşayabilen, vaid; cehennem ile azabla korkutmaktır. Vaad; cennet ile vadetmek, cenneti müjdelemek, bunların ikisi de vaaddır. Yani gelecekte Cenab-ı Hakkın birini nimet ile müjdelemesi birini nikmet ile müjdelemesidir, o da bir müjde ama tabi müjde dendiği zaman onda huzur olmalı ona göre bildirmesi. Cehennem azabıyla yahut işte asarım, keserim gibilerde buna vaid deniyor. Ama nimetlerle vaad olunan şeye de vaad deniyor. İşte demiri yumuşatmasına gelince bu "telini hadid" keyfiyeti zecir ve vaid ile yumşayabilen kalb-i kasiye suretidir.

Yani çocuğumuza deriz ya sen bunu yaparsan çekerim kulağını bak, işte bu vaiddir ona. O zaman o yumuşuyor. Yani dinleyebiliyorsa yumuşuyor. Hadi çabuk gel diyorsun, geliyor o vaidi yapmasan gelmeyecek, ikaz etmesen ne oluyor o vaidin de çocuğa rahmet olmuş oluyor*. Ateş, demiri nasıl yumuşatır ise, katı kalbler dahi mahşerin ahvalini ve cehennemin ahvalini zikr ederek tahvîf olunmakla öylece yumuşar. Zîrâ demirin tabiatında, ateş içinde yumuşamak hâssası bulunduğu gibi, bu hayvani kesif vücudun oluşumu varlığı katılaşmış olan mü'minlerin kalblerinde dahi, va'z ve nasihat işitmekle ve evliyâullahdan kerâmât-i kevniyye görmekle, öylece yumuşamak hassası vardır*. *Fakat demir cemâdâttan olup tasarruf sahibi olmadığı için, onu bir kimsenin ateşe koyup yumuşatması kolaydır.*

Zîrâ ondan asla muhalefet sudûru ihtimâli yoktur. Ve ateşe konulduğunda dahi, ateş onu kemâl-i suhuletle yumuşatır; ve taşı dahi kırar ve kireç hâline koyar. Velâkin katı kalbler taştan daha şedîd ve katı olduğu için değme söz ona te'sîr etmez. Meselâ hevâyı nefsine tâbi bir mü'mine: "Bu yaptığın fiil şer'a muhaliftir. Hak Teâlâ ceza gününde suçlara ceza edecektir. Kendine acımaz mısın?" denilse hiddet edip: "Senin nene lâzım, her koyun kendi bacağından asılır" cevâbıyla mukabele edip, yine nefsi lezzetler ile meşğûl olur. Onun için ârif-i billâh olan kimseler bu katı kalbli kimselere türlü, türlü hilelerle avlamaya çalışırlar. Zîrâ onlarda tasarrufât-ı nefsâniyye vardır. Yani evliyaullahta nefislerde tasarruf vardır.

Demir gibi bî-tasarruf değildir. Binâenaleyh onları yumuşatmak, demiri yumuşatmaktan daha güçtür. Ve Hak Teâlâ Dâvûd (a.s.)a bir şeyin kendi nefsi, ancak kendi nefsiyle muhafaza olunduğunu tenbîh için, harb esnasında insanın vücûdunu muhafaza eden zırhların i'mâlinden dolayı, demiri o hazrete yumuşak kıldı. Katı kalpler nasıl vaaz-ı nasihatlar ile yumuşuyorsa demir dahi öyle yumuşuyor veya demir nasıl yumuşuyorsa kalplerde böyle yumuşuyor. *Zîrâ harb esnasında düşman tarafından insana tevcih olunan mızrak ve kılınç ve bıçak ve ok uçlarına karşı vücûd zırhlar ile muhafaza olunur.*

Halbuki zırhlar da demirden ve silahlar da demirden ma'mûldür. İşte bakın "euzubike minke" yani seni öldürecek olan alet de demirden seni koruyacak olan alet de demirdendir. Binâenaleyh sen muharebe sırasında demiri demire siper ittihâz edersin. İmdi sen kendini nasıl ki demire karşı demir ile korursun, öylece nefsini Allah'a karşı, Allah ile muhafaza etmen îcâb eder.

İşte bu hakikate dayanan (S.a.v.) Efendimiz "E'ûzü bike minke" ya'nî "Yâ Rabbi Sen'den Sana sığınırım" buyurdu. Hakk'a karşı Hakk'ı siper ittihâz etmek iki vecihle icmal olunur: Birisi budur ki: Abdin vücûd-i bedenisi, vücûd-i Hakkânîde fânî olur. Nasıl sığınılacak onu gösteriyor. *Binâenaleyh vücûd-i Hakkânî vücûd-i 'abdânîye siper olur. Bu halde abd için havf ve hüzün yoktur. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: 10/62;*

اَلآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّهِ لاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاهُمْ يَحْزَنُونَ

10/62-Kesinlikle bilin! Allah Velî'lerine korku yoktur ve onlar mahzun da olmazlar.

İkincisi: Abdin vücûd-i 'abdânîsi bakî olmakla beraber esmâ-i celâliyye-i Hak'tan esmâ-i cemâliyye-i Hakk'a iltica eder. Yani Hakkın celalinden cemaline, abdın vücudu vardır, fakat celalinden cemaline sığınmış olur. Böylece de kendini korumuş olur. Ne zaman ki biz beşeri vücudumuzu Hakkın vücudunda ifna ettik işte bunlar için de korku yoktur.

Binâenaleyh abd kendi nefsini Hakk'a karşı yine Hak'la muhafaza etmiş bulunur. Meselâ "Müntakım" ism-i celâlîsinden, "Rahîm" ism-i cemâlîsine kaçar.

İşte Dâvûd (a.s.)a mu'cize olarak telyîn-i hadîd yani demirin yumuşatılması hakikatinin verilmesinin ruhu budur. Ya'nî demir mefhûmu müttehid olmakla beraber bir i'tibâra göre insanı katl eder; ve bir i'tibâra göre de muhafaza eder. İşte bunun gibi "Allah" dahi vâhid olmakla beraber cemî'-i esmanın merci'idir, dönüş yeridir Keserât-i esmâiyyesi hasebiyle kâh kahr ve intikam ve kâh lutf ve rahmet ile tecellî eyler. Demir mefhûmda yani aklımızda tevhîd olunduğu gibi, yani hem öldürücülüğü hem de koruyuculuğu bir olduğu gibi zât-ı Hak dahi tevhîd olunmak îcâb eder. Bu hakâyik-ı gâmızayı anlamak hususunda Allah Teâlâ hazretleri kullarına tevfîk ihsan eyler. (Bakara, 2/207) وَاللّٰهُ

رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

Bakara (2) / 207- İnsanlar arasında, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verenler vardır. Allah kullarına karşı şefkatlidir.

S O N

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BU FASS KELİME-I YUNUSiYYE'DE MÜNDEMİÇ OLAN "HİKMETİ NEFESİYYE" BEYÂNINDADIR.

Yunus'un (a.s.) hikmeti "nefes" hakkındadır. *Bu hikmet feth-i "fâ" ile "nefesiyye" midir, yoksa sükûn-i "fâ" ile "nefsiyye" midir? Bunda iki kavil vardır.* Hikmet-i nefsiye mi, nefesiye mi? diye onu belirtiyor. Arap gramerine göre "cezim" ile mi okunuyor, "üstün" ile mi okunuyor. Hangisi? "nefes" yani "f" nin üstünde üstünle mi yoksa "f" nin sükunu ile mi, yani "cezim" ile mi, "nefs" şekliyle mi? Burada "nefesiye" diye almış yani "f" nin üstünü ile almıştır. İşte "nefes" de olabilir, "nefs" te olabilir diye iki kavl vardır diyor.

Şârih-i Fusûs Müeyyedüddîn Cendî (k.s), cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.)ın eli ile yazdığı yüce kitabında "fâ"nın fethi üzere (nefes) bulunduğunu beyan buyurur. Yani kitabın orijinalinde M. Arabi'nin kitabında "nefes" diye kayıtlıdır diyor. *Ve Hz. Şeyh-i Ekber (r.a.)ın üvey oğlu ve müridi bulunan şeyh-i kebîr Sadreddîn Konevî (k.a.s) dahî kezâlik, Fükûk'ünde* yani "Fükûk" isimli kitabında *bu hikmeti Hz. Şeyh'in feth-i "fâ" ile "hikmet-i nefesiyye" beyan buyurduğunu ihbar eyler. Bundan anlaşılıyor ki, bu hikmetin iki vecih ile de söylenmesi caizdir. Hikmet-i nefsiye de, hikmet-i nefesiyye de doğrudur.*

Birinci yönü ile ikili isimlenmesinin sebebi budur ki: tefsir kitaplarında bu hakikat beyân olunduğu üzere Yûnus (a.s.)a ehli ve evlâdı ve kavmi cihetinden çeşitli belâya maruz kaldı. Yunus (a.s.) evlatlarından, ehlinden ve kavminden hepsinden türlü, türlü belalara müteveccüh oldu. *Ve Hak Teâlâ onu bütün uzaklıklardan nefes-i rahmânîsiyle nefesledi. Nitekim Hak Teâla buyurur:* وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ *(Enbiyâ, 21/88) Ya'nî "Biz ona gamdan kurtardık". Halbuki Dâvûd-i Kayseri hazretleri şerhinde "Bu hikmetin takririnde*

ona delâlet eder bir şey yoktur" buyururlar. Yani bu ayet-i kerimede "nefesiyye" olmasına delalet eden bir şey yoktur der.

Ve bu hakikat içinde bu yüce faşsın, yüce bölümün içinde, *açılacağı üzere, bu insan zuhurunun muhafazasına dairdir. Onun için yüce şerh ediciler, bu hikmetin sükûn-i "fâ" ile vech-i sânî üzere, "hikmet-i nefsiyye" olması cihetine daha ziyâde meyl buyurmuşlardır.* Yani bazıları da "Hikmet-i nefsiyye" bazıları "nefesiyye" diğerleri de insan ile ilgili olduğu için nefs ile ilgili olduğu için sıkıntıları çeken nefis olduğu için hikmet-i nefsiyye olmasını daha ziyade meyil buyurmuşlardır. Yani nefesiyye mi, nefsiyye mi yüzdeye vurulursa %60 nefsiyye, %40 nefesiyye gibi, yani nefsiyeye daha çok meyil etmişlerdir bir kısım ulema da diyor.

Fakat Sadreddîn Konevî hazretleri, bu kelimenin lisan olarak sûret-i telaffuzunu açılımını cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimizin yüce lisanlarından defalarca işitmiş olacaklarından bu hususta onların kavl-i şerifleri açık bir delildir. Yani Sadreddin-i Konevi Hazretleri Muhyiddin-i Arabi hazretlerinin manevi evladı olması dolayısıyla bu hususu kendi lisanından duymuştur. Yani hikmet-i nefesiye olduğunu yani kendi mübarek lisanından duymuştur diyor. *Ve Hz. Şeyh-i Ekber'in elleri ile yazdığı yüce ifadeleriyle feth-i "fâ" ile "nefesiyye" suretinde bulunması da bir vesikadır.*

Her iki kavlin tevfîkı hususunda bu fakîr-i hakire daha uygun olan ma'nâ budur ki: Hak Teâlâ hazretlerinin muhafazasını murâd eylediği nefs-i insanînin bakası "nefes" vâsıtasıyladır. Dolayısıyla nefes asıldır.

Zîrâ alınan her nefes hayatı uzatma bakımından ve çıkarılan her nefes dahi zatı ferahlatır. Ve insan gam ve eleme mübtelâ olduğu vakit, içinde bir tazyik hisseder. Gam sebebleri ortadan kalkınca, "ooh" diye geniş bir nefes alır. Ve şiddetli sıkıntıdan nefesi kesilen ve bu şekilde de hayatı terk edenler de pek çoktur.

İşte Yûnus (a.s.) bu hikmette beyan olunan hakikatleri nübüvvet mertebesinin özelliği ile ârîf olduğu için nefesin

baki olmasını teminen üstüne gelen o belalardan firar edip bir gemiye bindi. Orada kalsaydı belki nefesi kesilecekti, ondan kurtulmak düşüncesi ile firar etti.

Nitekim Hak Teâlâ buyurur; اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ

(Saffât, 37/140) Ve orada diğer bir belâya giriftar oldu. Ve akıbet bu üst üste gelen beladan necat bularak geniş bir nefes aldı. Binâenaleyh bu hikmete feth-i "fâ" ile "hikmet-i nefesiyye" tesmiye olunduğu vakit, "nefs"in nizâmına sebeb olan şey zikr edilmiş olur.

1.Paragraf:

Bil ki, muhakkak bu neş'et-i insâniyyeyi, kemâliyle ruhen ve cismen ve nefsen Allah Teâlâ kendi sureti üzere halk etti. Binâenaleyh onun nizâmının çözülmesine, onu halk edenden gayrisi mütevelli olmaz. Ya eliyle, halbuki bunun gayri yoktur, yahut onun emri ile... Ve Allah'ın emri olmaksızın ona tevellî eden kimse, muhakkak kendi nefsine zulm eder ve onun hakkında Allah'ın haddini tecâvüz eyler. Ve Allah Teâla'nın imâretiyle emr eylediği şeyin harabında sa'y eder (1).

Ya'nî bu sûret-i insâniyye öyle bir surettir ki, Hak Teâlâ hazretleri onu kemâliyle ruhen ve cismen ve nefsen kendi sureti üzerine halk etti. Yani ruhu ile cismi ile nefsi ile halk etti. Bundan daha büyük ne olsun. *Zîrâ âlemin cismi Hakk'ın zahiridir; ve Hak âlemin ruhu ve bâtınıdır. Ve hayât, sem', basar, irâde, kudret, kelâm ve tekvîn Hakk'ın sıfatıdır. Ve keza insanın cismi, insanın zahiridir. Ve ruhu o cismin bâtınıdır. Ve insan dahî sayılan subuti sıfatlar ile vasıflanmıştır.*

Binâenaleyh bu insanın kuruluşu, meydana gelişi nizâmının çözülmesine ve bozulmasına, o neş'eti halk edenden gayrisi buna başlayamaz ve onun nizamlı haline başlayıp öylece devam ettiren Hâlık, yâ kendi kudret eliyle

başlar ve öylece devam eder ki, âlemde bundan gayrisi vâki' olmaz. Nitekim Hak Teâlâ buyurur:

اَللَّهُ يَتَوَفَّى الاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا *(Zümer, 39/42) ya'nî*

"Allah Teâlâ nefisleri ölüm vakti gelince o öldürür ". Zîrâ katl, muhtelif sebeblerle olur. Ve sebeblerin tümü müsebbib olan Hakk'ın kudret elindendir. Binâenaleyh bir kimse sebeblerden bir sebeble katl olunsa, bağlanmış olan beşeriye suretinin nizâmı, Hâlık'ının kudret eliyle çözülmüş olur.

Veyahut bu insanın varlığının Hâlık'ı, onun hall-i nizâmına, kendisinin emri olan emr-i şer'î ile mütevelli olur. Yani Allah'ın emriyle ömrü bittiği zaman şeri ölümle ölür, *Zîrâ emr-i şer'î olan kısas, sûret-i beşeriyye nizâmının bozulmasına emirdir,* yani Hakkın emridir. Hani birisi birisini öldürdüğü vakit kısas gerekiyor, ailesine soruluyor, kısas mı yapalım, diyet mi diye isterse o da diyor ki yüz deve verilsin, Efendimiz zamanında Efendimizin babası için diyet olarak on deve evvela verdiler, yani Abdullah'ı mı kurban edelim on deveyi mi kurban edelim dediler, daha önce adak adamışlar kurban edeceğim diye.

Abdulmuttalip çocukları olmadığı için, çocukları olursa bunların birini adak edeceğim Hakka adak edeceğim kurban edeceğim demiş. Ve böylece on tane çocukları oluyor, kurban sözü de vermişti ya kura sonunda kurban edilecek kişi Abdullah'a çıkıyor. Efendimizin babasının kurban edilmesi gerekiyor. İstişare ediyorlar kurban etmeye kıyamıyorlar karşılığının ne olduğunu araştırıyorlar, o günün şeyine göre karşılığında on deve diyorlar. Tekrar kur'a çekilecek on deve mi Abdullah mı, develere kur'a çıkıncaya kadar bu kur'a devam ediyor. Her kur'anın Abdullah'a çıkışında deve miktarını on deve artırıyorlar, nihayet on defa kur'a çekiliyor, onuncuda develere isabet ediyor, onuncu kur'ada deve sayısı yüz oluyor. Yani her kur'a çekilişte Abdullah çıkınca bir sonraki kur'a için deve sayısı on artırılıyor. Sonuçta sayı yüz deveyi bulunca kur'a develere çıkıyor. İşte kısastan kurtulmak için ya yüz deve veriliyor,

veya kısas yapılıyor. Ölü sahibi kısas isterse o şekilde ortadan kaldırılıyor ki bu şer'i kaldırılıştır. Kur'an'da Allah'ın hükmü budur.

Yani birisine şeriat ölüm hükmünü vermişse veya böyle olur diyor. *Ve bu neş'et-i insâniyyenin ilâhî emri olan emr-i şer'î olmaksızın, nizâmı çözme işini üzerine alan olan ve o Allah'ın binâsını yıkan kimse, muhakkak kendi nefsine zulmeder. Ve bu neş'et hakkında Allah Teâlâ'nın vaz'ettiği haddi tecâvüz eyler. Ve Allah Teâlâ hazretlerinin imareti ile emrettiği binanın harabına çalışır. Nitekim Hak Teâlâ buyurur:* وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ *(Talâk, 65/1). Ya'nî 'Allah'ın hududunu tecâvüz eden kimse muhakkak kendi nefsine zulmeder."*

2.Paragraf:

Bil ki Allah'ın kulları üzerine şefkat, fillâhi gayretten riâyete ehaktır. Dâvûd (a.s.) Beyt-i Makdis'i bina etmek diledi. Binâenaleyh onu mirâren bina etti. Her ne vakit fariğ olsa yıkılır idi. Böyle olunca Allah Teâlâ'ya bunu şikâyet etti. Allah Teâlâ ona vahy eyledi ki: "Muhakkak benim bu beytim kanlar döken kimsenin iki eli üzerinde kâim olmaz." İmdî Dâvûd (a.s.) dedi: "Yâ Rab bu senin yolunda olmadı mı?". Hak Teâlâ buyurdu: "Evet, velâkin onlar benim kullarım değil midir?" Cenâb-ı Dâvûd dedi: "Yâ Rab, onun bünyânını benden olan kimsenin iki eli üzerine kıl!" Böyle olunca Allah Teâlâ ona vahy etti ki: "Muhakkak senin oğlun Süleyman onu bina eder". İmdi bu hikâyeden garaz, bu neş'et-i insâniyyenin mürââtidır; ve muhakkak onun ikâmesi hedminden/ evlâdır. Sen adüvv-i dîni görmez misin ki, Allah Teâlâ onları ibkâ için, onlar hakkında cizyeyi ve sulhu farz etti. Ve وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ **(Enfâl, 8/61) Ya'nî "Eğer onlar sulha meylederse, sen dahî**

onlar için sulha meyl et; ve Allah Teâlâ'ya tevekkül eyle!" dedi. Sen üzerine kısas vâcib olan kimseyi görmez misin? Evliyâyı dem bir cemâat olup da birisi diyete razı olduğu veya afveylediği ve bakı" evliya ancak katli murâd eyledikleri vakit Hak Sübhânehû afveden kimseye nasıl riâyet, ve afv etmeyen kimselere nasıl tercih eder. Binâenaleyh kısâsan katl olmaz. Görmez misin ki, Resûlullah (a.s.) ip sahibi hakkında "Onun katli onun mislidir" buyurur. Sen Allah Teâlâ'yı görmez misin? وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا

(Şûra, 42/40) Ya'nî "Seyyienin cezası onun gibi bir seyyiedir" buyurur. Binâenaleyh kısası, seyyie kıldı. Ya'nî meşru olmakla beraber bu fiil fena olur. İmdi bir kimse afvetse ve ıslâh eylese, onun ecri Allah üzerinedir. Zîrâ onun sureti üzeredir. Böyle olunca bir kimse ondan afv etse ve onu katletmese, onun ecri, sureti üzerine olduğu kimse üzerinedir. Zîrâ ona ehaktır. Çünkü onu kendisi için inşâ etti (2).

Ya'nî ehl-i-İslâm aleyhine harbe kalkan küffâr ve müşrikin hakkında Hak Teâlâ her ne kadar يَآ اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُوءْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ *(Enfâl, 8/65) ya'nî "Ey Nebî, mü'minleri muharebeye teşvik et!" ve* فَاقْتُلُواالْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ *(Tevbe, 9/5) ya'nî "Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz!"* وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً *(Tevbe, 9/36) ya'nî "Müşrikler sizi nasıl hepsini birden katl ederlerse, siz de onları öylece hepsini birden katlediniz!" âyet-i kerîmeleriyle, emsali olan âyât-ı kur'âniyyede muharebe ile emretmekte ise de, ma'lûmun olsun ki,*

Allah'ın kullarına şefkat etmek, onları Allah yolunda gayretten dolayı öldürmekten daha ziyâde riâyet olunmaya lâyıktır.Yani onları öldürmektense onlara şefkatle muamele etmek daha layıktır.

Eğer emr-i ilâhî açık olarak müşrikinin katli hakkında olup dururken, onlara şefkat etmeye riâyetin çok haklı olduğuna delilin nedir? Diyecek olursan, cevâbı budur ki: Dâvûd (a.s.) Beyt-i Makdis'î bina etmek istedi ve bina etti. Bina hitâmında yıkıldı. Bir kaç defa böyle oldu. O hazret bu halden Hakk'a şikâyet eyledi. Vahy-i ilâhî geldi ki: "Benim beytim kan döken kimsenin elleriyle bina olunmaz." Bu bize aynı zamanda da ne gösteriyor; gönül hanemizi yapmamız için evvela elimizdeki kanları silmemiz lazımdır. Yani hakikat-ı ilahiyenin dışında yaptığımız her şey kan dökmek olmaktadır.

Allah'ın istemediği gaflet halinde yaşadığımız her şey bizim kanımızı dökmekte veya bir başka bilginin kanını dökmektedir, hayatın, zamanın kanını dökmekteyiz. Bakın kan döken elle bina yapılmıyor, gerçekten de kimsenin böyle bir bina yaptığı görülmüş değildir. Ancak ellerini yıkadıktan sonra güsul abdesti aldıktan sonra zikirle tevhidle, İsmail yetiştirildiği zaman Kabe-i Muazzama bina ediliyor. وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرَهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمَعِيلُ 2/127 ayeti kerimesinde onlar, kanlı olmadıkları için Kabe-i Muazzamayı yaptılar. Biz de tevhid ehli gönül binamızı yapmamız için kan dökmekten vazgeçip, ellerimizi tertemiz yıkamamız gerekir. Yapmamak elbette daha güzeldir. Dökmüşsen de biraz boşta zaman geçmişse hemen tevbe edip, yaşamak işte beyt o zaman yapılır.

Hz. Dâvûd "kan dökme senin yolunda olmadı mı?" dedi. Hak Teâlâ "Evet, velâkin onlar benim kullarım değil midir?" buyurdu. Nihayet Dâvûd (a.s)ın talebi üzerine Beyt-i Makdis'in Süleyman (a.s.)ın eliyle bina olunacağı vahy olundu. İşte bu hikâyenin anlatılmasının sebebi; sûret-i ilâhiyye üzerine olan bu neş'et-i insaniyyeye riâyet lâzım

geldiğini beyandır. Yani süret-i ilahiye üzerine olan insan bedeninin varlığına riayet lazımdır. Yani imanına riayet gereklidir.

Suâl: *Hak Teâlâ hazretleri bir taraftan "Müşrikleri öldürün!" diye emrediyor. Diğer taraftan dahi kullarının kanı döküldüğünü hoş görmüyor. Bunlar yekdiğerinin nakîzı olan iki hüküm değil midir?*

Cevap: *Ma'lûm olsun ki, müşriklerin katli Allah yolunda gayretten dolayı emr olunmuştur*. *Ve "gayret" "gayriyyet'ten meydana gelmiştir.* Eğer onların gayri olmadığını bilsek ölümlerine cehd eder mi bir kimse. *Binâenaleyh bir kimse Hak yolunda gayret etse, kendisinin ve muhitinin Hakk'ını gayri olduğunu isbât etmiş olur,* yani şirk ehli olmuş olur. Gayri görüyorsun ki gayriye ulaşmaya gayret ediyorsun. Bütün alem onun zuhuru olduğunu gördüğün zaman neye gayret edeceksin ki. *Halbuki Fass-ı Dâvûdî'nin nihayetlerinde îzâh olunduğu üzere emir ikidir:* yani Hakkın emri ikidir.

Biri "emr-i tekvînî", diğeri de "emr-i teklîfî"dir. Emr-i tekvînî kulun isti'dâd-ı ezelîsi yani ayan-ı sabitesinin gerektirdiği üzerine gereken emirdir. Bir de emr-i iradi vardır, ayan-ı sabiteden gelen. Emr-i tekvini de iki türlüdür, birisi ayan-ı sabitesi dolayısı ile kişinin yapmış olduğu fiillerinin tekvin yani kevn, mesela Cenab-ı Hakk namaz kılın, Kur'an okuyun dediği zaman o bir emirdir. İşte biz o emri yerine getirdiğimiz zaman o emri tekvin etmiş hayata geçirmiş oluyoruz. "Kün" diye varlığa geçirmiş oluyoruz. Yani onu faaliyete geçirmiş oluyoruz. Diğeri de emr-i teklifidir, emr-i teklifi bilindiği gibi peygamberlerin kitapları vasıtasıyla insanlara dışarıdan, şunu yapın bunu yapın diye teklif ettikleri yaşam tarzıdır. Biri emr-i teklifi diğeri emr-i tekvinidir. Yani ayan-ı sabitemizde var olan şeyin bizden zuhura çıkmasıdır. Bir bakıma bu elimizde olan bir şey değildir emr-i teklifinin diğer yönü.

Emr-i tekvini kulun istidat-ı ezelisi üzerine terettüp eden emirdir. Yani ezeli istidadı üzerine tertip edilen, üzerine verilen istidad-ı ezelisine göre verilen bir emirdir. *Eğer onun*

isti'dâdı, emr-i teklîfî olan emr-i şeriata muhalefeti îcâb ediyorsa, dünyâ dediğimiz bu âlem-i kesîfde, muhakkak ondan enbiyâya muhalefet zuhura gelir. Binâenaleyh o kimse küfür ve şirkinde ma'zûrdur. Emr-i tekvini dolayısıyla. Neden, çünkü kendisinde var olan program onu icap ediyor. *Zîrâ şuûnât-i ilâhiyyeden bir şe'n olan onun ayn-i sabitesi yani Hakkın dilemesi olan şe'ni olan ayan-ı sabitesi lisan-ı istidat ile Hakktan bu suretle zuhuru istemiştir.*

Hak dahi vücûd verme ile onu o suretle izhâr buyurmuştur. Şu halde kâfir ve müşrikten sâdır olan fiil, bir i'tibâra göre emr-i ilâhîye muvafık ve bir i'tibâra göre de muhaliftir. Yani ayan-ı sabitesi üzere emr-i tekvini üzere muvafık, ama emr-i teklifiye göre muhalif olmaktadır.

İşte yekdiğerine zıt görünen hükm-i ilâhî dahî biribirinin zıddı olan merâtib hasebiyle vâki' olmuş olur. Eğer bu tür zuhur olmazsa alemde tek tür insan olur. Ya hepsi kafir olur, ya hepsi Müslüman olur. Bu da bu alemde mümkün değildir. Çünkü burası fark alemidir. Fırkalaşma alemidir. Ahirette iki ana unsurun yaşadığı bir hayat tarzı olacak, ya celali, ya da cemali olacaktır. Yani ya Hadi, ya da Mudil olacak ikisinden birisi. Bunun dışında esma-i ilahiyenin zuhuru yoktur. Ama işte bu alem bütün bu alemlerin en kemalli yeridir. Çünkü bütün zıtlıklar buradadır.

Kim ki bütün bu zıtlıkları bünyesinde topladı işte o zaman tevhid ehli oldu, yoksa herkesin müslüman olduğu yerde hiçbir şeye gerek yoktur ki ne imtihan var ne de herhangi bir hakkı tanıma vardır, sadece Hadi ismi olmuş olsa bu alemde diğer bütün isimler yok hükmünde olur. Bu da mümkün olmadığından Cenab-ı Hakkın bütün esma-i ilahiyesine zuhur bulacak bir mahal gerekecektir.

İşte bunun programını yaptığından, kimisine Kahhar isminin emr-i tekvini olarak Kahhar ismi şekliyle programı yapılmakta, kimisinin Cebbar ismi ağırlıklı olarak diğer bütün isimler var da ama ağırlıklı olanı o yani Rabb-ı hası olan o isimle böylece zuhura çıktığından dolayı Rabbına itaat etmiş oluyor. Yalnız rabbına itaat etmiş oluyor Allah'a itaat etmiş olmuyor. Kendi Rabb-ı hası olan isme itaat etmiş oluyor.

Alemlerin Rabbı olan Allah'a değil. İşte bir yönüyle Rabbına itaat etmiş oluyor, ama emr-i teklifi üzerine böyle yapmayın, etmeyin denildiği için böyle yapmış olduğundan da ihtilafa düşmüş oluyor.

İşte yek diğerine ters olarak görünen hükm-ü ilahi dahi birbirinin zıddı olan meratib sebebiyle vaki olmuş olur. Böyle zıt mertebelerin zuhura gelmesi ile esma-ı ilahiye faaliyete geçmiş olur. Yoksa bütün dünyada sadece Hadi isminin zuhuru olsaydı Hadi olurdu, o zaman bu kavgalar bağırışlar, münakaşalar şunlar bunlar olmaz. O zaman Cennet olması lazımdı burası. Öyle bir şey de mümkün olmadığından her varlık kendi programı ile zuhura gelmektedir. İşte buna da FATIR diyorlar. Fıtratı üzere zuhur etmektedir.

Zîrâ tek vücudun muhtelif mertebelerde zuhuru, her bir mertebenin kendisine mahsûs olan hallerine göre, muhtelif hükümleri îcâb eder. Her bir mertebenin kendine mahsus olan halleri vardır, ona göre muhtelif hükümleri icap etmektedir. Tek hüküm ile bu alem olmamaktadır. *Meselâ buhar, buhar mertebesinde iken kemâl-i letafetten görünmez; yoğunlaşıp bulut mertebesine tenezzül edince göz ile görülür.* Sis olmadan da havada buhar var ama o halini göremiyoruz. Ne zaman ki o su buharı soğuyup yoğunlaşıyor, o zaman göz ile görecek duruma geliyor, yani daha önce buhar halinde iken çok saydam idi ışığı tamamen geçirdiğinden göz ile görülemiyordu, yoğunlaşınca saydamlığını kaybetti ve ışığı dağınık yansıtmaya başladığı için orada dağınık yansıma neticesinde sis duman şeklinde görülmeye başladı. Bu mertebenin adı bulut oluyor ve gözle görülüyor.

Daha tekasüf edip su olunca his kuvvesi suyun vücûdunu his eder. Bulutun varlığını sadece görürsün ama dokunduğun zaman hissedemezsin. *Bir mertebe daha tekasüf edip buz olunca elde durur; ve istenilen şekle girer.* Dört mertebe meydana geldi; buz, su, bulut, buhar bunlar ayrı mertebeyi meydana getirdi, şimdi bulutun buhara kızma hakkı var mı? Bulutun buza kızma hakkı var mı? Sen nasıl bir varlıksın kas katısın soğuksun herkesi üşütüyorsun

demek doğru mudur, çünkü o tabiat olmazsa zaten buz olmaz.

Buhar su haline dönüştüğünün farkında olmadığından onu kendinden ayrı görmektedir. Su buzu kendinden ayrı görmektedir. *Buharın bu mertebeleri, buharın terkibine başka bir şey dâhil olmakla zuhura gelmedi; belki onun sıfât-ı arızası, yok iken mevcûd oldu.* Buz ısı alarak diğer üç mertebeye dönüşüp latifleşir. Demek ki yoğunlaşmış olan bu bedenlerimiz ancak aşk ateşiyle buharlaşıp latifleşecektir. *İşte görülüyor ki buhar dediğimiz mefhûm tek vücut iken, muhtelif mertebelerde zuhurundan dolayı adetlenme, değişme husule geldi.*

Ve her bîr mertebenin hükmü başka başka oldu. Su ile taharet mümkün olduğu halde bulutla taharet mümkün değildir. Ve keza eriyip su olmadıkça buz, suyun hizmetini îfâ edemez. Bu misâlde olduğu gibi latîfin daha latifi olan tek hakiki Zat, her bir mertebeye tenezzülünde bir hükmü îcâb eder. Zîrâ mertebelerin gereği muhtelifdir. Ve kesîf şehâdet alemi şerîatin vücûdunu iktizâ ve kânûn-i ilâhîyi ref için mü'minîn ile harbe kıyam eden küffâr ve müşrikinin katlini icâb eder. Yani emr-i teklifiye uymayanların katli gerekir diyor. Neden, şeriatı ve hakikat-ı ilahiyi yüceltmek için. Bu alemin şeriatıdır bu.

Eğer küffâr îmân etmeyip de savaşa kalkışmazlarsa katl olunmazlar. Eğer küffar karşı tarafı öldürmeye yönelmezse onları öldürmek gerekmez. Zîrâ sûret-i ilâhiyye üzerine mahlûk olan insanın varlığının devamlı kılınması, onu yıkmaktan evlâdır. Sen din düşmanlarını görmüyor musun ki Allah Teâlâ onları devamlı kılmak için cizyeyi ve sulhu farz edip "Eğer onlar sulha meyl ederlerse, sen dahî sulha meyl et!" (Tevbe, 9/7) buyurdu.

﴿٧﴾ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِۤ
اِلا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ

فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

9/7- Müşriklerin, Allah ve Rasûl'ünün indînde bir anlaşmaları nasıl olabilir? Mescid-i Haram indînde sözleştikleriniz müstesna... Onlar size sözlerine bağlı olarak davrandıkça, siz de onlara dosdoğru davranın… Muhakkak ki Allah, hükmüne boyun eğerek azabından korunanları sever.

Ve keza adam öldürdüğü için kısası îcâb eden katili görmüyor musun? Maktulün velîsinin fidye alması veya katili afv etmesi nasıl meşru' kılındı? İşte bu yüzden, şimdi kıtal var ama kıtalı devlete veya herhangi bir kişiye vermiyor, bir kanuna bağlamıyor, tek hakimi maktulün varisleridir, yani yakınlarıdır. Şimdi birisi birisini öldürdü, öldürülenin annesi babası, kardeşleri ona kısas istedi, islam hukukuna göre kısasını istedi, isterse bu kısası istemekte haklıdır. Ama sulha giderseniz daha iyi olur diyor ayet-i kerimede. Yani öldürmeyi istemiyor.

Eğer katil fidye vermekten çekinirse o zaman katl olunur. Yani fidye vermezse o zaman katledilir. Kezâ görmez misin ki, maktulün velîleri müteaddid olup da içlerinden birisi, diyet almağa razı olsa veyahut katili afv etse, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri o velînin rızâsına veya afvına nasıl riâyet buyuruyor; yani ölenin velileri birden fazla ise ve içlerinden birisi katili öldürmek yerine diyetini istemiş olsa hüküm diyet isteyen tarafına olur diyor. Ve onu affetmeyen kimselere nasıl tercîh ediyor? Yani dört kişi affetmese biri affetse o bir kişinin affetmesiyle onun hükmünü kabul ediyor, çoğunluğun hükmünü değil.

İşte bu surette katil kısas olarak öldürülmez. Ve keza görmez misin ki, (S.a.v.) Efendimiz, maktulün ipi elinde bulunan bir kimsenin katli taleb olundukda, o ip sahibi hakkında, yalnız elinde maktulün ipi bulunduğu için, "Kısâsan katli taleb olunan bu kimsenin katli, maktulün katli gibidir" buyurur. Ve keza görmez misin ki, Allah Teâlâ hazretleri "Fenalığın cezası, onun gibi bir fenalıktır" (Şûra, 42/40) buyuruyor.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ لَايُحِبُّ الظَّالِمِينَ

42/40-Bir kötülüğün karşılığı, onun benzeri bir kötülüktür! Kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'ın üzerinedir... Muhakkak ki O, zâlimleri sevmez.

Ortada yapılmış bir fenalık var, aynı şekilde ona kısas yaparsan o da fenalığın fenalığı olur. Binâenaleyh kısası fenalık addediyor. Yâ'nî kısas meşru' olmakla beraber fena bir fiil olmuş oluyor. İşte bu hikmete mebnî Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-i Kerîm'de فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ *(Şûra, 42/40) ya'ni "Bir kimse afv etse ve ıslâh eylese, o afv ve ıslâhın ecri Allah üzerinedir" buyurur.*

Zîrâ katil sûret-i ilâhiyye üzeredir. Kim olursa olsun her bir insan ilahi suret üzeredir. Katil dahi bu hükmün dışında olamayacağına göre o da suret-i ilahiye üzerinedir. *Binâenaleyh bir kimse katilden onun suçunu afvetse ve o katili katletmese, o afvın ecri, katili kendi sureti üzerine halk eden Allah Teâlâ üzerinedir.* Yani Allahüteala o katili halk ettiğinden ve kendi sureti üzere olduğundan dolayısıyla sen Allah'ı katletmemiş oluyorsun. Yani Zat'i olarak değil de oradaki zuhurunu katletmemiş olursun, katlettiğin zaman Hakkın zuhurunu katletmiş olursun.

Zîrâ Hak, kullarından afva daha haktır. Çünkü kullarını, onlar sebebiyle esmasını ve sıfatını izhâr etmek üzere, kendi nefsi için inşâ eyledi; yani bütün kullarını kendi sıfatlarını ve isimlerini zuhura getirmek için inşa eyledi, o binayı, inşa eylediği binayı affetmen Hakkın o suretteki zuhurunu affetmendir. Dolayısıyla bunun ecri de Hakka düşmektedir. *Ve nitekim hadîs-i kudsîde buyurdu: Ya'nî "Ey âdemoğlu, eşyayı senin için ve seni de Benim için halk ettim".* Yani bütün bu görünen eşyayı sadece insan için halk etti, insanın faydasına vermek için insan istifade etsin diye ama insanı da Hakk için halk etti.

3.Paragraf:

İsm-i Zahir ile ancak onun vücuduyla zahir oldu. Binaenaleyh ona riâyet eden kimse, ancak Hakk'a riâyet eder. Ve inşân "ayn"ından nâşî zemm olunmaz; ancak ondan vâki' olan fiil zemm olunur. Ve onun fiili ise, onun "ayn"i değildir. Halbuki bizim kelâmımız onun "ayn"i hakkındadır. Fiil ise ancak Allah'ındır. Ve maahâzâ onlardan zemm olunan şey zemm olundu; ve onlardan hamd olunan şey hamd olundu. Ve lisân-i zem garaz cihetiyle indallah mezmûmdur. İmdi şer'in zemm ettiği şeyin gayri mezmûm yoktur. Zîrâ şer'in zemmi hikmetten nâşîdir ki, onu Allah bilir; yahut Allah'ın bildirdiği kimse bilir. Nitekim kısas, bir maslahat için şer' olundu. Bu nev' için ibkâ ve onun hakkında hudûdullâhı tecâvüz eden için irdâ'dır. وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَآ اُولِى الاَلْبَابِ **(Bakara, 2/179) Ya'nî "Ey elbâb sahipleri, sizin için kısasta hayât vardır." Ve onlar şeyin lübbünün ehlidir ki, nevâmîs-i ilâhiyye ve hikemiyyenin sırrına muttali' oldular (3).**

Burada “Ya ul-ül elbab diyor kısasta hayat vardır” bu hitap kamil akıl sahipleri içindir. Sıradan insanlara değildir kısas vardır hükmünü ancak kamil insanlar anlar diyor. O ulul elbab o şeyin özünü bilirler özün ehlidirler ki, nevâmîs-i ilâhiyye ve hikemiyyenin sırrına muttali' oldular. Bu hitap onlaradır diyor. *Ya'nî Hak Teâlâ'nın ism-i Zahir ile zuhuru, ancak kulun kesîf vücudu ile vâki oldu. Binâenaleyh kulun o vücûd-i kesîfine riâyet edip, Onu imhaya çalışmasa, ancak Hakk'ın Zâhir isminin bakileştirmesine ve onun hükümleri yürütmesine riâyet etmiş olur*. Yani onu öldürmüş olursa Hakkın oradaki faaliyetlerine son vermiş olursunuz.

Öldürmez de baki bırakırsanız affederseniz yahut hiç öldürmeye kalkmazsa o kişide orada Hakkın zuhurunun

faaliyetinin devamını sağlamış olursunuz. Kim ki birisini öldürdü, Hakkın vücudundaki faaliyeti inkıtaya uğrattı, kesti demektir. Veyahut diyelim ki beş parmağımız var, bu beş parmağın biri koparıldı bu parmağın faaliyeti durdu, bakın ne kadar noksanlık olmaktadır. İşte kısas yaparak bu parmağın gitmesini mi istersin, yoksa yerinde kalıp kendi faaliyetini sürdürmesini mi?

İşte bu zati olduğundan o parmak zata ait olduğundan kişi için ne kadar değerlidir. İşte her birerlerimiz de Hakkın birer parmağı gibiyiz yani bu alemde O’nun fiillerini işlemekteyiz تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ 67/1 ayetinde “tebarakellezi bi yedihilmülk” dediği işte elindeki mülk ne değerlidir. Uluhiyet mülkü senin elinde varsa onu devam ettiriyorsun, böyle avamdan basit işler yaptığımıza bakmayalım, bunların hepsi ilahi işlerdir. Günlük hayatta yemek, içmek, tuvalet, ibadet iş bunların hepsi basit görünse de ilahi işlerdir. Bunlar Hakkın fiilleridir, zaruri fiilleridir sistemin çalışması için. İşte bir kimseyi ortadan kaldırmak bu fiilleri de katl etmektir. Yani sonunu getirmektir. Bu mu daha güzel yoksa o fiillerin çıkmasının devamını sağlamak mı daha güzeldir.

Sual: *İnsan, mademki Hakk'ın suretidir ve onun kesîf vcudu Hakk'ın ism-i Zâhir' ismidir, şu halde onu kötülemek caiz olmamak lâzım gelir. Halbuki biz insanı kötüleyip dururuz.*

Cevap: *İnsan "ayn"ından ya'nî vücûd-i kâiminden ve zâtından dolayı kötülenmez. Belki kendisinden sâdır olan fiil kötülenebilir.* Katil olsun eşkıya olsun dünyanın en cabbar kişisi olsun hiçbir şekilde kötülenmez. Nesi yönüyle, özü hakikati yönüyle. Esmer vatandaş gelse ne kadar miskin olursa olsun kötülenmez. Çünkü özü Hakkın özüdür. Neyi kötülenir, işlediği filleri, bunu yanlış yapıyorsun bunu böyle yapma saçını sakalını toparla diye fiili zemm ediliyor. Yahut fiili için tavsiyede bulunulur. *Ve insândan sâdır olan fiil, kendisinin "ayn"ı değildir. Ve "İnsân Hakk'ın sureti*

üzerinedir; ve O'nun Zâhir' ismidir " sözü, insânın "ayn"ı sabitesi hakkında söylenmiş bir sözdür.

Suâl*: İnsan, fiilinden dolayı kötülendiği vakit, fiilin insana isnadı lâzım gelmez mi? Halbuki fiil ancak Allah'ındır ve fail ancak Hak'tır?*

Hiçbir varlık kendi varlığı itibariyle zem olunmaz, olunamaz yani olunmaması lazımdır. Konu insan olduğu için hiçbir insan zatı itibariyle yani kendi varlığı itibariyle kötülenemez. Ancak kötülenecek tarafı fiilidir. Biz insanları fiilinden dolayı kötüleyebiliriz. Ama varlığından dolayı hiçbir şekilde zemmedemeyiz çünkü varlığında Hakkın varlığı özünde Hakkın özü vardır. Zuhuru Hakkın bir esmasının zuhurudur. Onu zemmedersen Hakkı zemm etmiş olursun.

Diyelim ki pejmürde birisi, saçı sakalı birbirine karışmış dış görünüş itibariyle süfli bir varlık, ister kadın olsun ister erkek olsun neden böylesin sen diye özünü zemmedemeyiz, çünkü hakikati varlığı Hakkın varlığıdır. İster katil olsun ister hırsız ister esrarkeş alkolik ne olursa olsun, peki hiçbir şey denmeyecek mi, denecek şey fiilidir. İçtiği içkiyi içme burada zemmedilen zatı değil içme fiilidir. İşte sual olarak insan fiilinden dolayı zemm olunduğu vakit fiilin insana isnadı lazım gelmez mi, yani fiil de insanın zatına ait değil mi, lazım gelmez mi diye bir soru soruluyor. Halbuki fiil ancak Allah'ındır ve fail ancak Hakk'tır.

Cevap: *Evet, fiil Allah'ındır, velâkin bu fiil, kulluk mertebesinde zahir oldu. Eğer kulun kesif vücudu olmasa, bu zemmedilecek fiilin zuhur edeceği mahal bulunmazdı.* Dolayısıyla böyle bir fiil bilinmezdi. Bu fiil bilinmediği için bu fiilin karşılığı olan hüsn-ü hasen yani güzel olanlar da bilinmezdi. Çünkü ölçü olmazdı. *İmdi bu kesîf vücutlu kullar, ilâhiyyenin şe'nlerinden birer âynaları mesabesindedir.* Yani ilahi şuunatın yani Hakk'ın zuhurlarının aynaları hükmündedir. *Bu âynalarında meydana gelen suretler, esmâ-i ilâhiyyenin muktezası olan hallerdir.* Yani ilahi isimlerin gerektirdiği hallerdir aynada zuhur edenler. Sen aynanın karşısına geçtiğin zaman aynada zuhur eden senin varlığındır. Elini kaldırdığın zaman o da

elini kaldırıyor. Ayağını salladığın zaman o da ayağını sallar. Ama ayna olmazsa senin ayağının sallanması görülmez. İşte batın alemde olan hadiseleri görmek için böyle bir aynaya ihtiyaç vardır. *Bu aynalarda zahir olan suretler esma-i ilahiyenin gerektirdiği hallerdir,*

Ve o isimlerden her birisi, birer Rabb-i hâsstır. Ve her Rabb-ı hâss, kendinin merbubu olan kuldan razıdır. Bu da hakikat mertebesindeki rızalık, raziyedir. Yoksa şeriat, tarikat mertebesinde razılık başka sen razısın ben razıyım. Rabbın zuhur etmesi için bir merbub lazımdır. Yani Rabbın zuhuruna mahal olan bir yer lazımdır. İşte Rab o yerden kendi zuhurunu meydana getirdiği için merbubundan razıdır. Rabbından razıdır. Rabb-ı has merbubundan mutlak razıdır. *Velâkin Rabbü'l-erbâb ve cemî'-i esmayı cami' olan "Allah", her ismin muktezası olan hallerden razı değildir.*

Meselâ Mudili ismi, kendi merbûbu olan kâfirin küfründen razıdır. Fakat Mudili isminin de Rabb'i olan "Allah" bu ismin muktezâsından razı değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de وَلاَ يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ *(Zümer, 39/7) buyurur. "…Allah kullarının küfrüne razı değildir…." Mudil ismi içki içmenin zuhuru olan o küfürden razıdır, ama Allah razı değildir.*

Onun için Allah Teâlâ hazretleri kendisinin razı olduğu ve olmadığı ef'âli mertebe-i risâlet mertebesine inerek vaz eylediği şeriatlar ile kullarına i'lân etti. Yani Allahüteala Hazretleri kendisinin razı olduğu olmadığı risalet mertebesine tenezzül ederek vaz eylediği şeriatıyla ibadına ilan etti. Yani kitaplarıyla şeriatıyla razı olduğu ve olmadığı fiilleri kullarına bildirdi.

Suâl: *Demek ki, Hakk'ın razı olduğu ve olmadığı bir takım şuûnâtı var, oluşumlar var. Hak razı olduğu şuûnunu ızhâr ve razı olmadığını terk etmek mümkün değil miydi?*

Cevap: *Bi'l-cümle şuûnat muktezâ-yı zâtullahdır.* Yani bütün şuunlar fiiller zatın gereğidir. *Zuhur dahî şuûnât-i ilâhiyyeden bir şe'ndir. Binâenaleyh şuûnât-ı zâtiyyeden*

ba'zılarının terki kabil değildir. Bu ise, acz ve noksan değil, ayn-ı kudret ve kemâldir.

Misal: *İnsan, sûret-i ilâhiyye üzerine mahlûk olup kendisinde görme, bilme, işitme ve söyleme ilh... gibi bir takım şuûn, oluşumlar vardır. Mademki işitilecek şey vardır, insan bu şe'n-i zâtîsiyle zahir olur; ve insan için işitmeyi terk etmek kabil değildir. Bu adem-i kâbiliyyet onun aczi değil belki kemâlidir. Noksan ve adem-i kudret, yani kudretin kesilmesi onun sağırlığıdır.*

Ve keza insanda rızâ ve gazab sıfatları mevcûddur. Gazabını tahrik edecek ahvâlin vukünda insan bu sıfatla zahir olur, yani bağırır, çağırır, meğer ki kendisinde şe'n-i doğuştan olan huy yumuşaklığı galip ola. Ve şe'n-i huy yumşaklığı dahî şuûnât-i zâtiyyeden bir şe'ndir. Binâenaleyh huy yumuşaklığı sıfatı ile zuhur dahî muktezâ-yı zattır. Çok kerre vâki' olur ki, ba'zı kimseler, gazab ile zahir olacakları yerde huy yumuşaklığı ile zahir olacakları yerde dahî gazab ile zahir olurlar. Ve sebebi suâl olunsa: "Ne yapayım, ben de bu hâlimden razı değilim, velâkin muktezâ-yı zâtım olan bu haller rızam olmaksızın benden zahir oluverir" cevâbıyla mukabele ederler.

Razı olmadığı ef'âlin insandan zuhuru zevk ile bilinecek bir şeydir. Yani yaşayarak bilinecek bir şeydir. Her insan, bi'l-farz aksırık ve öksürük gibi bînihâye olan kendi şuûnâtını tedkîk edecek olursa bunun nasıl bir şey olduğunu ve bunun terk-i izhârı kabil olup olmadığını bilir. İmdi mazharlarda zahir olan zem edilmiş fiiller bu kesif vücudun gereğidir. Ve bu vücûdât ise, müstakil olmayıp izafi olduklarından onlardan zahir olan efâl-i mezmûme dahî, batının emirleridir yokluğun zuhura gelme işleridir. Mertebe-i zât bunlardan münezzehdir. Onun için Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur: مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ (Nisa, *4/79)*

ya'ni "Sana iyiliklerden bir şey isabet ederse Allah'dandır". Zîrâ zâttan zahir olan şey haseneden başka bir şey değildir. Ve وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ *(Nisâ, 4 /79) ya'nî*

"Sna fenalıktan isabet eden şey nefsindendir". Zîrâ seyyie senin nefsinden ibaret olan kesif vücudun iktizââtıdır. Vâkıâ kulun nefislerinin talebi vaktinde, ef'âli îcâd eden Hak'tır. Yani herhangi bir işi taleb ettiğinde fiilleri icat eden Hakktır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de وَمَٓا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ *(Saffât, 37/96) buyrulur. Fakat fiilin icadı Hakk'a nisbeten hikmettir.* Ne fiili olursa olsun, Hakk'a isnat ettiğin zaman bu bir hikmettir. *Kuldan sudûru kula nisbeten kötülenmiştir. Eğer fiil şeriata uygun olarak sâdır olursa, yani emr-i teklifi istikametinde uygun olsa onun îcâdı Hakk'a nisbeten hikmet olduğu gibi, kulda nisbeten dahî öğülmüş olur. Çünkü kul ve insâniye suretinin tesviyesinden meydana gelen gayeye yöneldi. Velâkin bir kimse garazına muvafık olmadığı için, bir şeyi kötülese, o kötüleme Allah indinde ayıplanmıştır. Zîrâ kötüleme lisânı garaz ciheti üzerine olursa caiz değildir.* Yani ona düşmanlığın yönünden zemmedersen o cihet üzere caiz değildir. Yani o şekilde zemmetmek caiz değildir. *Meselâ ziyaretine gidilen bir kimse, beni ayakta karşılamadı, diye kötülenmez.*

Eğer kötülenirse, bunda nefsin hazzı ve garazı vardır. Çünkü nefis, herkesin kendisine hürmet etmesini ister. Aksi hâlde nefis kibir ve hiddet edip, o kimseyi kötülemeye başlar. İşte bu gibi kötülemeler Allah indinde makbul olmayandır. Şu hâlde ancak şer'in kötülediği şeyler ayıplanmışdır. Zîrâ şeriatı koymanın maksadı, insanın hayvanlık tarafına men etmek değil ve sûret-î ilâhiyyeyi himaye eylemekten başka bir şey değildir. Şer'in bir fiili kötülenmesi hikmete dayanır ki, onu ancak Allah Teâlâ ve onun bildirdiği kullar bilir. O kişiler de "Ulul el bab" denilenlerdir. *Nitekim kısas bir maslahat için meşru kılındı.* Yani kısas bir yönden meşru kılındı, *O oluşum dahî bu insan nevinin baki kalmasını yani devamını te'mîn ve o tür insan hakkında, ilâhî hududlara tecâvüz eden kimseleri, geriye çekmekten ibarettir.* Yani o tür insanların gözünü korkutmaktır kısas.

Onun için Hak Teâlâ وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيَوةٌ *(Bakara, 2/179) ya'nî "Sizin için kısasta hayât vardır" buyurdu. Bu kelâmın iki vechi vardır: Birisi katilin kısas olunduğunu herkes görür.*

Bu ibretten müteessir olup, bir kimseyi katle niyet edenler varsa, ona cür'et edemezler. Binâenaleyh kısas arkasında insan nevilerinin hayâtı baki edilmiş olur. Yani bu sözün batınında insanı yaşatmak vardır, öldürmek değildir. Hadis-i şerifte kavga edenin ikisi de katil hükmündedir diyor Efendimiz. Yani kavga sonrası birisi ölmüşse ölen de öldüren de katil hükmündedir diyor. Öldürülen de katil hükmündedir diyor, neden o da eğer fırsatı olsaydı onu öldürecekti de ondan. Ancak nefs-i müdafaa olursa o ayrıdır. Yani birisi gelmiş sana saldırıyor, sen orada nefsini müdafaa ediyorsun, o ayrıdır.

İkincisi "sizin için" zamîr-i muhatabı maktulün velîsine râci' olur. Yani buradaki zamir öldürülmüş olan kişinin velisine hak sahibine aittir. *Bu halde âyet-i kerîmenin ma'nâsı: Ey maktulün velîleri, siz katilden fidye alıp veya af edip onu kısasın hükmünden halas ederseniz, insanların bir ferdin hayâtını devam ettirmiş olursunuz. Bu âyet-i kerîmeyi ikinci vech ile tefsir, bu bahse daha münâsib görünür. Ayet-i kerîmenin mâba'dı ise* يَآ اُولِى الاَلْبَابِ *1/179 bu kısasın hükmü ulul elbab'a aittir diyor bu nazik bir meseledir diyor.* Ulul elbab demeyip de, ey insanlar kısasta hayat vardır diye genel insanlar olarak geçseydi, birinci mana ağırlıklı olacaktı ama ulul elbab dediği için ikinci mana ağırlık kazanmaktadır.

Binâenaleyh Hak Teâlâ kısasta hayât olduğunu "ülû'l-elbâb"a hitaben beyân buyurur. Ve *"ülû'l-elbâb" bir şeyin özünü ve içini bilen kimselerdir*. *Ve onlar Hak ve enbiyâ önünden vaz' olunan şerâyi'-i ilâhiyyenin ve hükemâ yani hikmet ehli ve ukalâ yani akıl sahipleri taraflarından zamân-ı fetrette yani peygamberlerin olmadığı devirde vaz' olunan şerâyi'-i hikemiyyenin sırrına muttali' oldular.* Kur'an'da "Ulul elbab" dediği zaman hikmetle ve akılla düşünen

kimseler demektir. Zaten diğer şekilde de kamil akıl sahipleri diye tefsir edilmektedir. Ayrıca "Ulul elbab" kapı sahipleridir de demektir. Ulu; sahip, Bab da kapı demektir. Bu da esma-ı ilahiyeden giriş yapan demektir. Nerede hangi isim iktizası gerektiriyosa o kapıdan yani o Rabdan Rabb-ül erbaba gidiliyor ki başka türlü de gidilmesi mümkün değildir.

4.Paragraf:

Ve sen muhakkak Allah Teâlâ'nın bu neş'ete riâyet ettiğini ve onu ikâme eylediğini bildiğin vakit, sen dahî onun mürâââtına evlâsın. Bu sebeple senin için saadet vardır. Zîrâ mademki insân hayydır, kendisi için halk olunan sıfat-ı kemâlin tahsili, onun için recâ olunur. Ve onun hedmine sa'y eden kimse, onun için halk olunan şeye, onun men-i vusulü hakkında sa'y eder. Resûllah (s.a.v.)in "Agâh olun, size düşmanlarınıza mülâki olup onların boyunlarını vurmanızdan ve onların sizin boyunlarınızı vurmalarından sizin için hayırlı ve efdal olan şeyi haber vereyim mi? Zikrullah'dır!" kavli ne güzeldir (4).

Ya'nî yukarıda açıklanmış olan, deliller ile Allah Teâlâ hazretlerinin bu insanlığın şuunatına varlığına riâyet edip onun ikâmesini murâd eylediğini bildiğin vakit, sen dahî bu neş'etin ikâmesine en iyi riayet edersin. Çünkü bu neş'et-i insâniyyeye riâyet sebebiyle senin için saadet hâsıl olur. Yani şu hakikati bilirsen sen de insanı yıkma yolunda bir faaliyetin olmaz, onu yaşatma yapma yolunda faaliyetin olur ve bu da sana huzur verir. *Zîrâ bu sûret-î ilâhiyyeye riâyet ettiğin için ecir kazanırsın.* Suret-i ilahiyenin yaşamasına riayet ettiğin vakit gerek kendi bünyende kendi bünyende sigara içmezsen, içki içmezsen bunu zorlamazsan lüzumsuz yerlerde zorda kullanmazsan Hakkın zuhurunu rahat kullandırmış olursun. Ve onun içerisine O'nun istemediği şeyleri koymamış olursun. Onu rızası içinde kullanmış oluyorsun. İşte bu yüzden çok büyük ecir kazanmış olursun.

*Ve bu ecir dahi, o suretin sahibi olan Allah üzerinedir. Ve sûret-i ilâhiyye üzerine mahlûk olan neş'et-i insâniyenin illet-i mürââtı budur ki, insan hayatta olduğu müddetçe, kendisi için halk olunan sıfat-ı kemâlin tahsîlî onun için ümîd olunur. Zîrâ Hak, esmâsiyle mezâhirde zahir olur. Ve her bir isim kendi mazharını alnından tutup, kendi sırât-ı müstakimi üzerinde o sıratın nihayetine doğru çeker götürür. Ve o sıratın nihayetine vasıl olmak, ermek, o ismin kemâline vasıl olmadır. E*ğer vaktinden evvel katl edilirse o ismin kemalatına vusul orada meydana gelemez.

Ve o neş'et-i insâniyyenin yıkılmasına çalışan kimse veya harab olmasına sadece öldürmek değil, mesela içki içtin falan yerde sızdın şu oldun bu oldun işte harap ettin. Eğer onu harap etmeseydin daha uzun yaşayabilecekti, o esmanın daha derinliklerine doğru yol alacaktı. O esmadan Rabb-ul hastan Rabb-ul erbaba ulaşacaktı. Zaten gaye de bu idi. Yıkılmasına çalışan kimse o insanın ism-i hâssının hazînesinde meknuz ve fiilen zuhuru mukadder olan şeye, onun vâsıl olmamasına çalışır. Ve o neşet-i insaniyenin yıkılmasına çalışan kimse yani insan varlığının yıkılmasına çalışan kimse o insanın ism-i hassının hazinesinde gizli ve fiilen zuhuru mukadder olan şeye o hazinede gizli olan yani faaliyetinin o yaştan sonraki devamı, çünkü belirli bir yaşa kadar geldi, nereden geldi o Hakkın hazinesinde olan onda zuhura geldi. O kesildiği anda oradaki program yarım kalmış olur.

Yani gizli kalmış olmakta zuhura çıkamamış olmaktadır. O zaman da "ben gizli bir hazine idim bilinmekliğimi istedim" meydana gelmemiş olmaktadır, insanın harap edilmiş olmasıyla. *Zîrâ mazharlar esma için âyna gibidir. Ayna kırıldığı vakit, onun mukabilinde duran şahsın sureti artık aksetmez olur. Binâenaleyh bir insan katl edildiği vakit, onun mazhar olduğu ism-i hâssın âynası kırılmış olur. Ve (S.a.v.) Efendimiz'in kavli ne güzeldir ki, kemâl-i irfanla buyurur:*

"Ey mü'minler şöyle biliniz ki size bir şey haber vereyim mi ki, o şey, düşmanlarınızla karşılaştığınız zaman fî-sebîlillah onların boyunlarını vurmanızdan ve onlar sizin

boyunlarınızı vurup sizin Allah yolunda şehîd olmanızdan hayırlı ve efdaldir. Şimdi iki kişi kavga ediyor, birisi Müslüman birisi küffar, ikisi de birbirine kast ediyorlar, ama buradaki kasıt Müslümanın sahih kastı neden çünkü emr-i ilahiye uymaktadır. Ama diyor ki bu kavgada sizin onları vurmaktansa onların sizi vurması sizin için daha hayırlıdır. Çünkü siz onları vurursanız siz Hakkın binasını ortadan kaldırmış olacaksınız suç işlemiş olacaksınız.

İşte daha evvel de dediği gibi "ben eli kanlı olana beytimi yaptırmam" diyor. Küffarı da vurmuş olsa eli kanlanmış oluyor çünkü Hakkın beytini ortadan kaldırmış oluyor. Yani Hakk'ın fiili beytini ortadan kaldıran Hakk'ın fiziki beytini yapmaya yetkili değildir. Yani madde manasındaki beytini inşa edemez. Neden çünkü Hakk'ın ilmi beytinin zuhurunu ortadan kaldırıyor. Ama küffarın sizi öldürmesi sizin için daha hayırlıdır. İşte buna da "şehitlik" diyorlar ya işte o yüzden. Allah yolunda şehit olmanızdan hayırlı ve efdaldir.

Düşmanlarınızdan mülaki olup fisebilillah onların boyunlarını vurmanızdan ve onlar sizin boyunlarınızı vurup sizin Allah yolunda şehit olmanızdan hayırlı ve efdaldir. Burada bir çeviri hatası olabilir "onların boyunlarını vurmanızdan değil vurmamanızdan" olması doğrusu olacaktır. Onun boynunu vurmaman Allah'ın zikridir, çünkü Hakk'ın zuhurudur, Hakk'ın zuhuru da O'nun zikridir. Hz. Ali Efendimiz birisiyle savaş ederken düşmanın yere yatırıyor, tam boynunu kesecek o zaman düşman yüzüne tükürüyor, o sırada hemen kılıcı atıyor öldürmekten vaz geçiyor. Düşman o zaman diyor ki ya Ali beni neden öldürmedin, o zaman dediği şudur "sen benim yüzüme tükürmekle beni kızdırdın nefsim kabardı eğer ben seni öldürseydim nefsim için öldürmüş olacaktım. İşte bu hale düşmemek için seni bıraktım diyor. Bu da benzer bir meseledir, öldürmeme yönünden benzemedir. Orada Hazret-i Ali öldürülseydi, şehit olsaydı öldürmemekle şehitlikten daha büyük ecir kazandı. *O şey zikrullahdır!" İşte bu hadîs-i şerif dahî, bünyân-ı ilâhî olan neş'et-i insaniyyenin ikâmesine delildir.*

5.Paragraf:

Ve bunun beyânı budur ki, muhakkak bu neş'et-i insaniyyenin kadrini, ancak ondan matlûb olan zikir ile Allah Teâlâ'yı zikreden kimse bilir. Zîrâ Hak Teâlâ, onu zikreden kimsenin celîsidir. Ve halbuki celîs, zâkirin meşhududur. Ve zâkir kendisinin celisi olan Hakk'ı, ne vakit müşahede etmezse, zâkir değildir. Zîrâ zikrullah, abdin hey'et-i mecmuasında sâridir. Onu zikreden kimsenin lisânına hâss değildir. Zîrâ Hak, bu vakitte ancak hâsseten lisânın celisi olur. İmdi lisân, onu gördüğü şeyle, insanın onu görmediği haysiyyetten görür. Böyle olunca gafillerin zikri hakkında bu sırrı anla!.. Binâenaleyh, gafilden zâkir olan bilâ-şekk hâzırdır; ve mezkûr onun celîsidir. Şu halde o, onu müşahede eder. Ve gafil olan gafleti haysiyyetiyle zâkir değildir. Böyle olunca o, gafilin celisi değildir. Zîrâ muhakkak insan kesirdir, ahadü'l-ayn değildir. Ahadü'l-ayn olan Hak dahî esmâ-yi ilâhiyye île kesirdir. Nitekim muhakkak insan ecza ile kesirdir. Ve bir cüz'ün zikrinden diğer cüz'ün zikri lâzım gelmez. Binâenaleyh Hak, ondan zâkir olan cüz'ün celîsidir. Ve diğeri gafletle muttasıftır; ve insan da onu zikr eder bir cüz' olmak ve Hak bu cüz'ün celîsi olmak lâ-büddür. Böyle olunca bâki eczayı inayetle hıfz eder (5).

Ya'nî "zikrullâh"ın, fîsebîlillah muharebeden ve şehîd olmaktan efdal olmasının îzâhı şu vecihledir ki: yani Allah'ı zikretmek fisebilillah harb etmekten ve şehit olmaktan efdaldir. Sûret-i ilâhiyye üzerine mahlûk olan bu insanın varlığının lâyıkı vech ile kadrini, ancak Allah'ı zikr eden kimse bilir. Yani o zikri hakkıyla yapabilen kimse insanın gerçek halini kadrini ancak o bilir. *Ve zikredenden istenilen taleb edilen yönüyle zikirin yapıldığı yön Allahüteala için cemî'-i kuvâ ve a'zasıyla düşüncelerini toplayarak bir kimsenin zikr etmesidir*. Zikrin aslı budur, Allahüteala'yı

bütün kuvvetleriyle ve azalarıyla düşüncelerini toplayarak bir kimsenin zikretmesidir.

Zîrâ Hak Teâlâ kendisini zikr eden kimsenin arkadaşıdır (celîsidir), bünyesinde var olanıdır. Nitekim hadîs-i kudsîde ya'nî "Ben Ben'i zikreden kimsenin arkadaşıyım " buyurur. Ve arkadaş olan kimse ise hâzırdır, gâib değildir. Binâenaleyh Allah Teâlâ zikir edenin şahididir.

Ve zikir eden kendisinin arkadaşı olan Hakk'ı, zikr esnasında müşahede etmediği vakitlerde, o kimse Hakk'ı zikreden değildir. Ve zikredenin bu müşahedesi, maddiye suretlerinin müşahedesi gibi hissî değildir; belki zevkidir. Ve Hakk'ın zevkan müşahedesi, ancak insana mahsûs olan bir keyfiyyettir.

Şu halde Hakk'ı zekvan müşahedenin mahalli olan bu neş'et-i insaniyyenin kadrini zikir esnasında Hakk'ı müşahede eden arif bilir. Cühela ve bilhassa bu hususta cehâlet-i kesife erbabı olan maddiyyûn bu hakîkattan gafildirler. Zîrâ Allah'ı istenilen şekilde zikr eden arif bir kulun bütün varlığında zikrullah sâridir. Ve bu zikir onun yalnız lisânına mahsûs değildir. Belki o kimse Hakk'ı lisânen zahiri ve ruhen ve kalben bâtını ile zikr eder. Eğer bir kimse *Hakk'ı yalnız lisânen zahiri ile zikr edecek olursa, bu vakitte Hak, ancak hassaten lisânın celisi olur.*

Yoksa Hak, o abdin hey'et-i mecmû'asının arkadaşı olmaz. Bu halde Hakk'ı müşahede eden ancak lisan olur. Zîrâ lisân "Allah, Allah" diye zikrettiği vakit, başka kelimenin telaffuzuyla meşgul olamaz; ancak bu lafızda müstağrak ve müstehlek olur. Yani bu lafız içerisinde gark olur. *Fakat lisânı, "Allah" deyip de kalbi mâsivâ ile meşgul ise, Hak onun kalbinin arkadaşı olamaz. Ve onun kalbi zevkan Hakk"ın müşahedesinde değildir.*

Bunun aksi olarak kalbi Hakk'ı zâkir olup da, lisânı zikir eden olmasa, Hak onun kalbinin arkadaşıdır. Binâenaleyh Hakk'ın arkadaşlığı, lisânın zikrullahla iştigâli iledir.

Şu halde yalnız lisânen Hakk'ı zikr eden kimsenin lisânı, kendisine mahsûs olan bir keyfiyyetle Hakk'ı görür ki, insan

bütün varlığıyla, lisânının müşahede ettiğini görmez. Çünkü o kulun sâir a'zâsı lisânının zikrinden müteessir değildir. Binâenaleyh onun müşahedesinden dahî gafil olur. Böyle olunca gâfıllerin zikri hakkında olan bu sırrı derin olarak düşün ve iyice anla! Zîrâ gafilin hangi uzvu zikir ile meşgul ise bilâ-şekk o uzuv huzûr-ı Hak'tadır. Ve zikrolunan Hak dahî, o uzvun arkadaşıdır Şu halde, o uzuv, Hakk'ı müşahede eder.

Ve kulun zikr-i Hak'tan gafil olan uzuvları ve cüz'leri, bu gafleti haysiyyetiyle Hakk'ı zikreden değildir. Yani bir insanın dili Hakkı zikrederken eli bundan gafil olduğundan eli zikretmez dil celisi, arkadaşıdır. Ama kalbiyle, diliyle, bütün varlığıyla Hakkı zikrettiği zaman işte o zaman tüm varlığının celisi Hakktır. *Binâenaleyh Hak, kulun gafil olan cüz'lerinin arkadaşı (celisi) değildir. Çünkü insan kuvva ve azası cihetinden kesirdir,* yani çokluktadır. *Bu itibarla ahad-ul ayn değildir.* Yani tek bir varlık değildir. *Fakat şahsiyeti itibarla ahadül ayndır.* İnsan dediğimiz zaman bir bütün varlıktır, ama cüzleri itibarıyla baktığımız zaman tek varlık değildir.

Mesela Zeyd isminde bir kimse heyet-i mecmuası itibarıyle bir şahıstır, velakin elleri, ayakları, gözü, kulağı, ağzı, burnu gibi azası çoktur. İşte ahadü'l ayn olan Hakk Teala dahi insanın eza ile kesir olması gibi esma-ı ilahiyesi ile kesirdir. Allah, kendisi tek olmakla birlikte esmaları ile birlikte çokluktadır. *Bunun için insanın bir cüzünün zikrinden diğer azasının zikri lazım gelmez. Mesela bir insan bir eliyle bir şey ile meşkulken lisanı elinin meşkul olduğu şeyden bahsetmeyip başka bir şey söyleyebilir.*

Kulağı meşkuliyetinden mütehassıl sadayı dinlemeye meşkul olmayıp bir diğer kimsenin mükalemesini istima ile iştigal eder, duymakla meşkul olur *ve keza eli bir başka yerde görü bir başka yerde olabilir. Böylece her bir uzvu bir şeyle meşkul iken sair azanın o uzva muvafakatı lazım gelmez.* Mesela elimle bir iş yaparken gözümle başka bir yere bakabiliyorum. Mutlaka birlikte olması lazım gelmez. *Şu halde her bir uzvun celisi, arkadaşı, meşkul olduğu hizmetten ibaret olur.*

Bunun gibi Hak, insanın zikreden olan cüz'ünün arkadaşı olur. Ve zikir eden olmayan cüz'-i dîğer, zikr eden cüz'den gafletle muttasıfdır. Ve insanda, Hakk'ı zikreden bir cüz'ün bulunması ve o cüz'ün zikri hasebiyle Hak onun arkadaşı olması gereklidir ki, Hak inayeti ile sâir zikr etmeyen cüzü dahî muhafaza buyurursun. Binâenaleyh ey sâlik, "Ben cemî'-i kuvâ ve a'zâmla ve külliyyetimle Hakk'ı zikr edemiyorum; ve yalnız lisânen zikr edebiliyorum.

Şu halde Hak benim hey'et-i mecmuamın arkadaşı olmuyor. Zikrim noksan oluyor" diyerek zikirden fütur getirme! Zîrâ Hak Teâlâ lisânın zikri sebebiyle, inâyeten sâir kuvâ ve a'zânı dahî hıfzeder. Ve senin diğer cüzlerin dahî bu inayet sayesinde bütün yönleriyle gafletle muttasıf olmaz.

6.Paragraf:

Ve bu neş'eti, Hakk'ın "mevt" ile müsemmâ olan şeyle hedmi tevliyeti, i'dâm değildir; ve o, ancak tefriktir. Binâenaleyh onu kendisine ahz eder. Ve murâd, ancak onu Hakk'ın kendisine ahzidir. Ve emrin küllisi Hakk'a rücû' eyler. İmdi onu kendisine ahzettiği vakit, intikâl eylediği dârın cinsinden, bu mürekkebin gayrı olarak ona bir mürekkeb tesviye eder. Onun vücûdu i'tidâl üzerine olduğu için, o, dâru'l-bakâdır. Böyle olunca ebeden ölmez, ya'nî eczası müteferrik olmaz (6).

Ya'nî Allah Teâlâ hazretlerinin bu neş'et-i insâniyyeye riâyet eylediği ve onun bakasını te'mîn eyleyecek hükümler vaz' buyurduğu yukarıda beyân edildiği halde, bu vücûdun harâbîsini mûcib olan "mevt" dediğimiz hâle Hakk'ın tevellîsi (hakkında) senin suâline karşı, cenâb-ı Şeyh (r.a.) buyurdular ki: Hakk'ın "ölüm" denilen şeyle, bu neş'et-i insâniyyeyi yıkmaya müteveccih ve mütevelli oluşu, onu i'dâm değildir. Belki o ölüm onun terkibini birbirinden ayırmadır.

Yani ölüm denilen şeyle bu neşet-i insaniyeyi yıkmaya yani insanın varlığını yıkmaya müteveccih ve mütevelli oluşur. Yani oraya yönelir ve o işi yapması i'dam yani yok etmek değildir. Belki o ölüm onun terkibini ayırmaktır, cüzlerine ayırmaktır. *Ma'lûm olsun ki, sırası geldikçe fusûs-ı sâirede dahî îzâh olunduğu üzere her şeyin "hakîkat"i ve ruhu, kendi ayn-ı sâbitesidir. Ve ayn-i sabitesi dahî ilâhiye şe'nlerden bir şe'nden ibarettir.* Yani ilahi varlığın özelliklerinden oluşumlarından ibarettir. *Şuunat-ı zatiyesi ise, zâtın aynıdır*. Yani Zat'ın şe'n olarak zuhurları Zatının aynıdır*. Binâenaleyh zâtı ta'rîf etmek nasıl mümkin değil ise, şe'ni dahî öylece ta'rîf mümkin değildir.* Yani Allah'ın varlığını tarif mümkün olmadığı gibi zuhura gelen şe'nleride mümkün değildir. *Onun için rûhdan suâl olunduğu vakit* قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى *(İsrâ, 17/85) âyet-i kerîmesi nazil oldu. Emr, "şe'n" ma'nâsınadır. Ruhu bundan daha belîğ bir surette ta'rîf mümkin değildir. Nitekim bu kesafet aleminde bir insânın bile şe'nlerini ta'rîf etmek mümkin değildir.* Yani bir insanın bile özelliklerini tarif etmek mümkün değildir.

Bu şe'nler ancak o insanın ef âli ve halleri müşahede olundukça fehm olunabilir. Yani bir insanın içindeki varlığını müşahede etmek mümkün değildir. Ancak fiil olarak dışarıya çıktıktan sonra onun ne iş yaptığını anlamak mümkün olur. *İmdi Hakk-ı mutlakın latif vücudu tenezzül ederek yani Hakkın varlığı mutlak latif vücut tenezzülü ile evvelen ruhlar mertebesinde; ve ikinci olarak misâl mertebesinde; ve üçüncü olarak şehâdet mertebesinde, o a'yân-' sabitenin suretine göre zahir olur sınırları ile tayin edilir. Ve bu taayyün elbisesi, her bir mertebenin cinsinden olur.* Yani hangi alemden geçiyorsa o alemin yapısı cinsinden olur. Ruhlar aleminde aldığı elbise ruh, misal aleminde aldığı elbise misal, madde alemine geldiği zaman anasır-ı erba dediğimiz dört unsur hava, ateş, su, topraktan bir elbise ile tayin edilir. Ve bu kisveyi tayin her bir mertebenin cinsinden olur.

Ve âlem dediğimiz bu şehâdet mertebesindeki kisveler, kimyagerlerin araştırarak buldukları yetmiş küsur basit unsurların karışıp birleşme ve uyuşmasından husule gelir. Binâenaleyh herhangi bir insanın hakikati, kendi ayn-ı sâbitesidir; ve ayn-ı sabitesi dahi esmâ-yı ilâhiyyeden bir ismin ilmiye suretidir. İşte onun "rûh"u o ism-i hâsstır. Yani herhangi bir varlığın ruhu kendisini meydana getiren ism-i hastır. *Ve bu ismin her bir mertebenin icâbına göre bir kisve-i taayyüne bürünmesi, kendi kemâlâtının zuhuru içindir. Ve her duraktaki kalma müddeti, o durakta zuhuru mukadder olan kemâlâtının tamâmına kadardır.* Yani hangi mertebeden geçiyorsa o mertebedeki zuhuru o mertebedeki onun kemalatına kadardır. *Daha sonra eceli gelip diğer durağa intikâl eder.* Alemlerden geçerken de böyleymiş.

Ve o durağın cinsinden ona diğer bir kisve-i taayyün verilir. Ve evvelki libâs-ı taayyününü, kendisinden intikâl ettiği durakta bırakır. İşte mertebe-i ahadiyyet mertebesinden kopup, evvelâ mertebe-i ilme; ikinci olarak ruhlar alemine; ve üçüncü olarak mertebe-i misâl alemine ; ve dördüncü olarak şehâdet mertebesine bu suretle nüzul eder; ve burada nüzul son bulur. Ondan sonra geri dönme başlar. Bu dünyâda dahî o ismin isti'dâd bakımından kemâlât-ı mukadderesinin zuhuru tamâm olduktan sonra eceli gelmekle, unsurlardan birleşmiş (mürekkeb) olarak verilen cesed, "ölüm" denilen şeyle yıkılmış olur.

Bu ise vücudu ortadan kaldırmak mutlak manada yok olmak değildir. Zîrâ o isim yok olmaz, sonu gelmez. *Belki "ölüm" denilen şey topluca unsurların ayrılmasından ibaret olur.* Su; suya gider, toprak toprağa karışır, hava da havaya karışır, ateş de ateşe gider. *Şu halde Hak Teâlâ insanın ruhunu ve hakikatini kendi tarafına çeker ve onun cesedini teşkîl eden muhtelif cüzlerden her birisi dahî kendi aslına döner.*

Binâenaleyh bu neş'et-i insâniyyenin parçalanmasından Hakk'ın muradı, ancak Hakk'ın onu kendisine elde etmesidir. Ve emrin tamamı Hakk'a geri döner. Yani ayan-ı sabite olan insan programı alemin diğer programları gibi ilm-i ilahide evvela ilmi bir suret alır, orada kemale erdikten

sonra ikinci defa ruhlar alemine intikal eder, orada ruhani kemalatını alır, ondan sonra esma alemine intikal eder, orada da nurani kemalatını alır, orada vaktini doldurduktan sonra dünya aleminde beden dört anasır ile meydana gelir.

Nihayet bu dört anasırın da kemalatı meydana gelince yani her şey bir başlangıç oluş yaşam ve sonu her bir varlıkların her birerlerimizin de vakti dolduğunda yani bedenler kemale erdikten sonra Cenab-ı Hakk onun eczasını parçalar, her varlığı kendi alemine gönderir, özünü de kendine ahz eder. Emrin tamamı Hakka rücu eder, böylece bütün varlıklar Hakka dönmüş olur. وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ 2/210 ayetiyle de belirtildiği gibi. *Hak Teâlâ o neş'et-i insâniyyeyi kendisine elde ettiği vakit, onun ruhu için bu âlem-i unsurîdeki terkibden başkaca bir terkibe düzenler.*

Ve o terkib onun intikal eylediği yerin cinsinden olur. Şu kadar ki, esmâ-yı cemâliyyenin mazharı olan insanlar şehâdet aleminde, şer'iyye hükümlerine tevessül ile, Sâlih ameller işlemiş ve güzel ahlakla vasıflanmış bulunacaklarından, ölüm ile berzah alemine intikâl ettiklerinde, kendilerine o âlemin cinsinden olarak verilen terkib, ahsen-i takvim üzerine olan, insâniye sureti üzerine olur. Ve esmâ-yı celâliyyenin mazharı olan insanlar dahî bu âlemde şer'iyye hukuka muhalefetle, kötü amel işlemiş ve ahlâk-ı zemîme ve hayvâniye sıfatı ile vasıflanmış bulunacaklarından, onlara verilen terkib dahî, kendilerinde gâlib olan sıfât-ı hayvâniye sıfatına göre, hayvâniye suretleri üzerine olur. Zîrâ hayvanât mezâhir-i celâliyyedir.

Binâenaleyh berzah alemi sâlih kimselere göre sevinç evi ve talihine göre de çürüme evi olur. Velhâsıl intikal eden insanın berzah alemindeki misâlî terkibi hakikatleri, ahlâkı ve sıfât-ı gâlibesi ve a'mâli hasebiyle terkîb olunup, bu terkib ile ebedî uhrevi mertebeye ve ilâhiyyede mertebelere geçer. Yani bu varlığı ile ebedi alemde kati olarak hayatını sürdürür. *Ve onların ruhları olan esmâ-yı ilâhiyyenin kemâlâtı nelerden ibaret ise berzahıyye mazharı âynalarında yansıyan olarak zahir olur.*

Ve berzah aleminin vücûdu i'tidâl üzere olduğundan, bakilik evidir. Şu halde verilen terkib dünyeviye cisimleri gibi çözülüp dağılma kabul etmez. Ve dağılma kabul etmeyince, ebediyyen ölüm yoktur. Ya'nî o mürekkebin cüzleri dağılmaz. Ey mü'min, ölüm senin için hediyedir. Bu cesed-i kesifin gamm-ı iftirâkını münkirine bırak. Havf-ı mevt ile lerzân olan onlar olsun. Nitekim Hz. Mevlâna (r.a.) buyururlar: ey mü'min ölüm senin için hediyedir, korkma bu kesif cesedin gamm-ı iftirakını münkirine bırak, yani ayrılık üzüntüsünü inkarcılara bırak, ölüm korkusu ile zorlanan onlar olsun. Nitekim Mevlana Hazretleri buyurur:

Beyt: Tercüme:

Ey kafes-i tenden uçan yâr-ı cân

Rahtım eflâke edersin resân

Taze hayat gör de yasa ba'de-zîn

Serseriyâne yaşamaktan usan

Mevt hayattır ve hayattır ölüm

Kâfir onun aksini eyler gümân

Ger yıkılırsa ten evi ağlama

Mahbesini yıktın efendi insan

Eğer yıkılırsa ten evin ağlama hapishaneni yıktın sen oldun efendi. İşte ten evi bu bedenin senin hapishanendir. Bu hapishanen yıkıldığı zaman ağlama diyor.

Ve Mesnevî-i Şeriflerinde dahi buyururlar:

Mesnevi Tercüme: *"Halk derler ki: "O filân miskin öldü." Sen de dersin ki: "Ey gafiller, ben diriyim. Eğer benim tenim böyle tek başına uyumuş ise, gönlümde sekiz cennet açılmıştır.* Yani kabre girdiğin zaman yalnız başına kalmış gibi gözüküyorsan da gönlünde sekiz cennet açılmıştır. Yani kabre girdiğin zaman yalnız başına uyumuş gibi gözüküyorsan da gönlünde sekiz cennet açılmıştır. *Uyumuş can, gül ve nesrin içinde olunca, ten o gübre içinde olursa ne gam vardır?* Gönlün o güzellikleri duyuyorsa bedenin

isterse gübre, toprak içinde olsun. *Uyumuş canın bedenden ne haberi vardır ki, o beden gülşende mi, yahut külhanda mı uyudu?*

Cihân-ı sâf içinde cân "Yâ leyte kavmi ya'lemûn", ya'ni "Kavmim bilse idiler, ne olurdu" na'rasını vurur." يَالَيْتَ قَوْمِى يَعْلَمُونَ 36/26 hani Habib-i Neccar demişti ya kavmi tarafından öldürülürken "kavmim keşke benim halimi bilseydi" demişti. Yani ben ölüyorken Rabbımın bana lütfettiği şeyleri keşke bilselerdi diye onu almış.

İmdi mü'minîn, âlem-i berzahta terakkıyyât-ı dâime içinde bulundukları için, burada yeni mertebe değil de yeni yaşama içinde. Biz de dünyada yeni mertebe olmasa bile her an yeni bir yaşam içinde oluyoruz, yani akan devam eden bir yaşam vardır. İşte alem-i berzahta daimi terakki içinde bulundukları için *Hz. Şeyh (r.a.) onların tafsîl-i ahvâlinden bahis buyurmayıp, inkar ehlinin hallerini beyânen derler ki:*

7.Paragraf:

Ve ehl-i nâra gelince, onların meali naîmedir; velâkin nâr içindedir. Zîrâ müddet-i ıkâbın intihasından sonra, sevret-i nâr için, onun içinde olan kimseler üzerine, berd ü selâm olmak lâbüddür; ve bu naîmdir. İmdi istîfâ-yı hukuktan sonra ehl-i nârın naimi, nâra ilkâ olunduğu hînde, Halîlullah'ın naîmidir. Zîrâ İbrahim (a.s.) onun rü'yeti ile ve onun ilminde, muhakkak hayvandan ona mücavir olan kimseyi te'lîm eden bir suret olduğu müteavved ve mütekarrer olmakla müteazzeb oldu. Halbuki kendi hakkında onda ve ondan Allah'ın murâdını bilmedi. Ve bu âlâmın vücûdundan sonra kendi hakkında sûret-i levniyye-yi nâriyyenin şuhûdiyle beraber, berd ü selâm buldu. O ise, nâsın gözlerinde nâr idi (7).

Fass-ı Hûdî'nin nihâyetinde dahî beyân olunduğu üzere, ahiret yerinde ateş ehlinin hali naîme ve rahmete son olur. Fakat onların ni'meti, yine nâr içindedir. Yani dışarıdan bakıldığında yine ateş içinde görünür. Zîrâ onlar Cehennem denilen ev içinde devamlılık üzeredirler; edebiyyen oradan çıkamazlar. Ve ıkâb müddetinin inkızâsından sonra elbette ateşin sevreti ve harareti gidip, içinde bulunan kimseler üzerine, o ateş soğuk ve selâmet olur. Çünkü ateş cânib-i Hak'tan yakmaya me'mûrdur; ve emrolunduğu şeye asla muhalefet şânından olmayan bir itatli kuldur. Yani Cehenneme ne emredilmişse ona mutidir. Yani o işi yapar.

Ve kulların dünyâda işledikleri sonu olan günahlardır. Ve ateş ise, onları, sonu olan günahları kadar azab vermeye me'mûrdur. Müddet-i azâb bitmiş olunca, ateşin sıfat-ı zâtiyyesi olan hararet kaldırılıp, sıfat-ı arızası olan soğukluk, ve selâmet ikâme olunur. Ateşin soğuması aklen dahî uzak görülen değildir. Fennen ma'lûmdur ki, taayyünât-ı kesife fezada ecsâm-i küreviyye hâlinde tekevvün eder. *Cehennem ta'bîr olunan küre-i azîme-i ateşin dahî fezada mevcuttur. Ve bu küre-i âteşîn belirli dönmeden sonra kaide üzere teberrüd ve tassallüb eder. İşte bu ateşin soğuması ve selâmet-bahş olması, ehl-i nârın nimetidir.*

İstîfâ-yı hukük-i İlâhiyyeden, ya'nî günahları kadar azab olunduktan sonra, ehl-i nârın mimete mazhar olması, İbrâhîm Halîlullah (a.s.)ın Nemrûd tarafından ateşe ilkâ olunduğu zamanda mazhar olduğu naîme benzerdir. Çünkü İbrâhîm (a.s.) bilir idi ki, ateş, hayvan cinsinden kendisine yakın ve komşu olan kimseye elem veren bir surettir. Ve o suretin ateşe atma ile vücûda elem vermesi muktezâ-yı âdettir. İşte onun ilminde bu ma'nâ mütekarrer olduğundan, ateşi görmekle eziyet çeken oldu. Evvela ateşi gördüğü zaman bu ateş beni yakar diye azap gördü.

Yoksa nârın yakmasıyla eziyet çeken olmadı. Ve cenâb-ı İbrahim o surette ve o suretten kendi nefsi hakkında Allah'ın muradı ne olduğunu bilmedi. Binâenaleyh ale'lâde yakmak şanından olan ateşin suretini görmekle vehmen eziyet çeken

oldu. Ve mancınık vasıtasıyla ateşe atıldığı vakit, bu vehim aleminden vücûdundan sonra, kendi nefsi hakkında, kırmızı renkli ateşi görmekle beraber, o ateşi soğuk ve selâmet-bahş bir halde buldu. İçine atıldığı zaman yine ateşi kırmızı olarak gördü ancak selamet olarak buldu.

Ve nâr onun vücudunu yakarak elem vermedi. Halbuki ateşin o kırmızı renkteki sureti, onu temâşâ eden nâsın gözlerinde aynı ateş idi. Ve bu nâs, kendi görüşlerine nazaran, o ateş İbrâhîm (a.s.)ı yakar zannettiler.

8.Paragraf:

İmdi şey'-i vâhid, bakanların gözlerinde mütenevvi' olur. Tecellî-i ilâhînin hükmü böyledir. Binâlenaleyh dilersen, muhakkak Allah Teâlâ bu emrin mislinde tecellî etti, dersin; ve dilersen, muhakkak âlem, ona ve onda nazar etmekte tecellîde Hak gibidir, dersin. Böyle olunca nazırın aynında, nazırın mizacı hasebiyle mütenevvi' olur. Yahut nazırın mizacı, tecellinin tenevvüünden mütenevvi' olur. Bunun hepsi, hakâyıkta caizdir (8).

Yani bu görüşlerin hepsi de hakikattir. İşte şeriat ehli aynı hadiseye bakıyor, bir başka değerlendirme yapıyor, tarikat ehli aynı hadiseye bakıyor, bir başka değerlendirme yapıyor, hakikat ehli bir başka, marifet ehli başka değerlendirme yapıyor. Halbuki hadise aynı hadisedir. Bütün bunların yaptıkları değerlendirme de kendilerine göre doğrudur, işte mühim olan hadise de budur zaten. Hepsinin kendi mertebesinde doğru olduğunu kabul etmektir. Yoksa biri diğerine göre ters hükmündedir ama o kendi doğrusudur. Yani bakanın nazırın, bakıcı olanın ve de almış olduğu eğitimin neticesinde ne gibi değerlendirmesi varsa bilgi hazinesinde neler varsa onu söyleyecektir.

Ya'nî ateş İbrâhîm (a.s.)ın gözünde serin ve selamet ve nâsın varlıklarında dahî yakan bir ateş olarak göründüğü cihetle, tek şeyden ibaret olan bu ateş, ona nazar edenlerin

gözlerinde nevilenmiş, çeşitlenmiş değişmiş olmuş olur. Tabi İbrahim'in (a.s.) gözünde orası serin ve selamet idi. Çünkü Cenab-ı Hakk onun hakkında; 21/69 يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلامًا "ey ateş serin ve selamette ol" dedi. İbrahim'in (a.s.) bakışına göre aynı ateş selametti. Ama diğerleri onu ateş olarak gördüğünden ateş oldu, ateş olarak gördüler.

İşte tecellî-i ilâhî böyledir. Çünkü o tecellî-i ilâhî hadd-i zâtında birdir; velâkin kabiliyetleri ve istidatları dolayısıyle muhtelif olur. Yani kişilerin kendi kabiliyet ve istidatlarına göre muhtelif değerlendirme yaparlar. Her değerlendirme yapan da kendine göre bu mutlaktır der. Yani kendi yaptığı değerlendirmenin mutlak olduğunu düşünür ve de böyle inanır. Böyle itikad eder ki itikadı da doğrudur ama ona göre doğrudur. İşte irfaniyet budur. Yani herkesin itikadını olduğu gibi kabüllenmek, hiç kimsenin itikadına duhul etmemek gerekmektedir.

Ta ki bir araştırıcı olacak da gelip sormaya çalışacak araştırmaya çalışacak o zaman denecek tabi bu senin itikadın doğrudur ama bunun üstünde de altında da başka itikadlar vardır, bunların bilinmesi gerçekçi olur diye o zaman yol açılır. *Perdeli olanlar bu hakikatleri bilmedikleri için, bir emri bildikleri şeye hasr ederler.* Yani Hakkın tecellisini nasıl biliyorsa oraya hasrederler. Yani kendi anlayışlarına mahsus görürler tecelli-i ilahiyi. *Binâenaleyh idrâklerinden hafî olan ba'zı tecelliyâtı inkâr ederler. Yani kendi anlayışlarının dışında olan ve kendilerine gizli olan tecelliyatları inkar ederler.*

Nitekim ateşin o kırmızı renkli suretini, perde ehli gördükleri vakit, Hakk'ın o mazhardan mutlaka kahr ile zahir olacağına hükmederler; ve aynı mazhardan lutf ile zuhurunu inkâr eylerler. Binâenaleyh sen halk ediliş kabiliyetine göre tenevvü edip yani halk ediliş kabiliyetlerine göre nevilendirip muhtelife ile zahir olduğunu bildikten sonra, dilersen ateşin İbrâhîm (a.s.)a serin ve selamet ve sâir nâsın gözlerine ateş olarak zahir olması gibi, yani ikisini de kabul edersin ikisi de doğrudur. *Gören gözde, muhtelif suretler ile tecelli eden*

ancak Allah'dır dersin. İbrahim'in (a.s.) gördüğü de hakikatti yani serin ve selametti ama diğerlerinin de gördüğü ateştir diye de ikisinin de gördüğünü kabul edersin. *Ve dilersen, muhakkak a'yân-ı âlem, ona nazar indinde vücûd-i Hak aynasında muhtelif suretler ile tecelli edendir; ve âlem, suretler ile tecellî ve zuhurda, Hak gibidir, dersin,* yani bu alem Hakk gibidir dersin. *Böyle olunca âlem, nazırın mizacı hasebiyle çeşit çeşit olur.* Yani bakanın istidat ve kabiliyeti dolayısıyla nevilenmiş olur.

Nitekim vücûdunda hararet ziyâde olan kimse havayı sıcak ve pek üşümüş olan kimse dahî yine aynı havayı soğuk görür. Hava aynı ama hissediş farklı olabilmektedir. *Şu halde âlemden olan hava, ona nazar eden kimselerin mizacı hasebiyle yani yaşantısı anlayışı hasebiyle çeşit çeşit olur. Yahut bakanın mizacı, yani hadiselere bakan kişinin mizacı tecellînin değişik, değişik olmasından dolayı çeşit çeşit olur. Zîrâ arif, sonsuz olan muhtelif ilahi tecelliyyata tâbi'dir.*

Binâeleyh mizâc kaydından şartlanmalarından her türlü değer yargılarından kurtulmuş olan arifin nazarı yani bu şekilde bakan arifin bakışı, tecelliyât-ı ilâhiyyenin çeşitlenmesi hasebiyle çeşit çeşit olur. Yani her hadiseyi değişik değişik görmesinden dolayı da değişik değişik değerler vermiş olur, hadiseye bir tek şeye takılıp kalmaz. *Ve bu tecellîye âit olan bahis Fass-ı Şuaybî'de murûr etti. Ve işte bu iki i'tibârın küllisi, hakâyıkta caizdir*. *Yani bu anlatılanların hepsi de yerli yerindedir. Hakikatte bunları söylemek caizdir.* İbrahim (a.s.) deseydi "orası selamet ve serindi" caizdir ama dışarıdan bakanlar orası ateşti dese de caizdir. Ama nerede caiz, irfan ehli indinde hepsi caizdir.

Neye göre karşısındaki kimsenin mizacı ne ise onun anlayışına göre anlayış ortaya koyar. Neden, zaten bütün anlayışlarda beraberdir. Ancak diğer farklı anlayışlara göre ise her kişi hangi yaşantıda ise orası ona caizdir, diğer tarafları caiz değildir. Yani bütün tecelliler caizdir ama bütün tecelliler herkese caiz değildir. Burasını ayırmak lazımdır. Kim nerede ise orası caizdir, yalnız irfan ehline göre de hepsi caizdir. *Ya'nî Hakk'ın nazırın mizaca hasebiyle değişik göstermesi caiz olduğu gibi mizâc kayıdından*

şartlanmışlıklardan kurtulan hür olan zevatın mizacı, tecellî-nin tenevvü'üne tâbi' olması da caizdir.

Yani normal tecellide görülmesi de caizdir. Veya şöyle diyelim; karşı taraf daha düşük tecellide dahi onu idrak etmiş olsa onunla birlikte olmasında onu tasdiklemesi de caizdir. Yani karşısındaki kişi hangi mertebeden bakarsa doğru demesi de caizdir. Neden ikilik ihtilaf olmasın diye. Ta ki araştırıcı olacak bunun başka yolu var mı diye o zaman gene kendine caiz olduğu şekilde onu anlatacak. Evvelki hâl, kamil olmayanlara göredir. Çünkü Hak o ârif-i gayr-i kâmile kalbi hasebiyle tecellî eder. İkinci hal ise, ârif-i kâmile göredir. *Zîrâ onun kalbi tecellîyât-ı ilâhiyyeye tâbi'dir. İmdi Hz. Şeyh (r.a) o mevzuyu bitirdikten sonra, insanın ölüm ile Hakk'a rücû' etmesi sadedine gelerek buyururlar ki:*

9.Paragraf:

Ve eğer meyyit veya maktul, her hangi meyyit veya maktul olursa olsun, öldüğü veya katl olunduğu vakit, Allah Teâlâ'ya rücû' etmese idi, Allah Teâlâ bîr kimsenin mevtine hükm etmez ve onun katlini meşru' kılmazdı. Binâenaleyh hepsi onun kabzasındadır. Şu halde onun hakkında fıkdân yoktur. Böyle olunca Allah Teâlâ, abdi kendisini fevt etmediğine ilminden nâşî, katli meşru' kıldı ve mevt ile hükmetti. İmdi Hak Teâlâ'nın وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ (Hûd, 11/123) ya'nî "Emrin küllisi O'na râci'dir" kavlinde, onun O'na râci' olmasına îzân ve işaret vardır ki, muhakkak O, emrin "ayn"ıdır. Ya'nî tasarruf O'nda vâki'dir ve O, mutasarrıfdır (9).

Ya'nî mutî veya âsî olan meyyit yani itaat eden veya isyan eden ölü*, veyahut zulmen veya kısâsan kat olunan maktul, yani ne suretle ölürse ölsün, öldüğü veya katl olunduğu vakit, eğer Allah Teâlâ hazretlerine rücû' etmeseydi,* yani öldükten sonra başka bir yere gitseydi,

Allah Teâlâ hiç bir kimsenin vaad olunan ömrü emri dolayısyla ölmesine hükmetmez ve küffâr ve müşrikînin harben ve katillerin kısâsan katl olunmalarını meşru' kılmazdı. *Ma'lûm olsun ki, sırası geldikçe fusûsun diğer bölümlerinde dahî îzâh olunduğu üzere, unsurlardan mürekkeb olan yani dört unsurdan meydana gelen insanın vücudu müstakil değildir.*

Belki o hakiki hakkın vücuduna kılıf olan bir itibari vücuttur. İtibar edilen, öylece kabul edilen, yani hükmen var kabul edilen, mutlak olarak yok da hükmen böyle vardır. Nazırın görüşüne göre bu alemlere baktığımız zaman biz varız diyoruz. Ama Hakk'ın yönünden baktığımız zaman bu hükmen vardır, mutlak manada yoktur. *Su ile buzun vücûdu arasındaki nisbet tasavvur olunursa bu ma'nâ "ilmen" anlaşılır.* Yani buzun kendine ait bir vücudu var mı, yok, ama buz orada bir varlıktır, mutlak buz olarak söylüyorsun ama o mertebede geçerlidir.

Biraz daha geniş önüne arkasına baktığın zaman buz diye bir varlığın olmadığını sudan ibaret olduğunu anlıyorsun, su olarak baktığın zaman o da doğrudur. Şimdi birisi buz dediğimize bu sudur dese yemin etse diğeri buzdur dese yemin etse ikisi de doğru söylemiştir, yemine kefaret gerekmez. Ama irfan ehli onlar çekişirlerken sen de haklısın der, sen de haklısın der, çünkü ikisinde de görüşe göre haklılık vardır. İşte varlıklarımızı var zannettiğimizden bize göre geçici de olsa mutlak var olarak kabul ediyoruz kendimizi. Ama hükmen var mutlak manada varlık değiliz. Ama o hükmen varlık bize mutlak varlık gibi şartlanmalarımızdan kendimizi mutlak var zannetmişiz. Hakikat yönünden baktığımız zaman biz bir kılıftan ibaret bir şeyiz.

Fakat "ilmen anlamak" ile vehm-i istiklâl insandan zail olmaz. Yani bu işi ilmen böyle anladık ama bunu ilmen anlamak vehmin istiklali bizim üzerimizde vehim hakimdir. İşte o vehmin hakimiyeti bunu böyle bilmekle gitmez diyor. *İnsan bu hakikati bilmekle beraber, yine "Benim elim, benim ayağım, benim vücûdum" der durur. Vaktaki Hak, nûr-ı zâtı ile sâlike tecellî edip, bi'l-farz su içine atılan bir buz parçası*

gibi, vücûdunun o nûr içinde eriyerek mahv olduğu ve kendi vücûd-i kesifi gibi muhitinde bulunan bilcümle kesîf eşya surfetlerinin dahî, o nûr-i muhitte zâil olduğunu görür, kendinde "Benimdir..." diyecek bir vücûd bulamaz; ve işte bu vakit, o salikten kendi müstakil zannetmesi "zevkan" yükselen olur, yani gitmiş olur.

Ve insan kendi vehmi ile vasıflanmış iken, elbette ikilik içindedir. Yani ben müstakilim diye kendini düşünür o düşündüğü vehmi istiklaldir, yani gerçek istiklal değildir. İşte bu vehmi istiklalden kurtulmadıkça kişi gerçek istiklaline kavuşamaz. Kavuşabilmesi için kişinin fenafillah denilen hakikati idrak etmesi lazımdır. 2/115 ayetinde buyurur; فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَم وَجْهُ اللّٰهِ *ve insan vehmi istiklal ile vasıflı iken tabi ki ikilik içindedir ve bu ise şirktir. Zîrâ Hakk'ın vücûdu mukabilinde, kendisinde bir vücûd tasavvur eder.* Hakkın vücudunun karşısında veya diğerinde veya bir başka şekilde kendisinde bir vücut tasavvur eder,

Halbuki Hak Teâlâ فَاقْتُلُواالْمُشْرِكِينَ *(Tev-be, 9/5) buyurur.*

“Müşrikleri öldürünüz” bu ayete göre müşrik gördüğümüz zaman bu farz diye öldürecek miyiz, buradaki emir sendeki müşrik düşüncedir, düşüncenden ikiliği kaldır demektir. *Ve bununla şirk-i celide ısrar eden keferinin vücûd-i izafîlerinin izâlesini emr eder. Ve fakat gizli şirkte bulanan mü'minin vücûd-i izafîlerini dahi söz verilmiş ölüm vaktini ortadan kaldırır.* فَاقْتُلُواالْمُشْرِكِينَ derken zahirdeki şirk ehlinin kaldırılması ancak gizli şirkte bulunan mü’minlerin izafi vücutlarını dahi ecelleri ile ortadan kaldırır. Yani bu ayetin ikinci hükmü odur. Yani Allah şirk hükmünde olan yani batınlarında şirk hükmü olan bedeni kaldırdığında o şirki de kaldırmış olur.

Ve bu umuma şâmil olan zaruri ölümün hikmeti Hakk'ın onları vücud şirkinden kurtarıp, kendine almasından ibarettir. Bu âlemde iken ihtiyarî ölüm ile ölenlerin suri

ölümleri ise, bir vecihden umuma muvafakat içindir. Onlarla uygun neticesi olsun diyedir, onlar öyle bakarlar görürler, *Yoksa onların Hakk'a vusul için, mevt-i ıztırârîye ihtiyaçları yoktur. Diğer bir vecihden dahi Hak'la kendi aralarında gayet ince bir gömlekten ibaret kalmış olan, vücûd-u surilerinin kalkması içindir.*

Beyt:

Hulle-i cennet olursa çekeyim çâk edeyim

Vuslat deminde bana perde ola bu bedenimi çekeyim aradan.

Nitekim Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizin son hastalıkları zamanında, Sadreddîn Konevî hazretleri yanlarına gelip buyururlar. "Allah sana acil şifalar versin" demiş, Hz. Pîr-i dest-gîr: "Bundan sonra, şifâ sizin olsun." buyurmuş. Âşık ile ma'şûk arasında ancak kıldan bir gömlekten ziyâde bir şey kalmamıştır. Nurun nura vâsıl olduğunu istemez misiniz?" buyururlar.

Beyt: Tercüme: *"Ben tenden, o da hayâlden soyundu. Şimdi visalin nihayetlerinde hirâm eylerim."*

İmdi madem ki ölüm umûmîdir ve bunun da hikmeti Hakk'ın bu ölüm kendine dönüşüdür, şu halde hepsi onun elindedir. Böyle olunca ölü hakkında fıkdân yoktur. Ya'nî ölen kimse yok olmuş olmaz. İşte Allah Teâlâ, kulu kendisinden ayrı olmadığını bildiği için, küffâr-ı müşrikinin harb ederek ve katilin kısasını katlini meşru' kıldı. Yani şu veya bu şekilde diğer ahirete geçmesini imkan verdi.

Ve bütün insanların da normal olarak tabi ölümüne hükmetti. Zîrâ kul, neş'et-i dünyeviyyeden neş'et-i uhreviyyeye intikâl ettikde, Hakk'a rücû' eder, Çünkü her bir zuhur yeri hakkın vücudunun tenezzül bakımından bir mertebesi ve her bir mertebedeki suretler dahi, onun esmaiyyesinin arkasında olan bir haldir. Yani arkasında esma-i ilahiye vardır. *Ve Zahir esmasından çıkan suver, ism-i Bâtın'ın mahaline dâhil olur.* Yani burada her bir varlık zahir ismiyle zuhura gelmekte buradaki görevi bittikten

sonra “Batın” ismine intikal etmektedir. *Ve Zahir ile Bâtın ancak Hak'tır.*

Eğer ölüm ile kulun Hakk'a dönüşüne delîl istersen, Hak Teâlâ hazretlerinin (Hûd,11/123) وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ *ya'nî "Emrin küllisi ona râci'dir" kavli buna delildir. Ve bu kavilde muhakkak, Hak emrin "ayn"ı olduğuna işaret vardır. Zîrâ kulun suretinde, kayıtlı olan Hakkın hüviyeti, ölüm ile kulun o kayıtlı sûreti çözüldüğü vakit, mutlak hüviyetine geri döner.*

Ve kulun vücûdu, vücûd-i Hakk'ın tenezzül ederek, o surette zahir olan ve mütekayyid olmasından başka bir şey değildir. O taayyün bozulduğu ve o kayd çözüldüğü vakit, eski mutlak aline dönüşmüş olur. Meselâ yekpare bir sicim alınıp üzerine üç düğüm yapılsa, mutlak olan sicim o düğümler ile kayıtlı olmuş olur.

Düğümlerin hüviyyeti ve aslı sicim ise de, zahir olma i'tibâriyle o düğümler, sicim değildir. Aralarında kayıtsızlık ve kayıtlılık farkları vardır. Zîrâ "kayıtsızlık" başka, "kayıtlılık" yine başkadır. Fakat düğümler çözüldüğü vakit, onlar sicime geri döner. Ve geri dönen edenle, geri dönülen şey ancak sicimden ibarettir. Şu kadar ki kayıtlı olan sicim, ya'nî düğüm, mutlak olan sicime geri dönme eylemiş oldu. *İşte mukayyed olan taayyün-i insanînin ölüm ile Hakk'a geri dönmesi dahî bu misâle mutabıktır. Ve cenâb-ı Şeyh (r.a.), "Emrin küllisi Hakk'a geri döner* وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ*" (Hûd, 11/123) kavlini tefsîren: "Tasarruf Hak'ta vâkı'dir; ve tasarruf eden ancak O'dur" buyururlar. Ya'nî Hak ism-i Zâhir'i hasebiyle halkıyye suretlerinde zahir olma olduğundan, bu mertebede tesir ile harekete geçen olarak O'nda tasarruf vâki' olur. Ve keza Hak, ism-i Bâtın'ı hasebiyle esmâiyye suretlerinde zahir olma olduğundan, fail ve tasarruf eden olur. Zîrâ Hak, Bâtın'ı i'tibâriyle "tesir eden " ve Zâhir'i i'tibâriyle "kendisinde tesir vuku bulan" dir. Ve tesir eden ile kendisinde tesir vuku bulan bahsi, Fass-ı İlyâsî'de tafsil olunmuştur.*

10.Paragraf:

İmdi O'ndan bir şey hurûc etmedi ki onun "ayn"ı olmasın; belki O'nun (Hûd, 11/123) وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ kavlinde, keşfin i'tâ eylediği budur (10).

Ma'lûm olsun ki, zât-ı Hak ahadiyyet mertebesinde, zuhura meyl etti. Ya'nî zuhura ilahi dileği taalluk eyledi. Zâtı ile zâtına tecellî etti. İşte bu tecelli tecell-i akdesdir. *Bu tecellî ile Zat'ının içinde kuvvede var olan nisbetler ve şe'nlerin, ya'nî esma ve sıfatın, suretleri ilm-i ilâhîde peyda oldu yani bunlar ilahi ilimde meydana geldi, ve bu tecellî ile zât-ı ahadî vahidiyyet mertebesinde tenezzül edip ismi "Allah" oldu. Zîrâ bu mertebeden evvel bir isim ve sıfat ve nitelik ile ondan haber vermek mümkün değildir.* Yani ne olduğu orada bilinmemektedir.

Ve tecellî eden ile tecellî olunan tek şey olduğu gibi, suver-i ilmiyye, ya'nî eşya hakikatleri olan a'yân-ı sabite, dahî o tek şeyin aynıdır. Orada bunlar ilim ile ayrılmış ise de o mertebede aynıdır. *Zât-ı mutlak bu mertebeden sonra, o suver-i ilmiyye hasebiyle ruhlar mertebesine tenezzül buyurdu. Tenezzül zât-ı mutlakın tenezzülü olduğu için ruhlar mertebesi dahi onun "ayn"ıdır. Zîrâ vücûd, ancak zât-ı vahidin vücûdudur. Daha sonra yine esmâ bakımından ve'ssıfât mertebe-i misâle tenezzül eyledi. Ya'nî a'yân-ı sabiteye kendi latif vücudu kesifleşerek misâl mertebesinin cinsinden bir zahir olma elbisesi giydirdi.*

Binâenaleyh esma ve sıfat kendisinin olduğu gibi, onların zahir olmaları dahî yine kendisinindir. Ondan sonra şu içinde bulunduğumuz şehâdet mertebesine tenezzül etti. Ve yine o esma ve sıfata, bu âlemin cinsinden birer zahir olma elbisesi giydirdi. Ve onun latîf vücudu bu âlemde en kesif oldu. Ve bu kesafetle ism-i Zâhir isminin kemâlâtı zuhura geldi. Ve

Zâhİr ismi, Batın' isminin elinden aldığı şeyleri, kendi elinde açığa vurdu. Binâenaleyh ayn-ı vahide olan Hak Bâtın ismi eli ile "fail" ve Zâhir ismi eli ile de "fiili kabul eden oldu.

Şu halde Hak'tan bir şey çıkmadı ki, Hakkın "ayn"ı olmasın. Belki Hakk'ın hüviyyeti o şeyin "ayn"ıdır. Ya'nî her bir kesîf mertebede vâki' her bir zahir olmada gizlenen Zât-ı latiftir. Ve zât-ı Hak, o zahir olmaların baki ve ebedisidir (Kayyûm'udur). Şu halde Hak, kendisini, yine kendisi ile gizlemiştir. Hak'tan zahir bir şey yok iken, perde ehli, Hakk'ı dışta arayıp dururlar.

Beyt-i Hazret-i Hüdâyî (k.s):

Zuhuru perde olmuştur zuhura

Gözü olan delîl ister mi nura.

İşte bu îzâhât ma'lûm olduktan sonra anlaşılır ki, bir şey Hakk'a rücû' etmedi ki o şey, Hakk'ın "ayn"ı olmasın. Binâenaleyh Hakk'a geri dönen her şey, Hakk'ın "ayn"ıdır. Zîrâ keskin nazar sahibi isen, sen vücûdda Hakk'ın gayri bir vücûd görmezsin. Ve Hak Teâlâ hazretlerinin وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ *(Hûd. 11/123) ya'nî "Emrin küllisi Hakk'a geri döner " kavlinde keşfin i'tâ ettiği ma'rifet budur. Sakın bu ma'rifetten gafil olma!*

S O N

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BU FASS KELİME-İ EYYÛBİYYE'DE MÜNDEMİÇ OLAN "HİKMET-İ GAYBİYYE" BEYÂNINDADIR

Ma'lûm olsun ki, Eyyûb (a.s.)ın gaybda olan ayan-ı sabitesi gereğince, bu şehâdet aleminde vücûdunda zahir olan hastalığın giderilmesi için Hak Teâlâ ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ *(Sâd, 38/42) buyurdu;*

38/42-(Biz ona): "Ayağını yere vur! İşte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su" dedik.

Çıkan bu su ile yıkan, bu su seni serinletsin, ve onun için gayb yönünden soğuk su izhâr eyledi; ve bu soğuk su vasıtasıyla onun vücudundaki yüksek sıcaklık düşerek normal bir hale geldi. Demek ki Eyyûb'ün (a.s.) vücudunda böyle bir hastalık varmış. *Binâenaleyh belânın baştan gayb yönünden gelmiş olması ve sonra sabır ve mücâhedesine mukabil, yani bununla cihad etmesine mukabil yine gayb yönünden soğuk suyun zuhuru, gaybi hikmetin Kelime-i Eyyûbiyye'ye tahsisine sebeb oldu.*

Yani her bir peygamberin isminin bir taalluku var, Eyyûb'e (a.s.) da "Hikmet-i gaybiye" unvanı verilmiştir. Neden, kendi varlığında mevcut olan bu hakikat dolayısıyla. Gaybi hikmetin "Eyyûb" kelimesine, yani "Eyyûb" kelimesindeki manaya tahsis edildiğini söylüyor. Ancak diyor ki *Vâkıâ, yani hal böyle ama Hak Teâlâ hazretleri, kâffenin gaybu'l-guyûbu* yani bütün varlıkları gaybi yani sadece Eyyûb'ün (a.s.) gaybi değildir. Bütün varlıkların gaybının gaybıdır ve Hakk'ın hüviyyeti ulvî ve süflî, yüksek ve alçak bilcümle eşyaya sârî olduğu cihetle, yani bütün eşyayı sarmış olduğu yönüyle ne kadar kelimât-ı ilâhiyye varsa,

yani bu alemde ne kadar varlık varsa her varlık bir kelimedir, her kelime de ilahi bir kelime olduğundan bu "hikmet-i gaybiyye"nin hepsine taalluku mevcûddur, yani Hikmet-i gaybiye her varlıkta vardır.

Hiçbir kelime-i vücûdun yani kelimenin manası olan vücutlara tahsis yoktur, bu hepsinde saridir, bu tahsis yok ise de bu gaybiyye hükümlerinin şiddetli zuhuru, *Eyyûb (a.s.)ın kelime-i vücûdunda evvelen ve ahiren bir sûret-i husûsiyyede vâki' olduğu cihetle, yani hususi bir surette vaki olduğuna "hikmeti gaybiyye" onlara tahsis kılındı.*

Ve ancak ümmet-i muhammediyyeden Eyyûb (a.s.)ın kitabını hâlen kıraat eden, nereden kıraat ediyoruz, Kur'an'dan, Eyyûb'den (a.s.) bahseden ayetler Eyyûb'ün (a.s.) kitabı hükmündedir. İşte onun için Kur'an-ı Kerim'de bütün kitaplar vardır. Musa'dan (a.s.) bahseden ayetler "Tevrat", Davud'dan (a.s.) bahseden ayetler "Zebur", İsa'dan (a.s.) bahseden ayetler "İncil", Rasul (s.a.v.) Efendimiz ve genelden bahseden ayetler de ve bunların hepsini içine alan da "Kur'an"dır. Çünkü Kur'an Zat'tır. Diğerleri sıfat, esma, ef'aldir.

İşte böylece Eyyûb (a.s.) ın kitabını halen kıraat eden yani O'nun hayatını okuyan ümmet-i Muhammed, bakın bizlerle ilgili kıraat eden *yani belaya mübtela olup, sabır ve mücâhededen sonraki münâcaatı üzerine bu belâdan kurtulan her bir ferd, bu "hikmet-i gaybiyye"nin zevkıyle zevkini tadan oldu.* Buradaki zevk tabi ki nefsani yeme içme değildir, buna huzur diyorlar ve mutmainlik zevkidir bu. Bakın bir de şu mesele vardır, biz bu meselelere Muhammedi mertebeden bakıyoruz, Museviyet, İseviyet, Muhammediyet, insan-ı kamil mertebeleri daha henüz diğer peygamberan hazaratının zamanlarında ortada olmadığı için, bakın burasını çok iyi anlamamız lazımdır, onlar bu işlerin farkında değillerdi. Onlar kendi mertebeleri içinden kendilerine bakmaya çalışıyorlardı. Halbuki ümmet-i Muhammed bütün mertebelerin üstünde ve bütün bilgilere sahip olarak onlara yeniden bakıyor, yeni bir değerlendirme ile bakıyor.

Bu çok güzel bir bakış oluyor, onun için onları incelemek, irdelemek, araştırmak ümmet-i Muhammed için çok daha güzeldir. Yani çok daha geniş kapsamlıdır. İşte ümmet-i Muhammedi, ümmet-i Muhammed yapan da bu gerçektir. Diğerleri ümmet değil onlar kavim idi. Önceki peygamberin halkına ümmet değil "kavim" denir. Ümmet sadece Rasul (s.a.v.) Efendimize aittir. "Üm" ana demektir zaten, yani bütün kavimlerin de anasıdır. Nasıl Rasul (s.a.v.) bütün peygamberlerin kaynağı, Mekke-i Mükerreme "ümm-ül beled" beldelerin anası, kitap nasıl ümm-ül Kitap ise kitapların anası ise "Ümmet" de bütün kavimlerin anasıdır. Yani Hakikat-ı Muhammedi seyrinde olan kimseler, irfan ehli bütün bu anaları kendinde toplamıştır. İlmin anası olan Efendimize (s.a.v.) okuma yazma bilmiyor diyenlere insanın gülesi geliyor. Gereksiz, anlamsız bir söz ancak bu kadar olabilir.

Okuma yazma araçlarına ihtiyacı yoktu, onun için kullanmıyordu, kendi ilmi anası, ananın çocuğa ihtiyacı var mı? Çocuğun anaya ihtiyacı vardır. "üm" anaya mensup demektir. "anaya mensup" demek de fıtri yapısı bozulmamış demektir. Özü itibariyle bozulmamış aslı itibariyle demektir. Ana yönüyle baktığımızda da "doğuran" demektir, kendinden meydana gelen demektir. Çocuk anneyi doğurabilir mi, anne çocuğu doğurmaktadır.

Halka hitap edenler diyorlar ki; "işte efendim kitaplar böyle yazıyor bunu ben kendimden söylemiyorum ki "diyorlar. Peki senin alimliğine ne oldu, sen daha kendini bulmamışsın, sen daha sübyan çocuk hükmündesin yani Hakkın indinde, ariflerin indinde bunların hepsi daha sübyan, çocuktur, buluğa ermemişlerdir, buluğa ermek için irfan ehli olmak lazımdır.

1.Paragraf:

Ma'lûm olsun ki muhakkak hayâtın sırrı, suda sârî oldu. Böyle olunca o, anâsır ve erkânın aslıdır. Ve işte bunun için Allah Teâlâ diri olan her şeyi sudan halk etti. Ve vücûdda birşey yoktur, illâ ki o diri olduğu

halde mevcûddur; zîrâ hiçbir şey yoktur, illâ ki o, Allah'ın hamdiyle tesbih eder olduğu halde mevcûddur; velâkin onun tesbîhi fehm olunmaz, ancak keşf-i ilâhî île fehm olunur; ve Hakk'ı ancak diri olan şey tesbih eder. Binâenaleyh herşey diridir ve herşeyin aslı sudur (1).

"Hayat" sıfât-ı ilâhiyyeden bir sıfattır; zaten subuti sıfatların da başındadır, hayat olmayınca hiçbir şey olmaz. Hani bu alemleri fizik alimleri ikiye ayırıyorlar ya canlı cansız varlıklar diye bu ne kadar bir perdeli bakıştır ki irfan ehli de onlara cevap veriyor, işte diyorlar ki ey ilm-i zahir ehli bu alemlere sen taş, toprak, cansız diyorsun ama insan gibi bir canlıyı cansız olan bu taş toprak nasıl meydana getirdi diyorlar. Eğer cansızsa insan gibi bir canlıyı nasıl meydana getirdi diyorlar. *Hayat sıfat-ı ilahiyedendir ve evvelen kendisi ile hüviyyet-i ilâhiyye zahir olan şey "hayat"tır. Bunun için, hayat sıfatı, sıfât-ı sâire üzerine zatî kıdemi ile* yani önde olmuştur zaman ve *mevki bakımından öndedir.*

Ve mümkinâttan evvelen kendisi ile "hayat" zahir olan şey dahî "su" dur. Yani bütün bu varlıklar olmazdan evvel ilk zuhur eden şey sudur ve onunla hayat zahir olur. *Bunun için su, herbir şeyin evveli ve aslı oldu; ve hayâtın sırrı suda yaygın oldu. İşte bu sebebe binâen Hak Teâlâ hayat sahibi olan her şeyi sudan halk etti*. 24/45 Nur Suresi 45. Ayette şöyle buyurur:

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِنْ مَآءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِى عَلَى بَطْنِهِ

وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِى عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِى عَلَى

24/45-Allah her DABBE'yi (canlı-hareketliyi) sudan yarattı... Onlardan kimi karnı üzerinde yürür, onlardan kimi iki ayak üzerinde yürür ve onlardan kimi de dört ayak üzerinde yürür... Allah (bunlarda) dilediğini halk eder... Muhakkak ki Allah her şey üzerine Kâdîr'dir.

Ve vücudda rûh sahibi olmayan birşey yoktur; çünkü âlemin suretlerinden her bîr suret bir ismin mazharıdır; ve her bir isim, cem-i esmayı içine alandır. Bakın bu çok mühim bir meseledir, bütün bu alemde ne varsa her biri bir suret isminin mazharıdır. Yani şu gördüğümüz herhangi bir şey bir ismin mazharıdır. Ama o bir isimde de bütün isimler mevcuttur. Yani bir isme has değildir, eğer bunu bilmezsek Hakk'ı cüzlere ayırmış oluruz, İhlas suresindeki "Lem yelid velem yuled" hükmüne uymaz. Yalnız şu vardır o isim orada daha ağırlıklı olarak vardır, o yüzden oraya hakim olmaktadır. Alemin suretlerinden her bir suret bir ismin mazharıdır, her bir isim de bütün isimlere havidir, yani bütün isimler kendi bünyesinde kuvve olarak mevcuttur.

Binâenaleyh her bir zerrede "Hayy" ismi mütecellîdir. Ve Kur'ân-ı Kerim'de (İsrâ, 17/44) Ya'nî "Hiçbir şey yoktur, illâ ki Hakk'ın hamdiyle tesbîh eder; velâkin siz onun tesbihini anlamazsınız""

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

17/44-Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, Allah'ı tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız. Şüphesiz O, halimdir çok bağışlayandır.

Buyrulduğu üzere, vücudda Allah'ın hamdiyle tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur. Ancak onların tesbihleri, Allah'ın keşfiyle anlaşılır ve de irfani ile anlaşılır. Ve herşey mademki Hakk'ı hamd ile tesbîh ediyor, o halde onlarda hayat vardır. Zîrâ hayâtı olmayan, şey tesbîh edemez. Ve mümkinâttan (varlığı ve yokluğu zaruri olmayan) evvelâ kendisi ile hayat zahir olan şey su olunca, mümkinât ta'bîri tahtına dâhil olan bütün eşyâyı âlemin aslı su olmuş olur. Yani mümkinat ismi altına giren her varlık her eşya alemin aslı su olmuş olur.

Araf suresi 172 ayetinde وَاَشْهَدَهُمْ عَلَى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا Ben sizin rabbiniz değil miyim" diye soruldu, evet sen bizim Rabbımızsın biz buna şahit olduk, ve diğer şeyi de onlar kendi nefisleri üzerine şahit oldular diye geçmektedir. Tabi bunun birçok mertebeden değişik değişik izahları vardır. Ancak genel olarak tefsirlerde bu ayetin esma aleminde yani ruhlar aleminde söylendiği oraya ait olduğu söylenmektedir. Şimdi şöyle bir an düşünelim, kimin hatırında oradan bir yaşantı vardır, böyle bir hadise olduğunu hatırlıyor muyuz, işte bakın bu hadiseyi efal aleminde şuhud ediyoruz. Efal alemi olmasaydı, yani bu madde alemi olmasaydı orada konuşmuş olsak neye yarayacaktı, konuşmasak neye yarayacaktı.

Çünkü varlığımız şuhuden mevcut değildi. İşte burada şuhuden varlığımızın mevcut olması bütün alemlerin kemalatı şu işte alışveriş yaptığımız gezdiğimiz, yaşadığımız o bize çok sıradan gibi gelen koşturmalarımız, acılarımız, tatlılarımız, öyle müthiş hadiseler ki beşer kelimesi bunları anlatmaya yeterli değildir. Ancak zevken, şuhuden, müşaheden o da kısmen gene de mümkün değil eğer mümkün olsa neden Cenab-ı Hakk kısmen de olsa neden perdelemiş, çünkü yaşayamayız. Bu alemde bu cesed kaldıramaz, çekemez onu kavrayamaz, o güzelliği kavrayamaz, nasıl güneşe baktığın zaman gözün ona bile dayanamıyor, işte bu şiddetli bu zuhur karşısında yaşamını sürdüremezdi, onun için Cenab-ı Hakk bu duyguları zaten yüz üzerinden 30-40 kadarını bize algılatıyor.

Mesela yüz üzerinden birden 25'e kadarını biz algılayamıyoruz, yetmişden de yüze kadarını algılayamıyoruz ancak ortada kalan bölümü yani 40 ile 60-70 arasını falan ancak algılayabiliyoruz. O da çalışmalarımız neticesinde bunu biraz aşabiliyoruz. Yani sıradan herhangi bir kimse diyelim yüz üzerinden 50 kullanıyorsa irfan ehli bunu 60-70'e çıkarabiliyor. Daha fazlaya çıkartması mümkün değildir. Çünkü bunu çekemiyor. O da rüya yoluyla

ya da müşahede yoluyla olur ancak, alem-i misale yönelmek suretiyle yani buradaki bağlantısını bitiriyor, yakaza halini bu beden çekemiyor, yakaza halinden veya rüya halinden ilmi tecelliler halinde bunu anlayabiliyor. İşte o fark da çok büyük bir farkdır.

"Hiçbir şey yoktur ki Hakkın hamdıyla tesbih eder" bakın kendi hamdlarıyla değil, Hakkın hamdıyla tesbih eder, kendileri yoktur ki kendilerine ait bir hamdları olsun. "yusebbihu bi hamdihi" 17/44 يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ Bakın tesbih ederler onun hamdı ile tesbih ederler başka bir ayette 15/98 ayetinde

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ

"Rabbının hamdıyla tesbih et" o zaman bakın فَسَبِّحْ "fesebbih" tesbih et, emir var, peki nasıl tesbih edeyim diye soruyorsun, بِحَمْدِ رَبِّكَ Rabbının hamdıyla tesbihini yap senin anlayışınla senin hayalinle değil, o zaman ne olacak evvela rabbini tanıman gerekecektir, yoksa rabbini tanımazsan nasıl yapacaksın, rabbini tanıdıktan sonra da Rabbın hamdı nasıl yapıyor, onu öğreneceksin, burada kesin hüküm var Rabbının hamdı ile tesbih et diyor. O zaman وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ o zaman sen ancak secde ehli olursun ancak. 15/99 وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ İşte bu hali idrak ettiğin zaman sana yakıyn hükmü gelmiş olur, ondan sonra bir daha eski halinle ibadet etme, yakin gelinceye kadar Rabbına ibadet et, yani hayalinde şurada burada var ettiğin Rabbı oraya kadar mazurdur, hayali Rabbına yönelmen o zamana kadar iyi niyetle olduğu için mazursun ama tevhidi

idrak ettiğin zaman tekrar hayali rabbına ibadet edersen bu yasak diyor. İşte Cenab-ı Hakk bir yere kadar yaptığımız hayali ibadetleri kabul ediyor, amma mazursunuz diyor illa, ancak, hatta yakiyn gelinceye kadar böyledir. Peki yakıyn gelince o zaman Rabba değil Rabb-ı erbaba ibadet gerekiyor orada Rabb-ı hasa ibadet bitmiş oluyor. Yani rububiyet mertebesinin işi bitmiş oluyor uluhiyete yönelmiş oluyoruz. İşte onlar da Hakk ehli olmuş oluyor.

Siz onun tesbihini anlayamazsınız buyurduğu üzere bunu genel olarak diyor, şu anlatılan konu ancak eğitim aldıktan sonra anlaşılabilecek konudur. Onların tesbihleri ne demek, Hakk'ın hamdı ile tesbih etmektir. Hakkın adı ile tesbih etmek, yani hangi varlıkta hangi esma-i ilahiye zuhura çıkıyorsa o ismin gereği o fiil o mertebede olduğundan zaten onlar tesbihini yapmış oluyorlar. Yani onların varlıkları onların tesbihleri olmuş oluyor. Yoksa lisani tesbihleri değildir. Gerçi onların kendilerine göre de lisanları tesbihleri vardır, bize lazım olan oradaki irfaniyeti anlamaktır.

Mevcut olan vücutta veya mutlak vücutta Allah'ın hamdıyla tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Çünkü onların kendilerine ait bir varlıkları yoktur. Hepsi birer Hakk'ın zuhuru olduklarından zaten hamdları da Hakk'ın hamdıdır. Çünkü Cenab-ı Hakk bir yönden "Hamit" bir taraftan da "Mahmud"dur. Yani kendisi hem hamd edendir hem de hamdı kabul edendir. Hem de hamd edilendir. İşte zaten böyle olunca da bunlar Rablarının hamdıyla zaten hamd etmiş olmaktalar zaten başka bir şey de yapamazlar. İşte hamdın böyle olduğunu bildiğimiz zaman وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ 15/99 hükmü ortaya çıkar. Ancak onların tesbihleri Allahın keşfiyle anlaşılır. Yani irfaniyet hakikatleri ile anlaşılır, her şey mademki Hakkı hamd ile tesbih ediyor, o halde onlarda hayat vardır, zira hayatı olmayan şey tesbih edemez. Mümkinatın evvela kendisiyle hayat zahir olan şey su olunca bu mümkün olan yani sonradan meydana gelen

bu varlıklar mümkinat tabiri hükmüne giren bütün eşya-ı alemin aslı su olmuş olur.

2.Paragraf:

Sen arşı görmez misin ki, nasıl su üzerine vâki' oldu? Zîrâ ondan tekevvün etti. Binâenaleyh onun üzerine tâfî ve mürtefi' oldu. Böyle olunca şu, arşı altından hıfz eder (2).

Sen arşı, ya'nî cisimler âleminin hepsini görmez misin nasıl su üzerine vâki oldu? Zîrâ cisimler, latif olan varlığın tekasüfünden yoğunlaşmasından husule gelen gerçekte olmayıp var kabul edilen vücutlardır.

Ma'lûm olsun ki Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de ثُمَّ اسْتَوَى اِلَى السَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ *(Fussılet, 41/11) ya'nî "Daha sonra Hak Teâlâ semâya kaplayan oldu, halbuki o duman, ya'ni sehâbe idi".*

Ve hadîs-i şerifde dahi Ya'nî "Allah Teâlâ gayet beyaz renkte bir inci halk etti. Ona celâl ve heybetîyle nazar etti. O inci hayadan nâşî eridi. Yani o inci utandığından dolayı eridi, yarısı su ve yarısı ateş oldu, ve ondan duman husule geldi. Ve semâları dumandan halk eyledi; ve arzı dahi onun köpüğünden halk etti. Binâenaleyh onun arşı su üzerine vâki' oldu" buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîf âyet-i kerîmeyi tefsîr eder. Yani bu hadis-i şerif; her şey sudan halk edildi ayetini tefsir eder.

Ve "dürre-i beyzâ"dan murâd, yani beyaz inciden murad bütün varlıklar, alemler, kendisinden olan "akl-ı evvel"dir. *Yani bütün kevnler bütün oluşumlar bütün bu varlıklar kendisinden meydana gelen olan akl-ı evveldir. Ve Hakk'ın ona nazar-ı celâl ile bakması, o akl-ı evvelin zahir olması ile Hakk'ın vücûd-ı mutlakının gizlenmesidir.* Hakk ne ile

bakıyor, celal tecellisi ile bakıyor o akl-ı evvele dürri beyza dediği beyaz inci dediği, beyazdan kasıt üzerinde hiçbir gayrının olmamasıdır. Zaten orada gayr yok, vücud-u mutlakın celal ile bakması o akl-ı evvelin taayyünü ile Hakk'ın vücud-u mutlakının yani mutlak vücuddiye bahsettiğimiz o vücud-u mutlakın o celal tecellisi ile perdelenmesidir.

Demek ki celal tecellisi Hakk'ın Zat'ının perdesi olmaktadır. İşte ikramının celalinde olması bu yüzdendir. Yani o perdeler de ancak celal tecellisi ile açılabilmektedir. "Zülcelal-i vel ikram", celal ve ikram sahibi, işte bu celali olmasaydı bu celal nazarı olmasaydı, bu alemler meydana gelmeyecekti. Bütün bu alemlerin meydana gelmesi o akl-ı evvele celal tecellisi ile bakmasındandır. İşte vücud-u mutlak dediğimiz, mutlak latif olan ilmi bir oluşum ile olan vücud-u mutlakın celal tecellisi ile hicaplanmasıdır, yani perdelenmiş olmasıdır. Bakın perdelenme daha o mertebede başlıyor. Zat-ı Mutlak'ın Celal tecellisi ile perdelenmesidir.

Çünkü Cemali bakış, Cemal tecellisinin bakışı vech-i Hakk'ın kendi nuruyla tecellîsidir ki, bunda tesettür yoktur. Celali ile Zat'ı mutlağını perdelemesi Cemali ile de Hakk'ın kendi nuruyla tecellisidir. Yani Cemali açıktır, Celali perdelenmiştir. *Nazar-ı Celâl ise vech-i Hakk'ın gayrı ile gizlenmesidir.* Yani o inciye, akl-ı evvele nazar etmesi Hakkın vechinin فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ 2/115 Hakkın vechinin gayrı ile tesettürüdür. Yani şeyiyet ile tesettürüdür. Şe'niyetin şey'iyet ile tesettür olmasıdır. كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فٖى شَاْنٍ 55/29 ve şey'iyet ile yani şe'nin şey'iyet suretiyle perdelenmesi Celal tecellisidir. Cemali ile zaten açık perdesiz, Celali ile perdelidir. *Ve "gayr"dan murâd kayıtsızlıktan kayıtlı olmaya tenezzül de gayr hükmünü ortaya çıkarır; yani Zat-ı Mutlak'ın mukayyede gizlenmesidir, ve serbestliğin bağlılığa gizlenmesidir Yoksa vücûdda Hak'tan gayrı bir şey yoktur.*

“O'nun zuhuru zuhuruna perde olmuştur” denilen söz de işte bu şekilde meydana gelmiştir. *Ve "dürre-i Beyzânın (beyaz incinin) erimesi" dahî mâhiyyeti ademden, yokluktan ibaret bulunan bu mümkinatın* yani sonradan zuhur etmiş varlıkların *kendisinde varlık görmekten haya ederek, nefsinde yok olduğu zamanda, esmâ bakımından, Hakk'ın var olması ve yok olması zaruri olmayan (mümkin) örtüsüyle zuhurudur.* Yani gayriyet budur.

Zîrâ dürre-i Beyzâ (bir büyük beyaz inci), ya'nî akl-ı evvel, mümkinat olan bu alemlerin tümüne ilk maddedir dürre-i beyza yani beyaz inci. Ve "onun yarısının ateş olması", hani yarısı su ve yarısı ateş demişti ya Cenab-ı Hakk ona nazar ettiği zaman, nura ait var olma (taayyünâtı nûriyye) ile ruhların ondan var olmasıdır. O dürre-i beyzanın Hakk’ın nazarıyla eriyip ateş olması ateş ve su olması taayyunatı nuriye ile yani nurdan bir programlar ile ruhların ondan tekevvün etmesidir. Yani ruhların meydana gelmesidir ateşten ervahın meydana gelmesidir.

Ve "yarısının su olması", cesetlerin var olması içindir. Yani ateş latif varlıkları oluşturuyor, su da kesif varlıkları oluşturuyor, yani bütün bu alemin iki aslı ateş ve sudur. *Zîrâ cisimler âleminin heyet-i mecmuası su üzerine kurulu olmuştur.* Bütün bu alemler su üzerine bina olmuştur. Suyun latif şekli oksijen ve hidrojen şeklinde etrafımızı saran hava işte o hava üzerine bina olmuş veya havanın içinde suyun biz şimdi suda yaşıyoruz. Bütün bu alemler su üzerine kuruludur.

Yani sema dediğimiz gökyüzü, feza dediğimiz şeyin iki aslı işte biri hava diğeri su diğeri de ateştir. Ateşten latif varlıklar, sudan da kesif varlıklar oluşmaktadır. Tabi ki fezanın dokusu sadece bunlardan değildir, karanlık, soğukluk, zaman, ilm-i ilahi, ruh-u ilahi, Ruh-u Azam ve de Nur-u İlahi bütün bunların varlığı bütün fezada yani feza dokusu bunlardan ibarettir. Bunlar nerede yoğunlaşıyor ise orada bir galaksi ve galaksinin oluşumları meydana çıkıyor. *Maddeyi tetkik ederek zahir ilimciler eşyanın hakikatine muttali' olmağa çalışan ehli nazar delilleri ile bildirirler ki:*

Maddi cisimler, başlangıç hallerinde bir bulut halinde bulunup, tedricen küreler şeklinde kesifleşmiştir.

Rahmaniyet bölümünde buna "sehab-ı muzi" demiştik ya parlak bir bulut, parlak bulut ne demek, latif bir bulut olması, bulut koyulaştıkça parlaklığı gidiyor, kararmaya başlıyor, yoğunlaşıyor. Ama o sehab-ı muzi olmasa yani o maya olmasa o koyu, sulu bulut olmayacak. Bu cisimler alemi başlangıçta bir sehab halinde bulut halinde bulunup sonradan yuvarlak varlıklar şeklinde kesifleşmişlerdir, yoğunlaşmışlardır, katılaşmışlardır*. Sıkleti yani ağırlığı teneffüs ettiğimiz havadan nisbet kabul etmez derecede daha az olan bu buhar homojen ve hidrojenden bile hafif bir gazdan müteşekkil idi.*

Bu gaza mensup olan küreler, küçük küçük cüzlerinin kendi merkezlerine doğru çekilmesi ve bu harekât-ı merkezin çevresinde artan neş'et eden kesifleşen ve sürtüşme ve sıcaklık; ve sıcaklığın sebeb olduğu ilk kimyevi birleşme ve yek dîğerinden türeyen tabîiye kuvvetleri te'sîrâtı, hidrojen ve oksijen, fahm, azot, sodyum, hadîd, kalsiyum ilh... gibi unsurların teşekkülünü mûcib olmuştur ki, bu ilkel unsurların cümlesi, hidrojenin katları ve terkibleri gibi bir surette teşekkül etmişlerdir.

Maddi cisimlerin "yıldız bulutu (necm-i sehâbî) " hâlinde ışık saçan olduğu zamanlarda bu unsurların tümü bugün güneşte yanmakta olduğu gibi yanmakta idi. Daha sonra bu ateş, suya dönüşmüştür. Zîrâ ateş ile su, hikmet-i tabîiyye hükümlerince yekdiğerinin zıddı olan akışkandan ibaret iseler de, kimya ile aynı unsurların elde edilen şeylerdir. Ve hattâ bugün küremizin etrafında dalgalanan okyanus evvelce ateş olan, hidrojen ve oksijen ve sodyumdan ibarettir.

Bu husustaki îzâhât Fass-i İsevî'de geçti. İşte görülüyor ki bu taife dahi yani zahir ehli tedkîkâtlarında, hadîs-i şerifdeki ihbâr-ı icmâlîye vâsıl olabilmişlerdir. Yani Efendimiz'in (s.a.v.) buyurduğu hakikate sonraki devirlerde icmalen vasıl olmuşlardır. *Fakat akl-ı nazarî ve istidlâlât ile bu kadar gidilebilir; zîrâ Mesnevî-i Şerîfde buyrulur:*

Mesnevi Tercüme: *Delilleştirmeye çalışan cüz'iyye akıl erbabının ayakları ağaçtandır; ağaçtan ma'mûl ayak ise pek dayanıksızdır,"*

Velhasıl cisimler alemi sudan meydana gelmiştir. Binâenaleyh buzun vücûdunu muhafaza ettiği gibi, su, cisimleri altından ve özünden muhafaza eder. *Vücûdda ateşin sudan evvel olmasının sırrı budur ki, hadîs-i kudsîsinde beyan buyrulan muhabbetin harâretiyle halk-ı eşyaya ilâhiye irade teveccüh etmiştir.*

3.Paragraf:

Nitekim Allah Teâlâ insanı, abd halk etti. İnsan ise Rabb'i üzerine tekebbür eyledi; ve O'nun üzerine teâlî etti. Halbuki Hak Sübhânehû maahâzâ, kendi nefsine câhil olan bu abdin ulüvvüne nazar ile onu tahtından hıfz eder (3).

Ya'nî su, buzun vücûdunu içinden muhafaza (hıfz) ettiği gibi, su cisimleri, cesedleri tahtından, altından ve içinden nasıl hıfz ederse, Allah Teâlâ dahi, kul olarak halk ettiği insanı öylece altından ve bâtınından yani özünden hıfz eder. Zîrâ kulun vücûdu, Hakk'ın vücûd-ı mutlakının sûret-i kulda kayıtlı olarak meydana çıkmasından ibarettir; ve onun vücûdu vücûd-ı Hakk'a ait olan bir vücûd-ı i'tibârîdir ki, onda asl olan ademdir yani yokluktur. İnsan ise kendi nefsi kesif vücudunu gördü.

Hakk'ın vücûdu, onu özünden ve altından muhafaza etmekte olduğu halde, kendisini bir müstakil vücud sahibi zannedip, Rabb'i üzerine kibirlendi. Ve onun kibirlenmesi budur ki, özünden tasarruf edici olan Hak iken, onu hiçe sayıp, kendi tasarrufunu isbât eder; ve bu suretle Rabb'i üzerine yücelik da'vâsında bulunur. Bu da'vânın hafiflik ve şiddeti herkesin cehil ve irfanı nisbetindedir. Halbuki Hak Teâlâ hazretleri, kulun kibirlenme ve yüceliği ile beraber, bu nefsini bilmeyen kulun yücelenmesine bakarak, onu altından ve özünden muhafaza eder. Yani kul böyle yaptığı halde onu

muhafaza eder. *Zîrâ muhafaza etmese yok olurdu. Meselâ su buzun vücûdunu içinden muhafaza eder; su akıp gidiverince buzun vücûdu meydandan kaybolur.*

4.Paragraf:

Ve o, Resul (a.s.)ın "Eğer bir ip sarkıtsanız, Allah'ın üzerine düşerdi" kavlidir. İmdi işaret etti ki, tahtın ona nisbeti, onun يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ (Nahl, 16/50) ya'nî "Rablerinden fevklerinden korkarlar" ve وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ (En'âm, 6/18) ya'nî "O kullarının fevkinde kahirdir" kavlinde vâki' olan "fevk"ın ona nisbeti gibidir. Binâenaleyh onun için "fevk" ve "taht" vardır. Ve li-hâzâ altı cihet, ancak insana nisbetle zahir oldu; ve insan sûret-i Rahman üzeredir (4).

Ya'nî Hakk'ın kulu tahtında, altından koruması, (S.a.v.) Efendimiz'in "Eğer siz ipi sarkıtsanız, Allah'ın üzerine düşerdi" kavlinin ma'nâsıdır. Ve Hak Teâlâ hakkında altta bulunma vasfının deliline bundan daha açık delîl olmaz. Ve Fahr-i âlem Efendimiz bu hadîs-i şeriflerinde işaret buyurdular ki, "taht'ın Allah Teâlâ'ya nisbeti zikr olunan âyet-i kerîmelerdeki "fevk"ın ona nisbeti gibidir. Yani nasıl ki ayet-i kerimelerde fevk Allah'a nisbet edildi, hadis-i şerifte de taht Allah'a nisbet edildi. Bunun aynıdır diyor, yani alt da üst de Allah'a tahsis edildi diyor.

Ya'nî "fevk" ve "taht" yani alt ve üst, Hakk'a aynı şekilde nisbet olunur. Zîrâ zahir olan Hakk'ın vücûdu olduğu gibi, bâtın olan dahî keza Hakk'ın vücûdudur. Binâenaleyh Hak vücûdu ile zahiri ve bâtını ve üstü, altı muhittir. Şu halde Hakk'ı fevkıyyet ve tahtiyyetle tavsîf caizdir. Allah'ı semavat ve arzın dışına çıkaranlar, tenzih ile bakanlar gelip dinlesinler bunu. "Hakk altta olur mu, tahtında olur mu,

arzın dışındadır onu zaman ve mekandan tenzih ederiz" diyenler için bu hadise de ters, ayete de ters hepsine terstir.

Eğer Allah aşağıda olmasaydı, gerçekten bizim tahtımız olmasaydı, bizim bastığımız yerin bir başka ilah olması gerekecekti. Eğer Allah aşağıda yoksa sadece yukarıda var ise peki aşağıda bizi tutan nedir, "efendim dünya, toprak şeyiyet, peki toprak hangi neyin zuhurudur, toprağı toprak olarak görürsen ona bir vücud vermen gerekir, toprağı toprak yapan nedir, işte buzun içindeki su gibi varlığın içindeki ruhaniyeti, nuraniyeti ile bu alem ayakta durmaktadır. İşte bu alemler Hakka nisbet edildiğinden en güzel varlıktır.

Taht Allah'ın tahtıdır. Taht denildiği zaman aklımıza padişahlara ait güzel süslü bir mekan anlaşılır, burası Allah'ın tahtı olduğuna göre çok daha kıymetlidir. Taht, alt, aslında kürsi dedikleri şeydir, fevk yani üst de "Arş" tır. İnsana bunu nisbet edersek "Arş" bizim başımız olmakta, aklımız akl-ı kül bütün idare eden kürsi ise gönlümüz olmaktadır. Çünkü bütün alem bu göğüste yaşanmaktadır. Esma alemi, ruh, nurlar alemi hep burada yaşanmaktadır. Bundan aşağıda ayaklar sadece bir dayanak, mesnet ayaklarımız, ne varsa kalçaya kadar gövdemizin tamamı organlarımız ile birlikte ayaklar sadece birer araçtır.

Kollar da bir araçtır, bizim gerçek varlığımız başımız ve gövdemizdir. Ayaklar ve kollar bunu hareket ettiren mekanızmadır. Aklı ile gönlü var olursa insan yaşayabiliyor. İşte Cenab-ı Hakkın insanda iki tecellisi var, birisi akıl olarak Zat'ı ve sıfatıyla akıla, isimleri ve fiilleri ile gönlümüze yani tahtına kürsisine hitap etmekte, Allah'ın kürsisi nasıl alemi kaplamışsa senin de varlığını kürsin kaplamış oluyor. Duygular, yaşantılar, yapılan şeyler hep bunun içindedir, dolayısıyla aynı zamanda esma yani isimler aleminin zuhur mahalidir. Duygularımız, bağırışmalarımız, çağırışmalarımız, hissiyatlarımız, sevmelerimiz, muhabbetlerimiz yani iç alemde yaşadığımız her şey bu gönül aleminde olmakta burası da "kürsi" dir, Allah'ın kürsisi yani zuhur mahalidir. Yani bir bakıma tahtıdır.

Ve fevkıyyet ve tahtiyyetin Allah Teâlâ'ya nisbeti müsavi olduğu için, yani yukarısı yukarıda diye aşağısı aşağıda diye değerli veya değersiz hükmünde değil, ikisinin değeri ve tecellisi de müsavidir, bunun içinde altı cihet, ancak insana nisbetle zahir oldu ki, bu altı cihet: ön, arka, sağ, sol, alt, üsttür. Yoksa Cenab-ı Hakk için iki cihet vardır taht ve fek. Altı cihet ise insanın varlığına göre oldu. Allah'a göre sağ, sol yok ki, sağ sol olması için ayrı bir varlık olması lazımdır, o varlığa göre varlığın sağı, solu olması lazımdır.

Zîrâ zât-ı mutlaka bir sınır ile sınırlamaktan münezzehdir. İnsan suretinde kayıda girdiğinde meydana geldiğinde bu altı cihât ile sınırlanır olur; ve insan cemî'-i esma üzerine ihata sahibi olduğundan sûret-i Rahman üzerinedir. Şeytan ne demişti, önden geleceğim, arkadan geleceğim, sağdan geleceğim, soldan geleceğim dedi iki şeyi söyleyemedi, alt ve üstü söyleyemedi, neden çünkü onlar Hakk'a aittir. Sağ, sol, ön, arka mahluka ait, alt ve üst Allah'a aittir. Biz orasını unuttu zannederiz, unuttu değil cüret edemedi, cüret edemedi de değil yapamadı, zaten yapamazdı da. Üsten ve alttan giriş Hakk'a aittir.

Zîrâ ism-i Rahman cemî'-i esmayı içine alandır; ve bütün karşılıklı yönlerde mevcûddur. Şu halde "Hak, kulu tahtından, altından muhafaza eder" denildiği vakit, onda fevkıyyet yoktur, ma'nâsı anlaşılmamalıdır. Zîrâ yukarıda zikr olunan izâhât ile sabit oldu ki, Hak hakkında tahtiyyet ve fevkıyyet müsâvîdir. Yani altından muhafaza eder denmesi aynı zamanda üstünden de muhafaza eder denmesidir. Yani altından muhafaza eder de üstünden muhafaza etmez diye kayıt altına alınmamalıdır çünkü Hakk her iki taraftan alem bunu bilse de bilmese de her iki taraftan muhafaza etmektedir. Ayet-i kerimede onlara üstünden gelir dendi, hadis-i şerifte de Allah'ın ipini uzatsanız yerde Allah'a ulaşırdı demesi ipe göre yani bir itibara göre ip fevkiyet, değdiği yer de tahtiyet olmaktadır. İşte bunların ikisi de caizdir.

5.Paragraf:

Halbuki itâm edici ancak Allah'dır. Ve tahkîkan Allah Teâlâ bir güruh hakkında buyurdu: وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرَيةَ وَالاِنْجِيلَ (Mâide, 5/66) Ya'nî "Eğer onlar Tevrat ve încîl ahkâmını ikâme etseler". Ba'dehû tenkîr ve ta'mîm edip وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ (Mâide, 5/66) ya'nî "Rablerinden onlara inzal olunan şeyi" dedi. İmdi Hak Teâlâ'nın وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ kavlinde lisân-i resul üzere münzel veya mülhem olan herbir hüküm dâhil oldu. لاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ (Mâide, 5/66) Ya'nî "Onlar fevklerinden yerlerdi". Halbuki ona nisbet olunan fevkıyyet cihetinden mut'im olan ancak O'dur. وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ (Mâide, 5/66) ya'nî "Onlar ayaklarının altından yerlerdi". Halbuki Allah'dan mütercim olan 0'nun Resûl'ü (s.a.v.)in lisânı üzere Hakk'ın kendi nefsine nisbet ettiği tahtiyyet cihetinden mut'im olan ancak Allah'dır (5).

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber (r.a.) Hakk'a nisbet olunan fevkıyyet ve tahtiyyeti daha ziyâde tavzih maksadıyla buyururlar ki: yani bu mevzuyu daha fazla aydınlığa çıkarmak için bu ayetleri misal vererek buyururlar ki وَهُوَ يُطْعِمُ وَلا يُطْعَمُ *(En'âm, 6/14) ya'nî "O itâm eder, it'âm olunmaz" âyet-i kerîmesi muktezâsınca doyuran olan ancak*

Allah'dır. Ve Hak Teâlâ Musevî ve İsevîler hakkında âyet-i kerîmede buyurur ki:

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالاِنْجِيلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ
لاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ

(Mâide, 5/66) ya'nî: *"Eğer Mûsâ kavimi ve îsâ, Tevrat ve İncil'in ve Rab'lerinden kendilerine inzal olunan şeyin hükümlerini yerine getirseler onunla kaim olunsalar, fevklerinden ve ayaklarının altından yerlerdi''.*

Yani üstlerinden ve altlarından taam ederlerdi, gıdalanırlardı. Hak Teâlâ bu âyet-i kerîmede Tevrat ve İncil'i zikrederek onların ikâmet-i ahkâmını ta'rîf ve tahsis etti.

Ve daha sonra onlara Rab'lerinden inzal olunan şeyin ikâmet-i ahkâmını tanımlayarak ve herkese bildirmek suretiyle beyân eyledi. Ve bu "inzal olunan şey" ta'bîrinde, melek vasıtasıyla inzal olunup, Peygamber'in lisânından sâdır olan hükümler dâhil olduğu gibi, doğrudan doğruya Peygamber'in kalbine ilham yoluyla nazil olan hükümler dahî dâhil olur. Yani böylece peygamberin lisanından sadır olan ahkam dahil olduğu gibi yani bu ayet-i kerimelerin peygamberin lisanından bir melek vasıtasıyla kendisine verildiği gibi doğrudan doğruya veya peygamberin kalbine ilham tarikiyle nazil olan ahkam.

İşte Mûsâ kavimi ve İsâ bu suretlerle Cenâb-ı Hak'tan münzel olan şeyin hükümlerini tutmuş olsalardı, üstlerinden ve ayaklarının altından yerlerdi; yani hakikat-ı ilahiyeyi bu yönlerden idrak ederlerdi, bu işleri bilirlerdi, öğrenirlerdi. ve Hak onları gerek üstlerinden ve gerek tahtlarından doyururdu; ve onlara fevklerinden etki etmeleri, esmâ-i ilâhiyyenin iki elleri üzere vârid olan rabbani itaya ulaşmalarıdır; ve ayaklarının altından yemeleri dahi, tarîk-ı Hak'ta ayaklarıyla yürüyerek, alınlarından tutan Rabb-i hâslarının kemâllerine vusûleridir.

Yani onların isirleridir. Tarik-i Hakk'da yürümeleri israiliyette budur zaten. Yani Hakk yolunda gece yürüyüşü yani batında geceden maksat o kişi gündüz dahi o gece yürüyüşünü yapabilir. Batınından hareket ederek batınında yürümesi gece yürümesidir. Yani fenafillahta yürümesidir. İşte bu tahtiyet hükmüne değer vermediklerinden bu isirleri kendilerinde tahakkuk etmedi, edemedi. Onlarda edemedi, peki bu isiriyetin tahakkuku nerede etmekte, Muhammed'de etmektedir.

Neden, Kur'an-ı Kerim'in bize bildirmesi ile Cenab-ı Hakk'ın Efendimizin mübarek lisanlarından Kur'an-ı Kerim'de bize bildirmesiyledir. Düşünür insan eğer böyle bir hakikat olmasaydı eski geçmiş kavimlerin itaat etmişler veya etmemişler diye yaşantılarını bizlere haber verilmesi ne işe yarayacaktı. Eğer bu halleri yaşamayacak olsaydık sadece Muhammedi olarak hayatımızı sürdürecek olsaydık demek ki olmuyormuş Muhammedi olmadan evvel Ademi, İbrahimi, Musevi, Davudi, Süleymani, İsevi gibi mertebelerden geçmek gerekiyormuş bunların hepsi birer mertebe imiş.

Aslında ortada ne Davud varmış, ne Süleyman varmış, ortada o isim altında o esmanın hakikatlerini zuhura getiren kevn, tekevvün, vücutlanma, şekillenme varmış. Bu da bizlere eğitim olsun ve Muhammediyul meşreb insan-ı kamiller zuhura çıksın, Hakkı hakkıyla bilenler çıksın diye.

Kendi mertebelerinde oldukları zaman bunları tahkik edenler vardı ama azınlıktaydılar, çoğunluğu bunlara uymadıkları için genelde uyulmadığı anlaşılmakta ama uyanları da vardı. Hakkta ayakları ile yürümek demek isrin hakikatini anlamak demektir. İşte bu da İsrailiyet, bizim Yahudilikle İsevilikle ilgimiz yok, bunların hepsi birer mertebedir. Milliyetçilikle, ırkçılıkla işimiz yok Yahudi dediğimiz zaman o Yahudiler değil, Hıristiyan dediğimizde onlar değildir. İsrail dediğimizde de onlar değildir. Bunlar Hakkın birer mertebeleridir. Ve bizde bu mertebelerden geçmedikten sonra mümkün değil Muhammediyyul meşreb olamayız. Bir binanın 10. katı yapılmazsa 9. katı yapılmazssa 11, 12. katları üzerlerine konabilir mi, konamaz. Ama bizim binamız tam tekmil bitmiş bir binadır.

Tamamlayamazsak biz daha İslam olamamışızdır. Allah'ın Rasulu hevayı nefsinden söylemez, onun söylediği vahiy iledir.

Ayaklarının altından yemeleri demek Hakk yolunda yürümeleri demektir, yukarıdan yemeleri ise kendisine Hakk yoluyla gelen ilhamlar demektir, taam dediği oturup yemek değildir bir bakıma oda var o da alttan işte burada yine şu anlaşılıyor, Meryem ananın karnı şişmeye başladığı zaman ne demişti, "şehrin dışına çık orada kuru bir hurma ağacı var, onun yanına gel o sana meyve verecek alttan da su çıkacak, hayat suyu çıkacak yani sana yeni bir hayat verecek Allah'ın varlığı sana yeni bir hayat verecek," dediği orada da alt geçmektedir. Ayaklarının altından yemeleri dahi tarik-i Hakk'da ayakları ile yürüyerek yani Hakk yolunda yürüyerek nasiyelerinden tutan yani alınlarından perçemlerinden tutan Rabb-ı haslarının kemallerine vusulleridir. Yani vasıl olmalarıdır. *Ve Allah'ın tercümanı olan O'nun Resûl'ü Efendimiz'in lisanıyla kavlinde tahtiyyeti kendi nefsine nisbet eder. Zîrâ* وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى *(Necm, 53/3) ya'nî "Allah'ın Resûl'ü hevâ-yı nefsânîden söylemez.* اِنْ هُوَ اِلا وَحْىٌ يُوحَى *53/4 Onun söylediği ancak ona vahy olunan şeydir" âyet-i kerîmesi mucibince, bâlâdaki hadîs-i şerîf, Hakk'ın ona vahy ettiği kelâmdır. Ve cenâb-ı Peygamber Hakk'ın tercümanıdır. Binâenaleyh tahtiyyet cihetinden mut'im olan dahi Hak'tır.*

İmdi Hak vücuduyla kulun suretinde zahir olan ve kayıtlanarak meydana gelmiş olduğundan üstünden onu taam etmektedir yani onu üstünden yedirerek muhafaza eder, ve kulun vücûdu Hakk'ın vücûduna kılıf olan bir vücûd olup, Hak onun içi ve bâtını olmakla onu tahtından doyurarak muhafaza (hıfz) eyler. Yani tahtından muhafaza ederek altından da yedirerek onu muafaza eder. *Eğer Hak kulu fevkinden ve tahtından it'âm ederek hıfz etmemiş olsa yok olurdu.* Yani yukarıdan ve aşağıdan eğer Hakk kulunu

korumamış olsaydı kulu yok olurdu. İşte yukarıdan ve aşağıdan rızkı kesildiği zaman koruma kesildiği zaman ölüm hükmü ortaya gelmiş oluyor.

İşte biz şimdi yeni yeni doğuyoruz. Bunlar ilmi doğuştur, bu vücudun doğması doğuş değildir, işte Allah bizleri fevkından ve altından eğer it'am etmemiş olsaydı gıdalandırmamış olsaydı bugün burada olmazdık. Gıdalandırıyor ki buradayız. İşte alttan ve üstten gıdalanmaktayız. Alttan üstten dediğini neye benzetelim, mesela alttan dediği nefs mertebelerinin ilimleri yukarıdan dediği de miraç seyr-i suluk hazarat-ı hamsenin bilgileridir.

6.Paragraf:

Ve eğer arş, su üzerine vâki' olmasaydı, onun vücûdu münhafız olmazdı; zîrâ dirinin vücûdu, hayat ile münhafız olur. Sen diriyi görmez misin ki, mevt-i örfî ile öldüğü vakit, onun nizâmının eczası münhall ve onun kuvâsı bu nazm-ı hâstan mün'adim olur (6).

Ya'nî cisimler âleminin bütün varlığı su üzerine vâki' olmasaydı onların vücûd-ı cismânîleri korunmazdı. Çünkü su Hayy isminin mazharıdır; ve her bir şey diridir; ve dirinin vücûdu ise, hayat ile var olur devam ettirilir; ve dirinin su ile muhafazası görünür. Zîrâ sen diri olan insanı görmez misin ki, herkesin bildiği ölüm ile öldüğü vakit, onu bâtınından hıfz eden hayat kesilmiş olup, kendine mahsus nizamı ile düzgün olan eczası dağılır; ve onun sem' ve basar gibi birtakım kuvâsı, bu nazm-ı hâs olan cesedinden yok olur. İmdi cenâb-ı Şeyh (r.a.) Hz. Eyyûb'un zevkine ve meşrebine münâsib olan mukaddemâtı beyân ettikten sonra onun hâlini zikre başlayıp buyururlar ki: yani bu kadar anlatımı Eyyûb'un (a.s.) hayatının hakikatini yaşama özelliğini ve mertebesini hakikatini anlatmak için bu izahları yapmaktadır.

7.Paragraf:

Allah Teâlâ cenâb-ı Eyyûb'e ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ **(Sâd, 38/42) ya'nî "Ayağını yere vur bu muğtasildır; ya'nî soğuk sudur" dedi. Çünkü onun üzerine elem-î hararetinin ifratı vâki' idî. Binâenaleyh Allah Teâlâ onu suyun soğukluğuyla teskin etti. Ve işte bunun için tıb, ziyâdeden naks ve naksda ziyâde oldu. Böyle olunca maksûd taleb-i i'tidâldir. Halbuki ona yol yoktur, ancak ona karib olur. Ve tahkikatı hakâyık ve şuhûd, ale'd-devâm enfâs ile tekvini i'tâ ettiği ecilden, biz ancak ona, ya'nî i'tidâle, yol yoktur dedik. Ve tekvin ancak meyilden vâki' olur ki, tabiat hakkında "inhirâf' veya "ta'fîn" ve Hak hakkında da "irâde" tesmiye olunur. O dahi murâd-ı hâssa meyl etmektir, onun gayrisine değil. Ve i'tidâl cemîisinde musâviyyeti müş'irdir. Bu ise vâki' değildir. Ve işte bundan dolayı biz hükm-i i'tidâli men' ettik (7).**

Ya'nî vücûdu birtakım çıban ve yaralarla elem içinde olan Eyyûb (a.s,)a Allah Teâlâ "Ayağınla yere vur bu muğtasildir ya'ni soğuk sudur; ve vurduğun yerden çıkan su ile yıkan ve iç" ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ *(Sâd, 38/42) buyurdu; ve Cenâb-ı Eyyûb dahi emr-i ilâhî mucibince hareket etti. Zîrâ Eyyûb (a.s.)ın vücudundaki elemin harareti çok yüksek dereceye varmış idi. Hak Teâlâ o harareti suyun soğukluğuyla teskin etti. Ve bu soğukluk ile, onun vücudundaki fazla hararet geriye dönerek eski haline dönerek dengelendi. Ve işte bu esâsa dayanarak "hekimlik" dediğimiz tedavi ilminin hulâsası, tabiatta i'tidâli bozan ziyâdeyi tenkîs ve noksanı dahî artırmadan ibaret oldu.*

Zîrâ tabibler hastalığın özüne nazar edip, kendisinde tabiî halden fazla hararet görürlerse onu azaltmaya ve eğer vücudun tabii sıcaklığının tabiî halden noksan olduğunu

görürlerse, onu da artırmaya hizmet edip ilâçlarını ona göre tertîb ederler. Binâenaleyh tıbdan maksûd olan şey itidal taleb etmektir. Halbuki tam ve hakîkî dengeye yol yoktur; ve ona ulaşmak mümkün değildir. Şu kadar var ki, insan vücudunun dengesi, bu hakîkî dengeye yakındır, İşte o kadar. İşte bu sebebden dolayı kamil doktorlar "sıhhatı tam olan hiçbir adam yoktur; herkesin mizacında mutlaka az çok bir sapma vardır" derler.

Binâenaleyh mutlak manada her yönüyle sağlıklı olan kimsenin zann olunan kimsenin mizacı hakîkî dengeye en ziyâde yakındır. Yoksa mizacı hakîkî dengesi mâlik hiçbir kimse yoktur. Cenâb-ı Şeyh (r.a.) bunun sebeb ve illetini tavzîhan buyururlar ki: Muhakkak hakikatler ve görülen, devamlı nefesleri ile vücuda getirmeyi bahş ettiği için, biz, ancak dengeye yol yoktur, dedik. Zîrâ eşya her anda ilâhî tecelli ile "yeniden yaratılır "dedir. Bir anda yok ve bir anda mevcûd olur.

Ve eşyanın hakikatleri, a'yân-ı sabite mertebesinden onların suretlerini şehâdet mertebesine verir; ve şehâdet mertebesi dahî devamlılık üzere nefes ile bu verilen sureti alır. Her aldığımız nefes gelen ayan-ı sabitenin suretlerini almış olmaktayız bünyemize ve onları "Hu" diye de faaliyete geçirip dışa çıkartmaktayız.

Binâenaleyh âlem her anda yok (fenâ-pezîr) olur; ve yine o ân içinde ve kemâl-i sür'atle diğer âlem peyda olur. Yani her an bu alem yenilenmektedir. *Ve bu misallerle yenilenme hakkındaki tafsilât Fass-ı Şuaybî ile Fass-ı Süleymânî'de mürur etmiştir; ve oralara müracaat olunsun!*

"Tekvîn (zuhura)"e gelince, bu tekvin ancak meyil tarikıyla vâki' olur, başka bir suretle olmaz. (Mal diye kullandığımız kelime "meyil" den gelmektedir, insanın meyil ettiği şeye "mal" deniyor. Kim neyi seviyorsa onun malı olmuş oluyor. Fiziken eline alamasa da meyl ettiği şey onun malıdır. Yani meyili, mayili olmuş olmaktadır*.) Zîrâ bir şeyin vücûduna ve ademine bir meyil lâzımdır ki maksat husule gelebilsin.* Yani bir şeyi meydana getirmek için ona meyl etmek lazımdır, yani ilgilenmek lazımdır, yokluğuna meyl

etmek lazımdır ki oradan zuhura gelebilsin. *Tabiat ilminde bu meyle "sapma" ve "bozulma" denir. Ve kevn, ancak yokluktan sonra olur; yok olma ise ancak bâtına meyl ile husule gelir.* Yani kevn de meyl, yokluk da meyldir.

Ve bu meyle, hayvan hakkında, tabiatta "sapma (inhiraf)" denilir. Ve onun gayrisi olan mürekkebât hakkında dahi "çürüme" denir. Nitekim meyve ve süt ve taam gibi şeylerin mizacı başkalaştığı zaman "çürüdü, kokuştu" derler; ve hattâ hayvan, meyyit oldukda, artık onun hayvâniyyeti kalmamış olduğundan, onun ruhsuz cesedi hakkında bu ta'bîr isti'mâl olunur. Ve Cenâb-ı Hakk'a nisbetle bu meyle "irâde" isimlendirilir. Ve "irâde" has bir arzuya meyl etmek ve onun gayrisine meyl etmemektir.

Ve "i'tidâl" ise her tarafa müsâvî surette teveccühü bildirendir; ve bu emr ise âlemde vâki' değildir. Çünkü âlem, var oluş ve bozulma üzerine dayanır; ve eşya, her anda yok ve mevcûd olur. Eğer dengenin hükmü âlemde cereyan eden (carî) olmak lâzım gelse, hiçbir şey vücûda gelmez; ve vücûdda olan şey dahi birbirinden farklı olmaz idi. Ya'nî bu âleme artık âlem-i var oluş ve bozulma dememek lâzım gelir idi. İşte bunun için âlemde denge hükmü men' ettik, ya'nî i'tidâl-i hakîkî hakiki dengeye yol yoktur dedik. Ancak itidale yakınlık vardır dedik.

Ma'lûm olsun ki, denge ve onun ademi, yekdiğerine mugayir olan iki şeyden mürekkebe nisbetle vâki' olur. Halbuki vücûd ile adem arasında terkîb yoktur ki, onda uygunluk, denge vardır veya yoktur, denilsin. Şeyh (r.a,) hazretlerinin bu kelâmdan maksûd-ı âlîleri: Alemin "irâde" isimlendirme olunan meyl-i Hak'tan vücûd bulduğunu ve âlemde mütehakkık olan meylin devam üzere bulunduğunu, ya'nî mail ister basît olsun, ister birleşik olsun, bu meylin son bulmadığını ve meylin vücuduyla beraber denge mümkün bulunmadığını ve çünkü denge, ancak terkib edilmiş olan bir şeyin eczası arasında, kemmiyyeten ve keyfiyyeten, yani adetlenme ve nitelikten ziyâde ve noksan bulunmayıp müsavat husuliyle mutasavver olduğunu isbât etmektedir.

----

8. Paragraf:

Ve tahkîkan ilm-i ilâh-i nebevide Hakk'ın rızâ ve gazab ile ve sıfât-ı mütekâbile ile ittisâfı vardır. Halbuki rızâ gazabı izâle edicidir; ve gazab dahî, marzıyyun-anhdan rızâyı izâle edicidir. Ve i'tidâl, rızâ ile gazabın mütesâvî olmasıdır. Binâenaleyh gazab eden, gazab ettiği kimse üzerine / ondan razı olduğu halde gazab etmedi. Böyle olunca onun hakkında iki hükmün biriyle muttasıf oldu, o da meyildir. Ve razı olan, kendisinden razı olduğu kimseden, onun üzerine gazab ettiği halde razı olmadı. Binâenaleyh muhakkak onun hakkında iki hükmün biriyle muttasıf oldu, o da meyildir (8).

Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri kendi nefsini rızâ ve gazab ile ve Hadi ve Mudil ve men' ve i'tâ ve Kahhâr ve Latîf ve Celâl ve Cemâl gibi birtakım karşılıklı sıfatlar ile tavsif buyurmuştur. Cenab-ı Hakk kendi nefsinden bahsederken Rıza ve Gazap, Rızasının ve gazabının Hadi ve Mudil, yani hidayet ve delalet, men' ve ita yani bir şeyi almaktan men etmek veya bir şeyi vermek gibi, Kahhar ve Latif, gibi Celal ve Cemal gibi, bir takım mütekabil sıfatlarla işte Muhyiddin-i Arabi hazretleri bunu güzel olarak zaman zaman söylenir ya "Allah" isminin ifadesi; yani "Allah" lafzının kısa yoldan izahı; özet izahı; "İsmi Zat, cemiyül sıfat, esma-ı mütekabile ve sıfat-ı mütezatte, ceminin ahadiyetine Allah denir" demiştir. Diğer bir yerde de Allah lafzını ifade ederken beyan ederlerken, "her varlığı, bütün varlıkları kendi mertebesinde korumaya uluhuyet denir" demiştir. Bütün varlıkları kendi mertebesinde korumaya, yaşatmaya uluhiyet denir. Yani her mertebenin her varlığın hakkını vererek de öyle olmasa da zaten Allah olmazdı.

Nitekim âyet-i kerimede de buyrulur: رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ *(Mâide, 5/119) Allah onlardan razı oldu* وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ *(Feth, 48/6) bir fırkaya da gadab etti ve keza* مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِى *(A'râf, 7/178) kime Allah hidayet vermişse o hidayet edilmiştir* وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا *(Kehf, 18/17) .. Hak razı olduğu zamanda gazab etmez; yani Hakk "Rıza" ismi ile tecelli ettiğinde gazab etmez zîrâ sıfat-ı rızâ, sıfat-ı gazabı izâle eder.* Yani rıza sıfatı gazap sıfatını ortadan kaldırır. Yani bir şeyde rızalık varsa orada gazap olmaz. Rızanın olmadığı yerde gaza olur, yani rıza sıfatı gazap sıfatını önler kaldırır.

Ve Hak razı olduğu kimseye gazab etse bu sıfat-ı gazab, o kimse hakkındaki sıfat-ı rızâyı izâle eder. Yani daha evvel bir şey hakkında rıza gösterdi, razı oldu, ama bir şey hakkında da razı olmadı, gazap etti, işte gazap etse bu sıfat-ı gazap kimse hakkında sıfat-ı rızayı izale eder. Yani Rıza sıfatını ortadan kaldırır. Yani daha evvelce ona rıza etmiş olması gazap ettiğine o rızanın kalkması değil, gazap ettiğinde de daha evvel yaptığı rızası kalkmış olur. *Binâenaleyh rızâ ile gazab aynı zamanda bir yerde bulunmaz.* Gazap ettiği zaman rızası kalkar, rıza gösterdiği zaman da gazabı kalkar.

Bunu şundan anlatıyor; hani daha evvel derslerimizde Eyyûb'e (a.s.) Cenab-ı Hakk ayağını yere vur yerden soğuk su çıkacak, onu hem iç hem de onunla yıkan ki üzerindeki yaralar, hastalıklar geçsin demişti, orada diyor ki tıp vücudu mutedil üzere getirmek üzere kurulmuştur diyor. Ateşi fazla ise ateşini azaltmak, suyu fazla ise, toprağı fazla ise yani hangisi fazla ise onu azaltmak yahut az olanı ortaya

getirmek itidal haline getirmek diyor, ancak dünyada hiçbir şeyde mutlak itidal yoktur diyor. İşte bu da onu o yoldan çıkarak bu zıt isimleri birleştiriyor. İtidale en yakın vardır diyor, mutlak itidal yoktur, çünkü bu dünyada olmaz diyor.

Her insanda mutlaka bir anasırın fazlalığı vardır. Bazı insan üşür bazı insana sıcak gelir, bazı insan çok su içer, bazı insan su içmez. Yani itidale yakınlık vardır, mutlak itidal yoktur diyor. Mutlak itidal olmuş olsa kişinin hiçbir şeye ihtiyacı olmayacak ne doktora ne hastaneye ama hepimiz muhtaç varlıklarız. Onun için mutlak itidal yok, itidale yakınlık vardır. *Halbuki itidal, denge, uygunluk, rızâ ile gazabın mütesâvî olması ve bu iki sıfattan birisine meyl olmaması ile hâsıl olur.* Yani itidal olması için gazap sıfatı ile rıza sıfatının birlikte olması lazımdır. Bu da mümkün değildir, onun için birinin biraz ağır basması lazım gelmektedir mecburen diyor.

Gazap ile rıza itidalde olmuyor, yani zıtlar bir arada itidalde olmuyor onu anlatmak istiyor, rıza itidali getiriyor ama tek yönlü getiriyor yani gazap ile rıza itidal halinde olamıyor. Mesela insanda su ile ateş var, bunlar birbirinin zıddıdır, hava ile toprak var, bunlar birbirinin zıddıdır. Bunlar bir varlıkta bulunuyorlar ama mutlak manada itidalde değillerdir. Mutlaka birisinin ağırlığı vardır. Mutlak itidal olmaz diyor.

Bu iki sıfatın bir zamanda bir yerde birlikte bulunmaları mümkün olmayınca aralarında denklik dahî tasavvur olmaz. Müsavilik tasavvur olmayınca yani birliktelik tasavvur olmayınca denge husulü de kabil değildir. Binâenaleyh Hak gazab ettiği vakit, üzerine gazab edilen hakkında ve razı olduğu vakit dahi, Razı olunanın hakkında iki hükmün biriyle vasıflanmış olur ki, bu vasıflanma da meylden ibarettir. Yani gazab meyilden veya rızaya meyilden meydana gelir *Velhâsıl herhangi bir şahsın hakkında aynı zamanda Hakk'ın gazab ve rızâsı ittihâd etmediği gibi, sâir sıfatı dahî müttehid olmaz.* Yani diğer zıt sıfatlar da böyle birlikte olmaz. *Mutlaka bir tarafa meyl lâzımdır.*

9.Paragraf:

Ve ancak biz bunu, zu'munda, ehl-i nâr üzerlerine Allah'ın gazabı dâimen ebeden zail olmaz, gören kimseden dolayı dedik. Binâenaleyh onlar için Allah'dan hükm-i rızâ yoktur. İmdi maksûd sahih oldu. Eğer bizim dediğimiz gibi olursa, her ne kadar nârda sakin olurlarsa da, ehl-i nârın meali âlâmın izâlesinedir. Bu da rızâdır. İmdi âlâmın zevali için gazab zail oldu. Çünkü, eğer anladınsa elemin aynı, gazabın aynıdır. Böyle olunca gazab eden kimse, muhakkak kendi nefsinde müteezzî oldu. Binâenaleyh gâzıb, ancak rahat bulmak için, mağzubun-aleyh olan kimsenin intikamında, ona ilâm etmekle, sa'y eder. Böyle olunca onun indinde olan elem mağzûbun-aleyhe intikal eder (9).

Gazap eden bir kimse neden gazap ediyor, bir elemi var, yani bir üzüntüsü var bir sıkıntısı var, bir yerden kendisine bir elem gelmiş, o elem ile gazap ediyor, gazap ettiği zaman o elem gazap olunanın üstüne geçiyor, gazap eden de rahatlıyor diyor. *Ya'nî bizim "Hak gazab ettiği vakit üzerine gazab olunmuş ve razı olduğu vakit dahi, marzıyyun-anh haklarında, gazab ve rızâ hükümlerinin bi-riyle muttasıf olur;* yani Hakk bir kimseye gazap ettiği zaman gazap ile razı olduğu zaman rıza ile vasıflanmış olur. Hak ona gazap etti onu da rıza gösterdi gibi, razı olunanın üstüne *ve bu vasıflanma da meyilden ibarettir" dememiz, mütekellimine* yani kelam ehline *karşı cevap ve îzâhtır.*

Çünkü onlar, ehl-i cehennem üzerine Allah'ın gazabı daimî ve ebedîdir, zannederler. Zahir ehli Cenab-ı Hakkın cehennem ehline azabının daimi ve ebedi olduğunu zannederler diyor, burada çok büyük meseleler vardır. *Binâenaleyh onlara göre rızâ-yı ilâhî böyle sürer gider. Bu surette konuşanın kavli üzerine de bizim kelâmımızda kasd olunan ma'nânın sıhhati sabit olur.* Yani onlar öyle derler ama biz de başka yönden bu işi söyleriz diyor.

Zîrâ mademki Hak, onların zanlarınca, ehl-i cehennem üzere dâima ve ebeden gazab eder, şu halde gazab ve rızâ hükümlerinden birisine Hakk'ın meyli ve i'tidâl olmadığı sabit olmuş olur. Tabi ki onlara göre, yani rızası olmadan gazab üzerine onlara hareket ettiği zaman gazaba meyl etmiş olur ve itidal olmaz diyor. *İmdi bu iş bizim dediğimiz gibi olacak olursa, ya'nî ehl-i cehennem, cehennemde mukim oldukları halde, onların elemin gitmesi olursa ve izâle-i âlâma olacak olursa, izâle-i âlâm onlar hakkında rızâdır. Şu halde alemlerin zevalinden nâşî gazab zail olmuş oldu.*

Zîrâ Hak Teâlâ sana anlamaklık ihsan ederse, elemin "ayn"ı, gazabın "ayn"ı olduğunu anlarsın; yani elemin hakikatının gazabın hakikatinin aynı olduğunu anlarsın. çünkü elem gazabdan zuhur eder. Hattâ öfkelenen kimse, muhakkak kendi nefsinde eza duyan olur. Binâenaleyh bir kimse birine kızdığı vakit, ona elem verecek bir sözüyle veya fiil ile o kimseden intikam almağa çalışır.

Kızan kimsenin bu çabası, ancak kızdığı kimseye elem vererek nefsinde rahat bulmak içindir. Yani kişi kızdığı kişiye eliyle diliyle bir şey söylediği vakit kendi nefsinin rahat etmesi içindir. *Binâenaleyh gâzıbın yanında, gazabdan meydana gelen elem, bu suretle gazab edilmiş olan kimseye intikal eder.*

10.Paragraf:

Ve sen, Hakk'ı âlemden ayırdığın vakit, bu sıfattan, bu had üzere ulüvvi kebîr ile müteâlî olur. Ve Hak âlemin hüviyyeti oldukda, ahkâmın hepsi ancak O'nda ve O'ndan zuhur eder. Ve o da Hak Teâlâ'nın وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ (Hûd, 11/123) ya'ni "Emrin küllisi O'na rücû' eder" kavlidir. Bu, hakikat ve keşif tarîkıyladır. İmdi hicâben ve setren O'na ibâdet et ve 0'nun üzerine tevekkül eyle! Böyle olunca imkânda bu âlemden daha bedî' âlem yoktur. Zîrâ Allah Teâlâ onu sûret-i

Rahman üzere îcât etti. Ya'nî Hak Teâlâ'nın vücûdu, âlemin zuhuru ile zahir oldu. Nitekim insan, sûret-i tabîiyyesinin vücûdu ile zahir oldu. İmdi biz, O'nun sûret-i zâhiresiyiz; ve O'nun hüviyyeti, bu sûret-i zahirenin ruhudur ki, onun müdebbiridir, Binâenaleyh tedbîr, ancak O'ndan olduğu gibi, ancak Onda vâki' oldu. İmdi O, ma'nâ ile Evvel'dir; ve suret ile Ahir'dir; ve O ahkâm ve ahvâlin tagayyürü ile Zâhir'dir; ve tedbîr ile Bâtın'dır; ve O her şeyi alimdir. Binâenaleyh O, her şey üzere Şehîd'dir. Tâ ki şuhûddan bile, fikirden değil. İşte bunun gibi, ilm-i ezvâk dahî, fikirden değil şuhuddandır; ve o ilm-i sahîhdir; ve onun mâadası zan ve tahmindir, asla ilim değildir (10).

Ya'nî eğer sen Hakk'ı, âlem dediğimiz halktan ayırır isen ve O'na halktan ayrı nazarıyla bakarsan, Hakk'ın gazabı üzerine gazab olan kimseye intikal ettikde, kendi nefsinde rahat bulmaktan ganî, ve rızâ ve gazab sıfatlarından, nihayet derecede büyüklük ile müteâlî olur.

Zîrâ Hak, zâtı haysiyyetıyle âlemlerden ganîdir; إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ *29/6 Zat-ı mutlak yönüyle bu alemlerden ganidir.* İşte tenzih etmek burada geçerlidir. Yani noksan sıfatlardan tenzih etmek bu mertebe için geçerlidir. Diğer yönüyle baktığın zaman hangi sıfat noksandır. Noksan bir sıfat mı var ki tenzih ediyorsun. Veya başka Allahlar mı var da ondaki sıfatlardan noksan.

Tenzihte biz kendimizi tenzih etmemiz lazımdır. Bizdeki noksanlıklardan kendimizi tenzih etmemiz lazımdır yani kendimizi temizlememiz lazımdır. Tenzih bize lazımdır Allah’a lazım değildir. Ama o Zat-ı Mutlak, vücud-u mutlak dedikleri amaiyet, ahadiyet mertebesinde o alemler orada daha henüz meydana gelmediğinden Cenab-ı Hakkın orada tenzihi var, o da noksan sıfatlardan değil, isimlerden ve

sıfatlardan tenzihi vardır. Cenab-ı Hakkın noksan bir şeyi yoktur ki ondan tenzih edelim, *ve o mertebede bir sıfat ile vasıflanmış ve bir isim ile müsemmâ olmaz.* İşte gani ve rıza, gadab sıfatlarından nihayet derecede büyüklük ile müteal, olur. Yani onlardan daha yüce olur.

Cemî'-i izâfâttan âlî ve bi'l-cümle kuyûddan beridir. Ve eğer Hakk'a, âlemin hüviyyeti nazarıyla bakacak olur isen, hükümlerin tümü, bu çokluk hükümleri zuhuruna kâbiliyyeti i'tibâriyle, ancak Hak'ta ve bunların başlangıcı olmak i'tibariyle de ancak Hak'tan zahir olur. Zîrâ Hak sıfat ve esması cihetinden hem "fail" ve hem de "münfail"dir. Yani hem tesir eden hem de tesiri alan olur. Akl-ı kül de kendisi, nefs-i kül de kendisidir. *Bu i'tibar ile, cokluk hükümlerini Hak canibine isnâd edersen, beis yoktur. Ve cenâb-ı Şeyh (r.a.)nın Fass-ı Sâlihî'de nisbet-i tekevvünü Hak'tan nefy edip, bende tarafına isnâd buyurması, icmal ve tafsile nazarandır. Ve hükümlerin tümünün, Hak'la ve Hak'tan zuhurunun delîli, Hak Teâlâ hazretlerinin*

وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الاَمْرُ كُلُّهُ *(Hud, 11/123) ya'nî "Emrin küllisi O'na râci' olur" kavlinin ma'nâsıdır. Ve bu ma'nâ hakîkaten ve keşfen öyledir.*

İmdi ey ma'rifet taliblisi, mademki âlemin tüm hakîkaten ve keşfen Hakk'a rücû' ediyor; ve sen ise âlemdensin ve âlemde zahir olan dahî Hakk'ın hüviyyetidir, şu halde her hangi tarafa teveccüh edersen, ibâdetten ve belki ubûdiyyetten geri kalma! Ve Hak çokluk hükümleri ile ve zahir olma elbisesi ile perdelenmiştir. Sen bu perdeyi ve örtüyü nazarından kaldırıp, bu hicâbât ve surete ait örtüler altında olan Hakk'a tevekkül et ve gaflet uykusu perdesinden çık! Sen kimsin ve nerdesin ve istenilen neredDuring, bunları bil!

Emir Seyyid Ali Hemedânî (Kaddes' Allâhu sırrahü's-sâmî) ne güzel buyurur!

Şiir: Tercüme *"Sen hayât suyunun ortasındasın, halbuki su arıyorsun. Hazînenin üstündesin; ve fakr u ihtiyaçtan tek*

ü pû içindesin. Sen dost deyip arar durursun; ve bilmezsin ki, eğer hakikatle nazar edersen gûyâ sen O'sun. O'nun zülfünün kokusundan nezle olduğundan gafilsin; ve yoksa sen, O'nun zülfünün kıvrımından bir kılsın. Sana âynanın gösterdiği vech, sendendir. Eğer sen aslu fer'a dikkatle bakarsan, o vecihsin, ceberût aleminin perdesi, senin nefesinden güzel kokuludur (muattardır). Sen misk tabiatlı olduğun halde cehilden dolayı kokmuş et aramaktasın. Hatâir-i melekût, senden süsü zînet bulurlar. Yani melekutun mühim işleri dahi senden süs ve güzellik alırlar. *Sen tab' u hevâ mezbelelerinde niçin orada yaşarsın? Sen gülşen-i vuslattan toprağa düşmüş bir gülsün; hırs ve hased külhanı miyânında ne koşuyorsun? Ey Alâî, eğer kendini terk edersen, sana bir nefes onun meclis-i hâssına yol verirler."*

İmdi âlemin hüviyyeti, Hakk'ın hüviyyeti olunca ve âlemde mevcûd olan emirlerin tümü Hakk'a dönünce, imkân aleminde bu âlemin nizâmından daha bedî' ve daha güzel âlem olmaz. Zîrâ Hak âlemi sûret-i Rahman üzerine îcâd etti. Çünkü âlem sûret-i Rahman üzerine mahlûk olan hakîkat-i insâniyyede müctemi' bulunan şeyin tafsilidir.

Ya'nî insanın vücûdu süret-i tabîiyye ile zahir olduğu gibi, Hak Teâlâ'nın vücûdu dahî, âlem suretleri ile zahir oldu. Çünkü insanın hakikati ma'nâyı lâtiftir. Görünmek için mutlaka bir kesîf surete taalluku lâzımdır. İşte bu sebebden dolayı, insanı ta'rîf edeceğimiz vakit "konuşan hayvândır" deriz. "Hayvan" ise onun sûret-i kesîfe-i cismâniyyesidir. Yani yaşayan tarafı kesifleşmiş cismaniyetin tarafıdır hayvanlık denilen şey *ve "nâtık" ise, latif ruhanisinin ma'nâsıdır. Binâenaleyh suret, ma'nâ ile kâim ve ma'nâ suret ile meşhûddur. İşte Hak dahî böyledir. Hakk'ın nihayetsiz letafette olan vücûd-ı mutlakını maddeden mücerred olarak görmek mümkün değildir.* Yani Cenab-ı Hakkın mutlak vücudunu maddeden soyutlanmış olarak maddesiz olarak görmek mümkün değildir.

Onun zihinlerde zuhuru ma'neviyye suretleri ile ve hâricde zuhuru da, âlemin kesif suretleri iledir. Bir arif ne güzel buyurur:

Tercüme: *"Hak cihânın canı ve cihan ise bi'l-cümle bedendir.* Yani gördüğün bu cihanın hepsi bir bedenden ibarettir. *Melâike ruhları bu bedenin, bu tenin duygularıdır. Felekler ve unsurlar ve doğurucular yani maden nebat, hayvan a'zâlarıdır.*

İşte tevhîd ancak budur. Başka kelâmlar hep kesreti belirtmektedir." Yani bu idrakın dışında söylenen alemler hakkında ne varsa çokluğu anlatmaktadır. *İmdi mademki Hak Teâlâ'nın vücûdu âlem suretleri ile zahirdir ve biz dahî âlemin suretlerindeniz, şu halde biz O'nun sûret-i zâhiresiyiz;* yani Cenab-ı Hakkın zahir suretiyiz. Hem de Zati suretiyiz *ve O'nun hüviyyeti, özü, aslı da bu zahir gördüğümüz suretlerin ruhudur, bu suretin tedbir edicisidir, yani onu yönlendiren ne yapması gerektiğini bildirendir. Binâenaleyh tedbîr, ancak Hak'tan sudur ettiği gibi, ancak Hakk'ın vücûdunda meydana çıkar.*

Böyle olunca Hak, ma'nâ i'tibâriyle Evvel'dir ve suret i'tibâriyle de Ahir'dir. Ve hukümler ve hallerin değişikliği i'tibâriyle Zâhir'dir; bakıyorsun hava rüzgarlı, bakıyorsun hava yağmurlu, bakıyorsun hava güneşli, hava hüküm ve ahkam *değişiyor ve bu sûret-i zahirenin ruhu olup, onu tedbîr etmesi i'tibâriyle Bâtın'dır.*

Ve Hak her şeyi Alîm'dir. Fakat O'nun bilişi, bizler gibi fikirden hâsıl olan ilim ile değil, şuhûddan ve huzurdan hâsıl olan ilim iledir. İşte buna mutmain mertebesi denir. Hani önceki konularda "zevk"ten bahsedilmişti bu zevkin nefsani manada değil ilahi manada olduğu belirtilmişti, işte bu zevk şu demektir, şuhut ve huzurdan hasıl olan hazır zevktir. Yani nefsani olmayan, şuhudi olan zevktir bu zevk. Müşahededir, yani müşahede ilmi gerçek ilimdir. Onun dışındaki ilimler ancak naklidir. Kişinin mertebesi nerede ise müşahedesi de oradan olmaktadır. Oradan söylemektedir.

Binâenaleyh Hak her şey üzerine şehit ve hâzırdır. Zîrâ bir kimse görmediği şey hakkında istidlal ile i'mâl-i fikr ederek bir ilim hâsıl eder. Yani herhangi bir kimse göremediği bir şey hakkında delil ile fikir üretir. Benzetme ile teşbihle kıyas yaparak fikir imal eder, fikir üretir.

Kendisinde bir bilgi meydana gelir. *Gördüğü ve huzurunda hâzır bulunduğu şeyi bilmek için tefekkür etmesine hacet yoktur; onun ilmi, şahidi olur.* Şu kalemi gördüğümüze göre buna delil getirmemize gerek yoktur, çünkü bu zaten vardır ve bunu müşahede etmekteyiz. *Onun ilmi şuhudi olur,* yani müşahadeli ilim olur.

İşte Hakk'ın ilmi dahi müşahadedir. Bazen bize de derler ki söylediğiniz şeyin ispatı var mıdır derler, biz deriz ki müşahedesiz konuşmayız deriz. En güzel konuşma müşahede ile olan konuşmadır. Bunun dışındaki konuşmaların hepsi hayale, vehme ve kıyasa girer ve delillendirmeye girer. Hepimiz de bunu kendimize şiar edinelim; müşahede etmediğimiz şeyi konuşmamaya bakalım. Çünkü müşahedesiz konuşma nakilden ibarettir, nakil de bizim gerçek varlığımız olmadığından başkalarının fikirlerini aktarmış oluruz. Başkalarının fikirlerini aktarmamız da başkalarının malını satmak gibi olur.

Yeri geldiğinde başkalarının malı da satılır ama o mala vukufiyetin olması lazımdır. Yani bildiğin malı satman lazımdır. Başkasından duyduğun fikri alabilirsin ama sende o fikir müşahedeye geçtiği zaman o halde o zaten senin malın olmuş olur yani sana ulaşmış olur, senin de malın olmuş olur. Yani başkası üretmiş olsa da çünkü ilim kişinin malı değildir, Allah'ın ilmidir, Efendimiz (s.a.v.) ona da izin vermiştir, *"İlim nerede bulursanız oradan alın çünkü sizin kaybolmuş malınızdır"* buyurmuştur. O halde başkasından da almış olsak o ilmi aldığımız anda nakildir ama yaşadığımız anda şuhut olmuş olur, o zaman bizim olmuş olur. Şuhud, müşahede etmediğimiz ilim bizim olmaz, hep nakil olmuş olur. Hadisleri nakledene "Ravi" deniyor ya yani rivayet ilmi olmuş olur. Rivayet de beşeri akla dayanıyor. Hakkın ilmi dahi şuhudidir.

Ve böylece Hak' yolunda seyr ü sülük eden enbiyâya zevk ile hâsıl olan ilim dahî fikir ve istidlalden değil, belki müşahededen kazanılmış olandır. Ve şuhuttan hâsıl olan ilim ise, ilm-i sahihtir. Ve bunun hâricinde kalanlar asla ilim değildir; belki zan ve tahmindir veya nakildir. *Bir gün risâlet-penâh (s.a.v.) Efendimiz huzûr-ı ashâb-ı kiramda*

Imâm-ı Alî (keremallâhu vecheh) hazretlerinin meşreblerinde hakikat gâlib olduğunu beyan buyurup, yani bütün ashab-ı kiramın önünde diyor ki Hazreti Ali hakkında Hazreti Ali'de Hakikat galip olduğunu beyan ediyor. Yani Hazreti Ali'nin varlığındaki ağırlığın hakikat ve marifet ilminin ağır bastığını söylüyor.

Bunu isbât için, bir çanak içinde biraz bal getirerek ortaya koyar; ve hâzırûna, bunun içinde ne olduğunu birer birer sual ederler. Her biri oturdukları yerde "Baldır" cevâbım verirler. Sıra Hz. İmâm'a gelince, yerinden kalkıp, çanaktaki baldan bir parmak alarak tadına baktıktan sonra "Baldır yâ Resûlallah!" buyurur.

Ve bu suretle Hz. Imâm'ın hükmüyle sâir ashâb-ı kiramın hükmü arasındaki kuvvet kıyas zahir olur. Zîrâ Hz. İmâm'ın ilmi şuhûdî ve huzûrî olduğu için bu ilmin hilafı zuhur etmek ihtimâli yoktur. Yani bunun yanlış çıkması mümkün değildir. Çünkü tadarak yaptı.

Bu ilim, ilm-i sahihtir. Diğer zevât-ı kiramın hükümleri ise, nazarî ve istidlalidir; yani bakışla ve delilledir. Rengini delil gösterdi, şeklini delil gösterdi, benzetme ile oldu. *Bu ilim tahallüf edebilir* yani değişebilir, mutlak değildir. *Zîrâ caiz ki, çanak içindeki şey bala benzer bir madde olabilir. Binâenaleyh delile dayanmadan netice çıkarılan ilim (ilm-i istidlali), sahih ilim değildir, belki zann-ı gâlib ve tahmindir.*

11.Paragraf:

Ba'dehû bu su, Eyyûb (a.s.)a bedenindeki zarar ve azâbdan hâsıl olan susama elemini izâle için şarâb oldu. Öyle azâb ki şeytan, ya'nî idrâkiyle mahall-i kurbda olacağı hakâyıkı alâmâ-hiye-aleyh idrâk etmekten bu'd, onu onunla mess etti. İmdi her ne kadar mesafe ile baid olursa da, her bir meşhûd, göze karîbdir. Zira onun şuhûdu haysiyyetiyle muhakkak basar, ona muttasıl olur; ve eğer böyle olmasa idi, onu müşahede etmezdi. Yahut nasıl olursa olsun, meşhûd, basara muttasıl olur. Binâenaleyh o, basar

ile mubsar arasında karîbdir. İşte bunun için, Eyyûb (a.s.) da messde şeytanı kinaye etti. Binâenaleyh kurb-ı mess ile beraber, onu şeytana izafe eyledi. Böyle olunca "Bende olan hikmetten nâşî, baîd, benden karîbdir" dedi (11).

Hz. Şeyh (r.a.) bir takım hakikatleri beyan buyurduktan sonra, Eyyûb (a.s.)ın hikmeti mes'elesine rücu' edip derler ki: Emr-i ilâhî ile Eyyûb (a.s.) ayağını yere vurmakla zeminden kaynayan su, ona kâbil-i şürb oldu; ve bedenindeki illet ve azâbdan hâsıl olan susuzluk elemini izâle etti. Onun bedenindeki azâb, öyle bir azâb idi ki, şeytan cenâb-ı Eyyûb'u o azâb ile mess eyledi. Nitekim Hz. Eyyûb'den naklen Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur: رَبَّهُٓ اَنِّى مَسَّنِىَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ *(Sâd, 38/41) ya'nî "Yâ Rab, şeytan beni nusb ve azâb ile mess etti, azab etti." Ve "şeytan" lügatte "şatuna" ve "şatune" mastarından meydana gelmekte olup "bu'd" ma'nâsına müsta'mel olduğundan yani uzaklık manasına olduğundan burada, bu ma'nâ ile tefsîr buyrulmuştur.*

Ya'nî "Beni bu'd, yani uzaklık öyle bir azâb ile mess etti kî, o sebeble ben hakâyıkı, olduğu hâl üzere, idrâk etmekten uzak olurum; ve o hakâyık öyle hakayıktır ki, onları idrak ettiğim vakit, mahall-i kurbda bulunurum" demek olur. Ve şeytana "şeytan" denilmesi Hak'tan ve hakâyıktan son derece baîd olmasından nâşîdir. Yani şeytana şeytan denmesinin bir sebebi de Hakktan uzak olmasındandır. *Zîrâ Hak Tealâ hazretleri şeytanı, hazret-i kurbdan hazîz-i bu'dı tabiîye kovmuş ve* فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ *(Sâd, 38/77) buyurmuştur, Ve "recm" bir şeyi yukarıdan aşağıya atmak ma'nâsına olduğundan, "Sen hazret-i kurbdan çık, çünkü sen hazret-i ulyâdan, merkez-i süfli tabâyia atılmışsın"*

demek olur. Ve وَاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِىٓ اِلَى يَوْمِ الدِّينِ *(sad 38/78) "La'net" yalnız bırakma, ve tard ma'nâsınadır.*

Ya'nî "Benim la'netim kıyamete kadar senin üzerine olsun!" buyurur. *Zîrâ yevm-i kıyamette zulmet-i tabîiyyenin hükmü mürtefi' olur; tabiat* zulmetinin kükmü ortadan kalkar, dünya sistemi o zaman değişeceği için tabiatın hükmü ortadan kalkar, *ve o vakit şeytanın üstünde oturup, icrâ-yı ahkâm eylediği tâc ve taht yıkılır.* Elinde bir şey kalmaz yapacak bir şeyi kalmaz, orada işi biter. *Binâenaleyh şeytanın bu'du ve tardı yevmi kıyamete kadar devam eder; ondan sonra şeytana la'net yoktur* çünkü görevi bitiyor.

Çünkü şeytanın iktizâ-yı aslîsi yani gerçek hali tabiatla mani olmaktır ki, bu tabiat manileri, ruhu hakâyik-ı ilâhiyye hakikatlere ulaşmaktan men' eder. Yani insanı madde ile meşgul etmek ve Hakka vasıl olmasını engellemektir. Elinizde ne kadar maddi varlıklar varsa bunların hepsi bir bakıma şeytanın aracı olmaktadır.

Ama aynı malzemeyi Hakkani yönden kullandığı zaman Hakka yaklaştırmaktadır. O zaman ne oluyor, orada şeytanlık hükmü düşmüş oluyor, nasıl düşmüş oluyor biz düşürmüş oluyoruz. İdrakimizle, irfaniyetimizle, şeytaniyet hükmünü oradan düşürmüş oluyoruz, onun kıyameti kopmuş oluyor. O maddi varlıklarla ulaşamayınca o kişi hakkında onun kıyametini koparmış oluyor. *Nitekim bu hakikati herkes, bu âlem-i tabîatte, bu vücûd-ı tabîîsi ile, her an müşahede eder ve kendi nefsinde zevkan idrâk eyler.*

Zîrâ nefis dediğimiz bu tabii vücudumuz, şeytanın üstünde hükm ettiği âlem-i tabiatın birer cüz'üdür. Yani genel olarak şeytanın üstünde hükmettiği tabiat aleminden bir cüzdür bizim nefsimiz varlığımız. Dolayısıyla bu tabiat hükmüyle bize de tesir etmektedir. Ama ne zaman ki biz beden varlığımızın Hakkın hakikati olduğunu idrak ettiğimizde bu tabiat hükmünden dışarıya çıktığımızda ilahi bir hükme girdiğinde o zaman şeytanın üzerimizde tasarrufu mümkün değildir. *Binâenaleyh şeytan âlem-i tabiatı muhittir*; ayrıca şeytan bütün tabiat alemine de muhittir.

Nasıl bütün alemi Cebrailiyet sarmıştır, nasıl İsrafiliyet sarmıştır, nasıl Mikailiyet sarmıştır, nasıl Azrailiyet sarmıştır, şeytaniyet de sarmıştır. Ama aynı zamanda insan-ı kamil de sarmıştır bütün alemi.

Ve şu halde bizim vücûdumuzun hâricinde değildir. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz "Şeytan damarlardaki kan gibi cereyan eder" buyururlar. Onun için şeytan Hak Teâlâ'ya hitaben: فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ *(Sâd, 38/82) Ya'nî "izzetin hakkı için kullarının hepsini azdırayım" dedi.*

Zîrâ bilir ki bu âlem-i tabîatte herşey, hükm-i tabiatın altındadır; ve zulmaniyetin gereği hazarât-ı nûrâniyyeye yükselmeyi men' eder. Yani zulmetin gereği hazret-i nuraniyeye ulaşmayı men eder, *Ba'dehû şeytan,* اِلا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ *(Hicr, 15/40) Ya'nî "Senin ibâdetin ile zulmet-i tabâyi'den ve kesâfet-i mevâni'den kurtulanlar müstesnadır" dedi. Zîrâ onlar şeytanın taht-ı tasarrufuna verilen memleketten çıkmışlardır. Yani tabiat unsuriyetinden çıkmışlardır. Onun bu gibi zevât-ı kirama tasallutu imkânı kalmaz. Nitekim Hâce Hafız (k.s.) buyurur:*

Beyt: Tercüme: *"Sen hâne-i tabîatten dışarıya çıkmıyorsun; hakikat mahallesine nasıl sefer edebilirsin?"*

Yani sen tabiat evinden dışarıya çıkmıyorsun, tabiatından dışarı çıkamıyorsun, şunu isterim bunu isterim onu yerim, bunu yemem diyorsun, tamam yaparsın da nefsinle yaparsan nefsani olursun, Rabbınla yaparsan rahmani olur. Hakikat mahallesine nasıl sefer edebilirsin.

Bu mukaddime anlaşıldıktan sonra bilinir ki, tayin olunan bu vücudumuza ârız olan ilel ve hastalıklar, bu tabiat aleminin gereklerindendir. Ve âlem-i tabiat ise, cemî'-i müştemilâtıyla beraber Hak'tan uzak olup Hak'ın cemalinine perdedir. Ve şeytan Allah'ın kullarını, bu tabiat vasıtaları ile gaflette bırakır ve baştan çıkartır, şaşırtır; ve şeytanın

vücûdu ancak bir vesvese verme ve bir mihek olmaktan ibarettir. Zîrâ bir müvesvis ve bir mihek olmadıkça emin ile hâin, ve merd ile nâmerd ve kalb ile sahte para anlaşılmaz. O zaman şeytanın olması gereklidir, o olmazsa yükseklik olmuyor.

Görülmez mi ki, insana bir elem ve illet ârız olsa düşünceli perîşan olur ve gece ve gündüz onunla meşgul ve o ateşle yanan olur; ve ibâdet-i Hak'tan geri kalır. İşte bu sebebden dolayı Eyyûb (a.s.) "Şeytan beni yakaladı ve azâb ile tuttu", ya'nî tabîat aleminde uzaklığın envâ'ı çoktur; fakat bu uzaklık, benim vücûd-ı tabiîmi zarar ve azâb tarzında yapışmak ile çok yakın oldu; şeytan her ne kadar bu alemlerden tard edilmiş uzaklaştırılmış ise de ama beni mes etmesiyle de bana yakın oldu diyor. binâenaleyh o uzaklığın yakınlığı ile yakınlığı hasebiyle, hakikatleri olduğu hal üzere idrâk etmekten uzak olurum. Yani bu öyle bir hakikat ki kendisi tard edilmiş olduğu halde, uzak olduğu halde bana mesle yakın olmaklığı vardır diyor.

Halbuki o hakikatleri idrâk ettiğim anda ben yakınlık mahalinde bulunurum" buyurdu. Zîrâ idrâk olunan şey, idrâk edilen kimseye çok yakındır; bunu idrak ettiğimde ben yakınlık mahalinde bulunurum diyor. İşte bu müşahedeli ilimdir. Bunu idrak ettiğin anda ki bunun vakti belli değil zaten sabah akşam gece gündüz, ne zaman gelecek belli değil ama gelmesi için de beklemen lazımdır. Gönül kapısının açık olması gerekiyor. İşte o gönül kapısında da bekçi olman gerekiyor. Açık kapıdan da içeri her şey girebilir. O zaman oraya nöbetçiyi koyacaksın yahut geldiği zaman soracaksın kimsin diye ondan sonra alacaksın içeriye. Gelen ilham mı yoksa evham mıdır diye.

Çünkü ikisi de birbirine o kadar çok benziyor ki kişinin kafası evhamlı ise evhamı ilham diye alıyor. Ölçüsü evhamsa evhamı ilham diye alıyor. Yani kendi kafasına göre hareket ediyorsa veya bazı delillerle hareket ediyorsa ki şeytanın da en büyük oyunu da odur. Makul gibi deliller gösterir, sana yanlış olan şeyi doğru olarak gösterir. Mutlak doğru diye gösterir. Onu ayırman için kendini tanıman gerekir. Evvela geleni ne olursa olsun kabullenmeden şeriat hükümlerine de

vurarak, kendi mantığına da vurarak öylece kabullenmektir. Veya daha da şüphede kalıyorsan ehli ile istişare etmektir.

Belki kendisine ters gelen bir bilgi olabilir daha üst mertebelerden gelen bir bilgi olabilir, hayal ve vehim zannıyla olmaz bir şey diye kabul etmez onu geriye gönderir, o bir daha da gelmez. İhtiyati olarak onu da muhafaza etmek lazımdır ama bazıları çok açıktır, zaten hayal ve vehimdendir onları hemen sallaman lazım ama biraz değerli gibi gözüken, nasıl insanda bir toprağı kazarken daha sert, parlak bir şey bulur onu alması lazımdır. Toprağı ayırabilir ama onu ayıramaz. İşte onun incelenmesi lazımdır. İncelenmesinin neticesinde kabullenirse alır değilse atılır.

Yani bu bu'd bana azab ile yakın oldu ve her görünen olan şey, her ne kadar mesafe i'tibâriyle uzak ise de, göze çok yakındır. *Zîrâ görme keyfiyyeti gözden çıkan şuâ' sebebiyle vâki' olur, diyenlerin fikir ve mezhebine göre, basar şuhûdu haysiyyetiyle meşhuda muttasıl olur* yani bitişir. *Eğer basarın meşhuda ittisali olmasa idi,* yani görenin görülene ulaşması olmasaydı*, onu müşahede etmezdi.* Onu müşahede etmezdi. *Veyahut keyfiyyet-i rü'yet, ziya vasıtasıyla hayâl-i meşhudun gözdeki adeseye, merceğe intibâ'ı sebebiyle vâki' olur, diyenlerin mezhebine göre, meşhûd göze ulaşır.*

Bu iki mezhebden hangisine göre vâki' olursa olsun, mesafe uzak ve yakın olsa dahî, görülen şey, basar ile gören kimse arasında çok yakındır. Yani bu görülen şey ister uzaktan görülsün, ister yakından görülsün ama görülüyor ise ona yakındır. *İşte uzak, çok yakın olduğundan dolayı Eyyûb (a.s.)* رَبَّهٗٓ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ *(Sâd, 38/41) kavlinde vâki' olan mess, ya'nî dokunma, ta'bîrini kinâyeten isti'mâl etti; ve dokunmanın ya'nî dokunmanın, yakınlığıyla beraber, o dokunma şeytana, ya'nî uzaklığa muzâf kıldı.* Şeytan aslında çok uzak ama dokunduğu zaman da yakın olmuş oldu. *Binâenaleyh gûyâ Eyyüb (a.s.) buyurdu ki: "Bende mevcûd olan hikmetin muktezâsı olmak*

üzere, baîd olan şeytan nusb ve azâb ile bana dokunmak suretiyle, bana yaklaştı." Şeytanın salih kullar üzerine dokunamayacağı ayet-i Kerimede de belirtildi üzere Eyyub'de (a.s.) Allah'ın salih kullarındandır, dolayısıyla şeytan da ondan uzaktadır ama mesh etmesi suretiyle yaklaştı diyor.

Ve Eyyûb (a.s.) da mevcûd olan hikmet, zahir olan Hak'tan, bu taayyun sebebiyle onun ihticâbıdır ki, bu zahir olma perdesinin galebesinden nâşî Hak'tan uzak olur. Yani Eyyub'de (a.s.) mevcut Hikmet müteayyin olan Haktan bu taayyün sebebiyle onun hicabıdır. Eyyub'ün (a.s.) kendisinde bir hikmet vardır, bir kendi hakikati vardır, bu hakikati Hakkın Hakikati olmakla beraber ama müteayyin bir vücudu olduğundan vücuda dönüşmüş olduğundan bu vücudu dolayısıyla Haktan uzaklaşmış oldu. Taayyün elbisesinin perdesinin galebesinden yani ağır basmasından dolayı baid oldu.

Suâl: *Eyyûb (a.s.) bir nebiyy-i zîşan idi. Binâenaleyh Hakk'ın inâyet-i ezeliyyesi hasebiyle zümre-i muhlasîne dâhil ibâdullahdan idi.* Ezeli bilgisi dolayısıyle yani Eyyub'un (a.s.) ezeli hakikati dolayısıyla halis muhlis bir zümre insanlarındandı. Yani Allah'ın halis kullarındandı. Cenab-ı Hakk şeytana demişti ya sen benim halis kullarıma dokunamazsın onlara senin gücün yetmez diyor şeytana. İblis diyor ki ben onların dört yönünden saldıracağım, önlerinden geleceğim, arkalarından geleceğim, sağlarından geleceğim, sollarından geleceğim diyor. Ama unuttuğu iki yön var birisi üst diğeri alttır. Cenab-ı Hakkın hem üstten hem de alttan Zat'i tecellisi vardır.

Çevreden Esma, sıfat tecellileri vardır, ama üstten ve alttan Zat'i tecellisi vardır. İşte *"Beni mess etti tuttu şeytan"* diye Cenab-ı Hakk da Eyyub'ü (a.s.) imtihan için üzerine bir sürü hastalıklar geliyor, *"Ayağını yere vur, su çıkacak o su ile gusl et o su sana şifa olacak ateşini giderecek"* diyor. Ayrıca ateşli hastalığa da tutulmuştu. Eyyub Allah'ın halis muhlis kullarındandı. *Ve şeytan ise* اِلا عِبَادَكَ مِنْهُمُ

الْمُخْلَصِينَ *(Hicr, 15/40) deyip yani sen dokunursun ama senin kullarına dokunamam demiştir, bunlar üzerine tasarrufunun olamayacağını beyan etmiştir.* Bu zevata tasallutu olamayacağını beyân etmiş *ve Hak Teâlâ hazretleri dahî şeytana* اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ *(Hicr, 15/42) ya'nî "Benim kullarım vardır kî, senin için onların üzerine kuvvet-i tasarruf yoktur" diye hitâb eylemiştir. Hal böyle iken şeytanın Eyyûb (a.s.)ı hastalık ile yorgun düşme (nusb) ve azâb eylemesi nasıl olur?* Yani Cenab-ı Hakkın halis kulları korunma altında olduğu halde şeytan Eyyub'e (a.s.) nasıl zarar verdi?

Cevap: *Ma'lûm olsun ki, esfel-i sâfilîn-i tabiata gönderilmiş olan insan Haktan baîd* yani uzak olmuş esfeli safiline (tabiata) tard edilmiş, gönderilmiş, böylece de Hakktan uzak olmuş. Cesed elbise giymek suretiyle yani topraktan et kemikten bir elbise giymek suretiyle Hakktaki ruhaniyetinden yani latif eski ezeli halinden uzaklaştırılmış tard edilmiş ve bir elbise içine girmiş, tard edilmişlik budur, uzaklaştırılmaktaki tard edilmekte ki hadise budur. *Ve* اِنَّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ *(Asr, 103/2) ya'nî "İnsan elbette hüsran içindedir" âyet-i kerîmesi mucibince, bu bu'd hasebiyle, sûret-i umûmiyyede mutlaka hüsrandadır.* Yani bütün bu baidlik üzere, uzaklık üzerine surette mutlaka insanlar hüsrandadır. Zaten açık olarak söylüyor. اِنَّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ Açık olarak söylüyor, bütün insanlar hüsrandadır neden Rahmaniyet olan, Rahmani varlıklarından ruhaniyetlerinden yani hakikatlerinden, letafetlerinden ayrılıp cesede girince baid yani uzaklaşmış olmakta, suret kazanmakta, benlik kazanmakta o benlikte kişiyi Hakktan uzaklaştırmaktadır. Böylece umumi bütün insanlar bu

hususta hüsranda olmaktadırlar. Genelde başlangıçta hepsi bu kapsamın içindedir. Ancak istisnalarını sure içinde belirtiyor, yani umumi olarak surette bütün insanlar hüsrandadır.

Çünkü vücûdât-i müteayyineleri şeytanın mekanı olan tabîat alemi zahir olmuştur. Yani tayin edilmiş sınırları belirtilmiş vücut, her birimizin bir vücudu vardır ve herkesin vücudu da değişiktir. Sistem aynı olmakla birlikte ağırlıkları, boyları, tenleri değişiktir. İşte buna müteayyin, tayin edilmiş yani programları belirtilmiş vücutlar olarak ruhları bu vücutlar olarak sınırlanmış oldu. İşte şeytan mahdidi yani sınırlı olan tabiat aleminde zahir olmuştur. Yani sınırlı olan bu alemde her ne kadar biz ruhlar aleminde sınırsız olarak yaşıyorken yani latif olarak yaşıyorken ruhani olarak cesed içine girdiğimizde biz sınırlanmış oluyoruz. Hareketimiz de sınırlanmış oluyor.

Mesela bir ruhun hareketi çok başka, elektriğin hareketi başka, benzinli motorun hareketi başka, uçak motorunun hareketi başka işte biz belirli bir elbiseye girdiğimiz zaman saatte kaç Km koşarız, koşsak 10 Km koşarız, o da kaç saatlik bir koşu olur ayrıca. Yani bu cesed bizi sınırlamış oluyor. Şimdi tefekkürümüzle bir anda dünyayı on defa dönebiliyoruz, tefekkürde, düşüncede oluyor ama fiziken bunu yapmak mümkün değildir. İşte biz cesetle sınırlanmış oluyoruz. Eğer bu sınırı aşmış olsak oksijen bizi yakıyor, sürtünmeden dolayın açığa çıkan ısıdan yanıyoruz dayanamıyoruz atmosfer içerisinde. O zaman korunma araçları gerekiyor, uzay mekiği gibi. Yani biz sınırlı olan bu tabiat aleminde zahir olmuşuzdur. اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ 20/123 Hükmüyle şeytan da bu alemdedir, çünkü birlikte geliniyor, "*birbirinize düşman olarak ininiz*" Adem (a.s.) ile birlikte cennette iken Cenab-ı Hakk demişti, şeytan da buraya gelmiş oluyor, aslında o da kısmen sınırlıdır ama onda toprak elbise olmadığı için ateş, enerji yapılı olduğu için hızı bizden fazladır. Bizden üstünlüğü

hızındadır. Ama biz ondan daha üstünüz. Çünkü bizde havanın üstünlüğü var, toprağın üstünlüğü var, suyun üstünlüğü vardır. Ayrıca bizde şeytanın ateşi de vardır. Buradaki gerçek yaşamın kemalatı dört unsurla ancak zuhura gelmiş oluyor. Toprak, su, ateş, hava. İbliste bu dört unsurdan sadece bir tanesi yani ateş vardır.

Yani biz ¾ daha üstünüz. Yalnız onun bütün varlığı ateşten olduğu için sürati bizden fazladır. Ama mantığı bizden azdır. İşte bu tabiatta da dört unsurdan ibaret, bu dört unsurun değişik şekilde tesirlerinden madenler meydana geliyor. Değişik atom terkiplerinden, değişik hidrojenin terkiplerinden elementler (108 çeşit) değişik elementlerin terkiplerinden de bileşik yapıda olan madenler meydana geliyor. *Bunun için (S.a.v.) Efendimiz, "Benim de şeytanım var idi, elimde müslüman oldu" buyurmuşlardır.* Yani yeryüzüne inen, tard edilen herkes şeytan ile birlikte geliyor. Çünkü babadan öyle geldi veraset öyledir. Ama Efendimiz (s.a.v.) diyor ki *"benim de şeytanım vardı yalnız o elimde Müslüman oldu"* diyor.

Yani ben onu eğittim diyor bakın yok ettim, öldürdüm demiyor çünkü o yok olmaz bizimle beraberdir bizim bir parçamızdır, varlığımızdır. Hayal ve vehim tarafımız o şeytandır, iblistir. Onun ilk ismi cin, ikinci ismi iblis, üçüncü ismi de şeytandır. Azazil İbranice ismidir, "Aziz" den geliyor, azizlikten geliyor yani kibir, gurur, kendisini üstün görme ateşin hali de odur hep yukarıya çıkar, azamet nefsidir Rahmani azamet değildir bundaki. "Şeytan" Cennetten yeryüzüne indiği zaman aldığı isimdir, Cennetteki mahaldeki ismi "İblis" daha evvel halkıyetindeki ismi de "Cin"dir. Adem (a.s.) ile o hadisede aldığı isim "İblis" yeryüzüne indiğinde aldığı isim de "Şeytan"dır.

Neden bunlar böyledir, isimler aslında aynıdır ama mertebesine göre isim almıştır. Mertebe değiştikçe ismi de değişmektedir. Adem (a.s.) ile birlikteki yaşantısında "İblis" olması; İblis "telbis"ten geliyor, şüpheye düşmek, manasınadır, yani bir şeyin aslı ile yani orijinali ile yan sanayisinin ayıramamasıdır. Bakıyor ikisinde de aynı mühür var ama ehl olan mühür üstünde olsa da yapısından onun

kalitesinin ne olduğunu anlıyor. İşte şeytan yani o günkü ismi "İblis" "Adem'e secde et " dendiği zaman; "ben ondan üstünüm ben ona secde etmem" dedi.

Mantığı da buydu, çünkü Adem topraktan, ben ise ateşten halk edildim, ateş yandığı zaman toprağın üstüne çıktığı mantığı ile ben ondan üstünüm dedi. Şeytanlık mantığı daha orada başladı. Yaptığı bu kıyas çok yanlıştı. Çünkü ateş yandığı yeri harap eder, yani bir fayda sağlamaz. Ama toprak bulunduğu yerde hayat verir. Ateş hayat alır, toprak ise hayat verir. Kendi işine gelmediği için bu mantığı bile düşünemedi. İşte Adem'in (a.s.) toprağına bakarak o topraktan ben ise ateştenim diyerek kendisini üstün gördü. Halbuki Adem'in (a.s.) toprağın içinde var olan وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى 38/72 Allah'ın onun içine üflediği ruhtan haberi yoktu. İşte onu sadece toprak zannetti, içindeki Hakkani varlığı idrak edemedi. Cenab-ı Hakk ona Adem'e secde edin dediği zaman melekler Adem'in toprağına değil onda var olan bana secde edin demekti. İşte bu hakikati ayıramadığı için yani Ademdeki aslı anlayamayıp onun sadece toprağın sınırlı olarak gördüğü için secde etmedi işte bunun için telbis, iblis ismini aldı orada. Yani aslı ile sahtesini birbirinden ayıramadı. Sahtesi derken Adem'in (a.s.) içindeki aslı anlayamadı toprağına baktı sadece topraktan üstünüm dedi. Onun için aldığı isim telbis, yani iblis oldu. İblis ikileme düşmek iki şeyi birbirinden ayıramamak demektir. Şüphede kaldığı için iblis ismini aldı.

Yere indirildikleri zaman da bilindiği gibi "şey" eşya demek, "eşya" şeylerin çoğuludur, şeytan kelimesini "şey" ve "tan" olarak ayırdığımızda "tan" ve "tan" yan yana geldiğinde "tantana" dediğimiz kargaşa, gürültü, patırtı çıkıyor. İşte iblis yeryüzüne indiğinde, maddeye dönüştüğünde bu eşyayı öyle bir tantanalı gösteriyor ki, insanlara şeytan" ismini oradan alıyor. Şeytan; tantanalı eşya demektir. Bunun en bariz görünümü de günümüzde reklamlardır. Ne kadar tantanalı değil mi? Küçücük bir çiklet sunacak milyarlar harcanıyor, alt tarafı tam tantanalı bir eşya. Aslı olmayan gürültü patırtı.

İşte hayal ve vehme hitap ettiği için nefsi emareye hitap ettiği için biz onun peşinden tıpış tıpış koşuyoruz. İşte önden gelmesi budur. Görsel olarak önden geliyor. Arkadan geliyor, acaba arkamda ne var, gece mesela şimdi arkamda ne olacak, işte arkadan geliyor hayal ve vehme yöneltiyor. Şüpheciliğe tereddüte yöneltiyor, arkadan o şekilde yanaşıyor. Herhangi bir şekilde bir ses duyuyor acaba ne var, masa altında bir şey mi var, o ses nereden geldi diye halbuki bir şey yok ama işte tantana çıkartıyor.

Sağdan geliyor sırtını pışpışlıyor sen bugün bir namaz kıldın ama nasıl bir namaz kıldın, yaptığın ibadetleri hayırları sana çok güzel gösteriyor. Soldan geliyor hakkın dışındaki diğer fikirleri güzelleştirerek mantık oyunları içerisinde yok ataizim yok, deizm, evrimdir, şunlar bunlar, güzeldir diye o tür yanlış fikirlerle soldan geliyor. Yukarıdan ve aşağıdan gelemiyor, çünkü oraları şeytana kapalıdır, oradan Zat tecellileri olmaktadır.

Yalnız yapılması lazım gelen şey oraları bize de kapalıysa o zaman oralardan korunamıyoruz. Hani bize kapalı derken biz oraları faaliyete geçirememiş isek kullanamıyor isek o bize devamlı hücum diyor, onu faaliyete geçiremiyor isek yukarıya doğru yükselme, aşağıya doğru tabiattan beslenme, bunun daha güzel anlaşımı gökten gelen Kur'an'a uyamıyorsak, aşağıdan gelen Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerine uyamıyorsak, yani yerden arzdan gelen risaletine uyamıyorsak aşağıya da kapalıyız demektir.

Bunun bir başka ifadesi daha var, Allah'ın yukarıdan ve aşağıdan sarması: Cenab-ı Hakk kişiyi ruhaniyetiyle kendi bireysel halini kendi ruhaniyetiyle beşer sınırları içerisinde şemsiyesi içerisine almışsa kul Hakk'ta fani olmaktadır. Yani kişi yukarıdan gelmesi itibariyle Hakk'ın kendisini sarması itibariyle yukarıdan gelip sarması itibariyle Hakk onu muhafazası altına aldığından Hakkta fani olmuş olduğundan Hakk'ın sureti üzere kul sınırları içerisinde Hakk sureti üzere zuhura geldiğinden Hakk onu ihata etmiş olduğundan yukarıdan onu sarmış olmaktadır, muhafaza etmiş olmaktadır.

Aşağıdan gelmesi ise Hakk kulun içinde var olup kul suretiyle görülmesi neticesinde aşağıdan yani içinden onu muhafaza etmiş olmasıdır. İşte şeytan bu hakikatleri, tevhid ilmini bilmediğinden onun farkında olamıyor. Şeytan insanlığı ve insanlık seyrini biliyor, eğer insanlık seyrini bilmemiş olsa bakın *"bana onların dirilecekleri zamana kadar mühlet ver"* diyor. bu da insan seyrini bildiğini gösteriyor. Yani insanlar yeryüzünde yaşayacaklar ölecekler "basubadel mevt" dirildikleri güne kadar bakın hep ölümsüzlüğü istiyor.

İnsanlar ölünceye kadar demiyor, dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver diyor. Cenab-ı Hakk da sana insanların ölecekleri güne kadar mühlet veririm diyor. Yani onlarla beraber sen de öleceksin demek istiyor. Müddet veriyor da onun istediği müddeti vermiyor. Yani alim olduğu ancak arif olmadığı anlaşılıyor. İnsanlar hakkında bazı bilgileri olduğu bunu ya daha evvel diğer Ademlerin yaşantısından bildiği veya Cenab-ı Hakk'ın Levh-i Mahfuzdaki ilminden öğrenmiş oluyor.

Efendimiz (s.a.v.) benim de şeytanım vardı o benim elimde Müslüman oldu buyurmuştu. İşte biz de onu tanımak suretiyle belirli bir eğitim almamız sebebiyle onu Müslüman yapmalıyız. Zaten bir insan nefsini yani şeytanını Müslüman etmedikçe ilerleme de kayıt edemez. Bu şuna benziyor iki motorlu bir araba düşünelim; motorun birisi öne doğru çekiyor, diğeri arkaya doğru çekiyor, öne doğru gitmek için çalıştırdığımız motor çalışmaz zayıf olursa arkadaki motor hemen çalışıyor ve arkaya çekiyor. İnsanı geriye götürüyor işte o şeytan, nefs motorudur.

Ne zaman ki o motorun dişlilerini ileriye gidecek şekle döndürürüz ki Müslüman olması da o demektir, o zaman biz iki motor ile aynı yöne giden daha güçlü ve daha güvenli yol almış oluruz ve de hızımız da artmış olacaktır. Ama bu da onun emmare, levvame, mülhime mertebelerine kadar en az eğitilmesi lazımdır. Ondan sonra ancak Müslümanlığa doğru ayak atıyor, sonra Müslüman olmaya çalışıyor. Yani evvela mani olmasını önlemiş oluyoruz, ondan sonra da onu kendimize katıyoruz bize yardımcı güç oluyor, ama evvela geriye gidişini durdurmamız lazımdır.

Zîrâ (S.a.v.) Efendimiz'in vücûd-ı unsûrîleri dahî bu tabîat aleminde mahlûk idi; Efendimizin unsuri vücutları yani toprak su, hava, ateşten olan vücutları budur, anasır vücutları dahi bu alemin varlıklarından mahluk idi. Kendisi hakikat-ı ilahiyenin zuhur mahalli olduğu halde mübarek vücutları mahluktu, *binâenaleyh şeytanın mekanı üzerinde vâki' olmuş idi.* Yani bütün insanlar yeryüzüne gelmiş idi. İşte bilin ki Muhammed ölmüştür dediği budur, Hazreti Ömer: "kim Muhammed öldü derse kellesini keserim" diyor, burada Hakikat-ı Muhammedinin ölmeyeceğini anlatmak istiyor. Hazreti Ebubekir; "bilin ki vücud-u unsuri ölmüştür" diyor. Ama Allah bakidir dediği Hakikat-i Muhammediye bakidir demek istiyor.

Enbiyâ-yı izam hazarâtının tümü de elbette bu hükümde dâhildir. Şu kadar ki a'yân-ı sabitelerinde mündemiç olan hakiketlerin bu tabîat aleminde zahir olan vücutlarında îcâb ettirdiği hikmetler muktezâsı olmak üzere seyrü sülük ile bir andan diğer bir ana terakkî edip bu hüsrandan kurtulurlar. Her bir peygamber dahi bu peygamber hazaratının hepsi de tabi ki bu hükme dahildi. Yani bütün peygamberlerin bir kendilerine ait ruhaniyetleri vardı, bir de unsuri mahluk olan bu cesetleri vardı.

Bütün peygamberler de buna dahildir. Yalnız şu kadar var ki ayan-ı sabitelerinde yani tüm peygamberlerin dolayısıyla insanların da ayan-ı sabiteleri demek kişinin hayat programı buna ayan-ı sabite diyorlar, kader, kaza da diyorlar buna, ayan-ı sabite demek sabit olan program manasınadır. Yani kişinin kendisi hakkında, ezelde takdir edilen programıdır. Bizlerin her birimizin bir programı vardır, bilsek de bilmesek de bu alem kargaşa üzere olan bir alem değildir, her yönden kontrol altında ve bilinçle işleyen bir alem, bu alemde mutlak bir akıl, akl-ı kül denen bir bilinç vardır, akl-ı külün kontrol altında bütün bu alem. Bireylerdeki akıllar da akl-ı cüz diye ifade ediliyor, o akl-ı küle bağlı olan akıl, üzüm salkımına benziyor o taneyi salkımdan kopardığımız zaman yine üzüm ama tane üzümdür.

O tane üzümün içinde de çekirdekler vardır, o çekirdeklerde salkımın dallarının tamamı mevcuttur. Yani üzüm kütüğünün, asmanın tamamı da her bir üzüm çekirdeğinde de mevcuttur. İşte her bir insanı bir üzüm tanesi diye düşünelim o salkımın ana sapı da akl-ı kül yani tüm olarak düşünelim, akl-ı kül diye bütün alemi üzüm salkımı gibi kendi hükmü altında tutan bir akıl var, Allah'ın akl-ı ilahisi, bireylere yansıyan taneler olarak bizlerde bu aklın küçüğü vardır. Birey olarak işlerimizi görecek kadar.

Ama bu akl-ı cüzün akl-ı küle bağlanma sistemi vardır. Belirli bir eğitim neticesinde bugün onu da çok kolay anlayabiliyoruz, bilgisayar kendi bünyesinde iken akl-ı cüzdür, ama internete bağlandığı zaman bütün Dünya'ya açılmış oluyor işte akl-ı küle bağlanmış oluyor. Ama akl-ı külün açılması akl-ı cüze bağlıdır. Akl-ı cüzün olmazsa akl-ı kül ile irtibatın olmuyor. İşte külü idrak eden cüz budur. Bu cüz ile ancak akl-ı küle giriliyor. Nasıl bu çekirdeğin içinde bütün asma ağacı vardır, işte o çekirdek olmayınca o asma ağacı da olmayacaktır yahut bilinmeyecektir. İşte her birerlerimizin bir ayan-ı sabitelerimiz yani bir programlarımız vardır, özellikle peygamberan hazaratının da böyle bir programı vardır, kendi istidatları ve kabiliyetleri açısından ayan-ı sabitelerinde mündemiç olan yani ayan-ı sabitelerinin içinde mevcut olan hakikatlerin tabiat aleminde zahir olması, meydana gelmesi, zuhura çıkması kendi ayan-ı sabitelerinde tayin edilmiş neler varsa icab ettiği hikmetler gereği seyr-i suluk.

Şimdi nasıl ki tarikat dediğimiz bir sistem içerisinde seyr-i suluk diyorlar yani Hakka giden yolda seyr etmek, yol almak seyredene de salik diyorlar, yoluna da suluk diyorlar. Yani Hakk yolunda yürümek mesela insan şeriat mertebesinde de Hakk yolunda yürümüş oluyor. Yani namazını kılan, hacca giden, orucunu tutan, zekatını veren işte beş şartı yerine getiren seyr-i suluk yapıyor. Hakk yolunda gidiyor ama ne yapıyor, yalnız başına gidiyor. Tarikat denilen sistemde ise eğer hakikatini bulabiliyorsa birlikte bir gidiş oluyor, bilinçli ve tecrübeli bir gidiş oluyor.

Her peygamberin de kendi mertebesi itibariyle bir seyr-i suluku vardır. Seyr-i suluku olmayan yani bu eğitimi almayan zaten peygamber olamıyor. Adem'i (a.s.) Cenab-ı Hakk kendisi bizzat eğitti, seyr-i suluk yaptırdı çünkü وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا 2/31 Adem'e (a.s.) isimleri Allah öğretti eşyayı tanıttı, mesela Şuayb (a.s.), Musa'nın (a.s.) şeyhiydi, hocasıydı, kayınpederi idi. İşte her peygamberin bir eğitimi vardır. Eğitim almasa zaten peygamber olamaz. Mesela Cebrail (a.s.) Yusuf'a (a.s.) kuyuda olsun, hapishanede olsun, gelip eğitiyordu. Bir çokları böyle Hakk tarafından Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor, *"Allah beni yetiştirdi edeplendirdi, çok güzel bir adaplandırdı"* derken beni Hakk yetiştirdi çünkü Efendimizin ümmi olması Hakkın kendisini yetiştirmesi demektir. Yazıya, kaleme, kağıda ihtiyacı olmaması demektir. Okuma yazma bilmemesi demek değildir, ümmi olması.

İşte her bir peygamber kendi ayan-ı sabitelerinde ne icap ettiyse onun gereği olmak üzere seyr-i suluklarını, anen fe anen, terakki ediyor yani her an yükseliyorlardı. Mesela Efendimize ilk vahy "Ikra" geldiği zaman (a.s.v.) Efendimizin mertebesi başkaydı, miraca çıktığı zaman başkaydı. Her bir ayet, sure kendisine geldiğinde Efendimiz bir kademe yükseliyordu. Yani peygamberliğin başladığı Hz. Muhammed ile son gelen ayetteki Hz. Muhammed aynısı değildi. Kişi aynı da mertebe olarak aynı değildi.

Kendi mertebesi içinde değişiyordu, başka mertebede değildir. Muhammediyet mertebesi içerisinde terakkisi vardı. Efendimiz *"Ben günde yetmiş defa istiğfar ederim"* derdi. Rasulullah'ın geçmiş ve gelecek günahların avf olunduğu halde neden istiğfar ediyordu, içinde bulunduğu mertebeden bir an sonra yukarıya çıktığı mertebeye ulaştığında önceki mertebede kaldığı için istiğfar ediyordu, yoksa günah işlediğinden dolayı değil, üzüntüsündendir.

Batılılar bu hadis almışlar yahova şahitleri *"bütün insanlar günahlıdır, sadece İsa günahsızdır"* diyorlar.

Peygamberlerde dahil hepsi günahlıdır diyorlar. Güya İsa'yı (a.s.) yüceltmek istiyorlar halbuki *"siz günah işlememiş bir ümmet olsaydınız sizi yeryüzünden kaldırır günah işleyen ümmet getirirdim"* diyor. İşte her peygamber kendi ayan-ı sabitesinin içerisinde olan özellikleri itibariyle her an terakkide bulunuyor, ömrü devam ettikçe, bu hüsrandan halas olurlar. Hani Asr Suresi ikinci ayetinde اِنَّ الاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ dedi yani ancak seyr-i suluk ile hayatlarını sürdüren kimseler bu hüsrandan müstesnadır, kurtulabilirler. Yani tabi bir seyr içinde olan insanlar bu hüsrandan kurtulamazlar. Ancak şu var ki, yani bir insan nereye gelirse gelsin, ahirette mutlaka belirli bir yönden hüsranda ve levm mertebesinde olacaktır. Levm demek pişmanlık duymak demektir. Emmare nefsten sonra gelen levvame mertebesinden herkes kendi bulunduğu mertebede kendini levm edecektir. Burada da ediyor ama orda da şiddetle edecek, neden, diyelim ki bir mertebeye gelmiş bir kimse neden bir üst mertebeye gelemedim yazık bana diye levm edecek çünkü 5. Mertebe ile 6. Mertebe arasındaki farkı görecek dünyada oraya gelme imkanını olduğunu da bilecek ama gafletinden ve ilgisizliğinden kazanamadığının pişmanlığını duyacaktır.

Bakın Cennet ehli dahi olsa bu pişmanlık olacaktır. Her mertebede bu levm hali vardır. Kişi nereye gelmişse bir üstünü neden kazanamadım diye levm edecektir. Pişman olmak hüsranda demektir. Ancak bunun bir teselli tarafı vardır, daha aşağıya bakarak daha aşağıda da kalabilirdim diye de biraz kendini teselli edecektir. Mutlak hüsranda olacak olanlar nefs-i emmarede kalanlardır. Yani beşeriyetinde kalanlar beşeriyet hayatında yaşayanlar hüsranda olacaklardır. Çünkü onların ahirette hiçbir kazançları olamayacak onun için mutlak manada hüsranda olacaklardır.

Bütün insanlar hüsranda ama seyr-i suluk ile kendi hakikatlerini tanımış olanlar bu hüsranın dışına çıkmış olacaklardır, azab manasında hüsranın dışına çıkmış

olacaklar, ancak ümit yani pişmanlık manasında hüsranın dışına çıkamayacaklardır. Ama iki hüsran arasında büyük fark vardır. Bir hüsran mutlak kayıp etmek birisi de daha iyi olurdu hüsranı içerisinde olmaktır.

Ve onların havâss-ı ümmetleri dahî, yani o peygamberlerin iyi ümmetleri, duygusal ümmetleri dahi *bu saâdetlilerin yoluna iktifa ettikleri için yani o peygambere uyan ümmetlerin de bu faaliyetleri gösterdikleri için hüsranda olmayanlardan olacaklardır.* Yani peygamber kendi mertebesine geldiği zaman hüsran kelimesinin dışına çıkmakta ona uyan kavimleri de o hüsrandan kurtulmuş olmaktadırlar. *Bunlar da:(Asr, 103/3* اِلا الَّذِينَ اَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ *âyet-i kerîmesinde beyan buyrulan istisna sebebiyle hüsrandan kurtulan zümreye dâhil bulunurlar.* Birincisi iman etmiş olacaklar ve salih amel işlemiş olacaklar, Hakkı tavsiye etmiş olacaklar, ve bunu sabırla yapmış olacaklardır. Burada dikkat çeken bir şey daha vardır, Esma- Hüsnanın en son ismi de "Sabır"dır.

İşte bundan anlaşıldığı üzere şeytanın tefrik etmeden nev'-i insan üzerine tasallutu vâki' olur. Yani hiçbir ayrım yapmadan şeytanın insan nesli üzerine musallat olması mutlaktır. *Fakat enbiyâ ile onların havâss-ı ümmetleri üzerinde kuvve-i tasarrufiyyesi yoktur.* Yani peygamberlere tabi olan kaliteli, duygusal iyi yönde çalışan kimselere tasavvuru olmaz. *Ya'nî onların üzerinde şeytanın tasallutu bir eser husule getirmez,* olsa da devamlı olmaz yani sürdüremez, gelir musallat olur ama orada tutunamaz. Çünkü kendisine yer bulamaz, barınak bulamaz. Bulamayınca da uzaklaşır gider. Dini ibadete başlamış, yeni yeni Hak yoluna gitmeye çalışanlara daha çok musallat olur, ki o çalışmadan vaz geçsin diye ama kimin güçlü bir iradesi varsa artık ona yaklaşamaz.

Nitekim cenâb-ı Şeyh (r.a.) Fütühât-ı Mekkiyye'lerinde buyururlar ki; "Evliyâullahdan birisi, bir veliyy-i ilâhîden naklen dedi ki: Şeytanı rü'yamda gördüm; ona tevhîdde ve

tevekkülde imâm olan Şeyh Ebu'l- Medyen (r.a.) ile hâlin nedir? diye sordum. Yani tevhid ehlinden şey Ebu'l Medyen isminde birisinin halini sormuş. Yani şeytana sormuş falan kişi ile aran nasıl diye. *Benim onunla hâlim ve onun hatırına bir şey ilkâ etmem şuna benzer ki, bir kimse denizin içine işer. Ona: Niçin işedin? diye sorarlar. O da der ki: Taharet etsinler, diye bahr-i muhiti kirletmek için işedim.*

Yani gelen kişilerin abdesti bozulsun diye yani denizi kirlettim de kötülük yapmak için hem suyu çoğalsın işte hem de kirlensin diye *hiç bundan daha cahil kimse olur mu?* Yani denize işemekle deniz kirlenir mi, *bundan daha cahil kimse olur mu, işte onun kalbine karşı benim halim böyledir diye cevap veriyor.* Yani o kişinin kalbi o kadar geniştir ki benim ona verdiğim vesveseler denize birinin işemesi gibidir. Yani ben ona sokulamam diyor.

Bunun bir de başka misali vardır; gelmişler Mevlana Hazretlerine demişler ya Mevlana senin bir Şems diye bir arkadaşın var o akşamları bazen içiyor, falan diye öyle bir çamur atmaya kalkışmışlar, Mevlana hazretleri de içer diyor, içse ne olacak diyor. Haram değil midir diyorlar, evet sana bana haram ama O'na haram değildir diyor. Tabi ki bu nasıl oluyor diye şaşırıyorlar, o zaman kardeşim diyor sen ve ben küçücük birer gölüz, birer kabız birer kovayız, o küçük gölün içerisine diyor şarabı döktün mü o temiz su mundar olur, bozulur diyor, ama O öyle bir deryadır ki diyor, değil ki bir kadeh şarap küpleri boşaltsan içine gene O'na bir şey olmaz diyor.

İste Eyyûb (a.s.)ı, şeytanın nusb ve azâb ile mess etmesi yani zorluk ve sıkıntı ile mess etmesi, dahî bu kabildendir. Hani şeytan Allah'ın kullarına musallat olamaz diye ayet-i kerimede söylemişti ya peki nasıl tesir etti, işte tesir etmesi bu kabildendir diyor yani bu kadar küçük bir iştir diyor. O kişinin denizi kirletmesi gibi yani Eyyub'ün (a.s.) sabrı ve hali o kadar geniş ve sonsuzdur ki şeytanın gelip O'nun bedenine zarar vermesi ona hiç tesir etmez. İşte soruya cevap budur. Nasıl peygambere tesir eder ayet-i kerimede onlara dokunamaz diyor, dokundu ama ona bir tesiri yoktur diyor.

Şeytan zarar ve âzab ile dokunmak suretiyle musallat oldu. Fakat sabrını ihlâl etmek suretiyle bir te'sîr ilkâ edemedi. Yani sabrını bozmak yönünden O'na hiçbir tesir yapamadı. Sabrını bozamadı diyor. İşte sabrı bozmak başka üzerine zarar vermek başkadır. Özüne tesir edemedi suretinde kaldı. O zarar cesedinde kaldı. *Şu kadar vardır ki, cenâb-ı Eyyûb vücûd-ı mübârekinde meydana gelen hastalıkla meşgul oldu; ve o hastalığın meydana gelmesi ise, idrâk ile yakınlık yerinde olacağı hükmü üzere idrâk etmesine perde oldu ki, bu da uzaklık idi.*

O illete sebep olan şeytan ama o illetin faaliyete geçmesini gerektiren güç Hakk'ın gücüdür. Her ne kadar şeytan sebep olduysa da Hakk'ın müsaadesiyle olmaktadır, eğer Hakk müsaade etmemiş olsa şeytan onu da yapamaz. İşte Hakkın müsaadesi ile olduğundan Cenab-ı Hakk'a yakınlık halinde yani Eyyub ile Allah'ın ilgisi vardır. Bu hal dolayısıyle yakınlık mahallinde yani mahalli Hakk'a yakınlık kurbiyette olacağı hakayık olduğu üzere idrak etmesi hicab oldu ki bu da bu'd oldu. Şimdi bunu böyle anlaması bir bakıma vücudunda görmesi yani zahirde kendisinde görmesi perde oldu ki bu da bu'd yani uzaklıktır diyor. Bakın aynı hadiseye bir başka yönden baktığında kurbiyet bir başka yönden baktığında da uzaklaşmadır.

12.Paragraf:

Ve muhakkak sen bildin ki, kurb ile bu'd, iki emr-i izafîdir; ve baîd ve karîbde ikisinin dahi ahkâmı sübût bulmakla beraber, her ikisi de "ayn"da vücûdları olmayan nisbetlerdir (12).

Ya'nî her görülen şeyin, mesafe i'tibâriyle her ne kadar uzak olsa da, göze yakın olmasından dolayı sen yakınlık ile uzaklığın iki emr-i izafîden ibaret olduğunu bildin. Karşıdan baktığımız herhangi bir şey uzak olarak görünüyorsa da ama onu bu göz ile gördüğümüzden göze nisbetle yakın kurb, mesafe olarak da baid yani uzaktır. Yani yakınlık ile uzaklık

aynı şekilde oluşmaktadır. Aynı hal üzere oluşmaktadır. Gözümüzde müşahede ettiğimiz zaman aklımıza beynimize aldığımız zaman bize yakın ama mesafe olarak baid yani uzaktır. Yakınlık ile uzaklığın böylece iki emr-i izafetten ibaret olduğunu anladın.

Yani uzaklık da izafet, yakınlık da izafettir. Yani mutlak manada değildir. Neden çünkü tek bir şey değil tek bir yerde mutlak olarak durmuyor, bir eşya bana bir metre uzaklıkta diğeri iki metre uzaklıkta bir başkası başka uzaklıktadır, bunlar hep izafidir, mutlak bir ölçüsü yoktur. Yakınlık da böyle uzaklık da böyledir. İzafi dediğimiz isimlendirilmiş demektir, mesafe bir izafettir, her şey her yerde olabiliyor yani mutlak yerinde duran hiçbir şey yoktur.

Yakınlık ile uzaklık, hakikatte vücudları olmayan iki nisbettir. Yakın dediğimiz zaman bir varlığı belirtmek istiyoruz, yakınlığın kendini değil. Yakın ve uzağın kendine ait bir vücudu yoktur. Eşya üzerine izafe olarak bir şey anlatılmak için kullanılıyor. *Bununla beraber uzak ve yakın dediğimiz mesafelerde her ikisinin dahî hükümleri sabittir. Eğer "uzaklı" denilen şeyin hakikatte vücûdu olaydı, uzaklık mesafesinde vâki' olan görünen, göz ile görücü arasında çok yakın olmamak lâzım gelirdi.*

Ve keza her birçok yakın olan şey zulmetin perde olması sebebiyle görülmez. Yani karanlık basmış olsa yakın olan şey dahi görülmez. Binâenaleyh o şey, yakın olduğu halde zulmet perdesi sebebiyle uzak olur. Ve keza bir cisim göze pek ziyâde yaklaştırılınca görülmez. Şu halde onun şiddet-i kurbu ayn-ı bu'd olur. Yani göze çok yaklaştırılan şeyin yakın olması görülmemesi sebebiyle de aynı zamanda uzak olması demektir. Yakınlığı perde olmaktadır. Göremediğine göre ona uzak olmaktadır.

İşte bu izahattan anlaşılır ki, yakınlık ile uzaklığın 'hakikatte vücûd-ı müstakil vücutları olmayıp, iki izafi emirden ibarettir; ve uzak ve çok yakında hükümleri sabit olan iki nisbettir. Çok yakın, uzak ve uzak dahi yakın olduğu İçin, Eyyûb (a.s.) "Bu'd beni mess etti" buyurdu. Yani yakınlık beni tuttu diye buyurdu, *Zîrâ mess, ya'nî*

sıvama ve dokunma fiili, bir şey bir şeye yaklaşmayınca vâki' olmaz. Yani uzaklık beni tuttu demiş, ama uzaktakinin tutması için de mess etmesi için de yakına gelmesi lazımdır, *Binâenaleyh uzaklık, mess fiili ile, cenâb-ı Eyyûb'a çok yakın olmuştur.*

Hıristiyanlıkta mesih var Müslümanlıkta nesih vardır. Mesih; mes etmek sürmek, boyamak yani örtmek vardır, hani mes ediyorlar su sürüyorlar vaftiz ediyorlar ya su ile yıkıyorlar, onlarda mesih var, zaten İsa (as) ın ismi mesihtir, incil diye bir kitap yoktur, İncil İsa'nın (a.s.) kendisidir, içindeki yazılanlar hadis hükmündedir. Havariler kendi hayallerini yazdılar, İsa (a.s.) hakkındaki hayallerini yazdılar. Matta'nın incilidir, peki Allah'ın incili nerede? Yuhanna'ya göre incil deniyor, bize ise Allah'a göre olan incil lazımdır. Allah'ın incili İsa idi, O da Kur'an-ı Kerim'de asli olarak yazıldı. Yazılı metin İncil Kur'an-ı Kerim'in içinde mevcuttur. Tevratta içinde mevcut, hangi ayetler İsa'dan (a.s.) bahsediyorsa işte orası İncil bölümüdür. Hakikat-ı iseviyedir.

Hangi ayetler Musa'dan (a.s.) bahsediyorsa orası Tevrattır. 104 kitabın hepsi Kur'an-ı Kerim'in içindedir. Diğerleri hayal ve hevadır. Mattaya göre İncil, Yuhannaya göre İncil deniyor, Lukaya göre İncil diyorlar ya bunlar hep hayal ürünü hikaye ile başlıyor, hikaye ile bitiyor. Yuhanna'nın İncilinde biraz biraz bir şeyler var orada da kelime kargaşası vardır, "Kelam vardı, kelam Allah'tı kelam Allah'ın yanındaydı" diyor ki o cümle kuruluşu da karma karışıktır, yalnız İsa "Kelimullah" diyor ya kelam dediği odur, İsa kelimullah, Allah'ın kelimesi diyor ya, kelam vardı, kelam Allah'ın yanındaydı, diyor. Yani Hakkın kelamıydı ama kelam mertebesine kadar çıkabiliyor sadece uluhiyet mertebesine çıkamıyor. Hayat, İlim, İrade, Kudret, Kelam'dan bahsediyor, O sıfattan bahsediyor. Biraz oradan sezinlemiş ama toparlayamıyor, zaten arkası da gelmiyor, yani İncillerin içerisinde biraz o tevhide doğru geliyor o da Yuhanna İncili.

13.Paragraf:

Ma'lûm olsun ki tahkîkan Allah Teâlâ'nın Eyyûb'deki sırrı ki, Hak onu bize ibret ve kitâb-i mastûr-ı hâlî kıldı; onda olan şeyi bilmek için, bu ümmet-i muhammediyye onu kıraat eder. Böyle olunca onun sahibine lâhık olur; onun için teşrîfdir (13).

Eyyub (a.s.) devrinde yaşayan bir insan olduğumuzu düşünelim, ondan sonraki peygamberler yok, o saha kapalı, Eyyub'ün (a.s.) ümmeti olduğunu düşünelim, bir de Muhammed'den (s.a.v.) Eyyub'e (a.s.) bakışı düşünelim. Eyyub (a.s.) ile yaşantıyı birlikte düşünelim, bir de o yaşantıya çok daha yukarılardan bakışı yani oradaki hayatı seyredişi üstteki bilgilerle orayı değerlendirişe bakalım.

Bu ümmet-i Muhammed için ne büyük bir lütuftur. Bir insan yaşadığı hayatı içinde bulunduğu halden değerlendiremez. Gençliği vardır, çocukluğu vardır, tecrübesizliği vardır, bir hayat yaşar ama o hayat kargaşada geçer. Ama o hayatı kendisinden sonra gelenler daha büyük daha bilgili olanları o kişinin yaşadığı hayattan daha güzel etüt ederler. Daha güzel anlarlar. İşte ümmet-i Muhammedin hali budur. Onlar o günün hayatını yaşadılar o kargaşa hareket içerisinde ama biz bugün Kur'an-ı Kerim'de Efendimizin bize öğrettiği gibi Hakkın bildirisi ile biz onlardan daha kemalli olarak idrak etme imkanına sahibiz.

Eyyub (a.s.) böyle olduğu gibi diğer ümmetler diğer peygamberler için de geçerlidir. Bugün ümmet-i Muhammed'in irfan ehli olanları o günkü peygamberlerin hayatlarını çok daha iyi bir şekilde analiz etme imkanına sahiptir. Çünkü elimizde bu malzeme var, Kur'an gibi bu halleri anlatan güzel bir kaynak var elimizde. İşte bunun anlaşılması için de seyr-i suluk gerekmektedir. Burada onu belirtiyor, Muhammedi ilim olmadığı için o kendi sınırlı halinden bakıyordu, şöyle düşünelim ilk yapılan arabalar

var, onlarla o gün onlar yaşıyorlardı ama bugünün tekniği ile biz arabanın kralını biliyoruz, o arabayı o şekilde değerlendiriyoruz. Bizim değerlendirmemiz onların değerlendirmelerinden çok daha ileri derecede bir değerlendirme oluyor.

Veya kağnı arabalarının yaşandığı devreyi düşünelim kağnı arabalarını o gün onlar kendi kafaları oraya kadar gidebiliyordu, imkanları o kadardı, yayı yok, rulman yok onlar onun içinde iken ancak o kadarını biliyordu. Ama 50 sene sonra gelenler o arabaları daha güzel değerlendirebiliyor çünkü daha üst seviyedekilere vakıftırlar. İşte geçmiş peygamberlerin hayat hikayeleri de ümmet-i Muhammede göre bu şekildedir. Bizim onları daha iyi anlamamız gerekiyor. Çünkü elimizde o imkan vardır. İşte "ümmet-i muhammedi onu kıraat eder, okur, " böyle olunca O'nun sahibine lahik olur yani ona bitişen olur onun için şereftir. Yani o peygamberler için şereftir ümmet-i Muhammedin bu hikayeleri okuyup anlamaları ve onlara bitişerek yaşamaları yani o hakikatleri idrak ederek yaşamaları onlara şeref verir diyor.

Ya'nî Allah Teâlâ hazretlerinin Eyyûb (a.s.)a vaz' ettiği sırr-ı ibtilâ, bizlere ibret olması ve hurûf ve zurûf ile yazılmış bir kitâb değil, hâlen yazılmış bir kitâb olarak zuhur etmesi içindir. Yani harflerle ve satırlarla yazılan bir kitap değil, fiilen yaşayan bir kitap olarak bize nakledilmesidir. İşte daha önce de dediğimiz gibi İsa'da (a.s.) kendisi kitaptır. Ki o da İncil'di onun hayatı İncil idi. Onun için elde kayıtlı İncil diye bir kitap yoktu. Bu da şundan da anlaşılıyor, zamanımızdan 4500 sene evvel yaşamış olan Musa'dan (a.s.) bugün Tevrat diye bir kitap bulunuyorsa İsa'dan (a.s.) 200 sene evvel ondan kitap yok neden çünkü yazılısı yok da ondan.

İsa'nın (a.s.) dünyaya gelişinden 2500 sene evvelden kitap var, 2500 sene de yazma kağıt nerelere geldi buna rağmen İncil diye ortada bir kitap yoktur. Yani bize daha yakın olan zamandan kitap yok, bize çok uzak olan Musa (a.s.) zamanından Tevrat var. İncil diye yazılı bir kitap yoktur onun için yoktur. İşte harflerle, kelimelerle yazılan bir kitap değil hal ile yazılan bir kitap olarak zuhur etmesi

içindir. Yani Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hakkın bunları bize bildirmesi yaşanan bir kitap olarak her birerlerimizde zuhur etmek içindir yani bizler o hali o sabrı yaşamamız içindir.

Çünkü Hak Teâlâ Eyyûb (a.s.)ı evvela belâlar, zorluklar verdi; ve sonra da onun bu belâya sabır etmesine karşı kurtuluş verdi. Binâenaleyh Eyyûb (a.s.)ın vücûd-ı saadeti bir kitâb oldu ki, onun yazıları, belaya uğramasının halleri ve sabır ve tahammülünün hükümleridir. Bunlar ise hallerden ibarettir. Şu halde hazretin kendi vücûdu yazılmış bir kitabı olmuş olur. Yani kendi hayat hikayesi onun kitabı oldu yani fiziki elle yazılmış bir kitap değil, cismani bir kitap kendisi bir kitaptır. İsa'da (a.s.) aynen böyledir. *Ve o kitabın içindekilerine muttali' olmak için, bu ümmet-i muhammediyye, onu hâlen okurlar.* Yani biz Eyyub'ün (a.s.) kitabını okuduğumuz zaman O'nun Kur'an-ı Kerim'deki her ne kadar kayda alınmış halini okuyorsak da aslında O'nun kendi kitabını, kendini okuyoruz. Yani bu görüşle O'nu okumak gerekiyor. Ve O'nun özelliği sabır ve o sabır tahammül neticesinde de aldığı mükafatı diyor.

Ya'nî cenâb-ı Eyyûb gibi belâlara dûçâr olup sabr ederler; ve bu sabırları mukabelesinde kurtuluş bulurlar; yani ümmet-i Muhammed içinde de belalara duçar olanlar olur, bu belalara sabr ederler, aynen Eyyub mertebesinde olurlar O'nun gibi yaşamış olurlar, böylece de kurtuluşa ererler, *ve neticede dahi sabır ve rızâda ve mükâfatta Eyyûb (a.s.)ın makamına lâhık olurlar.*

İşte bununla beraber ümmet-i muhammediyyeye ibret olmak için Hak Teâlâ hazretlerinin bir nebiyy-i zî-şânını belâya giriftar kılması şüphesiz ümmet-i muhammediyyeyi şereflendirme ve lutuftur. Cenab-ı Hakk buyurur, bazı kullarımızı cemiyetin fedaileri yaparız buyuruyor. İbret alsınlar diye. Mesela uzun hasta olarak yatarlar, sağlıklı olanlar için bunlar bir ibrettir, ve o kişi de cemiyetin fedaisidir. Tabi o feda etmesi neticesinde bunun mükafatını da veririm ayrıca diyor, Cenab-ı Hakk bir insana bela vermişse iki aslı hali vardır, birisi geçmişte günahı vardır, ona kefaret olması içindir, Cenab-ı Hakk bir sebep halk eder, günahını affetmek için eğer günahı yoksa daha çok sevap

kazanması için vesile yapar sevap kazandırır. Sabretmesi dolayısıyla mükafat yazar ahiretini hazırlar.

Mesnevî: Tercüme: *"O beyânda sâdık olan Hakk'ın resulü, bize bu yüzden "ümmet-i merhume" buyurdu." Ya'nî bu ümmet-i merhume ta'bîri, kendilerinden evvel gelen enbiyâ (a.s.) ile, onların ümmetlerinin ahvâli onlara ibret olduğu için kullanılmıştır.* Muhammed ümmetine ümmet-i merhume de diyorlar, merhamet edilmiş, hani merhumun ruhuna Fatiha diye söyleniyor ya, “merhum” merhamet edilmiş demektir, merhume denince kişiye has olmuş oluyor. Her birerlerimiz bir bakıma alıcı olduğumuzdan merhumeyiz.

Yani merhamet edilenlerdeniz. Diğer peygamberlerin ümmetleri yok onlara kavim denilmektedir, yani o nebi, Rasuller belirli bir mahalle gelmişlerdir. Efendimiz (s.a.v.) ise bütün aleme gelmiştir. Bundan dolayı ümmet yani kalabalık oluyor ümmet denmiştir. İşte ümmet-i merhume kendilerinden evvel gelen enbiya (a.s.) ile onların kavimlerinin halleri onlara ibret olduğu için bu sözü kullanmış Mevlana hazretleri. Eğer biz Salih kavimi müntesiplerinden birisi olsaydık Adem’den (a.s.) Salih’e (a.s.) kadar gelmiş seyri bilebilecektik.

İlkokulda çocuklara on’a kadar sayı öğretirler, yüz’e kadar öğretirler, bine, milyona sonsuza kadar öğretirler, işte ümmet-i Muhammedin özelliği en son gelmesi ve bütün sayıların hepsini bilmesidir. İşte Mevlana hazretleri de buraya dikkati çekmiş, Salih (a.s.) zamanında veya Nuh (a.s.) zamanında veya İbrahim (a.s.) İsmail (a.s.) işte bütün peygamberler zamanında, kendi zamanında yaşayanlar ancak kendi yaşadığı yeri bilebiliyor ve de kendi içerisinden ne kadar müşahede edebiliyorsa, bir sınıf yukarıdan, alttan bir sınıfın görüşüyle o sınıfın içinde olanın görüşü arasında çok büyük fark vardır.

Biri içinden bakar farkında olamaz yaşadığını ama yukarıdan bakan onu bütün geniş kapsamlı olarak idrak eder. İşte ümmet-i Muhammed bütün peygamberan hazaratının yaşantılarına yukarıdan bakmaktadır. Yani

hepsini değerlendirmiş oluyor, idrak etmiş oluyor, yaşamış oluyor. İşte onun için rahmet edilmiş ümmet, ümmet-i merhume, rahmet edilen ümmettir. Hani "merhum" derler ya merhum demek; rahmet edilmiş demektir. Rahmete ermiş demektir. Biz merhum dendiği zaman ölmüş zannederiz. Merhumun karşılığı ölmüş değil, rahmet edilmiş demektir. Ne ile rahmet edilmiş; ölüm ile rahmet edilmiş, çünkü ölüm bir bakıma kişi güzel bir hayat geçirmişse rahmetin en büyüğüdür.

Ölüm yok olup gitmek değildir. İşte ümmetlerin ahvali onlara ibret olduğu için bu şekilde söylemiştir diyor. Bütün kavimlerin hali bize ibret oluyor. Biz onları yaşıyorken yani o mertebeden geçiyorken çünkü ümmet-i merhumenin bir rahmet edilen tarafı Ademiyetten başlayarak bütün peygamberan hazaratının seyirlerini sürdürmektir. Seyr-i suluk dedikleri şey budur.

Ama bir Musa kavimi o gün Museviyete kadar, bakın aldığı cevap "len terani" diyor yani "sen beni göremezsin" ama Hazreti peygambere 2/115 فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ

"Nereye baksanız Hakkın veçhi oradadır" diyor. Koskoca peygambere sen beni göremezsin diyor, ümmet-i Muhammedin her bir ferdine peygamberine değil, her bir ferdine nereye baksan ben oradayım diyor. Bakın arada ne kadar büyük lütuf vardır. İşte bu ümmet-i merhumedir, merhamet edilmiş ümmettir.

14.Paragraf:

İmdi Allah Teâlâ onun üzerine, ya'nî kendisinden ref-i durr hakkında vâki' olan duâsıyla beraber, Eyyûb üzerine sabr ile isnâ eyledi. Böyle olunca biz bildik ki, muhakkak bir abd, kendisinden durrun keşfi hakkında, Allah Teâlâ'ya duâ ettikde, sabrı hakkında kadh vermez. Ve muhakkak "o, sâbirdir"; ve muhakkak "o, ni'me'l-abddir". Nitekim "o evvâbdır" ya'ni esbaba değil, Allah'a reccâ'dır, dedi. Ve halbuki

bunun indinde sebeb ile Hak işler, zîrâ abd ona müsteniddir. Çünkü umurdan bir emri müzîl olan esbâb çoktur; ve müsebbib ise vâhidü'layndır. Binâenaleyh abdın, bu elemi sebeb ile müzîl olan vâhidü'l-ayna rücû'u, çok kere ilm-i ilâhide sabit olan şeye muvafık olmayan sebeb-i hâssa rücû'undan evlâdır. İmdi "Tahkîkan Allah Teâlâ benim için isticâbet etmedi" der. Halbuki o duâ etmedi, ancak ne zamanın ve ne de vaktin iktizâ etmediği sebeb-i hâssa meyl etti (14).

Ya'nî Eyyûb (a.s) رَبَّهٓ اَنِّى مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ *(Enbiyâ, 21/83) deyip, bedenindeki illetin ve hastalığın zevalini istediği halde, Hak Teâlâ hazretleri onu sabır ile medh etti.* Ya Rabbi üzerimdeki hastalığı al dedi, al dedi sabretmedi demektir, ama Cenab-ı Hakk onu sabreden kullarımdan diye methetti diyor, yani bu sözü söylediği halde methetti diyor.

İşte biz bundan bildik ki, yani bu duadan ve Cenab-ı Hakkın da Eyyub'e (a.s.) olan karşılıklı konuşmalarından bildik ki, *bir kul başına gelen belanın refi için Allah'ına dua etse* yani onun kaldırılması için *o sabırsızlık sayılmaz; o yine sâbırdır;* yani sabredenlerdendir. Yani başımıza bir zorluk geldi, aman ya rabbi işte bunu başımızdan al dedik, dua etmeden bekledik diyelim, dua etmeden beklerse biz sabretmiş olduğumuzu zannediyoruz. Ama dua ettiğimiz zaman da sabredenlerden oluyoruz. *Ve Hak Teâlâ'nın Eyyûb (a.s.) hakkında buyurduğu* نِعْمَ الْعَبْدُ *(Sâd, 38/44)* ya'nî *"Ne güzel kuldur" medhi tahtına dâhil olur; ve cenâb-ı Eyyûb gibi o da memdûh kullar zümresine girer.* Bakın dua ettiği halde ne güzel kul diyor, yoksa ne sabırsız kul diyebilirdi. Herhangi bir kimse bu şekilde yapmış olsa Eyyub (a.s.) gibi o da methedilmiş kullar zümresine girer. *Ve nitekim Hak*

Teâlâ Eyyûb (a.s.) hakkında اِنَّهُ اَوَّابٌ *(Sâd, 38/44) buyurdu, ya'nî "Kulum Eyyûb esbaba değil, mübalağa ile Allah'a rücû' edicidir" dedi.*

Suâl: *Bâlâda denilmiş idi ki: "Hak Teâlâ'nın vücûdu, âlemin zuhuru ile zahir oldu.* Yani Allah'ın vücudu varlığı alemin zuhuru ile zahir oldu. Yani Cenab-ı Hakkın Zahir esmasıyla bütün bu alemlerde zuhura geldi. Yani alemin zuhuru ile zahir oldu. Bu alemler olmasaydı Hakk nerede zahir olacaktı. Olmayacaktı, batında kalacaktı. *Biz Hakk'ın sûret-i zâhiresiyiz ve Hakk'ın hüviyyeti bu sûret-i zahirenin ruhudur ki, onun idare edicisidir. Binâenaleyh tedbîr ancak O'ndan olduğu gibi, ancak O'nda vâki' oldu. O ma'nâ ile Evveldir, suret ile Âhir'dir; ve hükümler (ahkâm) ve hallerin (ahvâlin) değişmesi ile Zâhir'dir; ve tedbîr ile Bâtın'dır."*

Halbuki sebepler dahî âlemin suretlerinden birer surettir ve onlar dahi Hakk'ın sûret-i zâhiresidir; ve Hakk'ın hüviyyeti bu esbâb-ı sûriyyenin ruhudur ki, onların idare edicisidir. Binâenaleyh esbâbdan rücû' etmek, Hak'tan rücû' etmek değil midir? Yani sebeplerden dönmek Hakktan dönmek değil midir? Yani Cenab-ı Hakk'ta bir sebeplerle hastalığımızın bir zorluğumuzun gitmesini diledik, bu da Hakk'tan değil midir? diyor. Hani yukarıda demişti ya Hakk'ın Zat'ına rücu etti, bunları Zat'ından istedi, sebeplere dayanmadı da Zat'ından istedi, burada diyor ki sebeplere dayansaydı sebeplerde zaten Hakk'tan değil miydi, diye böyle bir sual olsa diyor.

Cevap: *Cenâb-ı Şeyh (r.a.) bu suâle cevaben buyururlar ki: Kul, sebeb ile Hakk'a dönmüş olsa dahî, o sebeb perdesi arkasından fail olan Hak'tır.* Yani bir kul sebep ile Hakka rücu etmiş olsa Hakka dönmüş olsa dahi o sebep perdesi arkasından fail olan Hakktır. O sebep bir perdedir ama o perdede fail Hakktır, *Ve bütün âlemin suretleri nasıl ki Hakk'a istinad eden ise, âlemin suretlerinden bir suret olan kul dahî öylece Hakk'a istinad edendir*. Yani kul da Hakka dayanmaktadır.

Kendisi gibi âlemin bir sureti olan sebebe istinad eden değildir. Ve âlemin suretleri kesîr olduğu gibi, emirlerden herhangi bir emrin izâlesinde müessir sebeblerin suretleri dahi pek çoktur; ve sebeb olan ise ayn-ı vahidedir. Eğer kul, başına gelen bir belâyı sebeblerden bir sebebe teşebbüs ile def etmeğe kalkarsa, caiz ki, o sebebin o belâyı def etmesi, veyahut teşebbüs olunan vakitte te'sîr edebilmesi, ilm-i ilâhîde sabit olmamış bulunur; ve bu halde de o sebeb, o belânın define asla kârger-i te'sîr olamaz. O belânın ne zaman ve vakitte hangi sebeb ile mündefı' olacağını, ancak vâhidü'l-ayn olan müsebbibü'l-esbâb bilir. Yani başımızdaki olan bir belanın hangi vakitte kalkacağı ve biteceğini Hakk bilir.

Binâenaleyh kul ilm-i ilâhîde sabit olmayan şeye muvafık olmayan bir sebeb-i hâssa rücû' edeceği yerde, yani yanlış bir sebebe yöneleceği yerde bu belâyı herhangi bir sebeb ile izâle edici olan müsebbib-i vâhidü'l-ayna rücû' ederse, elbet daha a'lâ olur. Yani sebeplere yapışmadan Allah'a yönelirse elbette daha iyi olur. *Halbuki kul ekseriya böyle yapmayıp, ilm-i ilâhîde sabit olan şeye muvâfik bulunmayan sebeb-i hâssa rücû' eder;* yani Hakkın ilminde bulunmadığı şekilde yani bir formül var yahut bir sorun var o sorunun çözülmesi Hakkın indinde bir başka yoldan programlanmış ama biz sebeplere yapışıp da cüzzi aklımızla başka yoldan onu çözmeye kalkarsak hakkın indindeki çözüme uymadığı için bu çözülmez diyor.

O sebebin suretinin ve batınının Hakk olduğunu düşünürse o sebepten Hakka dönerek "Ya rabbi senden istiyorum" bu sebeple yine zatına yönelmiş olur. O sebebi önde görüp Hakkı görmezse o sebepten dönerse işte Hakkın işi çözeceği yol değildir. O zaman çözülmez. *ve onun bu sebebe teşebbüsle beraber Hakk'a duâ etmesi tesirli olmadığını görüp, "Hak Teâlâ benim duamı kabul etmedi" der. Halbuki o, hakikatte duâ etmedi. Belki ilm-i ilâhîde sübût bulan ayn-ı sabitesinin, lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan taleb etmiş olduğu şeye muhalif bir şeyi istedi.* Yani özündeki şeyde suretiyle özündekine muhalif talepte bulundu farkında olmadan o zaman da olmadı.

Ya'nî içi başka, dışı başka talebde bulundu. Veyahut istediği şey isti'dâdına muvafıktır; fakat henüz zamân-ı zuhuru ve bariz vakti gelmemiştir yani ortaya çıkma zamanı gelmemiştir ki, bu âlem-i vücûdda zahir olabilsin. Bu halde kul ancak ne zamanın ve ne de vaktin iktizâ etmediği sebeb-i hâssa meyl etmiş bulunur; ve sonra da duâ ettim de Hak kabul etmedi, der. Duâ bahsi Fass-ı Şisî'de ve kaza ve kader hakkındaki tafsîlât dahî Fass-ı Üzeyii'de beyân olunmuştur. Oraya müracaat buyrulsun.

15.Paragraf:

İmdi Eyyûb Allah'ın hikmeti ile amel etti, zira nebî idi. Çünkü bilindi ki, tahkîkan sabır, taife indinde, şekvadan nefsi habs etmektir. Halbuki bu, bizim indimizde sabır için hadd değildir. Ve ancak onun haddi, Allah'a değil Allah'ın gayrına şekvadan nefsi habs etmektir, imdi tahkîkan şakinin şekva etmesiyle kazaya rızâda kadh vermesinde, nazarları taifeyi mahcûb etti. Halbuki böyle değildir. Zîrâ kazaya rızâda Allah Teâlâ'ya ve O'nun gayrına şekva kadh vermez; ve ancak makzî-ye rızâda kadh verir; ve halbuki biz makzîye rızâ ile hitâb olunmadık. Ve durr ise makzîdir; o, kazanın aynı değildir (15).

Ya'nî Eyyûb (a.s.) bir nebiyy-yi zîşan olduğu için, hakîkât-ı emri bilip, hikmet-i ilâhiyye muktezâsı üzere, belâ vaktinde sabr etti; ve kazanın bitme süresi gelince de, illetin defi için duâ eyledi. Ve duanın keşfi yani kendindeki zararın zorlanmanın açılması hakkında Hakk'a duanın sabra zarar verir denilmesi, *ulemâ-yı zahir ve makâm-ı tahkîka vâsıl olmayan yani şeriat ehli olan ehl-i sülük denilen taife indinde, yani ehl-i sulukun zahirini yapanlar* yani tarikat mertebesi indinde hakikat mertebesinde değil*, sabrın şekvadan nefsi habs etmek olduğu bilindiği içindir. Halbuki bizim indimize, ya'nî muhakkikin indinde, sabrın ta'rîfî böyle değildir. Bizim indimizde sabrın ta'rifi "Allah'a değil, Allah'ın gayrına şekvadan nefsi habs etmektir."*

Ya'nî bir kul başına bir bela geldiğinde, onun eleminden Hakk'a şikayet ederse sabrına zarar vermez. Ancak Hakk'ın gayrına şikâyet etmeyip, nefsini zabt etmelidir. İşte sabır o belayı başkasına söylememektir. *Eğer o kimse dûçâr olduğu belâdan kendi gibi bir aciz kula şikâyet ederse, ona sâbir denilmez.* Yani ona sabredici denilmez*. Allah'a şikâyet sabra zarar verir diyen taifeyi perdeli duruma düşüren şey budur ki, onların nazarında şâkî şikâyet etmekle kazâyı ilâhîye razı olmamış olur.* Yani başımıza geleni Allah'a şikayet edersek o grup sabra zarar verir diyor. Ama tahkik ehli Allah'a şikayet sabra zarar vermez, kula şikayet edersen sabrına zarar verir der.

Ya'nî onlar şikâyet eden kimseye, şikâyet ettiği vakit, kazâyı ilâhîye razı olmamış nazarıyla bakarlar; ve onların bu nazarları kendilerini hakîkat-ı emirden hicaba düşürür. Halbuki işin hakikati böyle değildir. Zîrâ gerek Allah'a ve gerek Hakk'ın gayrına olan şikâyet, şâkînin kazaya razı olmasına zarar vermez. Belki şikâyet eden kimse, bu şikâyeti ile kazaya değil, kaza olunmuş olan şeye razı olmamış bulunur. Bir kaza var, bu kazanın da belirli safhalarda hükümleri vardır, bu hükmü de makzi yani kaza olunmuş, şimdi diyelim ki bu asıl bir makas, hüküm olunmuş, ama bunun bir de kullanılması vardır.

Ne şekilde kullanılacak diye. Diyor ki bununla ancak kumaş kesersin, işte bununla demir kesmeye kalkarsan bu olmaz diyor. Bu kaza, kumaş kes diye kullanılan hüküm de makzi, kaza olunmuş, oluyor. Yani biri genel hüküm birisi de o genel hükmün içindeki özel hükümdür. İşte belki şikayet eden kimse bu şikayeti ile kazaya değil, yani kendi üstündeki genel kazaya değil kaza içinde bir bölüm olan bir hüküm olan makzi yani paragraflarına razı olmamış oluyor.

Halbuki bize kaza olunmuş olan şeye razı olun diye hitâb olunmadı; kazanın geneline rıza bölümlerine değil kaza bir tane ama makzi onun bütün bölümleridir. Kaza dendiği zaman biz makziyi kaza zannediyoruz. *ve başımıza gelen durr, zorluk ise makzi olan, kaza olunmuş olan şeydir.* Diyelim ki 50 yaşımızda başımız ağrıdı, kırk yaşımızda ayağımız kırıldı, ayağımızın kırıklığı bir ömür boyu giderse o

kazadır. Devamlı mutlak kazadır. Ama bu kazanın bölümleri olan makziler değişik değişik işte bu makzinin gitmesini istemek sabrın dışına çıkmak demek değildir. *Bu da kazanın aynı değildir. Kaza başka, kaza olunmuş başkadır*. Şeriat mertebesinde bazı alimler şöyle dediler diyor, zahir uleması ve tahkik ehli olmayan ehl-i suluk, yani tarikat mertebesinde olanlar sabrın şekvadan nefsi hapsetmek olduğunu söylediler, yani sabır nefsi şekvadan tutmaktır, genel olarak yani şikayet etmemektir.

Yani sabır başımıza gelen herhangi bir şeyden şikayet etmemektir diye bir hüküm koymuşlar, halbuki bizim indimizde yani muhakkikin indinde ise yani tahkik ehli indinde ise sabrın tarifi böyle değildir. Bizim indimizde sabrın tarifi; Allah'a değil Allah'ın gayrına şekvadan nefsini hapsetmektir. Yani Allah'a şikayet etmek sabırsızlık demek değildir. Ama Allah'ın gayrına şikayet etmek sabra zarar verir. Allah'a hali bildirmek şikayet manasında değildir, sen Allah'a halini bildiriyorsun. Ama Allah'ın gayrına şikayet edersen o zaman sabırsız olmuş oluyorsun. Tahkik ehli ile aralarındaki fark budur. Kazaya rıza vardır, kaza olunana değildir. Başımıza gelen zararlar ise makzi olan şeylerdir. Bu da kazanın aynı değildir. Kaza başka makzi başkadır. Yani kaza başka kaza olunan başkadır.

Ma'lûm olsun ki: Kaza, Fass-ı Üzeyrî'de îzâh olunduğu üzere, Allah'ın eşyada hükmüdür; ve Allah'ın eşyada hükmü, Allah'ın eşyaya ve eşyada olan ilminin haddi üzerinedir; ve *Allah'ın eşyada ilmi dahî ma'lûmât nefislerinde ne hal üzere sabit idiyseler, o ma'lûmâtın Hakk'a i'tâ ettikleri şeyin haddi üzerinedir*. Yani onun programı ne ise onlar da Hakk a onu verirler. Yani bir çiçek düşünelim, kendisinin ayan-ı sabitesi ne ise o zuhura gelip Hakka onu ita etmektedir. İşte kaza budur.

Ve Hz. Şeyh (r.a.) Fütûhât-ı Mekkîyye'lerinde buyururlar ki: "Kaza makzînin gayrıdır; ve kaza a'yân-ı sabitenin isti'dadına râci' olan kadere muvafık îcâd ve hükümlerden ibarettir. Binâenaleyh kaza, sıfât-ı fiiliye-i Hak'tandır; ve ona rızâ farzdır; ve niçin şöyle böyle kaza etti diye Hak'tan şikâyet etmek haramdır. Velâkin makzîye razı olmak

mutlaka farz değildir; belki küfür ve sâir günahlar gibi, âsâr-ı kazanın kendisinden sudûrundan dolayı, mükellefin razı olmayıp şikâyet etmesi zarurî ve vâcibdir. Mesela kötü bir şeyi ya rabbi bunu benim üzerimden al gitsin falan bu zaruri ve vaciptir. Yani benim kazamdır diye hiçbir tedbir gayret etmeden öyle yaşaması doğru değildir.

Mesnevi: Tercüme: "Kaza olması cihetinden küfre razıyım; bu rızâ, bizim nizâ'ımız ve hubsümüz olması cihetinden değildir."

Yani bizim çekiştirmeciliğimiz ve kötülüğümüz olması yönünden değildir diyor eğer kaza ise küfre razıyım diyor, şimdi küfrü işliyor, buna razıyım diyor, kaza olması dolayısıyla küfre razıyım diyor ama bu marzi bizden çıktığı için buna razı değiliz diyor. Yani özü itibariyle razıyım diyor, ama bizden çıktığı için razı değilim diyor. Şeytanın dediği ya rabbi bunu sen yaptırdın dediği budur işte. Bir bakıma doğru söylüyor, ama yanıldığı şey kendinden çıktığı için kendine bağlamamasıdır.

Bu izahattan anlaşıldığı üzere, bir belâya giriftar olan kimse "Yâ Rabb, bu belâyı def et!" diye duâ edebilir; ve bu duâ Allah'a şikâyettir. Onun bu şikâyeti sabrına mâni' olmadığı gibi, Hakk'ın kazasına razı olmaması da demek değildir. Sıkıntıya düşen kimse ancak makzî olan belâya razı olmamış olur; yani kendisine yazılmış olan kazanın bir bölümüne razı olmamış olur ve biz makzîye razı olmakla emr olunmadığımızdan, bu adem-i rızâ yani rızasızlık rızaya zarar vermez, yani sabrımıza zarar vermez.

Misâl: *Tabîb bir hastaya fena kokulu bir ilâç içirmek istese, hasta tabibin bu hükmü ile eza duyan olur*. *Fakat onun bu hükmü muktezâ-yı hikmet olup, kendisindeki hastalığı izâle edeceğini bilir. Hasta bunu bilmekle beraber: "Aman tabîb efendi, bu ilâç pek fena kokuyor, benim ona tahammülüm yoktur. Rica ederim izâle-i marazda bu ilâç makamına kâim olabilecek daha sehlü'l-isti'mâl bir ilâç ver!" diye şikâyet etse, bu şikâyet tabibin hükmünden ve kazasından değildir. Belki hasta makzî olan ilâca razı olmamış olur.* Yani hasta doktordan razı ama verdiği ilacın

değişmesini istiyor. İşte makzi üzerindeki dua bu demektir, bu da sabra mani değildir diyor.

16.Paragraf:

Ve Eyyûb (a.s.) bildi ki, durrun ref'i hakkında tahkîkan Allah Teâlâ'ya şekvadan nefsin habsinde / kahr-ı ilâhîye mukavemet vardır; ve o da şahsı ile olan cehildir ki, Allah Teâlâ onu, nefsi onda müteellim olur bir şeye mübtelâ ettikde, bu emr-i müellimin izâlesinde Allah Teâlâ'ya duâ etmez; belki ona lâyık olan, muhakkik indinde tazarru' etmek ve kendinden bunun izâlesinde Allah'dan suâl eylemektir. Zîrâ sâhib-î keşf olan arif indinde bu, Cenâb-ı İlâhî'den izâledir. Çünkü Allah Teâlâ, muhakkak nefsini ezâ olunmakla vasf etti. Binâenaleyh اِنَّ الَّذِينَ يُوءْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ **(Ahzâb, 35/57) dedi. Ve bundan daha büyük hangi ezâ vardır ki, Allah Teâlâ seni, ondan veyahut bilmediğin bir makâm-ı ilâhîden gafletin indinde, bir belâya mübtelâ eder, tâ ki sen O'na rücû' edesin. Binâenaleyh O da senden onu ref eylîye de, senin hakikatin olan iftikârın sahîh ola. Neticede de, senden onun refi hakkında, O'na suâlin sebebiyle, Hak'tan ezâ mürtefi' ola. Zîrâ sen O'nun sûret-i zâhiresisin. Halbuki sen bu belânın izâlesinde O'na mürâci' değilsin* (16).**

Ya'nî Eyyûb (a.s.) kendisine arız olan hastalığın kalkması hakkında Allah Teâlâ hazretlerine şikâyetten nefsini habs etmek hususunda, Allah'ın kahrına karşı koymak ve mukavemet etmek olduğunu bildiğinden, izâle-i marazı hakkında Hakk'a duâ etti. Ve kahr-ı ilâhîye mukavemet ise, kişinin cehlinden neş'et eder. Eğer o duayı yapmamış olsaydı nefsini hapsetmek hususunda Allah'ın kahrına karşı koymak ve mukavemet etmek olduğunu bildiğinden eğer

dua etmeseydi hastalıkla karşı karşıya kalacaktı kendi nefsiyle bu hastalığa savaş etmiş olacaktı. Hastalığın kendinden geçmesi için Hakk'a dua etti. Etmemiş olsaydı o maraz ile kavga etmiş olacaktı. İlahi kahırla kavga etmek cehlinden meydana gelir.

Ve cehil ile vasıflanmış olan bir kişiyi, Allah Teâlâ bir belâya mübtelâ edip, o kimsenin nefsi o belâdan elemli olan olsa, kendisine elem veren bu belânın izâlesini Hak'tan taleb etmez. Çünkü ibtilâdan garaz nedir ve kendisinden belânın kaldırılmasına çalışmak, kimin hakkında çalışma etmektir, bunu bilmez. Şimdi bir kimse sabretti diyelim üzerindeki belanın gitmesi için dua etmez, bunun ne olduğunu bilmez de onun için böyle yapar. Belanın kalkmasını istemek kimin için istemektir bunu bilmez diyor. *Binâenaleyh bu, münâsib davranış değildir. Belki hakikatı araştıran kimse indinde o kimseye lâyık olan şey, yalvarmak ve kendisinden bu belânın izâlesini Hak'tan taleb etmektir.*

Zîrâ keşf sahibi olan ârif-i billah indinde, kulun o belâyı kendi nefsinden izâlesi, Cenâb-ı İlâhî'den izâle etmek olur. Çünkü bütün mevcudattaki vücut Hakkın vücudu ise senin vücudunda olan bir rahatsızlığı kaldırmasını istemen Hakkın vücudundaki bir rahatsızlığın kaldırılmasını istemen demektir, işte yukarıdaki neden istemezler bilemediler dediği budur. Yani hastalık üstümde dursun dediği zaman kişi Hakkın vücudundaki o hastalığın devam etmesini istemektir. O zaman işte bu sabır olmamaktadır. Yani bu sabır değildir. Biz ise bunu sabır zannediyoruz. Yani bir şey taleb etmediğimiz zaman sabır zannediyoruz.

Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de: اِنَّ الَّذِينَ يُوءْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ *Ahzâb, 33/57) âyet-i kerîmesinde "Allah'a ve Resulüne ezâ eden kimseler" diyerek, nefs-i ilâhîsini "ezâ olunmakla" vasf etti.* Gelen hastalık da bir varlık olduğundan o hastalıkla Allah'a eziyet etmiş oluyoruz. Yani kuldaki hastalıkla Allah'a ve Rasulüne eziyet etmiş oluyoruz. Beden ibadetini yapamıyor, rahat edemiyor, sıkıntılar oluyor,

kişinin sıkıntısı Hakkın sıkıntısı olmuş oluyor. 33/57 ayet-i Kerimesi gereği Allah kendisini eza olunmakla vasf eyledi. *"Allah'a eza ediyorlar"* dedi. Hadi bakalım Allah ötelerde ise nasıl olacaktır bu iş. Museviyet mertesinde yaptığın lafzi tenzih *"Allah alemlerden ganidir"* dediğin zaman bu ayeti hükümsüz bırakıyorsun. Alemlerden gani olan Allah'a eziyet edilir mi, edilmez o görüşe göre burada değil ki nasıl olacaktır. Tahkik ehli ile kelam ehli arasında büyük farklılıklar vardır. Onun için din taklit, nakil değildir, bazıları bu din nakil dinidir, akıl dini değildir sen ne demişlerse onu yap başkasını düşünme, derler.

Ve Hakk'ın "ezâ olunmak" gibi sıfât-ı mahlûkât ile ittisâfı, sıfat ve esması i'tibâriyledir. Ama onlar Cenab-ı Hakkın isimlerini ve sıfatlarını fiillerinin bu alemdeki faaliyetlerini bilmezler, sadece lafzi tenzihle Zat mertebesi itibariyle ötelere atarlar, sıfat fiil ve isimlerinin faaliyetinin bu alemde mutlak tasarrufta olduğunu bilmezler. Onu tenzihte oldukları için kendilerine yediremezler. *Zâtı i'tibâriyle bu gibi sıfât-ı halkıyyeden münezzehdir.*

Ve hattâ zât-ı ahadiyyesi i'tibâriyle kendi sıfatından bile tenzih olunur. *Zîrâ mertebe-i ahadiyyette bi'l-cümle sıfat ve esma mahv ve müstehlektir; velâkin mertebe-i sıfat ve esmada böyle değildir.* Yani Allah'ın basar ismi olmasaydı gözlük, dürbün büyüteç ortaya çıkmayacaktı. O büyüteç olmasaydı biz basar ismini bilemezdik gözlerimiz de olmazdı. Yani esma-ı ilahiyeler olmasa ef'al-i ilahiye meydana çıkmaz. O halde sadece Zat'ı olarak batında kalması bir şey ifade etmiyor, etmiyor derken kendi kendini kendinde tanımıyor, tanıtamıyor veya kendinde zuhuru olamıyor. İşte tenzih ve teşbihin birleşmesi budur. Bütün bunların safha safha yeryüzünde zuhur etmesi teşbih, benzetmelerle tenzih ve teşbihin birleşmesi Hakkın varlığı yani zahir ve batın Hakkın varlığını en geniş şekilde idrak etmiş oluyor. Aksi halde ya teşbihte ya tenzihte kalır kişiyle Cenab-ı Hakkı bağlamış oluyoruz. Tenzih edersek sınırlandırmış oluyoruz, onu yapmaz, bunu yapmaz teşbih edersek de yine sınırlandırıyoruz, "Bu Hakktır" diyoruz bu Hakktır ama Hak sadece bu değildir. Bütün alemler Hak'tır. *Ve âlemin*

suretlerinden her bir suret, Hakk'ın bir ism-i müteayyenidir; ya'nî o suretle taayyün etmiş bir isimdir.

Ve sen o suretlerden bir suretsin; ve senin hüviyyetin ve bâtının o isimdir; ve sen o ismin zahirisin. Binâenaleyh senin suretinden müteezzî ve müteellim olan Hak'tır; yani eziyet gören ve elem gören Hakk'tır veya Hakkın bir ismidir, isim de Zat'ına bağlıdır *ve sen nefsinden belânın kaldırmaya çalıştığın vakit, o belâyı Hak'tan kaldırmaya çalışmış olursun.* Sen zannedersin ki ben kendimi sağlıklı olmaya çalışacağım.

İmdi sen, Hak'tan veyahut bilmediğin bir makâm-ı ilâhîden gaflet ettiğin vakit, ona rücû' etmen için Allah Teâlâ seni bir belâya mübtelâ ede; ve senin rücû'un sebebiyle o belâyı senden ref' eyliye de, hakîkatin olan iftikârın ve acz ve ubûdiyyetin sahih ola; Allahüteala seni bir belaya mübtela eder, senin rücu etmen sebebiyle yani o beladan güya kendini kurtarmaya çalışman sebebiyle o belayı senden def eyleyince de hakikatin olan yokluğun ve acz ve ubudiyetin sahih olur, *ve neticede de, o belânın refi hakkında vaki' olan talebin üzerine, bâlâda zikr ve îzâh olunduğu vech ile, sen onun sûret-i zahiresi olduğun için, Hak'tan ezâ kalkmış oldu.*

Ve hal böyle iken sen bu belânın izâlesinde Hak Teâlâ'ya rücû' etmeyip, ben belâya sabr edeceğim, diye kahr-ı ilâhîye mukavemette bulunasın; Hakk'a bundan daha büyük hangi ezâ vardır? Yani Kahhar isminin zuhuru olan o eza, belaya ben sabredeceğim, ilaç almayacağım dediğin zaman Hakk'a bundan daha büyük hangi ezâ vardır? *Binâenaleyh sen, sana arız olan belânın refi için Hakk'a müracaat etmediğin vakit, senin taayyününden ve mazharından o belâ ile müteellim olan Hakk'a ezâ etmiş olursun.*

Bu ise ezâ-yı a'zamdır. Böyle olunca ehl-i belâ Hakk'a tazarru' ve niyaz etmeli ve kendi suretinde müteayyin olan Hakk'a ezadan çekinme edip, اِنَّ الَّذِينَ يُوءْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ *(Ahzâb, 33/57) âyet-i kerîmesi mefhûmu tahtına dâhil*

olmamalıdır. Yani bu ayet-i kerimenin hükmü içine girmemelidir, eza edenlerden olmamalıdır diyor.

17.Paragraf:

Nitekim ariflerin ba'zısı acıktı, ağladı. Bu fende zevki olmayan bir kimse ona muâtib olarak bunun hakkında söyledi. Böyle olunca arif dedi ki: "Ancak beni ağlamam için acıktırdı. Gûyâ der ki, benden onun refi hakkında, O'ndan suâl etmem için, beni durra mübtelâ eyledi. Ve bu, benim sâbir olmama kadh vermez (17).

Ya'nî ibtilâdan garaz ne olduğunu ve kendisinden belânın refine sa'y etmek kimin hakkında sa'y etmek idiğini bilen ariflerden ba'zılanın karnı acıktı; ve bu açlığın verdiği elemden dolayı ağladı. Ve bu fasılda belirtildiği gibi ma'rıfette zevk sahibi olmayan bir kimse o arife biraz ağır konuşup: "Niçin Hakk'ın ibtilâsına karşı sabr etmiyorsun?" dedi. O arif dahî ona cevaben: Hak Teâlâ beni ağlamam için acıktırdı. Cenab-ı Hakk ağlanmak için acıktırdı ise o da acıkınca ağlamazsa gaye ağlamak olduğundan Rabbının emrine karşı gelmiş olur.

Hak Teâlâ hazretleri gûyâ bana der ki: "Ben seni açlık elemine onun için mübtelâ ettim ki, o elemin refi hakkında yani zorluğu hakkında benden suâl edesin. Yani bir şeyler isteyesin, *Ve sen benim abdimsin; fakirlik ve acizlik, senin halindir. Bana arz-ı ihtiyâç eyle ki, kulluğun sabit olsun". Binâenaleyh benim O'ndan dilenmem, sâbır olmama kadh vermez, dedi.*

18.Paragraf:

İmdi biz bildik ki, muhakkak sabır, nefsi Allah'ın gayrısına şekvadan habs etmektir. Ve "gayr" ile muradım, vücûhullahdan bir vech-i hâstır; ve muhakkak Hak Teâlâ vücûhullahdan bir vech-i hâssı

ta'yîn eyledi; ve o dahi "vech-i hüviyyet”le müsemmâdır. Binâenaleyh o, ref-i durr hakkkında "esbâb" tesmiye olunan vücûh-ı ahardan değil, bu vecihden duâ eder; ve halbuki o, kendi nefsinde emrin tafsili haysiyyetinden onun gayrı değildir. İmdi arifin, kendinden zararın refi hakkında hüviyyet-i Hak'tan suâl etmesi, esbabın kâffesi haysiyyet-i hâssadan onun aynı olmakdan onu mahcûb etmez (18).

Ya'nî bir kimse başına gelen bir belâdan Allah'a şikâyetle defi için duâ ederse, onun bu şikâyeti sabrına zarar vermez. Fakat Allah'dan gayrısına şikâyet ederse, o kimseye sâbır, sabredici denmez.

Suâl: *Cemî'-i mevcudat Hakk'ın sûret-i zâhiresidir. Binâenaleyh vücûdda Hakk'ın gayrı bir şey yoktur ki, ona şikâyet olunsun. Şu halde Allah'ın gayrısına şikâyet nasıl mutasavver olur?*

Cevap: *Cenâb-ı Şeyh (r.a.) bu suâle cevaben buyururlar ki: Ben "Allah'ın gayrı" demekle vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâssı murâd ederim. Yani Allah’ın vecihlerinden bir veçhi murad ederim, Ve bu ta'bîr ile murâd, ister cüz'î ister küllî olsun, taayyünât ile kayıtlanmış olan hüviyyet-i müteayyinedir; yoksa hüviyyet-i mutlaka değildir."*

Ve Hak Teâlâ hazretleri, kul duâ etmek için vücûh-ı ilâhiyyesinden bir vech-i hâssı ta'yîn ve tahsis eyledi; ve o vech-i hâssa dahi "vech-i hüviyyet" tesmiye olunur ki, vücûh-i ilâhiyyenin hepsini cami' olan "hüviyyet-i mutlaka"nın vechidir; ve o vech "Allah" ismidir.

Binâenaleyh kul, zararın ref’i hakkında Hakk'a duâ edeceği vakit "Yâ Allah!" deyip, o vech-i hâssa teveccüh eder; yoksa gayrullah denilen vücûh-ı hâssa-i ilâhiyyeden birisine teveccüh etmez; ya'nî "sebebler " ikili kılma olunan diğer vecihler ile suâl ve duâ etmez. Ve halbuki son vücut denilen sebebler, o vech-i hâssın hüviyyetinden gayrı değildir. Zîrâ sebebler kendi nefsinde emr-i hüviyyetin tafsilidir. Ya'nî hüviyyet-i mutlakanın vechi olan "Allah" ismi,

cemî'-i vücûhun, ya'nî esmanın tümünün aynıdır; ve bu vech-i hâssın cemî'-i vücûhda tafsili, ya'nî "Allah" isminin bi'lcümle esma ile tafsili, kendi nefsinde tafsilidir.

Ne kadar esma varsa hepsi Allah isminin altında birleşmiştir. Bu ismi, Rezzâk, Rauf, Atûf, Mu'tî, Vehhâb ilh... isimleriyle tafsil eder isen, Allah isminin kendi nefsinde tafsîli olur. Binâenaleyh Allah'ın gaynsına şikâyetten nefsi habs etmek, vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâs olan hüviyyet-i mutlakanın vechine meyl etmek demek olur. Ya'nî "Allah" ism-i câmi'ine meyl etmek olur. *İşte bu îzâhâttan ma'lûm olur ki, arif, kendi nefsinden zararın ref'i hakkında hüviyyet-i Hak'tan sual ettiği vakit, vücûh-ı ahar tesmiye olunan sebeblerin tümü Hakk'ın aynı olduğunu bilir.*

Ve cemî'-i vücûhda, yani bütün yollarda, yönlerde o vech-i hâssı, ya'nî vech-i hüviyyeti müşahede eder; ve vücûh-i sâire-yi görmekle vech-i hüviyyetten hicaba düşmez. Zîrâ arifin nazarında gayriyyet yoktur. Fakat arif olmayan kimsenin nazarında gayriyyet mevcûddur. Meselâ kerîm olan bir şahs-ı ganî, bir fakire ihsan etse, arif o şahsı esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin sûret-i müteayyînesi ve vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech bildiği ve o isim, îsm-i câmi'in taht-ı hîtasında bulunduğu için, onu Hakk'ın aynı görür; ve o ihsanı Hak'tan bilir. Velâkin gayr-ı arif, bu ma'rifetten mahcûb olduğu cihetle, o şahsı Hakk'-ın gayrı ve o ihsanı o şahıstan bilir. Ve'l-hâsıl arif, tafsil ve icmalden hicaba düşmez.

19.Paragraf:

Ve bu bir sırdır ki, esrar üzere ümenâ olan ibâdullahdan, üdebâdan gayrı kimse, onun tarîkına mülâzım olmaz; zira Allah için "ümenâ" vardır ki, Allah'dan gayrı onları kimse bilmez; ve onların ba'zısı, ba'zısını bilir (19).

Bu zikr olunan hakâyık, ya'nî bir belâya giriftar olduğu vakit, o belâ ve zararın refi hakkında "vech-i hüviyyet" ikilik

olunan vech-i hâssa ve ism-i cami' olan "Allah" ismine teveccüh ederek "gayrullah" ve "sebebler " denilen vücûh-ı hâssa-i ilâhiyyeden birisine teveccühle suâl ve taleb etmemek; ve fakat, sebeblerin tümü Hakk'ın aynı olduğunu bilmek ve Sebebler nâmı tahtında bulunan bu vücûh-ı sâireyi görmekle beraber, vech-i hüviyyetten hicaba düşmemek bir sırdır ki, bu sırrın tarikında ancak esrâr-ı ilâhiyyeye muttali' olan ve "emîn" ve Hak'la cemî'-i ahvâl ve umurunda edeb üzere bulunan ibadullah müdavim ve mülâzimdir.

Ve bu esrara devamlı riâyet üzere bulunan onlardır. Ve Allah'ın bu gibi esrarını tevdi' buyurduğu kullar vardır ki, onları ancak yine kendisi bilir; ve onların ba'zısı, ba'zısını bilir. Ya'nî Hakk'ın bildirmesiyle bu gibi "ümenâ" yekdiğerini dahî bilirler. Bir gün üstâd-ı ekremim Mesnevîhan Mehmed Es'ad Dede Efendi (r.a.) hazretlerinin Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde, esîr-i firâş oldukları bir sırada, nurlu huzurlarında oturuyor idim. Yanlarında ilâç şişeleri dizili idi. Fikrimden bu geçti: "İlâhî, senin gafil kulların hasta oldukları vakit, başlarının ucuna ilâç şişelerini dizip onlardan şifa isterler. Sûret-i zahirede ariflerin dahi böyle yapıyor; bunları tefrîk etmek ne kadar müşkil bir iştir!" ikisi de ilaç topluyor, ama zahir ehli zahir yönünden sebeplere takılarak ilaçları topluyor, ilaçtan şifa beklediği için ilaçları topluyor, irfan ehli ise ilaçlardaki hakkın zuhurunu varlığını idrak ederek ilaçları topluyor. İkisi de ilaç topluyor görünüşte. Bakın aralarında ne kadar fark vardır. *Bu fikrin vürûdunu müteâkıb Hazret (k.s.) hemen mübarek ellerine ilâç şişelerinden birini alıp fakire hitaben: "Bunlar hicâbdır; şifâ Hak'tandır" buyurdular. Onların bu hitâbları, esbabın kâffesi Hakk'ın aynı olduğunu ve esbabı görmekle vech-i hüviyyetten hicaba düşmemek lâzım geldiğini ihtar ve arif ile gafilin farkını fakire ifhâm fehim, idrak ettirdiler.*

20.Paragraf:

Ve tahkikatı biz sana nasihat ettik. İmdi sen onunla amel et ve Allah Sübhânehû ve Teâlâ'dan suâl eyle! (20).

Ya'nî biz bu fass-ı münîfde sabrın ne demek olduğunu ve bir belâya giriftar olduğun vakit, o zararın refi hakkında ne yolda hareket etmek lâzım geldiğini tafsîlen beyân ederek sana nasihat ettik. Ey tarîk-ı edebde yürümek ve Allah'ın "emîn" kullarından olmak isteyen arif, sen bu nasihatler ile amel et! Ve kendinden zararın refi hakkında vech-i hüviyyetin hicâbatı olan esbaba meyl etmeyip, cemî'-i vücûh-ı ilâhiyyeyi cami' bulunan, Allah Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinden suâl et! Ve kahr-ı ilâhîye mukavemet gibi bir cehaletten tahlîs-i girîban eyle! Ve bi'n-netîce abdiyyetin hasebiyle acz ve iftikârın sabit olsun.

Beyt: Tercüme: *"Her ne kadar nakd-i ma'rifet, bizim deryamız ise de, ubûdiyyet ve acz ve hayret bizim makâmımızdır."*

Mesnevi: Tercüme: *"Senin şükürden aczin tam şükür olarak geldi. Bu babın hakikatinde lebîb ol, iyi anla! Kelâm bitti..."*

S O N

Gerçekten de bu kitaplar hakkında aleyhte söylenecek hiçbir şey yoktur, kim ki böyle bir davranışta bulunur, kendini cahilin cahili olarak ilan etmiş ve aklının ne kadar kısır ve fikrinin ne kadar ön yargılı ve ufkunun ne kadar da dar olduğunu, bu vasıfları ile kendi halini ispat etmiş olur.

Gerçek bir düşünür, İslam'a yakışır bir ilim sahibi, Peygamberimize yakışır bir ümmet, Rabbımıza yakışır, idrakli ve ne yaptığını bilen bir kul ve insanlık alemine yardımcı olan bireyler olmamızı Cenâb-ı Hakk'tan niyaz ederim.

Bütün bu hakikat-i ilahiye ilimlerinin bizlere kadar ulaştırılmasında emeği geçen bütün hizmet ehli kadirşinas kimselere teşekkür ederiz.

Bizlerde, bizlerden sonra gelecek yeni nesillerimize bu ilahi emanetleri aktarmaya acizane çalışmalar yapmaya gayret ediyoruz. Cenâb-ı Hakk evvela bu hakikatleri hepimize idrak ettirsin sonra da tahakkuklarını nasib etsin İnşeallah.

Allah Hak söyler Hakk-ı söyler.

Gayret bizden muvaffakıyet Hakk'tandır. T.B.

Terzi Baba Kitapları.

Terzi Baba Baskısı olan Kitaplar.

1. Necdet Divanı:
2. Hacc Divanı:
3. İrfan Mektebi, Hakk Yolu'nun Seyr defteri:
4. Lübb'ül Lübb Özün Özü, (Osmanlıca'dan çeviri):
5. Salât- Namaz ve Ezan-ı muhammedi'de Bazı hakikatler: "İngilizce, İspanyolca"
6. İslâm'da Mübarek Geceler, bayramlar ve Hakikatleri: (Fransızca)
7. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
8. Tuhfetu'l Uşşâkiyye, (Osmanlıca'dan çeviri):
9. Sûre-i Rahmân ve Rahmâniyyet:
10. Kelime-i Tevhid, değişik yönleriyle:
11. Vâhy ve Cebrâil:
12. Terzi Baba (1) ve Necm Sûresi:
13. (13) On üç ve Hakikat-i İlâhiyye:
14. İrfan mektebi, "Hakk yolu"nun seyr defteri ve şerhi
15. 6 Pey- (1) Hz. Âdem Safiyyullah (a.s.)
16. Divân (3)
19. Sûre-i Feth ve fethin hakikat-i.
21. 6 Pey-(2) Hz. Nûh Neciyyullah: (a.s.)
22. Sûre-i Yûsuf ve dervişlik:
24. 6 Pey-(3) Hz. İbrâhîm Halîlûllah: (a.s.)
35. Fâtiha Sûresi:
39. Terzi Baba: (2)
41. İnci tezgâhı:
49. 36-Yâ'sîn, Sûresi:
59. 6 Pey-(4) Hz. Mûsâ Kelîlmullah: (a.s.)
60. 6 Pey-(5) Hz. Îsâ Rûhullah: (a.s.)
61. 6 Pey-(6) Hz. Muhammed: (s.a.v.)
67. 067-Mülk Sûresi:
68. 1-namaz sureleri
69. 2-namaz sureleri

88- Nusret Tura-Divanı. Erler demine.
91-Terzi Baba (7) Biismi has "Selâm" (13)

95- Terzi Baba-(8) (19/53)
96- 41-Fussilet Sûresi.
103-Terzi Baba yüksek Lisans Tezi.
118- 52-Tûr suresi. Ve M. Nusret tura.
129-Terzi Baba divanı. “Tüm şiirlerim.”

(H) Yayınları Tarafından Basılan Kitaplarımız:
----
6. İslâm’da Mübarek Geceler, bayramlar ve hakikatleri:
14. İrfan mektebi, “Hakk yolu”nun seyr defteri.
15. 6 Pey- (1) Hz. Âdem-safiyeti. Safiyyullah. (a.s.)
88- Nusret Tura-Divanı. Erler demine.

Terzi Baba kitapları sıra listesi

KAYNAKÇA

1. KÛR’ÂN VE HADÎS :
2. VEHB : Hakk’ın hibe yoluyla verdiği ilim.
3. KESB : Çalışılarak kazanılan ilim.
4. NAKİL : Muhtelif eserlerden, Mesnevi’i şerif, İnsân-ı Kâmil, Fusûsu’l Hikem ve sohbetlemizden müşahede ile toplanan ilim.

(Gönülden Esintiler)

1. Necdet Divanı:
2. Hacc Divanı:
3. İrfan Mektebi, Hakk Yolu’nun Seyr defteri:
4. Lübb’ül Lübb Özün Özü, (Osmanlıca’dan çeviri):
5. Salât- Namaz ve Ezan-ı muhammedi’de Bazı hakikatler: “İngilizce, İspanyolca”
6. İslâm’da Mübarek Geceler, bayramlar ve Hakikatleri: (Fransızca)
7. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs’i):

8. Tuhfetu'l Uşşâkiyye, (Osmanlıca'dan çeviri):
9. Sûre-i Rahmân ve Rahmâniyyet:
10. Kelime-i Tevhid, değişik yönleriyle:
11. Vâhy ve Cebrâil:
12. Terzi Baba (1) ve Necm Sûresi:
13. (13) On üç ve Hakikat-i İlâhiyye:
14. İrfan mektebi, "Hakk yolu"nun seyr defteri ve şerhi
15. 6 Pey- (1) Hz. Âdem Safiyyullah (a.s.)
16. Divân (3)
17. Kevkeb. Kayan yıldızlar.
18. Peygamberimizi rû'ya-da görmek.
19. Sûre-i Feth ve fethin hakikat-i.
20. Terzi Baba Umre (2009)
21. 6 Pey-(2) Hz. Nûh Neciyyullah: (a.s.)
22. Sûre-i Yûsuf ve dervişlik:
23. Değmez dosyası:
24. 6 Pey-(3) Hz. İbrâhîm Halîlûllah: (a.s.)
25. -1-Köle ve incir dosyası:
26. Bir zuhûrât'ın düşündürdükleri:
27. -2-Genç ve elmas dosyası:
28. Kûr'ân'da Tesbîh ve Zikr:
29. Karınca, Neml Sûresi:
30. Meryem Sûresi:
31. Kehf Sûresi:
32. 3-Terzi Baba İstişare dosyası:
33. Terzi Baba Umre dosyası: (2010)
34. -3-Bakara dosyası:
35. Fâtiha Sûresi:
36. Bakara Sûresi:
37. Necm Sûresi:
38. İsrâ Sûresi:
39. Terzi Baba: (2)
40. Âl-i İmrân Sûresi:
41. İnci tezgâhı:
42. 4-Nisâ Sûresi:
43. 5-Mâide Sûresi:
44. 7-A'raf Sûresi:
45. 14-İbrâhîm Sûresi:

46. İngilizce, Salât-Namaz:
47. İspanyolca, Salât-Namaz:
48. Fransızca İrfan mektebi:
49. 36-Yâ'sîn, Sûresi:
50. 76-İnsân, Sûresi:
51. 81-Tekvir, Sûresi:
52. 89-Fecr, Sûresi:
53. Hazmi Tura:
54. 95-Beled-Tîn, Sûresi:
55. 28- Kasas, Sûresi:
56. İrfan-Mek-Şer-Fransızca-Baba:
57. 20-TÂ HÂ Sûresi:
58. Mirat-ül-İrfan-ve-şerhi:
59. 6 Pey-(4) Hz. Mûsâ Kelîlmullah: (a.s.)
60. 6 Pey-(5) Hz. Îsâ Rûhullah: (a.s.)
61. 6 Pey-(6) Hz. Muhammed: (s.a.v.)
62. -4-Bir ressam hikâyesi:
63. İnci mercan tezgâhı
64. Ölüm hakkında:
65. Reşehatt'an bölümler:
66. Risâle-i Gavsiyye:
67. 067-Mülk Sûresi:
68. 1-Namaz Sûrereleri:
69. 2-Namaz Sûrereleri:
70. Yahova Şahitleri:
71. Mü-Geceler-Fran-les-nuits:
72. Îman bahsi:
73. Celâl cemâl Celâl:
74. 2012 Umre dosyası:
75. Gülşen-i Râz şerhi:
76. -5-Doğdular, yaşadılar hikâyesi:
77. Aşk ve muhabbet yolu:
78. A'yân-ı sâbite. Kazâ ve kader:
79- Terzi Baba-(4) İstişare dosyası.
80- Terzi Baba-(5) İstişare dosyası.
81- Hayal vâdîsi'nin çıkmaz sokakları:
82- Mektuplarda yolculuk-M.Nusret-Tura.
83- 2013 Umre dosyası.
84- Nusret Tura-Vecizeler ve ata sözleri.

85- Nusret Tura-Tasavvufta aşk ve gönül.
86- Terzi Baba-(6) İstişare dosyası.
87- Terzi Baba-İlâhiler derleme.
88- Nusret Tura-Divanı. Erler demine.
89- 6-Her şey merkezinde hikâyesi.
90- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-1) şerhi.
91- Terzi Baba (7) Biismi has "Selâm" (13)
92- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (2) şerhi.
93- 7. İngilizce. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
94- Mescid-i Dırarr-Kubbet-ul Kara.
95- Terzi Baba-(8) (19/53)
96- 41-Fussilet Sûresi.
97- 2015 Umre dosyası.
98- Solan bahçenin kuruyan gülleri.
99- Terzi Baba-(9) İstişare dosyası.
100-14-İrfan mektebi ve şerhi-İspanyolca.
101- Bosna Hersek dosyası.
102-The SCHOOL OF WISDOM (irfan mektebi)
103-Terzi Baba yüksek lisans tezi.
104-Hacc Umre ve hakikatleri.
105-Cemo ve Farko.
106-(2016) Umre dosyası.
107-Vahy ve Cebrâîl- (Fransızca)
108-Ru'ya-Mana-alemi- Tezi Baba ile ilgili zuhuratlar.
109-terzi Baba tasavvufi izahlar.
110-19-53-Şeker risalesi.
111-Lübb-ül lübb-Özün özü ve şerhi.
112-Bir kardeşin soruları ve cevapları
113- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-2) şerhi.
114- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-3) şerhi.
115- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-4) şerhi.
116- 2017-Kudüs seyahati dosyası.
117- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-5) şerhi.
118- 52-Tûr suresi. Ve M. Nusret tura.
119-Fu-Hi-01-Adem Fassı.
120-Fu-Hi-02-Şit Fassı.
121-Fu-Hi-03-Nuh-fassı.
122-Fu-Hi-04-İdris-05-İbrahim-fassı
123-Gülşen-i Raz-2-Terzi Baba şerhinin tamamı.

124-İbretlik bir değmez dosyası daha Satih ince.
125-2018 Umre dosyası
126-14-1-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
127-15-2-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
128-İbretlik bir hikâye daha. Kaf dağı ve Zümrüd-ü Anka.
129-Terzi Baba divanı. "Tüm şiirlerim."
130-İbretlik bir hikâye daha. Kilise çanları.
131-Kur'ân-ı-Kerîmde yolculuk-53-Ayetleri ve Terzi Baba-
132-Kaner Yiğido-İbretlik bir hikâye daha-
133-1-İzmir İrfan sohbetleri.
134-2-Sohbet arası sohbetler.
135-3-Sohbet arası sohbetler.
136-4-Sohbet arası sohbetler.
137-5-Sohbet arası sohbetler.
138-6-Sohbet arası sohbetler.
139-7-Sohbet arası sohbetler.
140-8-Sohbet arası sohbetler.
141-9-Sohbet arası sohbetler.
142-10-Sohbet arası sohbetler.
143-11-Sohbet arası sohbetler.
144-12-Sohbet arası sohbetler.
145-13-Sohbet arası sohbetler.
146-14-Sohbet arası sohbetler.
147-15-Sohbet arası sohbetler.
148-16-Sohbet arası sohbetler.
149-17-Sohbet arası sohbetler.
150-18-Sohbet arası sohbetler.
151-19-Sohbet arası sohbetler.
152-20-Sohbet arası sohbetler.
153-21-Sohbet arası sohbetler.
154-22-Sohbet arası sohbetler.
155-23-Sohbet arası sohbetler.
156-24-Sohbet arası sohbetler.
157-25-Sohbet arası sohbetler.
158-26-Sohbet arası sohbetler.
159-27-Sohbet arası sohbetler.
160-28-Sohbet arası sohbetler.
161-29-Sohbet arası sohbetler.
162-30-Sohbet arası sohbetler.

163-1-7-Esmâ’ül Hüsnâ-M.Nusret Tura.
164-2-8-Esmâ’ül Hüsnâ-M.Nusret Tura.
165-9- Ku-Ker-Yol-Kıyamet Sûresi.
166- İnsan-ı Kamil-A-K-C-Cilt-1-Kitap-6-şerhi-
167- İnsan-ı Kamil-A-K-C-Cilt-1-Kitap-7-şerhi-
168- 31- Sohbet arası sohbetlerden seçmeler.
169- İbretlik bir hikâye daha-Usta dan çırağına tavsiyeler-
170-4- Ru’ya-Mana-Alemi-Terzi Babanın görüldüğü zuhuratlar.
171-5- Ru’ya-Mana-Alemi-Yoruma açık eğitim zuhuratları.
172-6- Ru’ya-Mana-Alemi-Tuzak-mekr-Hileli zuhuratlar.
173- 2020 Umre dosyası.
174- 83-Kur’an-ı kerimde yolculuk Mutaffifin suresi.
175- Mübarek geceler ve bayramlar. İspanyolca çevirisi.
176- Korona virüs’ün düşündürdükleri.
177- Terzi Baba, “14-İrfan mektebi” tezi.
178-84-12-Ku-Ker-Yol-İnşikak suresi-
179-13-Terzi-Elif-Terazi-Teradi-İrfan mektebi..
180- A- Füsus’ül-Hikem- Mukaddime.
181- B- Füsus’ül-Hikem- Ayniyet ve Gayriyyet.
182-Fü-Hi-06-İSHAK FASSI-
183- Fü-Hi-07-İsmail-08-Yakup- fassı-
184-Fü-Hi-09-Yusuf Fassı-
185-Fü-Hi-10-Hud Fassı-
186-Fü-Hi-11-Salih-12-Şuayb Fassı-
187-Fü-Hi-13-Lut-14-Üzeyir Fassı-
188-Fü-Hi-15-İsa Fassı-
189-Fü-Hi-16-Süleyman-17-Davut-18-Yunus-19-Eyyüb-Fassı-
190-Fü-Hi-20-Yahya-21-Zekeriyya-Fassı-
191-Fü-Hi-22-İlyas-23-lokman-24-Harun-Fassı-
192-Fü-Hi-25-Musa-26-Halid-Fassı-
193-Fü-Hi-27-Muhammed-Fassı-
194-Silsile-i Uşşakiyye.
195-Terzi Baba-özel, kütüphane ve müze arşivi.

Altı peygamber serisi:
1-15. 6 Pey-(1) Hz. Âdem Safiyyullah (a.s.)
2-21. 6 Pey-(2) Hz. Nûh Neciyyullah: (a.s.)

3-24. 6 Pey-(3) Hz. İbrâhîm Halîlûllah: (a.s.)
4-59. 6 Pey-(4) Hz. Mûsâ Kelîlmullah: (a.s.)
5-60. 6 Pey-(5) Hz. Îsâ Rûhullah: (a.s.)
6-61. 6 Pey-(6) Hz. Muhammed: (s.a.v.)

Terzi Baba kitapları serisi:

1-12- Terzi Baba-(1)
2-39- Terzi Baba-(2)
3-32- Terzi Baba-(3) İstişare dosyası.
4-79- Terzi Baba-(4) İstişare dosyası.
5-80- Terzi Baba-(5) İstişare dosyası.
6-86- Terzi Baba-(6) İstişare dosyası.
7-91- Terzi Baba (7) Biismi has "Selâm" (13)
8-95-Terzi Baba-(8) (19/53)
9-99- Terzi Baba-(9) İstişare dosyası.
10-103-Terzi baba yüksek lisans tezi.
11-108-Tezi Baba ile ilgili zuhuratlar.
12-109-terzi Baba tasavvufi izahlar.
13-110-19-53-Şeker risalesi.
14-126-1-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
15-127-2-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
16-87- Terzi Baba-İlâhiler derleme.
17-126-14-1-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
18-127-15-2-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
19-129-Terzi Baba divanı. "Tüm şiirlerim."
20-131-Kur'ân-ı-Kerîmde yolculuk-53-Ayetleri ve Terzi Baba-
21-165-9- Ku-Ker-Yol-Kıyamet Sûresi.

Bir hikâye birçok yorum serisi.

1-25 -Köle ve incir dosyası:
2-27 -Genç ve elmas dosyası:
3-34 -Bakara dosyası:
4-61-Bir ressam hikâyesi:
5-76-Doğdular, yaşadılar hikâyesi:
6-89-Her şey merkezinde hikâyesi.

Dîvanlar serisi:

1-1-Necdet Divanı:
2-2-Hacc Divanı:
3-16-Divân (3)
4-87-Terzi Baba-İlâhiler derleme.
5-88-Nusret Tura-Divanı.
6-129-Terzi Baba divanı, tüm şiirlerim.

İbretlik dosyalar serisi.

1-17-kevkeb-kayan yıldızlar.
2-23-İbretlik değmez dosyası.
3-73-Celâl Cemâl Celâl "hayalî Kamer'in hayal vâdîsi"
4-81-Hayal vadisinin çıkmaz sokakları.
5-93-Mescid-i dırar/Kubbet-ul kara.
6-98-Solan bahçenin/kuruyan gülleri.
7-105-Cemo ve Farko.
8-112-Bir kardeşin soruları ve cevapları.
9-124-İbretlik bir değmez dosyası daha. Satih ince.
10-128- İbretlik bir hikâye daha. Kaf dağı ve Zümrüd-ü Anka.
11-130-İbretlik bir hikâye daha. Kilise çanları.
12-132-Kaner Yiğido-İbretlik bir hikâye daha-
13-169-İbretlik bir hikâye daha-Usta dan çırağına tavsiyeler-
----
Umre dosyaları serisi

1-2. Hacc Divanı:
2-20. Terzi Baba Umre (2009)
3-33. Terzi Baba Umre dosyası: (2010)
4-74. 2012 Umre dosyası:
5-83- 2013 Umre dosyası.
6-97- 2015 Umre dosyası.
7-106-(2016) Umre dosyası.
8-104-Hacc Umre ve hakikatleri.
9-125-2018 Umre dosyası.
10-173-2020-Umre dosyası.

Diğer dillere çevrilen Terzi Baba kitapları serisi

1-5. Salât- Namaz ve Ezan-ı muhammedi'de Bazı
hakikatler: "İngilizce, İspanyolca"
2- 6. İslâm'da Mübarek Geceler, bayramlar ve
Hakikatleri: (Fransızca)
3-46. İngilizce, Salât-Namaz:
4-47. İspanyolca, Salât-Namaz:
5-48. Fransızca İrfan mektebi:
6-71. Mü-Geceler-Fran-les-nuits:
7-93- 7. İngilizce. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
8-100-14-İrfan mektebi ve şerhi-İspanyolca.
9-107-Vahy ve Cebrâîl- (Fransızca)
10-175- Mübarek geceler ve bayramlar. İspanyolca çevirisi.

Mektuplar ve zuhuratlar serisi:

Terzi Baba İnternet dosyaları:

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
1-2- 3- 4- 5- 6- 7- 8- 9- 10-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar .
21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-

Kitaplar devam ediyor şu an Yekün= (195+110=305)

GÖNÜLDEN ESİNTİLER
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
16 SÜLEYMAN FASSI
17 DAVUD FASSI
18 YUNUS FASSI
19 EYYÜB FASSI
(189-16-17-18-19)
Ahmed Avni Konuk
Tercüme ve Şerhi
Hazırlayanlar
Dr. Mustafa Tahralı-Dr. Selçuk Eraydın
Şerhinin Şerhi
Tekirdağlı İz-Terzi Baba Necdet Ardıç
İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (189-16-17-18-19)
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
16 SÜLEYMAN FASSI
17 DAVUD FASSI
18 YUNUS FASSI
19 EYYÜB FASSI
(189-16-17-18-19)
TASAVVUF SERİSİ (189-16-17-18-19)
NECDET ARDIÇ
GÖNÜLDEN ESİNTİLER
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
(189-16-17-18-19)
(SÜLEYMAN, DAVUD, YUNUS, EYYÜB FASSI)
İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (189-16-17-18-19)